

V.8. 0
351.22

MAGYAR KÖZIGAZGATÁSTUDOMÁNYI INTÉZET
INSTITUT HONGROIS DES SCIENCES ADMINISTRATIVES

BUDAPEST IV, EGYETEM-TÉR 1. sz.

No. 20. SZ.

DIRECTEUR :
MAGYARY ZOLTÁN
EGYETEMI TANÁR,
IGAZGATÓ

A KÖZSZOLGÁLAT UTÁNPÓTLÁSA

ÉS

A GYAKORLATI KÖZIGAZGATÁSI VIZSGÁRÓL SZÓLÓ
TÖRVÉNY MAGYARÁZATA

ÍRTA

MÁRTONFFY KÁROLY

XVII/2

14
361/1935

BUDAPEST, 1935

DUNÁNTÚL PÉCSI EGYETEMI KÖNYVKIADÓ ÉS NYOMDA R.-T. PÉCSETT.

TARTALOM.

I. RÉSZ

Oldal

A köztisztviselők kiválasztása.

1. §. A köztisztviselők kiválasztásának történeti jelentősége	5
2. §. A köztisztviselői minősítés	13
I. A félévszázados minősítési törvény	13
II. A közszolgálat és az iskolaügy kapcsolata	17
III. A köztisztviselői minősítés túlhajtása	21
IV. A szelekció	26

II. RÉSZ

A magasabb képesítésű köztisztviselők kiválasztásának történeti áttekinzése.

ELSŐ FEJEZET

<i>A köztisztviselők kiválasztásának szabályozása az egyes államokban</i>	35
3. §. A francia versenyvizsga	37
I. Fejlődéstörténete	37
II. Szabályozása	45
III. A sikeresen letett versenyvizsga érvényesülése a francia közszolgálatban	50
IV. A magasrangú tisztviselők kiválása a francia közszolgálatból	55
4. §. Az angol versenyvizsga	57
I. Fejlődéstörténete	57
II. Szabályozása	72
III. A sikeresen letett versenyvizsga érvényesülése az angol közszolgálatban	81
5. §. A versenyvizsga az Északamerikai Egyesült Államokban	85
I. Fejlődéstörténete	85
II. Szabályozása	97
III. A versenyvizsga érvényesülése az Északamerikai Egyesült Államok közszolgálatában	100
6. §. A porosz magasabb közigazgatási vizsga	102
I. Fejlődéstörténete	102
II. Szabályozása	112
III. A porosz közigazgatási gyakornokok ellenőrzése és irányítása a közigazgatási előkészítő szolgálat idején	116
7. §. Az osztrák magasabb közigazgatási vizsga	121
I. Fejlődéstörténete	121
II. Szabályozása	125

MÁSODIK FEJEZET

<i>A közigazgatási tisztviselők kiválasztása Magyarországon 1870-ig.</i>	131
8. §. Rendelkezések a régi magyar jogban, amelyek a közigazgatási szolgálatban elméleti vagy gyakorlati minősítést irtak elő	131

HARMADIK FEJEZET

	Oldal
<i>A közigazgatási szolgálat szabályozása Magyarországon 1870-től 1929-ig</i>	152
9. §. A köztörvényhatóságok rendezéséről szóló 1870:XLII. t. c.	152
10. §. A köztisztviselők minősítéséről szóló 1885:I. t. c.	155
11. §. A városok fejlesztéséről szóló 1912:LVIII. t. c.	154
12. §. A közigazgatás rendezéséről szóló 1929:XXX. t. c.	154

III. RÉSZ.

A gyakorlati közigazgatási vizsga.

ELSŐ FEJEZET

<i>A gyakorlati közigazgatási vizsgára vonatkozó rendelkezések</i>	157
15. §. A közigazgatás rendezéséről szóló 1929:XXX. t. c. módosításáról és kiegészítéséről alkotott 1935:XVI. t. c. 39. §-a	157
14. §. A gyakorlati közigazgatási vizsgát megelőző közigazgatási gyakorlat szabályozása	179
15. §. A gyakorlati közigazgatási vizsga szabályzata	190
1. A gyakorlati közigazgatási vizsga célja és rendeltetése	190
2. A gyakorlati közigazgatási vizsga megoszlása	192
3. Az általános vizsga tárgyai	192
4. A szakvizsga	192
5. A vizsgabizottság szervezete	195
6. A vizsgáztató bizottság	195
7. A vizsgára becsátás	194
8. Az általános vizsga szabályai	197
9. Az írásbeli és a szóbeli szakvizsga szabályai	198
10. A gyakorlati képesítés igazolása	201
11. A pótvizsga és a vizsga megismétlése	205
12. A vizsgabizottság megalakulása és ülési	206

MÁSODIK FEJEZET

<i>Ügyviteli szabályzat és a vizsgák anyaga</i>	207
16. §. Az Országos Gyakorlati Közigazgatási Vizsgabizottság ügyviteli szabályzata	207
17. §. Az általános vizsga anyaga	211
18. §. A szakvizsgák anyaga	224
19. §. A belügyi igazgatási szakvizsga anyaga	225
20. §. A pénzügyi igazgatási szakvizsga anyaga	265
21. §. A vallás- és közoktatásügyi és nevelési igazgatási szakvizsga anyaga	267
22. §. A közgazdasági és közlekedésügyi igazgatási szakvizsga anyaga	275
Irodalom	284
Névmutató	288
Tárgymutató	291

I. RÉSZ.

A köztisztviselők kiválasztása.

1. §. A köztisztviselők kiválasztásának történeti jelentősége.

„Mit schlechten Gesetzen und guten Beamten läßt sich immer noch regieren. Bei schlechten Beamten helfen uns die besten Gesetze nichts“.

Bismarck.

A magyar közigazgatásnak és a magyar közszolgálatnak 1924-ben új korszaka kezdődött. Az 1924:IV. törvénycikk az államháztartás egyensúlyának helyreállításával vezeti be a magyar államélet történetének ezt a legújabb fejezetét. Elég végiglapoznunk az utolsó tíz év törvényeit és rendeleteit tartalmazó köteteket, hogy előttünk álljon a lassú, de folytonos építőmunkának az eredménye: közigazgatási szervezetünk átforgalmazása. Az ősi falak töretlenül állnak, a történelmi boltívek sértetlenek, de sok a hozzáépítés és az átépítés. Új ablakokat kellett vágni, amelyek új perspektívákat mutatnak. Alig van a magyar közigazgatási szervezetnek olyan része, amely az elmúlt tíz év folyamán ne módosult volna. A közszolgálati alkalmazottak jogviszonyaira vonatkozó jogszabályok: a közszolgálati (közhivatalnoki) jog gyökeres változáson ment át. Ez a fejlődési vonal különösen magasra ívelt akkor, amikor a törvényhozás a közigazgatási tisztviselők számára a kötelező közigazgatási gyakorlatot és a gyakorlati közigazgatási vizsgát törvénybe iktatta. Ez az új, a közigazgatási tisztviselők kiválasztása és nevelése szempontjából fontos intézmény jelentőségében és a jövőre való kihatásában méltó helyet foglal el a közigazgatási bíráskodás intézménye (1896:XXVI. t. c.) és a közigazgatási eljárás nagy reformja (1901:XX. t. c.) mellett.

A nagyarányú jogszabályalkotással együtt járt a közigazgatási jogi irodalom fellendülése. Az átfogó és egyes kérdésekre vonatkozó monografikus irodalom nagymértékben gazdagodott. A hivatalos közigazgatási kiadványoknak egész sora jelent meg.

Valósággal logikai szükségszerűség, hogy az elmúlt decennium utolsó éve meghozta a nagyjelentőségű személyzeti reformot, nevezetesen a gyakorlati közigazgatási vizsga intézményét, amely egy csapásra kiegyenlítette az igazságügyi és közigazgatási tisztviselők felkészültsége között meglevő nagy különbséget.

Szembetűnő jelenség, hogy történeti mozzanatokban gazdag, égető kormányzati, gazdasági és szociális kérdések megoldása körül vajudó korunk élénk érdeklődéssel fordul a köztisztviselő személye felé. Az utóbbi évtizedekben az állami tevékenység szünet nélküli ténfoglalása megmutatta, hogy minden kormányzati és igazgatási, szervezeti és eljárási reform központi problémája: a köztisztviselő személye.¹ Amilyen mértékben — mégpedig a megoldásra váró közfeladatok szaporodása arányában — a köztisztviselő munkája szaporodik napról-napra, annyival külön, jobb és gyorsabb eredményt vár a közönség a köztisztviselő munkájától. Érthetőnek és megokoltnak fogjuk ezt találni, ha meggondoljuk, hogy a ma embere a legszűkebb magánéletében úgyszólván egy lépést sem tehet a köztisztviselő munkája, segítő keze nélkül. Az állami kompetencia bővülése magával hozta a közigazgatási szervezet folytonos növelését, ami viszont újabb és újabb tisztviselői kategóriák beállítására vagy a már meglévők növelésére vezetett. Innen származik a megjelölés: a „közigazgatás diktatúrája“.

Joggal panaszolhatjuk az alkotmány helyreállítása, 1867 óta eltelt évtizedek mulasztását, azt, hogy a gyakorlati közigazgatási vizsga nem valósult meg. Mennyire hiányt pótol azonban ez az intézmény, azt az bizonyítja legjobban, hogy rövid idő alatt, zökkenés nélkül illeszkedett a magyar közigazgatás szervezetébe. Ezt nem csupán annak lehet tulajdonítani, hogy a gyakorlati közigazgatási vizsga létesítése az új közigazgatásnak életfeltétele, hanem az eredmény az új intézmény szerencsés megszervezésének

¹ Ezt a gondolatot a porosz közigazgatási életnek érdemes régi munkása, Drews, volt államminiszter fejezi ki: „Mag der Gesetzgeber die Organisation, die Zuständigkeiten und das Verfahren des Behördenapparats und das Beamtenrecht durch seine Vorschriften noch so zweckmässig regeln, — wenn die Beamten, die diesen normativen Rahmen mit ihrer lebendigen Tätigkeit ausfüllen sollen, nicht auf voller Höhe geistiger Leistungsfähigkeit stehen, wird rechtwerdende Reform der Verwaltung ist nur möglich zugleich mit einer befriedigenden Reform der Bildung der Beamtenschaft.“ Drews, Verwaltungshochschulen, Festschrift zum fünfjährigen Bestehen der Verwaltungsakademie Berlin, 1924, S. 20.

is tudható be. Távol minden formalizmustól és léleknélküli, gépies vizsgáztatástól, a gyakorlati közigazgatási vizsga valóságos pedagógiai intézménnyé vált a magyar közigazgatás életében.

E fejtegetéseknek célja a hatósági jogkörrel ellátott magasabb közigazgatási tisztviselőknek¹ a közelmúltban szabályozott kiválasztási rendszerét — a gyakorlati közigazgatási vizsga intézményét — taglalni és magyarázatokkal kísélni. Személyzeti politikával nem foglalkozik, amelyet a költségvetési tárgyalások és a közigazgatás egyszerűsítésének (racionalizálásának) munkálatai körébe utal. Nem célja a közalkalmazotti kar valamennyi kategóriájának kiválasztási rendszerét tárgyalni. Ezek mindegyikének más és más az igénye. Éppenúgy más szempontok figyelembevételét kívánják a külön szakképzettséget igénylő állások, valamint a középfokú, de a kezelői, a segédhivatali és a legalsóbb fokú, fizikai erőfifejtést kívánó közigazgatási állások is. A hatósági jogkörrel ellátott köztisztviselők — a jogász köztisztviselők — kiválasztásának a kormányzat és igazgatás szempontjából való jelentőségét szándékozunk történeti távlatba állítani. Ezért bemutatjuk vázlatosan a magyar kormányzati tisztviselők kiválasztásának és képzettségének fejlődéstörténetét. Feldolgozzuk és magyarázatokkal látjuk el a magyar jogásztisztviselők gyakorlati képzését rendező jogszabályokat, a közigazgatási gyakorlatot szabályozó kormányrendeletet és végül a közigazgatási gyakornokokra vonatkozó jogszabályokat.²

Ugyanez a megfontolás vezet bennünket, amikor néhány jelentős állam hasonló intézményét történeti fejlődésében és jelen-

¹ 1901:XXIV. t.-c. (Az összeférhetlenségről) 15. §. „A ‚kormány‘ alatt értendők úgy a magyar, mint a közös miniszterek, valamint minden, szerződések kötésére jogosított állami hatóság vagy hivatal, állami üzem, állami kezelés alatt álló alap, alapítvány, intézet vezetősége.”

A „hatóság”, a „közigazgatási hatóság” törvényi meghatározását az 1914:XL. t. c. (a hatóságok büntetőjogi védelméről) 1. §. tartalmazza.

„Felügyelő hatóság mindaz a magasabb hatóság, amely valamely hatósági tag vagy közeg működését és eljárását megvizsgálni, őt hivatali kötelességének teljesítésére utasítani, tőle jelentést kívánni, mulasztásait pedig megtorolni jogosult. Közvetlen felügyelő hatóság eszerint a főnök, közvetett pedig mindaz, aki a tisztviselői fokozatban előlött áll. Tehát pl. a községi jegyzőnek közvetlen felügyelő hatósága a főszolgabíró, közvetett ellenben az alispán, a főispán és miniszter is.” (A m. kir. belügyminiszternek 45/1930. B. M. eln. számú rendelete a közigazgatás rendezéséről szóló 1929:XXX. t.-c. fegyelmi rendelkezéseinek életbeléptetése és végrehajtása tárgyában, 4. bek.)

² Mind a külföldi, mind a magyar jog vonatkozó szabályait lehetőleg hiven adjuk vissza. Ez a magyarázata az idegen és a hazai joganyagból merített nagyszámú hivatkozásnak.

legi szervezetében vázlatosan tárgyaljuk. Az összehasonlító jog bemutatott példái tanubizonyságot tesznek arról, hogy az államoknak a kor színvonalán álló közigazgatási tisztviselők képzettsége, vagy ami ugyanazt jelenti: a köztisztviselők kiválasztása érdekében. Tévedés volna tehát hinni, hogy a közfunkciók ellátóival szemben támasztott jellembeli és értelmi követelmények csak az újkori nemzeti államok követelményei.¹

A görög köztisztviselőnek szigorú és nyilvános előzetes vizsgálatnak kellett magát alávetnie, mielőtt hivatalába beiktatták volna. Törvényszék elé állították, ahol egyrészt ismertetnie kellett köz- és magánéletének addigi folyását, másrészt mindenkinek jogában állott mindazt felhozni, „amiből a jelölt képtelensége az illető hivatalra kiderülhetett“. A görög államrégiségek forrásai tanuskodnak arról, hogy „kutatás tárgyává tették, vajjon nem tett-e a jelölt kijelölése előtt életében valami törvényellenest? Vajjon magánélete milyen? Tiszteli-e szüleit, vagy ha már elhaltak, gondot visel-e sírjaikra? Vajjon katonai kötelezettségének eleget tett-e s vajjon van-e hazai szokás szerint berendezett sírhelye? Rendesen fizeti-e adóját? Szóval a vizsgálat a jelölt nyilvános és magánéletének minden mozzanatára kiterjedt.“² A legrégibb időkben még azt is igazolni kellett a jelöltnek, hogy szárnyazása megfelelő-e és van-e vagyona. E legutóbbi követelményeket a görögök a későbbi demokratikus időkben elejtették. Szembetűnő jelenség, hogy — a mai követelményekkel szemben — a görög köztisztviselőtől nem kívánták meg a szakképzettség igazolását. Mindazt, amit fentebb felsoroltunk, ünnepélyes és nyilvános hivatali esküvel is meg kellett erősíteni.³

Éppen úgy, mint a városállamokat alkotó görög világ, az ókor másik vezető állama, a hatalmas római birodalom is különös gondot fordított a hivatalnoki testület tagjainak kiválasztására. A római közhivatalnokok választás útján jutottak tisztségeikhez és évszázadokon át a nép vezetői, a római birodalom világhatalmának hordozói és megtestesítői voltak. Munkájukért fizetést nem kaptak, így tehát csak jómódú, vagyonilag független ember vál-

¹ Konfucius (Kr. e. 551—479) szerint csak a morális ember lehet jó hivatalnok.

A mohamedánoknak a proféta által szerkesztett szent könyve, a Koran szerint: „az uralkodó, ki valakit hivatalra emel, midőn országában van még egy más arra képesebb egyén, vétkezik Isten, vétkezik az állam ellen.“

² Gyomlay Gyula, Az attikai köztisztviselők ellenőrzéséről, Budapest, 1885. 17. l.

³ U. o. 25. l.

lalkozhatott közhivatalra. Ugyanúgy, mint a görög köztisztviselő-jelöltnek, a rómainak is számot kellett adnia kifogástalan életéről és igazolnia kellett katonai szolgálatát. Bár az a demokratikus elv, hogy közhivatalnoki tisztséget viselni mindenki jogosult, érvényben volt, mégis a valóságban a kiválasztás minden biztosítékát felhasználták, hogy az állam vezetésére alkalmas és arra képes, felelősségérzettel telített köztisztviselőket kapjanak. Ezért a kiválasztás elsősorban — a vagyoni függetlenség mellett — a régi köztisztviselői családok fiai közül történt. A magasabb hivatali állásokat olyanokkal igyekeztek betölteni, akik már szolgáltak alsóbb hivatalokban, s így megfelelő kormányzati és igazgatási tapasztalatokkal rendelkeztek. A jó kiválasztás tehát többféle módon is biztosítva volt. A születés megadta a jó családi nevelést, a vagyon a függetlenséget, az alsóbb hivatalokban való szolgálat a készséget a közügyek kezelésében.¹ Amikor a római köztisztviselőkről van szó, nem hagyható figyelmen kívül az a jeles — akik az államnak valójában igazi vezetői voltak, — volt az ókori Rómában egy másik tisztviselőréteg, amely ennek a magasabbnak segédjeként szerepelt, s amely az alsóbbrendű, a kisebb szellemi felkészültséget igénylő, technikai természetű munkát végezte és amely a rabszolgákból és szabadonbocsátottakból került ki.²

A jogtörténet feladata annak a kérdésnek tüzetes vizsgálata, vajjon az ókori, elsősorban római hivatal rendszerének a középkori hivatali rendszer³ egyenes vonalú folytatása-e. A jogtörténetnek kell feleletet adni arra a kérdésre, vajjon a római birodalom felbomlása után, a birodalom területén keletkezett államok átvették-e a hivatal gondolatát, vagy ez államok maguk teremtették azt meg maguknak.⁴ A középkorban az akkori gazdasági rendszernek megfelelően — amely még a pénzforgalmat nem ismerte s melynek alapja a termékek közvetlen cseréje, — a közhivatal a hűség bére volt.⁵ A középkori hűbéri társadalom hivatali állásával nem pénzben nyújtott fizetség járt, hanem hűbéri birtok, és miként manapság a hivatali állásnak egyik lényeges eleme a fizetés, ugyanúgy volt a középkorban a hivatalnak fontos alkateleme a hűbéri birtok, amelyhez a hivatali hatáskör hozzá

¹ Vogt, Joseph, Römische Geschichte, Freiburg, 1952. S. 58—59.

² Hintze, Otto, Der Beamtenstand, Leipzig, 1911. S. 19.

³ Below, Georg, Der deutsche Staat des Mittelalters, Leipzig, 1914. S. 193., 296.

⁴ U. o. 165. l.

⁵ U. o. 220., 254., 248., 358. l.

fűződött. Így történt a történeti fejlődés folyamán, hogy a hivatali hatáskör a személyi jelleget igen gyakran elvesztette, s dologi jelleget öltött.¹

Az bizonyos, hogy a kiválasztás nagy gondolata a középkori államok hivatalnoknemességének (Amts- und Dienstadel) kialakulásában (a „Gefolgsschaft, Vasallität“ intézményében)² éppoly szerepet játszott, mint Görögországban és Rómában, vagy az újkorban. Csak később, a hűbéri gondolat továbbfejlődése során lett a hivatal, — a mai közhivatal őse, — átörökíthetővé és eladhatóvá. A közjognak a francia forradalommal meginduló ki-fejlődése szüntette meg az átörökíthetőséget és eladhatóságot, visszaadva a közhivatalnak eredeti lényegét, a közhatósági funkcióknak a közbizalom alapján és kiválasztás útján való személyi ellátását.

Az újkori államok már kialakulásuk legelején felismerik a köztisztviselők kiválasztásának rendkívüli fontosságát. Ez államok megszervezésének története a XIV—XV. évszázadtól a XIX. évszázadig, tulajdonképen a mai köztisztviselői kar megszületésének és fejlődésének története. Ennek a köztisztviselői karnak a kiformalásában jelentkezik Rómának, nevezetesen a római magánjog recepciójának hatása az új köztisztviselői kar kialakulására. Mind az igazságügyi, mind a kormányzati és a közigazgatási szolgálatban tanult jogászokat alkalmaznak, akik a klasszikus római jogot ismerik. Így lesz a renaissance nagy szellemtörténeti mozgalma, — amelynek egyik hajtása a római jog művelése, — a modern közigazgatási állam megalakulásának kiinduló pontja. Szembe ötlük, hogy történeti időkben, az államok életének fordulópontjain, a nagy átalakulások idején, mindig megjelenik a közszolgálat reformjának gondolata. Ez viszont minden időben a köztisztviselők miként való kiválasztását, vagyis a pedagógiai és erkölcsi követelmények fokozottabb érvényesítését jelenti.

A francia forradalom az emberi jogok sorába iktatja a közhivatalra nézve az arravalóság megkövetelését. Az emberi és pol-

¹ Hintze, id. m. 22. l. — Hartung, Fritz, Berufsbeamtenum und Staat, Leipzig, 1931, S. 2. — A magyar viszonyok magyarázatára l. Mályusz Elemér legújabb kutatásait: A patrimonialis királyság, Társadalomtudomány, XIII. évf. 1—2. sz., Budapest, 1933, 45. l. — U. a. A karizmatikus királyság Társadalomtudomány, XIV. évf., 3. sz., Budapest, 1934, 162—163. l.

² Mályusz E., A karizmatikus királyság, u. o. 162. l.

gári jogokról szóló nyilatkozat¹ értelmében bármely polgár képességei szerint bocsátható bármely méltóságra, állásra vagy alkalmazásra; közöttük csupán erényeik és tehetségük szempontjából tehető különbség.

A XIX. évszázad eleji nagy porosz közigazgatási reform, amely Poroszország történelmének úgyszólván legválságosabb idején két kiváló közigazgatási tisztviselő — Stein báró és Hardenberg — műveként jelent meg, államszervezési, államvezetési és közigazgatási intézkedések mögött a köztisztviselőnevelés és kiválasztás, a köztisztviselői szellemnek és jellemnek valóságos kódexét állítja fel.² Stein, a porosz közigazgatási szervező szerint a közigazgatásnak a mai fejlettebb viszonyokhoz mértén ismernie kell a nép minden rétegének szükségleteit s a nemzet történetének teljes tudatában kell e szükségletek szolgálatába állítani a törvényelőkészítést és kell a hozott törvényeket a való életbe átvinni. Minél szélesebb területekre terjeszti ki a közigazgatás a hatáskörét, a társadalomnak minél több és több réteget vonja gondoskodása alá, annál képzetesebb közigazgatási tisztviselőkre van szüksége a nemzetnek.³

1873-ban a német birodalom megszervezésénél egyik legelső feladat volt a birodalmi köztisztviselői törvény megalkotása, Bis-

¹ La Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen 6 pontja: „tous les citoyens... sont... admissibles à toutes les dignités, places et emplois publics, selon leur capacité, et sans autre distinction que celle de leurs vertus et leurs talents.“

A nagy választófejedelem („Der grosse Kurfürst“) a XVII. évszázad érdekebb nyelvén ezt így fejezte ki: „dass es auf die Federn und nicht auf die Ahnen ankomme, da man einer Sache nicht ansieht, ob sie mit adligem oder bürgerlichem Geblüt traktiert ist.“ Lotz, Albert, Geschichte des deutschen Beamtentums, Berlin, 1909, S. 139.

A nemzeti egyenjogúság tárgyában alkotott 1868:XLIV. törvénycikk 27. §-ában ugyanezt az elvet állítja fel, amidőn kimondja, hogy a hivatalok betöltésénél egyedül a személyes képesség szolgál irányadóul és senkinek nemzetisége nem tekinthető egyetlen hivatalra vagy méltóságra való emelkedés akadályául.

² Freiherr von Stein szerint: „Dass wir fernerhin von besoldeten, buchgelehrten, interesselosen Bürolisten regiert werden, das geht, so lange es geht. Eine Maschinerie, die militärische, sah ich fallen am 14. Oktober 1806 (Jena), vielleicht wird auch die Schreibmaschinerie ihren 14. Oktober haben. Eine zahllose, kostspielige, viel treibende, wenig leistende Beamtschaft drückt auf unsere Schultern, mischt sich in alle unsere Handlungen und erregt allgemeinen Unwillen über die ungeschickte und unbequeme Vormundschaft.“ Id. Winters, Fritz, Abriss der Geschichte des Beamtentums, Mannheim, 1929, 46. l.

³ Delbrück, Clemens, Die Ausbildung für den höheren Verwaltungsdienst in Preussen, Jena, 1917. III.

marck államférfiúi előrelátásának egyik legszebb bizonyítéka. Nevezetesen annak felismerése, hogy a sok részből összetevődő birodalom egységének legbiztosabb pillére az ugyanazon kötelességekkel terhelt és ugyanazon jogokkal felruházott birodalmi köztisztviselői kar. Bismarck előrelátását egy félévszázad után történelmi események igazolták, mert hogy a világháború elvesztése után a német birodalom nem hullott szét alkotóelemeire, azt főleg a köztisztviselői karnak köszönhetette.

Az angol közzszolgálati reform tisztán nevelési reform, amelynek előzményei az 1850. évig, a nagy reformok esztendejéig nyúlnak vissza,¹ bár ezt csak az 1870. év valósította meg és pedig az 1856-iki krimi háborúban az angol közzszolgálatra vonatkozólag szerzett szomorú tapasztalatok hatása alatt. Erről a reformmunkáról mondja John Stuart Mill, hogy „a közügyek terén a legnagyobb haladást jelentette, amelyet kormány valaha javasolhatott.”²

Azt a megfigyelést, hogy a nemzetek életében jelentős történelmi események rendszeren maguk után vonják a közzszolgálat reformját, igazolja az amerikai közzszolgálat reformja is. E reform, amely egy hatvan esztendeig uralkodó politikai rendszernek végét jelentette az Amerikai Egyesült Államok kormányzatában és közigazgatásában, a polgárháború véres hullámaiból kelt életre. A köztisztviselők nevelésére vonatkozólag ugyanazokat az elveket hangoztatták itt, mint a fentebb említett országokban.³

Hazánkban éppúgy, mint a külföldön, a XIX. évszázad közepén bekövetkezett történelmi események nyomán feltámad a közzszolgálat reformjának kívánsága és fontosságának felismerése. Nyoma van ennek a 48-as törvényekben, az alkotmányosság helyreállítása után pedig 1870-ben, — tehát a többi állammal teljesen egyidejűleg — törvény⁴ írja elő a köztisztviselők kiválasztásának módját. Ez az előírás még nagyon hézagos, a közzszolgálatban való alkalmazásnak csak általános feltételeit jelöli meg. Mindez az akkori közviszonyokban⁵ leli magyarázatát.

¹ Az angol versenyvizsgáról szóló részben kialakulásának történetét és szervezetét vázlatosan tárgyaljuk. (I. 57. l.)

² Finer, Hermann, *The British Civil Service*. London, 1927. p. 20.

³ L. az Északamerikai Egyesült Államokban bevezetett versenyvizsgáról szóló részt (85. l.).

⁴ 1870:XLII. t. c. (a köztörvényhatóságok rendezéséről) 66. §.

⁵ „...„azután, hogy az 1869:IV. t. c. által az igazságszolgáltatás a közigazgatástól elkülönített, kelt szárnyra az a szállóigévé vált s ma is gyak-

Tizenhárom évvel később már a köztisztviselők kiválasztásának részletes szabályozását¹ találjuk. Ennek a szabályozásnak egyik jelentős követelménye: a köztisztviselők közigazgatási gyakorlata és az ezután leteendő gyakorlati közigazgatási vizsga intézménye csak a világháború,² — tehát ismét nagy történelmi változások és átalakulások után valósult meg.

2. §. A köztisztviselői minősítés.

I. *A félévszázados minősítési törvény.* A következőkben a jogi képzettséghez kötött, tehát a magasabb, a hatósági funkciókat gyakorló köztisztviselők kiválasztási módjáról és gyakorlati képzettségéről lesz szó; mégsem mulaszthatjuk el, hogy a köztisztviselők minősítésének kérdését, amelynek a gyakorlati képzettség csupán egyik részlete, általános körvonalakban ne érintsük.

A közszolgálatnak egyik alapvető kérdése: a törvények és egyéb jogszabályok végrehajtóinak kiválasztási módja és gyakorlati képzettsége. Az előző szakaszban elmondottak világosan mutatják, hogy az idők folyamán az államok szempontjából sohasem

ran idézett mondás, hogy „közigazgatásunk ázsiai állapotban van“. Bármennyi túlzás volt is ebben a mondásban, tagadhatatlanul valóságot fejezett ki és közfelfogássá vált, mert mintha csak a bíraskodási tevékenységgel együtt a jogi szaktudás is kivonult volna a vármegyék terméből: közigazgatásunk, — főként a jog eszméjének kultuszát illetően, — határozottan visszaesést mutatott; jogi bizonytalanság, tétovázás, erőszakoskodás és rendszertelenség jelenségei voltak benne észlelhetők. Nyilvánvaló, hogy a közigazgatásnak ezen sajnálatos állapota legközvetlenebbül a bíraskodásnak és közigazgatásnak szétválasztásából eredt, mert amint a bíraskodást különállónak szerveztük, természetes és szükségszerű volt az a törekvés, hogy a bírói szervezet jogtudó (jogvégezett) egyénekből állíttassék össze s így a megyei szolgálatból is a bírói szolgálatba vitessenek át azok a tisztviselők, akik a jogi képzettséggel bíró elemet képviselték. A bírói szolgálat tehát mindjárt a szétválasztáskor a legértékesebb elemet vonta el a törvényhatósági szolgálatból s ez az elem ment is szívesen, mert a bírói pálya állandóságot, függetlenséget, biztos előmenetelt ígért, a megyei szolgálatnak időhöz kötött, bizonytalan s a mellett nagyon exponált voltával szemben“. Benkó Albert véleménye az 1911. évi Országos Jogászygyűlésen, „Miképen kellene megállapítani a közigazgatási hivatalnokok képesítését és szabályozni a gyakorlati közigazgatási vizsgát“ című pont vitájában. Az 1911-ik évi Országos Jogászygyűlés Irományai, 1. köt., Budapest, 1911, 319. l. L. még Némethy Károly előadói jelentését u. o. 301. l. Harrer Ferenc véleményét u. o. 357. l.

¹ 1885: I. t. c. (a köztisztviselők minősítéséről).

² 1929: XXX. t. c. (a közigazgatás rendezéséről) 65. §., 66. §., 67. §. illetőleg az 1953: XVI. t. c. (a közigazgatás rendezéséről szóló 1929: XXX. t. c. módosításáról és kiegészítéséről) 59. §.

volt közömbös, hogy a köztisztviselők, akik a régi magyar írás¹ szerint „szemei és kezei az országlónak“, mint a közbizalom letéteményesei milyen szellemi fegyverzettel ülnek a köztisztviségekben.

Mindenekelőtt közigazgatásunk történetének egyik érdekes jelenségére kell rámutatnunk. Minősítési törvényünk születésének félszázados fordulóján² megállapíthatjuk, hogy a lefolyt ötven év alatt alig volt gyakrabban hangoztatott kívánság, — e kívánság szinte a törvénnyel együtt látott napvilágot, — mint a minősítési kérdés reformjának követelése. Ez a kívánság újra és újra visszatért kormánynyilatkozatokban, képviselőházi tárgyalásokban,³ tudományos vitákban. Ezzel szemben, ha végiglapozzuk a

¹ Magda Pál, Magyarországnak és a határ őrző katonaság vidékeinek legújabb statisztikai és geográfiai leírása, Pesten, 1819, 160. l. — Egy ősrégi német közmondás szerint „az állam a hivatalnokokban testesül meg“ (der Staat sind die Beamten).

² 1882. január 24-én nyújtotta be Tisza Kálmán miniszterelnök mint belügyminiszter a köztisztviselők minősítéséről szóló törvényjavaslatot. A két ház által elfogadott javaslatot 1882. december 31-én szentesítette a király. Az Országos Törvénytárban 1885. január 6-án hirdették ki.

³ 1872. december 7-én Irányi Dániel a „tisztviselők szolgálatának rendbentartására“ a következő határozati javaslatot adta be: „Utassítsa a képviselőház a miniszteriumot, 1. hogy egy közigazgatási törvénykönyvet szerkesszen és terjesszen elő az országgyűlésnek, 2. hogy az állami hivataloknak — kivéve a felsőbbeket — versenyvizsga, illetőleg pályázat útján való betöltése módjára törvényjavaslatot készítsen és nyújtson be; 3. hogy az egyes miniszterek a költségvetéssel együtt, az évi ügyforgalomról kimutatást terjesszenek elő, mely az iktató hivatalba érkezett ügydarabok számán kívül, azoknak az egyes ügyosztályok közti felosztását, továbbá, az elintézettek számát is feltüntesse, megkülönböztetvén a közbeszóló határozattól az érdemlegest“. — A javaslatot azonban a ház el nem fogadta. — 1887-ben utasította a ház a kormányt: — „hogy az állami szolgálatban levő tisztviselők jogait és kötelességeit meghatározó és az ellenök esetleg indítandó fegyelmi eljárást körülíró szabályzatot terjesszen a törvényhozás elé, megszabván különben a felvétel legcélszerűbb, a képességet és hasznavehetőséget, a kötelesség teljesítését biztosító módokat is.“ — 1889-ben a miniszterelnökség költségvetésének tárgyalásánál Irányi Dániel javaslatára a kormány utasított, „hogy 1. a közigazgatási bíróság felállítása; 2. a tisztviselők szolgálati szabályzata (pragmatica) tárgyában lehetőleg mielőbb törvényjavaslatot terjesszen elő.“ Az 1892. évi február hó 22-én tartott trónbeszéd ígéretet tesz arra, hogy a kormány a közigazgatás rendezésére vonatkozó egyéb törvényjavaslatokat, valamint a tisztviselői jogviszonyainak szabályozását tárgyaló törvényjavaslatokat fog benyújtani. Ugyanekkor a képviselőház által kiküldött bizottság válaszfelirati javaslatában — többek között — azt mondja, hogy: „a tisztviselők jogviszonyainak szabályozását mi is élénken óhajtjuk, mert kétségtelen az, hogy az ország tisztviselőiben a nemzet szellemi és erkölcsi erejének igen jelentékeny része összpontosul, s éppen ezért e fontos állami tényező méltán tarthat igényt arra, hogy viszonyai törvény útján rendeztessenek és biztosíttassanak.“ Az 1903. évi állami

Magyar Törvénytárt, rögtön kitűnik, hogy a minősítési törvény megalkotása (1883) óta egészen 1935-ig a „minősítési törvények” egész sorozata jött létre. E törvények mindannyian reformálják az eredeti minősítési törvényt, úgyannyira, hogy annak alig van ma már érvényben levő szakasza vagy rendelkezése.¹

költségvetés tárgyalásánál a pénzügyi bizottság a személyi ügyek intézésénél azt a felhívást intézte a kormányhoz, hogy tegyen javaslatot a tisztviselői minősítésről szóló 1883: I. t. c. módosítására.

¹ 1891: XVII. t. c. 22. §. kir. ítélőtáblai bíró minősítése, 25. §. kir. kúria bíró minősítése. — 1891: XXXI. t. c. 5. §. konzuli főtörvényszéki elnök és főbíró minősítése. — 1895: XXXIII. t. c. 5. §. Budapest székesfővárosi kerületi előjáró minősítése. — 1896: XXVI. t. c. 5. §. a közigazgatási bíróság ítélő biráinak minősítése. — 1900: XVII. t. c. 4. §. m. kir. állatorvos minősítése. — 1900: XX. t. c. 5. §. községi és körjegyző minősítése. — 1907: V. t. c. 22. §. mértékhitelítő minősítése. — 1907: XIX. t. c. 170. §. állami munkásbiztosítási hivatal elnökének, másodelnökének, a biztosítási osztály fogalmazói személyzetének és a bírói osztály állandó bírói tagjainak minősítése. — 1908: VI. t. c. 6. §. a bírósági jegyző minősítése. — 1908: XXXVIII. t. c. 7. §. városi (községi), illetőleg körorvos minősítése. — 1912: LVIII. t. c. 22. §. a rendezett tanácsú város tisztviselőinek minősítése. — 1912: LXV. t. c. 11. §. a tudományegyetemen, műegyetemen, vagy jogakadémián szerzett főiskolai képzettséggel egyenlőnek tekintendő más főiskolán, vagy akadémián szerzett képzettség. — 1915: LIII. t. c. 6. §. kir. bíróságnál az egyévi kötelező joggyakorlat. — 1914: XVII. t. c. 7. §. vasuti tisztviselő és tisztviselőgyakornok minősítése. — 257/1920. M. E. az egyetemi közgazdaságtudományi karon szerzett közgazdaságtudományi államvizsga képesítő hatálya. — 1920: XXXV. t. c. 4. §. a szabadalmi bíróság elnökére, alelnökére és bíraira vonatkozó minősítő rendelkezések. — 1921: XXVII. t. c. 1. §. a bírói oklevél képesítő hatályának kiterjesztéséről. — 1922: I. t. c. 25. §. egyes tanintézetek elvégzésének a középiskolai végzettség képesítő hatályával való felruházása. — 1922: V. t. c. 2. §. erdőőrzési szolgálatra való minősítés. — 1922: XII. t. c. 20. §. ipari tanműhelyek, tanfolyamok, ipari szakiskolák és egyéb oktatási intézetek, főiskolák stb. elvégzése esetében az ipari szakképzettség kedvezményes igazolása. — 1922: XIX. t. c. 4. §. a nemzeti nagy közgyűjtemények tudományos tisztviselőinek, a tudományos és műszaki segédszemélyzetnek és a közigazgatási személyzetnek minősítése. — 1925: XVII. t. c. 1. §. a mérnöki képesítésről. — 1925: XXXV. t. c. 21. §. a vallás- és közoktatásügyi minisztérium fogalmazói kara minősítése. — Az 1924: II. t. c. általános követelményként a nemzetiségi nyelvek tudását kívánja meg bizonyos körülmények között. „Az a személy, akit az ... említett kellék hiányában neveztek, vagy jelöltek ki, olyan tekintet alá esik, mint akinél az illető állásra megkívánt törvényes képesítési kellékek valamelyike hiányzik.” Az államháztartás egyensúlyának helyreállításáról szóló 1924: IV. t. c. alapján kiadott 7.000/1925. M. E. számú nagy szervezeti rendelet 6. §-a szerint „a minisztériumokban alkalmazott főiskolai minősítésű tisztviselők részére a jövőben a legkisebb állás a VIII. fizetési osztályba tartozó állás lesz”. A 82. §. szerint pedig „minden üresedésbe jövő kezdő állást csakis szabályszerű pályázat útján lehet betölteni”. 1926: XXIV. t. c. 15. §. a leányközépiskola érettségi bizonyítványának minősítő ereje. — Az 1927: XIII. t. c. 6. §. szerint „azok az if-

A minősítési törvény általános reformját kívánni tehát a magyar jogfejlődés félreismerését jelenti, mert hiszen a reform egyes jogalkotásokban évtizedek óta állandóan és megszakítás nélkül folyik. A törvényhozás a jövőben is kétségen kívül ezt az utat fogja követni és amikor, valamely közigazgatási ág számára új törvényt alkot, egyben az illető ág tisztviselőinek minősítését is újra szabályozza. Ez a mód felel meg a magyar törvényhozás eddigi gyakorlatának, de a magyar közigazgatás mai fejlettségének is, mert az egyes igazgatási ágak igényeit ez jobban tudja kielégíteni. 1885-ban azért kellett egységes nagy kodifikációs művet alkotni, mert addig egyáltalán nem volt minősítési törvényünk. A köztisztviselők minősítéséről szóló 1883: I. t. c. nagyszabású törvényhozási mű, amelynek megalkotóit az utókor részéről a legnagyobb elismerés illeti. Ma már ilyen egységes, rendet teremtő minősítési törvénynek — éppen a kifejtetteknél fogva — célja nem volna.

A minősítési törvénynek nem csupán a képzettségre. — tehát az értelmi követelményekre — vonatkozó rendelkezései szenvedtek változást. Módosult az erkölcsi követelményeket magában foglaló rendelkezés is, mert „a tudományegyetemekre, a műegyetemre, a budapesti egyetemi közgazdaságtudományi karra és a jogakadémiákra . . . csak oly egyének iratkozhatnak be, kik nemzethűségi s erkölcsi tekintetben feltétlenül megbízhatók.”¹ Mivel a jogi képesítéshez kötött közigazgatási állást csupán az említett főiskolák valamelyikének szabályszerű elvégzése után lehet elnyerni, nyilvánvaló, hogy itt is közvetve a minősítési törvény mó-

jak, akik a tudományos ösztöndíjra méltóknak bizonyultak, az állami szolgálatban való alkalmazásnál előnyben részesítendők”. — 1928: XIX. t. c. 112. §. állatorvosok minősítése. — 1929. évi december hó 6-i minisztertanácsi határozatnak megfelelően „a minősítési törvényben mind a fogalmazási, mind a segédhivatali tisztviselőkre nézve olyan intézkedés veendő fel, amely szerint ezektől a felvétel alkalmával a gyorsírás és gépírás tudása megköveteltetik”. — 1929: XI. t. c. 15. §. a közgyűjtemények tudományos tisztviselőinek és segédszemélyzetének minősítése. — 1929: XIX. t. c. 5. §. a m. kir. központi statisztikai hivatal személyzetének minősítése. — 1929: XXX. t. c. 65. §. a jogi képesítéshez kötött közigazgatási állásokat betöltő tisztviselőknek minősítése. — 1935: XVI. t. c. 39. §. a gyakorlati közigazgatási vizsgáról. — 1934: X. t. c. 6. §. a m. kir. József nádor műszaki és gazdaságtudományi egyetemen szerzett képesítés minősítő hatálya — 1934: XI. t. c. 38. §. a gimnáziumi érettségi bizonyítvány képesítő hatálya. — 1935: VI. t. c. 12. §. (2) bek.: vall. közokt. és nevelési igazgatási szakvizsga.

¹ A tudományegyetemekre, a műegyetemre, a budapesti egyetemi közgazdaságtudományi karra és a jogakadémiákra való beiratkozás szabályozásáról szóló 1920: XXV. t. c. 1. §.

dosításáról van szó, mert az úgynevezett morális elemek közé beiktatja a nemzethűséget és az erkölcsi megbízhatóságot is.

II. *A közszolgálat és az iskolaügy kapcsolata.* A minősítési kérdés a középeurópai államok sokat vitatott kérdése, amely sem a nyugati népeknél, de Európa más államaiban sem játszik oly nagy szerepet, mint akár a németeknél, akár az osztrákoknál vagy nálunk. A közszolgálati állásokra való bocsátásnak az iskolával való szoros kapcsolata ugyanis azokban az államokban alakult ki a legerőteljesebben, amelyekben a köztisztviselők minősítésének kérdése a legszorosabb egységbe fűzi a köztisztviselők utánpótlásának ügyét és az iskolaügyet. Ezen az összekapcsolódáson nyugszik az állam közigazgatásának és igazságszolgáltatásának folyamatos munkája és e munka részére az iskola biztosítja a közigazgatási és bírói kart.

Az Északamerikai Egyesült Államokban és Angliában a magasabb közigazgatási szolgálat számára előírt versenyvizsga kifejezetten nincs is egyetem, vagy valamely más főiskola elvégzéséhez kötve. Igaz ugyan, hogy a versenyvizsga követelményei mindkét államban olyanok, hogy azoknak alig lehet főiskolai tanulmányok nélkül megfelelni. Ez nem változtat azon a tényen, hogy elvileg bárki jelentkezhetik a versenyvizsgára. Az angol versenyvizsga egyenesen úgy van megszervezve, hogy a kötelező és a szabadon választott szakok nem felelnek meg teljesen egyik egyetemi kar tanrendjének sem. Így a versenyvizsgára készülő kénytelen különféle előadásokat hallgatni, ami szakszempontról hátrányos ugyan, de kétségtelen, hogy egyetemesebb és általánosabb ismeret, — a mindennapi élet dolgaiban való tájékozottság, a gyakorlati tudás (everyday science) — szerzésére ad nagy lehetőséget. A versenyvizsgán is ezen van a hangsúly. Franciaországban a magasabb közigazgatási állások betöltői számára már túlnyomórészt elő van írva az egyetemi végzettség, vagy más főiskolának, esetleg különleges célú iskolának vagy tanfolyamnak elvégzése. Sokan az egyetemi tanulmányok után az Ecole libre des Sciences Politiques két éves tanfolyamát is elvégzik. Franciaországban viszont a nagyszámú városi tisztviselői állások elnyerése ma sincs semmiféle iskolai tanulmány elvégzéséhez kötve. Az utóbbi években erre irányuló törekvések nem vezettek eredményre. Ezért nem jutott Franciaországban sem a minősítési kérdés különösebb jelentőségre.

Tetszetős és kényelmes lenne az a magyarázat, hogy egyrészt a középeurópai államok, — amelyekben a minősítési kérdés

nagy szerepet játszik (Németország, Ausztria, Magyarország), másrésről az egyéb államok között, — amelyek a minősítési kérdést mint közigazgatási, s társadalmi kérdést nem ismerik, — oly módon tennénk különbséget, hogy az eltérést a közép-európai államok sok évszázados multra visszatekintő, centralizált és bürokratikus állami berendezkedése, illetve a nyugati államok demokratikus rendszere idézi elő. Ez állítás erősítésére hozák fel például azt is, hogy Angliában, s Amerikában a versenyvizsga független bizottságok (Civil Service Commission) kezébe van letéve, — míg a közép-európai államokban a vizsgák ügyét a kormány által kinevezett vizgabizottságok intézik. Ez a magyarázat azonban a tényeknek és a valóságos helyzetnek ellentmondana. A minősítés kérdése ugyanis sokkal mélyebben fekszik. A kérdés teljes kifejtése messze vezetne és túlnőne tanulmányunk keretein is. Itt csupán néhány lényeges körülményre mutathatunk rá. Franciaország például Európa egyik legerősebben centralizált és bürokratizált állama, mégis ott túlnyomórészt a versenyvizsga intézménye honosodott meg és a vizgabizottságok ott is túlnyomórészt állami hatóságok. A versenyvizsga sem kizárólagos intézmény, mert számtalan állásra egyszerű képesítő vizsga letétele minősít. A kérdés okát ott kell keresni, hogy azok a nemzetek, amelyeknek tengereik, gyarmataik vannak, amelyeknek tehát széles a látóköriük s amelyek a tisztán kontinentális gondolkodás helyett megszokták a világrészekben való gondolkodást: azok a nemzetek a minősítési kérdés nyomasztó súlyát sem érzik. A kontinentális határok közé szorított helyzetet, más szóval a sűrű népességnek szűk területen való összezsugorodását, a németek — önmagukra szólva — így fejezik ki: „tér nélküli nép“ (Volk ohne Raum), ami teljes mértékben talál Ausztriára és Magyarországra is. Ezekben az államokban a közzolgálati állásoknak is sokkal nagyobb a vonzó erejük.

A minősítés rendszerének kialakulása a közép-európai államokban lassan, fokozatosan történt, valójában akkor kezdődött, amikor az érettségi vizsgálatokat bevezették. Eleinte nem írtak elő semmi előkészületet a főiskolai tanulmányokhoz. Természetesen mindenki, aki főiskolára ment, bizonyos tudást vitt magával, de ennek forma szerinti igazolását nem kívánták. A németeknél például a XVIII. évszázad 70—80-as éveiben azt, aki valamilyen magasabb iskolát látogatott és bizonyos életkort elért, egyetemi tanulmányokhoz bocsátották anélkül, hogy külön vizsgát kellett volna tennie. 1788 körül megszigorítja az egyetem a felvételt és bizonyos általánosan kötelező ismereteket követel meg, amely ismeretekről felvételi vizsgán győződött meg. Az egyete-

mek azonban lassankint rájöttek arra, hogy a felvételi vizsga túlságosan nagy terhet ró az egyetemre s egyébként is kétséges, hogy az a legalkalmasabb mód annak megítélésére: ki bocsátható egyetemi tanulmányokra. Ezért az egyetemre való bocsátás elbírálását áthárították a középiskolára. Így lesz az egyetemi felvételi vizsgából a középiskolai záróvizsga, az érettségi vizsgálat. Jellemző, hogy az a folyamat, amely Középeurópában körülbelül egy évszázaddal ezelőtt fejeződött be, Amerikában most megy végbe. Csakhogy, amíg Európában maguk az államok szabályozzák a kérdést, addig Amerikában az egyetemek végzik azt oly módon, hogy bizonyos befolyást gyakorolnak a középiskolára, határozott tantervet, megjelölt tárgyak tanítását és megszabott módszert követelve meg tőle. Érdemes megemlíteni, hogy Európában még a XIX. évszázad első harmadában is aránylag könnyen járható volt az út a népiskolától az egyetemig, mert a felsőbb iskolák ügyének szervezése ebben az időszakban még laza, hiszen szigorú osztálybeosztás, oly értelemben, amint az ma megvan, ekkor még ismeretlen és az érettségi vizsgálat még nem kötelező az egész vonalon.¹

A minősítés nem nélkülözheti a vizsgákat. Hiszen e vizsgák eredménye az a jogosítvány, amelyet a vizsgát sikerrel kiállott jelöltekre ruháznak. Ez a jogosítvány a tulajdonképeni minősítés. Nagy hiba származik azonban abból, ha a vizsgák anyagába az évszázadok vajudó kérdéseit mind fel akarják venni, s amit jónak láttak a XVIII. évszázad végén, azt felveszik a vizsgák anyagába a XX. évszázadban is. Így támad az a jogos panasz, hogy a vizsgák anyaga idők múltán hihetetlen nagyra duzzad, amelynek számonkérése az emlékezet felesleges megterhelésére vezet. Ehelyett a vizsgálatnál az egész embert kell megvizsgálni, ami leghelyesebben úgy történik, ha a jelöltet a végzett munka folyamán hosszú időn keresztül figyeljük meg.² A magasabb köztisztvisel-

¹ Ziertmann, Paul, Schule und Berechtigungswesen unter besonderer Berücksichtigung der Volks- und Berufsschule, Vom Sinn und Unsinn des Berechtigungswesens c. gyűjteményben, Leipzig, 1929, S. 50–51.

Verhandlungen über Fragen des höheren Unterrichts, Berlin, 1891. — Verhandlungen über Fragen des höheren Unterrichts, Halle, 1902. — Die Reichsschulkonferenz in ihren Ergebnissen, Leipzig, 1921.

² Spranger, Eduard, Der Aufstieg der Begabten, (179. Flugschrift des Dürerbundes), München, (évszám nélkül), S. 9. — Spranger a vizsgálatok túltengése ellen is panaszodik és az iskolai követelmények túlzottságát külön kifejezéssel jelöli meg: Németország eliskolásodása (die Verschulung Deutschlands). „Németország a XIX. évszázad folyamán a tanügyével nagy dicsőséget szerzett a világon. Poroszországot már Victor Cousin az iskolák és a ka-

lők kiválasztásának, utánpótlásának ugyanis két formája alakult ki: a versenyvizsga és az úgynevezett egyszerű képesítő vizsga. Az előbbire példa a francia, az angol, az amerikai intézmény, a képesítő vizsga viszont Németországban, Ausztriában, valamint Magyarországon van alkalmazásban. Ha már most a két rendszer tartalmi részét és eredményeit közelebbről megvizsgáljuk, nehéz eldönteni, hogy a kettő közül melyik a szelektálóbbr, vagyis melyik biztosítja jobban a szellemi, értelmi, jellembeli arravalóság kipuhatólását. A német, szorosabban a porosz hivatásos tisztviselői kar mintaszerű szervezete az egész világon elismert. Ez a tisztviselői kar a „Nagy Választófejedelem” kora óta, tehát már évszázadokon át, teljes összeforrásban, sőt teljes egybeolvadásban és azonoságban az állammal, annak legbiztosabb alapja. E tisztviselői kar képesítő vizsga útján egészíti ki magát. Ezzel szemben az angol magasabb tisztviselői kar, amely bámulatos kormányzási képességeivel, a legnehezebb feladatokkal szemben tanusított csalahatatlantapintatáival, erkölcsi bátorságával a nagy angol világbirodalmat igazgatja, a versenyvizsga segítségével választja ki az új tisztviselői generációkat.

Ha a két rendszert szembeállítjuk, megállapíthatjuk, hogy bár a versenyvizsga a maga személytelenségénél fogva a megítélés pártatlanságát nagyobb mértékben látszik biztosítani, mégis a képesítő vizsgát inkább teszi lehetővé az igazi komoly tudás, a jellembeli tulajdonságok, a vezetésre való alkalmasság rendkívül finom és alig körülhatárolható elemeinek kipuhatólását. A képesítő vizsgát erre a jelölttel való szemtől-szembe állás, a többnapon át tartó személyes érintkezés teszi különösen alkalmassá.¹

szárnyák országának nevezte. A német népművelés már korán nagy fejlettséget ért el. Éppen abban az időben, amikor a liberalizmus hatásának magaslátán volt, az abszolutizmus idején keletkezett tanügyet továbbéptették, s a vizsgálatoknak és a minősítésnek olyan rendszerét teremtették meg, amelyhez hasonló egyetlen országban sincs”. Die Verschulung Deutschlands, Leipzig, 1928. S. 5.

¹ A közszolgálat és az iskolaügy kapcsolatának tárgyalásánál érdemes megemlékeznünk egy kísérletről, amely a XIX. évszázad elején történt. Stein Károly báró 1807-ben megteremtette a „tudományos és technikai deputációk” (wissenschaftliche und technische Deputationen) intézményét, amely hivatva lett volna arra, hogy a közigazgatás állandó kapcsolatban maradjon a tudomány és a technika fejlődésével. De nem sokáig feleltek meg a „deputációk” eredeti rendeltetésüknek. 1816-ban átalakultak tudományos vizsgálóbizottságokká, 1825-ben pedig a tartományi iskolai kollégiumok veszik át e vizsgabizottságok szerepét, úgy hogy az alapjában helyes gondolat bürokratikus intézménnyé alakult át, pedig Stein Károly éppen a bürokrácia szellemét

III. *A köztisztviselői minősítés túlhajtása.* Azt a helyes és indokolt követelményt, hogy mindenki, aki közszolgálatba akar jutni, a szolgálat fokához és súlyához mérten a tudás bizonyos mennyiségével rendelkezzen és hogy ezt mindenkire egyformán kötelező módon, nevezetesen nyilvános vizsgálatokon kell beigazolni, a XIX. évszázad a végletekig fejlesztette. Minden, — még a legkisebb — álláshoz is bizonyos iskola elvégzését kívánta meg. De hozzájárult ehhez az évszázad folyamán nagy lendületet vett gazdasági élet folytonos differenciálódása, s ezzel szoros összefüggésben az államnak a felügyeletből folyólag mértani arányban terebélyesedő közhivatali szervezete s állandóan szaporodó társadalmi feladatai. A növekvő szükségletek fedezésére újabb és újabb bevételi források nyitása a pénzügyi szervezetet növesztette meg rendkívüli tisztviselői létszámmal. Az általános védőkötelezettségen nyugvó modern néphadseregek számára megfelelő számú tartalékos tisztikart kellett nevelni. Ez teremtette meg az egyéves önkéntesi intézményt, amelyet ugyancsak bizonyos számú középfokú iskolai osztály elvégzéséhez kötöttek.

De nemcsak a köztisztviselői állásokat kötötték az iskolai végzettséghez, hanem a gazdasági élet is az iskolai végzettség kimutatását követelte az alkalmazottaktól. Nemcsak az állam, de a magángazdaság sem tanította meg az alkalmazottakat a szükséges ismeretekre. Rendesen nem is vizsgálta, hogy a jelentkező egyén rendelkezik-e az ismeretek szükséges mértékével, hanem iskolai bizonyítvány felmutatását követelte meg. Az összes köz- és magánalkalmazásoknak az iskolai végzettséghez való kötése jogi következményképpen vonta maga után, hogy minden iskola minősítési jogot igyekezett szerezni. A jóval később fejlődött reáliskola a teljes egyenjogúsítást igyekezett elérni a gimnáziummal a főiskolára való lépés szempontjából, míg a később kialakult és bizonyos élethivatásokra nevelő szakiskolák a középiskolával annyiban kívánták az egyenjogúsítást, hogy az egyévi önkéntesi szolgálatra való jogosítást megszerezzék. Sokan fel is szólalnak az ellen, hogy az iskola — eredeti és egyetemes rendeltetésétől, a neveléstől elvonva — az egyes életpályákra előkészítő intézménnyé változzék át. A kultúrát féltik a fejlődésnek ettől az irányától.¹

akarta a „deputációk“ intézményével kiküszöbölni („...dem rein bureaukratischen Geist der Geschäftsmänner entgegenzuwirken“). L. Petersen, P., Der Aufstieg der Begabten, Berlin, 1916, 1. l.

¹ Paul de Lagarde, idézi Schairer, Reinhold, Die akademische Berufsnot, Jena, é. n. S. 39.

Voltak, akik a minősítési kérdés nagymérvű túlhajtásában sok igazi tehetség érvényesülésének akadályát látták. Erre az aggodalomra több ország közszolgálatának történetében találunk példát. Amikor Angliában az indiai közszolgálat mintájára ugyancsak vizsgához és pedig versenyvizsgához kívánták kötni a minősítést, felemlítették, hogy e módszer mellett Wellington és Nelson az államszolgálatból kizárhatók lettek volna.¹ Németországban azt hangoztatták, hogy az 1834 óta mindig kínosabb pontossággal szabályozott minősítés mellett Liebig nem látogathatta volna az egyetemet és 21 éves korában nem lehetett volna a giesseni egyetemen a kémia tanára. Hasonlóképpen Goethe, Herder, Alexander von Humboldt, Helmholtz, Moltke és más úttörő szellemeknek életpályája lehetetlenné vált volna.²

Ezek az aggodalmak felbukkannak a magyar közszolgálat történetében is. A minősítési törvény javaslatának tárgyalása alkalmával ilyen hozzászólások hangoztak el: „a gyakorlati képzés és a gyakorlati vizsgáknak ily rendszerét behozni nem célozhat egyebet, mint azt, hogy a független önálló elemek Magyarországon a közpályákról leszoríttassanak.”³ Továbbá, hogy „a törvényjavaslat (t. i. a minősítési törvény javaslata, amelyből az 1883: I. t.-c. lett) be nem érve azon tudományos előképzettséggel, melyet a középtanodák és egyetemek nyújtanak, utólagos gyakorlati vizsgát szab, amely alkalmas arra, hogy az államkormány beavatkozásának tág mezőt nyújtson és arra, hogy a hivatalnoki szekatúrák tápszeréül szolgáljon, de létjoga a közérdek szempontjából nincs.”⁴ Azok az érvek, amelyek a kritikából kiolvashatók, egyenesen a demokrácia nevében tiltakoznak a tisztviselők szakképzettsége ellen. A vizsga egysége ellen elhangzott olyan érv, hogy „miután az van a törvényjavaslatban, hogy úgy is lehet berendezni ezeket a vizsgákat, hogy az általános közigazgatási tudomány minden ágaiból kell az illetőnek vizsgát tenni, előfordulhat az az eset, hogy megbukik egy vidéki Deák Ferenc azért, mert nem tudja kellően megmondani, hogy a szesz-, vagy cukorfőző üstnek az ürtartalmát mikép kell megmérni.”⁵

¹ Id. Gneist, Rudolf, Das englische Verwaltungsrecht, I. Band, 2. Ausgabe, Berlin, 1867, 1359, 1.

² Id. Petersen, Peter, Der Aufstieg der Begabten, Berlin, 1916, 4. 1. (Lyon, O., „Schaffen und Schauen“ Leipzig, 1909, 366. 1.)

³ Az 1881—84. évi országgyűlés nyomtatványai, Képviselőházi napló VII. 84. 1.

⁴ U. o. 99. 1.

⁵ Az 1881—84. évi országgyűlés nyomtatványai, Képviselőházi napló VII. 124. 1.

A különféle ellenvetésekre Dárday Sándor, a törvényjavaslat előadója válaszolt. „A bizottságnak minden tagja át volt hatva azon szükségérettől, hogy mind a választott, mind a kinevezett tisztviselők kvalifikációja feltétlenül szükséges, mert hiszen semminemű bizalommal nem pótolható a szakképzettség.“ Grünwald Béla pedig így szólt: „Tudjuk mindnyájan, hogy a törvényhatóságok rendezéséről szóló törvény (1870:XLII. t.-c.) az alispántól sem követelt más kvalifikációt, mint hogy 22 éves legyen, s csőd, vagy bűnvádi eljárás alatt ne álljon. Ennél kevesebbet már csakugyan, nem lehetett követelni s ez a jelenség csak úgy magyarázható meg, hogy akkor általános volt az irtózat minden szakképzettségtől, melyet bürokratikus és kicsinyes, pedantéria nélkül nem tudtunk képzelni. S valóban azt lehet mondani, hogy soha törvényes intézkedést oly lelkiismeretesen, a törvény intencióinak megfelelőleg nem hajtottunk végre, mint ezt; ez talán az egyedüli törvény, melyet a végrehajtásban nem törekedtünk ki játszani.“¹

Voltak olyanok is, akik a minősítési kérdés nagymérvű túlhajtásában a szellemi elproletárizálódás veszélyét látták.²

A minősítések túlfokozása a magasabb fokú iskolába és a főiskolába hajtott olyanokat is, akik egyébként nem érezték hajlandóságot a magasabb és a főiskolai tanulmányok iránt. A megfigyelések azt is megmutatták, hogy a gazdasági pangás idején mindig felduzzad az egyetemi hallgatók létszáma.³ Ilyenkor nagyobb a közszolgálati állások irányában a biztos megélhetés, a fix fizetés felé való törekvés.

Az 1735—40. évek mutatják például a német egyetemeken, ahol ily irányú alapos vizsgálódásokat folytattak, a legmagasabb tanulószámot 8500 tanulóval, akiknek száma 1795-ben 6000-re süllyed le. Ez a jelenség annál feltűnőbb, mert a XVIII. évszázadnak ugyanebben az időszakában a német népesség sűrűbb, nem úgy, mint a XVII. évszázadban, amikor a háború pusztító

¹ U. o. 103. l. — A minősítési törvény megalkotása után még néhány év múlva is az egyik közigazgatási munkában a vonatkozó német irodalom ismertetése kapcsán a következő gondolat látott napvilágot: ...„a jövődöbéli közigazgatási tisztviselőtől többet az egyszerű jogi képzettségnél követelni, ellenkeznie a becsülettel és illemmel“. Jellinek Artur, A közigazgatási és gyakorlati vizsgák, Budapest, 1887, 14. l.

² L. erre vonatkozólag Kornis Gyula, A kultúra válsága, Budapest, 1934, 155. l.

³ Eulenburg, Franz, Die Frequenz der Deutschen Universitäten, Leipzig, 1904. S. 256.

hatása a német területeken általános.¹ A szabadságharc valósággal megakasztotta a tanulmányokat úgy, hogy ezidőtájt a német egyetemek látogatottsága oly mély pontot mutat, aminő talán soha azelőtt nem volt. Még a 30 éves háború idején, — a legrettegetesebb esztendőkből (1635—1640) — sem volt a visszaesés nagyobb, mint az 1812—1816. években. Igaz, hogy közvetlenül ezután oly mértékű javulás állott be, aminő azelőtt ismeretlen volt.² 1835 óta a gazdasági helyzet javulásával, tehát a gazdasági nehézségek megszűnésével párhuzamos az egyetemek látogatottságának határozott csökkenése. Amikor 1871-ben megteremtik a német birodalmat, s véget ért a francia-német háború, természetes a német egyetemek zsúfoltsága, mert a háborúból visszatérő ifjúság tanulmányait pótolni volt kénytelen. Mikor azután 1880 óta a gazdasági pangás ismét úrrá lesz Európán, újból szeljtében valamennyi államban látogatni kezdik a főiskolákat.³

Németország a mostani világválságban túlsok szellemi munkást termel, akiknek nagy tömege képtelen elhelyezkedni. A minősítés kérdése és az iskolák látogatottsága szoros összefüggésben van tehát a világválság okozta munkanélküliséggel.⁴ A német birodalmi belügyminiszter az 1933. évi április 25-án kelt, a német iskolák és főiskolák túlszűfoltsága ellen hozott törvény alapján azoknak a számát, akik az 1934. évben főiskolákra érvényes érettségi bizonyítványt kaphatnak, 15.000-re korlátozta. Csak azok a középiskolát végzettek nyerhetik el ezt a főiskolákra való beiratkozásra jogosító érettségi bizonyítványt, akiket szellemi és testi érettségük a főiskolai követelményekre alkalmassá tesz és akik jellem és nemzeti megbízhatóság szempontjából megfelelnek. A főiskolákra való beiratkozásra képesítő érettségi bizonyítványok számát a nőkre nézve nem szabták ugyan meg, de a nők aránya a teljes szám 10 %-át meg nem haladhatja. Azt, hogy a főiskolákra szóló érettségi bizonyítványt kiadják vagy megtagadják, nem szabad az érettségi bizonyítványban kitüntetni, hanem erről külön igazolványt kell kiállítani.⁵ Azokat, akik érett-

¹ Eulenburg, id. m. 131. l.

² U. o. 131. l.

³ U. o. 256. l.

⁴ Behrend, Felix, Berufswahl und höhere Schule, Vom Sinn und Unsinn des BerechtigungsweSENS c. gyűjteményben, Leipzig, 1929. S. 64.

⁵ A középiskoláról szóló 1934: XI. t. c. 38. §. (5) bekezdés szerint „a gimnáziumi érettségi bizonyítvány egyetemi és más főiskolai tanulmányokra is képesít, ha ezt a képesítő hatályt a vizsgáló bizottság az érettségi vizsgálaton tanúsított, valamint a tanuló középiskolai tanulmányai folyamán elért

ségi vizsgálatuk után ekként főiskolákra nem kerülhetnek, a gyakorlati hivatások felé tereli a német birodalmi munkásközvetítő és munkanélküliség elleni biztosító intézet, amely e célra nagyvonalú szervező tervet dolgozott ki. E terv keresztülvitelét a hivatási tanácsadó is előmozdítja, amely a helyi hatóságokkal karöltve, a jelöltek megfelelő szakképzéséről is gondoskodik.¹

A magyar viszonyok megfigyelőinek véleménye szerint 60 középiskolai tanuló közül legfeljebb 20 alkalmas egyetemi tanulmányokra. Vannak oly komoly vélemények is, hogy a középiskolák tanulói közül osztályonként főiskolai tanulmányokra átlagban évenként legfeljebb 5–6 ifjút bocsáthatnának.² De az élet nem tűri a szigorú vizsgákat. Minduntalan fel-felbukkan a gyenge tanuló érdekében oly eleven erő, amelynek az iskola ellentállni alig tud. Bár az újabb tanügyi politika különös gondot fordít a szakiskolák fejlesztésére, a nagy tömeg ma is a középiskolát keresi. Mintha a világháború nyomtalanul múlt volna el, mintha a közgazdasági viszonyok változatlanok maradtak volna, úgy tódul ma is az ifjúság a gazdasági válságban vergődő Csonka-Magyarország középiskoláiba, amelyek például az 1950/51-ik évben a kiszámított normális létszámon felül 3.500–3.600 főnyi többletet mutatnak az érettségi vizsgálatot tett ifjak létszámában.³

tanulmányi eredményének, erkölcsi magaviseletének és egyéniségének gondos mérlegelése alapján külön megállapította“.

¹ A német főiskolai statisztika szerint az érettségizők száma az 1951/52. iskolai évtől az 1953/54. iskolai évig 45.214-ről 40.541-re esett. Ugyanebben az időben a főiskolákra első ízben beiratkozottak száma 26.072-ről 15.504-re esett. A nőknél a csökkenés lényegesen nagyobb, mint a férfiaknál.

² Szandtner Pál, Érettségizőink számának és pályaválasztásának fontosabb kultúr- és szociálpolitikai tanulságai, Budapest, 1953. 9. l.

³ U. o. 7., 17. l. Szandtner Pál, aki e kérdést alaposan megvizsgálta, állapítja meg a Főiskolai Tanulmányi és Pályaválasztási Tájékoztató Intézet 1953/54. tanévi működéséről szóló jelentésében: „Adatgyűjtésünknek egyik, nem érdektelen megállapítása, hogy érettségizőink lefolyt tanévi létszáma (5071 fő), az érettségiző ifjúság előző tanévi létszámával szemben (5619 fő), jelentős csökkenést (9.7%) mutatott. Intézményünk hét évi fennállása óta, de mondhatjuk, hogy a békekötés óta is, a lefolyt tanév a második esztendő, mely a szóbanforgó irányban csökkenést jelző adatot szolgáltatott. Az intellektuális pályák mai telítettsége mellett a maturánsok létszámának visszaesése csak megnyugtatónak mondható. Még megnyugtatóbb lenne ez a visszaesés, ha okát a helyes belátásban és a helyzet kellő felismerésében bírná, nem pedig abban a minden mérlegeléstől független, természetes körülményben, hogy az u. n. háborús évek kisebb számú szülöttjeinek második korosztálya a lefolyt tanévben érkezett el a maturához. E körülményből következően a maturánsok száma néhány éven át még ezután is visszaesést fog jelezni“. Budapest, 1954. 7. l.

IV. *A szelekció.* A köztisztviselői minősítési kérdéstről szóló fejtegetések eddig csak arra a fontosságra mutattak rá, amelyet a köztisztviselők nevelése és kiválasztása az állam szempontjából jelent. Minden kétségen felül áll, hogy a kérdésnek ez az elsődleges jelentősége. Az államnak — léte, fennmaradása, biztonsága, gyarapodása szempontjából — közfeladatai vannak: az állami élet rendjének, a közbiztonságnak, a gazdasági élet folytonosságának biztosítása. Minde feladatok megvalósítása pedig az állam szervei, a köztisztviselők útján történik.

A köztisztviselők nevelésének és képzésének kérdését nemcsak az állam, mint közttestület, hanem más szempontból is szemügyre kell venni. Abból a szempontból hangsúlyozzák a köztisztviselők képzettségének fontosságát, hogy mivel a lakosság tekintélyes része ebbe a társadalmi rétegbe tartozik, s mivel e réteg általános tiszteletnek örvend, amelyet más rétegek irigyelnek és utánoznak is: a köztisztviselők tudatos képzése az egész nép szempontjából jelentős és képzettségük nagymértékben befolyásolja a nemzet általános műveltségének színvonalát.¹

Sokkal mélyebbre hatoló az a felfogás, amely a köztisztviselő hivatali munkájának fontosságát abból a rendkívül jelentős, a társadalom széles rétegeire kiterjedő és állandó nevelő hatásból méri le, amelyet a köztisztviselő hivatali munkája közben a vele érintkező, a hivatalhoz forduló állampolgárookra gyakorol.²

E gondolatmenetbe tartozik annak a ténynek megemlítése is, hogy a köztisztviselő, ha visszaél az államhatalom és az állampolgárok által beléje helyezett közbizalommal, nemcsak hat-

¹ Spengler, Oswald, *Neubau des Deutschen Reiches*, München, 1924. S. 52.

² Erre vonatkozólag mondja Imre Sándor, hogy „a tisztviselők és a közönség viszonyát akkor látjuk a maga teljességében, ha az emberekre való hatás szempontjából tekintjük. A közigazgatás ugyanis nemcsak egyes ügyek intézője, nemcsak eszköze az államnak az állami élet rendjének fenntartásában, hanem egyik alakítója a közléleknek, vagyis a nemzet gondolkodásának, érületének, cselekvéseinek, egyszóval lelkületének. Azt nem mondom, hogy ez a közigazgatásnak rendeltetése, azt meg tudom, hogy a tisztviselők nagy része semminek sem tekinti magát olyan kevéssé, mint nevelőnek; mégis a közigazgatás mint egységes, határozott feladatot állandóan teljesítő szervezet, kétségtelenül egyik tényezője a nemzet lelki alakulásának... S ha ekkor a tényt elismerjük, könnyű megérteni azt az itt most hangoztatni kívánt véleményt, hogy a közigazgatásnak ezt a kétségtelen alakító hatását nem méltó mintegy öntudatlanul fejtenie ki, hanem mint szervezetnek is, még inkább mint tanult emberek személyes tevékenységének, tisztában kell lennie azzal, hogy milyen nagy része van az egyes lakosok és az egész lakosság életmódjának, hangulatának, közdolgozokról való vélekedésének alakulásában“. *A tisztviselők és a közönség, „Magyar Közigazgatás“*, XLVIII. évf. 5. sz., Budapest, 1930.

ványozott mértékben sérti meg a jogrendet, amelynek felesküdt, hivatott óre, de súlyosan vét ez ellen a példaadó, nevelő hivatása ellen is. Fokozottabb felelősség terheli tehát és az elkövetett bűncselekményért a bűnhődése is súlyosabb. Jellemző, hogy ennek a tételnek a jelentőségét már a görögök is felismerték. A modern büntetőjog is minősített bűncselekménynek tekinti a hivatali büntettet és vétséget, s bizonyos bűncselekményeket, ha azokat köztisztviselő követi el, súlyosabb büntetéssel sújtja. A tételes jogszabályokban előírt büntetés azonban még mindig nem elég.¹ A büntetés mértékét is, gyorsaságát is fokozni kellene, hogy a közhivatali bűncselekményeknek a gazdasági viszonyok romlása által megokolt szaporodása folytán a közönség bizalmatlansága tápot ne nyerjen. Csak így lehet szembeszállni azzal a fenyegető veszéllyel, amely a köztisztviselői erkölcsöket és ezzel együtt a köztisztviselői tekintélyt, — amely végső elemzésben mégis magának az államnak a tekintélye, kikezdeni látszik.²

A köztisztviselők kiválasztásáról szóló általános fejtegetések során meg kell említenünk a kiválasztásnak egyik különleges módját, amelynek az a rendeltetése, hogy a magasabb korban levő, valamely gyakorlati pályán, más hivatáskörben érdemeket szerzett egyének a közszolgálatba bevonhatók legyenek.

Franciaországban egy 1808-ban kibocsátott rendelet megengedi, hogy a közoktatási intézményeknél tíz esztendő óta hivatalt betöltő egyének az egyetem rektorától — betöltött állásuk fokának megfelelő — oklevelet nyerhetnek. Ha oly egyének jutnak kinevezéshez, akik a tíz évi szolgálat feltételének nem felelnek meg, jóváhagyás végett felterjesztendők és csak jóváhagyás esetén adható ki a hivatali állásuk fokának megfelelő oklevél.

¹ Magas etikai felfogást képvisel az az álláspont, amely szerint „a magasabb tisztviselői etika megkívánja, hogy fegyelmileg büntetett tisztviselő vezető állást, ahol jó példával kell előljárnia, ne tölthessen be, kiváltképpen akkor, amikor az állásból kifolyólag, miként az a törvényhatóság első tisztviselője esetében is fennáll, felügyeleti jogkört is kell gyakorolni.” (118.557—1935. B. M.)

² Bremond a háború előtti osztrák és magyar köztisztviselő munkáját és annak jelentőségét így jellemzi: „Un des facteurs essentiels de la grandeur austro-hongroise avait été, sans conteste, le corps excellent des fonctionnaires de la double monarchie. L'Etat avait aménagé, en Autriche, comme en Hongrie, des services publics qui étaient certainement parmi les meilleurs de l'Europe. Ces services, par l'importance de leur rôle dans la vie sociale, par l'esprit qui animait leurs agents: la probité et le souci du bien public, entretenaient, dans la vie du pays, un élément de moralité qui était devenue lui-même un des caractères de la civilisation dont s'enorgueillissaient les populations des empires centraux“. Bremond, Emile, L'Europe Centrale ne comprend pas! La Revue des Vivants, 2-me Année, No. 9. Septembre, 1928.

Ez az intézkedés azt a célt szolgálta, hogy vizsgálat nélkül lehessen egyetemi képesítéseket adományozni és így arra érdemes egyéneket közigazgatási magasabb hivatalokba juttatni. A júliusi kormányzás idején a közoktatási tanács 1831. április 16-iki határozatával megszüntette ezt az intézményt, arra való tekintettel, hogy a természettudományi és az irodalmi egyetemi fokozatok adományozása képesítő erővel bír, mert hiszen közigazgatási hivatalokra minősít. Sok visszaélés is történt, ezért 1831. óta egyetlen egyetemi kar sem adományozhat ilyen módon okleveleket. Az kétségtelen, hogy az 1808-iki kedvezmény a merev szabályok alól való felszabadulást jelentette, hogy a közszolgálat kiváló külső embereknek a közigazgatásba való bevonását a maga számára biztosítsa.¹ Megfelelő képesítés hiányában jutott a francia közszolgálatba sok intendáns, akiknek teremtő munkáját a francia közigazgatás története oly magasra értékeli, hogy általános nézet szerint az intendánsok működésének története annyi, mint a francia közigazgatás története.

Ugyanez a gondolat jut kifejezésre a német gyakorlatban oly módon, hogy kiváló egyéniségeket előadó tanácsosi minőségben hívnak meg közhivatali állásokba, vagy különleges feladatok megoldására komisszáriusokat alkalmaznak.

Természetesnek kell találnunk, hogy az individualista angol nemzet, ha kényszerült is a viszonyok változása folytán arra, hogy a köztisztviselők kiválasztásának módját szabályozza és ezzel a bürokrácia kifejlődésének alapját megvesse, biztosítékot keresett — a szabad kiválasztás elve javára — a túlságos megkötöttség ellen. Erről tesz tanúságot a versenyvizsga szabályozását tartalmazó 1870. június 4-iki rendelet (Order in Council). Ennek VII. pontja szerint „oly esetben, amikor valamely szakosztály főnöke, akinek ügykörébe valamely meghatározott állás tartozik, a kincstári lordokkal egyetértésben úgy találja, hogy a kérdéses hivatal teljesen vagy részben szakszerű jellegű, amelyet a közszolgálat rendes útján betölteni nem lehet, javaslatot tehet oly személynek kinevezésére, aki a megkívánt szakképzettséget más módon szerezte meg. Ugyancsak a közigazgatás főnöke és a kincstári lordok, ha akár a létszámot meghaladó hivatalnokok elhelyezésének megkönnyítése végett, akár egyéb okok folytán közérdekből helyesnek tartják a vizsgálat alóli teljes vagy részleges felmentést, a közigazgatási szolgálat biztosai ezt a felmentést egészben vagy részben megadhatják és a képesítő bizonyítványt kiadhatják oly tények alapján, amelyek igazolják,

¹ Duguit, L., *Traité de Droit Constitutionnel*, Paris, 1923, III. köt., p. 127.

hogy a javaslatba hozott személy a megkövetelt ismeretekkel és képességekkel rendelkezik és egyébként az életkor, az egészség és az erkölcs feltételeinek minden tekintetben megfelel.“

Oly kiváló egyéniségeknek, akik alaki képesítéssel nem rendelkeznek, a magyar jog is megadja a lehetőséget, hogy közszolgálatba juthassanak. Így a köztisztviselők minősítéséről alkotott 1883:I. t.-c. 31. §-a felhatalmazza az egyes minisztereket, hogy a szolgálat érdekében „a szakirodalom, vagy a gyakorlati téren kitűnő egyéniségekre nézve az alaki képzettség hiányától való felmentést Ő császári és apostoli királyi Felségénél kieszközölhessék.“ A közigazgatás rendezéséről szóló 1929:XXX. t.-c. novellája, az 1935:XVI. t.-c. 39. §. (8) bekezdése ezt a gondolatot továbbfejlesztve kimondja, hogy „az egyes miniszterek a közszolgálat érdekében az államfőhöz tehetnek előterjesztést kiváló egyéniségeknek a közigazgatási gyakorlat és a gyakorlati közigazgatási vizsga letétele alól való felmentése iránt.“

Amint e példák mutatják, a magasabb korban, tudományos vagy gyakorlati pályákon szerzett tapasztalatok után való belépés a közszolgálatba több államban intézményesen biztosítva van ugyan, ez azonban, — amint azt a jogszabályok is tanúsítják, — csupán kivételes kiválasztási módnak tekintendő. Az intendánsok, a komisszáriusok rendkívüli időkben, kivételes alkalmakkor, átfogó közigazgatási reformok idején szoktak az állami adminisztrációban felbukkanni. Azonban egyeseknek az állami élet mindenkori vezetésére, a közügyek mindenkori intézésére való előkészítése, az arra való nevelés, — a fogalmat manapság használatos szóval jelölve — a szelekció: minden államnak minden időben állandó törekvése.

A szelekció gondolatát nálunk a középiskolai törvény vetette fel erőteljesebb mértékben és ennek parlamenti tárgyalása alkalmával széleskörű irodalmi vita indult meg annak érdekében, hogy a szelekció általában a közéletben, de különösen a közszolgálatban minél behatóbban érvényesüljön.¹ Azért kívánják a sze-

¹ Kósa Kálmán, Szelekciót! Néptanítók Lapja, 1935. szeptember 1, 66. évf. 17. sz. — Versenyvizsga, Pesti Napló 1934. január 5. — Balogh József, A szelekció, Budapesti Hírlap 1934. április 1. — Gombocz Zoltán, A szelekció, Budapesti Hírlap, 1934. május. 4. — Huszti József, A szelekció gyakorlati megvalósítása, Budapesti Hírlap, 1934. május 6. — U. a. A diplomások szelekciója, Budapest, 1934. Magyar Szemle, XXI. köt. I. (81.) szám, 82. l. — Ereky István, Versenyvizsga és szelekció, Budapesti Hírlap 1934. május 10. — Kisparti János, Középiskola és szelekció, Budapesti Hírlap 1934. május 15. — Balassa Brunó, Szelekció régen és ma, Budapesti Hírlap, 1934. május 19. — Weis István, Közigazgatás és szelekció, Budapesti Hírlap, 1934. május 20. — H. A., Verseny-

lekción, mert közigazgatásunknak sok baja éppen abból származik, hogy az anciennitásra alapított előlépések lehetetlenné teszik az arravaló tetterős, kezdeményező, fiatal, vezetésre alkalmas, megfelelő fizikai és szellemi rugékonysággal bíró tisztviselők érvényesülését.¹

A középiskolai törvény (1934:XI. t.-c.) visszanyúl az egyetemi tanulmányokat megelőző évekbe és a gimnáziumi érettségi bizonyítványt egyetemi és más főiskolai tanulmányokra csak az esetben kívánja képesítő hatállyal felruházni, ha az érettségi vizsgáló bizottság a tanulónak egész középiskolai tanulmányai folyamán és ezenkívül az érettségi vizsgálaton tanúsított tanulmányi eredményének, valamint erkölcsi magaviseletének és egész egyéniségének gondos mérlegelése alapján, ezt külön is megállapította. (38. §. (3) bekezdés).

A szelekció gondolatát már előbb több törvényünkben megtaláljuk; így az egyetemekre való felvételnél gyakorlandó szelekciót, amely csak oly számú jelentkezőnek engedi meg a beiratkozást, amennyi alaposan kiképezhető (1920: XXV. t. c. 1. §.). Ez a szelekció tehát nem a középiskolában, hanem már az érettségi bizonyítvány birtokában, az egyetemi felvételnél kívánja a szelekciót gyakorolni.

Ugyancsak a szelekció gondolatát szolgálta az a rendelkezés, amely szerint az országos nagy közgyűjtemények létszámában meddőnek tekintetett az a tisztviselő, aki „a gondjaira bízott gyűjtemény anyagának könyvtári, levéltári, illetve múzeális és tudo-

vizsga, 8 Órai Ujság, 1934. május 25. — Kemény Gábor, Iskolai értékelés és kiválasztás, Budapest, 1934.

¹ „A személyi kiválasztás fontosságára a vallás- és közoktatásügyi tárca átvétele óta minden adott alkalommal rámutattam, sőt kormányzati politikámnak valósággal központi gondolatává tettem a szelekció problémáját. A közérdek ellen valónak tartom, ha a vezető pozícióba olyanok kerülnek anciennitás alapján, akiknek arra sem rátermetségük, sem szellemi minősütségük nincsen, mert minden intézmény, rendszer és reform elgáncsolói azok az egyének, akik hivatásérv és kötelességtudás, másszóval képességek nélkül vesznek részt azok „megvalósításában“. Elismerem, hogy a szolgálatát kifogástalanul ellátó átlagtisztviselőnek igénye van megfelelő fizetésbeli előléptetésre, de vezető pozícióhoz joga csak annak lehet, akinek alkalmas lelki habitusa, magasabbrendű szellemi képessége és irányító készsége van. S ha ez a megállapítás általánosságban helyes, sokszorosan érvényes a közoktatásügyi és közművelődési igazgatás terén, ahol a vezető tisztviselők egész generációk nevelésének irányítását tartják kezükben. A közoktatásügy vezető tisztviselői között fokozatosan nagyobb teret kell adnunk azoknak a férfiaknak, akik nem a magas állástól kapnak díszet, hanem maguk adnak állásuknak súlyt és tartalmat“. Hóman Bálint, A közoktatásügyi igazgatás újjászervezése, Budapest, 1935. 6. 1.

mányos feldolgozása terén huzamosabb időn át nem fejt ki eredményes tevékenységet". (1922: XIX. t. c. 7. §.)

Ujabb törvényhozási rendelkezés a közigazgatásban, — kivéve a külügyminisztériumot és az igazságügyminisztériumot, — általános jogszabályul állította fel, hogy azokat, akik a gyakorlati közigazgatási vizsgát a jogi képesítéshez kötött állásra történt alkalmazásuktól számított hat év alatt le nem teszik és más állásra alkalmazást nem nyernek, a szolgálatból el kell bocsátani és úgy kell tekinteni őket, mint akiket szolgálatképtelenség okából bocsátottak el.

Ez irányzatnak a közzolgálatban való továbbfejlesztése annak a gondolatnak a törvénybe iktatása, hogy „azt, ki a hivatálával járó feladat kifogástalan elvégzéséhez szükséges szakképzettség, szorgalom vagy egyéb fontos kellékek hiánya miatt szolgálatát a megkívánt mértékben nem látja el“, szabályszerű elbánás alá kell vonni (1934: I. t. c. 2. §. b) pont).¹

A közfunkciók gyakorlására, az ezzel együtt járó felelősségteljes hivatásra való nevelés és előkészítés szempontjából három tisztviselő-típust figyelhetünk meg. Az egyik a porosz autokrata-hivatalnok, a másik az angol arisztokratikus s a harmadik az északamerikai unióbeli demokratikus hivatalnok típusa.

A különbséget a három tisztviselőtípus között a legtisztábban Willoughby² fejtette ki. Szerinte az egyik véglet Poroszország tisztán bürokratikus típusa, amelyet maradéktalanul meg lehetett találni a háborúelőtti Poroszországban. Willoughby a bürokráciának kétféle értelmet tulajdonít. Az egyik a bürokráciának szélesebb értelme szerint oly tisztviselői rendszert jelent, amelyben az alkalmazottak hivatalok szerint osztályokra, alosztályokra vannak osztva egymás fölé és egymás alá rendeléssel. E hierarchia ellen kifogást tenni nem lehet, mert ily széles értelemben vett bürokrácia nélkül nem lehet eredményesen irányítani valamely hatalmas vállalatot, „még kevésbé lehet ily bürokráciát nélkülözni oly

¹ A szelekciónak a közzolgálatban való érvényesítését kívánja a kormány a „Nemzeti Munkaterv“ 15. pontjában. „Az előléptetéseknél és a közigazgatási tisztviselői kar kiegészítésénél a szakszerű szelekció szempontjából indulunk ki s evégből használhatóság, különösen pedig vezetésre való alkalmaság szempontjából szigorú elveket fogunk alkalmazni“. A Gömbös-kormány nemzeti munkaterve, Budapest, 1932, 14. l.

² Willoughby, W. F., *An Introduction to the Study of the Government of modern States*, New-York, 1919. — Willoughby W. F., *Principles of Public Administration*, Baltimore-Maryland, 1927, *Types of Personnel Systems: The Bureaucratic Type*, p. 213., *The Aristocratic Type*, p. 215., *The Democratic Type*, p. 217.

hatalmas közigazgatási gépezetben, amely egy 120 milliónyi államot fog egységbe". — A szűkebb értelmű bürokrácia egészen mást jelent. Oly köztisztviselői testületet jelent ez, amelynek hierarchikus szervezetét a közönség nem ellenőrzi. Ilyen volt a háború végeig a porosz közhivatalnoki rendszer. E rendszerben a közhivatalnokok közvetlenül a királytól kapták állásukat, a szó legszorosabb értelmében a király szolgái voltak, aki autokratikus hatalmát mint a közigazgatás feje általuk gyakorolta. Ennek folyamán a porosz király ugyanúgy szervezte meg a közigazgatási tisztviselőket, mint a hadsereget. Ugyanolyan pályának tekintették tehát a közigazgatási tisztviselők foglalkozását, mint a katonai vagy a haditengerészeti hivatást. A közigazgatási tisztviselő előkészítését, éppenször szigorú szabályok szabták meg, mint a katonai hivatásét. A szolgálatbalépést, az előmenetelt ugyanolyan pontos szabályok határozták meg, amilyenek a hadseregben és a haditengerészetben szokásosak. Ennek következménye az volt, hogy a társadalomban a közigazgatási tisztviselők ugyanolyan különálló testületet alkottak, mint a hadsereg és a haditengerészeti tagjai. Az állami közigazgatás tisztviselőinek külön testületté alakulása folytatódott a helyi közigazgatás tisztviselőinek kerületi, járási, községi szervezeteiben is.

Ennek a rendszernek a közigazgatás szempontjából mérhetően előnye van, mert e rendszerben a tisztviselők minden politikai és személyi befolyástól mentesen végezhetik közigazgatási teendőiket. A porosz polgári közigazgatás ennek köszönheti rendkívüli eredményeit. Az autokratikus alap az, amelyen az eredményes közigazgatás épülete nyugszik, amelynek lényege, hogy kívülről senki sem befolyásolhatja a tisztviselőket, akiket viszont külső erők nem is ellenőriznek.

Az autokratikus köztisztviselői rendszernek azonban nagy szélei is vannak. A tisztviselők csak a királynak felelnek, csak a király érdekeit szolgálják. Ha a király érdeke esetleg ellentétes a nép érdekével, — felelőtlenek lévén a néppel szemben, — érzéketlenek maradnak a közönség kívánságaival szemben. A militarizmusnak minden hátránya megvan ily rendszer mellett. Másik nagy hátránya az a hatalom, amelyet ily köztisztviselői karral biztosít magának a király a nép egésze felett. A nép egész politikai, társadalmi élete az ily köztisztviselői kartól függ.

Angliában találjuk meg az arisztokrata hivatalnoktípust, amelynek az az alapvonása, hogy az egyes köztisztviselő-rétegek annyira el vannak választva egymástól, hogy az alacsonyabból a magasabbba jutni leküzdhetetlen nehézséggel jár. Az első csoportot

a vezető tisztviselők (under secretary and assistant secretary) alkotják. E csoport állásainak betöltésénél versenyvizsgára nem is gondoltak. Ha alkalmas, arra termett egyéneket találtak, ami egyéni elbírálás tárgya volt, alkalmazták ezeket képességeik szerint, de nem voltak tekintettel arra, voltak-e ezek közigazgatási szolgálatban vagy sem. Azt természetesnek találták, hogy ily állásokra oly tehetséges embereket neveztek ki, akik soha közhivatalt nem viseltek. A legközelebbi csoportot alkotják a magasabb közigazgatási tisztviselők, akiket elsőosztályú segédeknek (first class clerks) hívtak. Ezek a tisztviselők, a legfontosabb szerepet töltik be, mert — az előző csoport tagjainak irányítása mellett — ők a minisztériumok ügyosztályainak vezetői. E csoportba csak versenyvizsga révén lehet bejutni. Végül a legalacsonyabb csoportot alkotják az alárendelt tisztviselők, akik részére külön versenyvizsgát szerveztek.

Egyik csoportból a másikba feljutni úgyszólván a lehetetlenséggel határos. Gondoljunk katonai szervezetünkre, amely lehetetlenné teszi, hogy a legénységi állomány legkiválóbb törzsőrmestere valaha is a tisztállományba kerüljön. Az angol közsolgálatban általános az az elv, hogy nem csupán az egyetemeken lehet képezést szerezni a magasabb állásokra, hanem ez állások betöltésére a felső társadalmi rendhez tartozó egyének magasabb műveltségüknél fogva hivatottak. Ez a felfogás adja meg az angol tisztviselő arisztokratikus jellegét. Ez a rendszer Angliában főbb vonásaiban máig is megvan, bár a világháborút követő törvényhozás változásokat teremtett e téren is, mert az újabb két évtized Oxford és Cambridge egyeduralmát megtörni igyekszik a magasabb állások betöltésénél. A változás azonban igen lassú és fokozatos. Erősen hat ugyanis az oxfordi, cambridge-i szellem az angol életben ma is és ezért érvényesül a magasabb állások betöltésénél. Kétségtelen, hogy e két egyetemi város s az őket követő új egyetemek oly széles szemhatárú, kiváló műveltségű fiatalokat küldenek a versenyvizsgákra, hogy e vizsgákon velük szemben nehezen állják meg helyüket az alacsonyabb rétegek fiai, bár lassanként ezek is érvényesülni kezdenek.

A közszolgalat harmadik típusát az Északamerikai Egyesült Államok adják. Amíg a porosz és az angol típus alapelve az, hogy a köztisztviselők utánpótlása oly fiatalokból kerüljön ki, akik iskoláikat elvégezvén, a közszolgalatot tekintik ezentúl élethivatásuknak, addig az Északamerikai Egyesült Államokban éppen ellenkezőleg nem a fiatalok választják ezt az élethivatást, hanem olyanok, akik már mindenféle egyéb foglalkozást vagy hivatást

űztek. A vizsgálatokon nem általános ismereteket, hanem részleteket, speciális tudást kívánnak. Különleges állásokba különleges képességű embereket hívnak meg. A demokratikus típus főjellemvonása, hogy semmi akadályja sincs annak, hogy a legalacsonyabb fokban levő tisztviselő a legfelső fokba feljuthasson, mert ez tisztán tehetségétől és képességétől függ. Természetesen iskolai végzettséget sem kell kimutatni.

II. RÉSZ.

A magasabb képesítésű köztisztviselők kiválasztásának történeti áttekintése.

ELSŐ FEJEZET.

A köztisztviselők kiválasztásának szabályozása az egyes államokban.

A gyakorlati közigazgatási vizsga intézményének életbelépése nem csupán lezárása és nyugvópontra jutása egy több évtizedes vitának, de egyben választóvonal is a magyar közigazgatás történetében. A rendszeresen és tervszerűen eltöltött közigazgatási gyakorlat és az ehhez kapcsolódó komoly gyakorlati közigazgatási vizsga bevezetésével bezáródott az a kör, amely a magasabb köztisztviselői kar előkelő és korszerű színvonalát biztosítja. Ez a kör az egyetem által nyújtott elméleti kiképzéssel veszi kezdetét, folytatódik az előkészítő szolgálattal, vagyis a közigazgatási gyakorlattal és befejeződik a gyakorlati közigazgatási vizsgával, ahol „a közigazgatási tisztviselők számot adnak a közigazgatási tennivalók helyes ellátásához szükséges általános ismeretkörük, jogismeretük, ítélőképességük és gyakorlati érzékük mértékéről.”¹

Végiggondolva a gyakorlati közigazgatási vizsga megvalósításáért folytatott tárgyalásoknak hosszú évtizedeit, megvan a jogosultsága az elítélő kritikának, amely az elmúlt évtizedeket azért a mulasztásért illeti, hogy ez az oly magától értetődő intézmény, mint a közhatalom gyakorlóinak gondos kiválasztója, csak 1934-ben valósulhatott meg. Pedig az 1869-ben újjászervezett bíraskodás követhető példát szolgáltatott. A királyi bíróságok felállításával egyidejűleg biztosították ugyanis az igazságügy követelményeinek megfelelő korszerű elméleti és gyakorlati bírói kép-

¹ A gyakorlati közigazgatási vizsga szabályozásáról szóló 2.500/1934. M. E. számú rendelet 1. §.

zést. A béke elmúlt évtizedeit a mulasztás vádja alól teljesen felmenteni valóban nem lehet. Ha azonban a külföldi példákat tanulmányozzuk, a kritika élet nagymértékben letompítja az a leszűrt tanulság, hogy a közszolgálat e kiválasztó berendezésének, — hívják azt versenyvizsgának, vagy képesítő vizsgának, — kialakulását és győzelemre jutását heves és hosszantartó, nagyon sokszor terméketlen szellemi küzdelmek előzték meg minden államban, éppen úgy, mint nálunk. Azt is a külföldi példák tanúsítják, hogy nagyjelentőségűnek, sőt korszakalkotónak¹ tekintették az intézmény megvalósulását valamennyi államban és ugyanolyan üdvös eredményeket vártak annak megvalósításától, mint aminőket most a magyar közélet vár a gyakorlati közigazgatási vizsga életbeléptetésétől. A külföldi intézményekhez fűzött remények túlnyomó része már valóra vált, ami biztatásul szolgálhat arra, hogy a magyar gyakorlati közigazgatási vizsgához fűzött remények is meg fognak valósulni.

¹ Az angol közszolgálati reform megvalósítása, vagyis a versenyvizsga útján történő tisztviselő kiválasztás rendszerének bevezetése alkalmával jelentette ki John Stuart Mill, hogy „a közügyek terén a legnagyobb haladást jelentette, amelyet kormány valaha javasolhatott“.

Ugyanezt a gondolatot fejezi ki Laboulaye, Eduard, *De l'enseignement et du noviciat administratif en Allemagne*, Paris, 1843. c. művében a francia közszolgálatra vonatkozólag. „Le jour où cette réforme sera terminée, le jour où une loi, ou une ordonnance déclarera que le travail et la moralité sont les seules conditions d'admission au service de l'Etat et que toute place appartient de droit à l'homme le plus instruit et le plus laborieux, le jour où une hiérarchie sagement calculée permettra au mérite modeste de prétendre et d'atteindre aux plus hautes fonctions de l'administration, ce jour-là se sera faite en France une révolution non moins importante et non moins féconde que la révolution de Juillet“. (Idézi Lefas, Alexandre, *L'Etat et les fonctionnaires*, Paris, 1915. 221. l.)

Hasonló az amerikaiak felfogása. „Le système du concours qui donne à chaque citoyen une chance égale, suivant ses capacités, de participer aux affaires du gouvernement, est juste, puisque, grâce à lui, on ne distingue plus entre les candidats d'après des considérations de personnes ou de politique“. Sibert, Marcel, *Le Concours comme mode juridique de recrutement*, Paris, 1912. p. 15. 17. New-York kormányzója, Hughes, akinek hivataloskodása idején alkalma volt a gyakorlatban összehasonlítást tenni a tisztviselőknek a politikai befolyás segítségével és a versenyvizsga útján való alkalmazása s következményei tekintetében, azt írta 1907-ben: „Nincs is ennél jobb rendszerünk, mert a pályázaton, illetve a versenyvizsgán, — mindenütt, ahol erre módunk van, — a reátermett, tehetséges embereket keressük ki... Az a reménységem, hogy ez a módszer az Unió valamennyi államában érvényesül majd“, — *The Merit system in Appointment to Office*. — *Report of the Civil Service Committee of the Civil League to the Board of Freeholders of Saint-Louis*, 1909. p. 14.

3. §. A francia versenyvizsga.

I. Fejlődéstörténete.

A felhozott külföldi példák szerint azok az államok, amelyek a képesítő vizsgálat rendszerét honosították meg, — Németország, Ausztria és Magyarország, — amint a tisztviselő kiválasztás vázlatos története a későbbiek folyamán azt igazolni fogja, — a tisztviselők kiválasztása tekintetében első helyen mindenkor a nagyobb tudás és a folyton szélesebb körű szakismeretek követelményeit hangsúlyozzák. Ezzel szemben a demokratikus államok: Franciaország,¹ Anglia,² az Amerikai Egyesült Államok,³ — nem feledkezve meg az említett tulajdonságokról, — a köztisztviselők kiválasztásánál legelsőrendű követelmény gyanánt az illetéktelen, elsősorban politikai és a helyi befolyásoknak, majd a hatalom önkényének kiküszöbölését követelik.

Az ancien régime patrimonialis jellegű hivatala még alig tudott vizsgákról. Ez azt jelenti, hogy a hivatalra pályázó érdekre nem voltak tekintettel, a hivatali állásokba azok kerültek, akiket kedvezés, befolyás vagy önkény juttatott oda. A régi francia törvények azonban arról is tanuskodnak, hogy már 1498-ban az igazságszolgáltatás reformjára vonatkozó rendelet (ordonnance)

¹ Franciországbán 1907-ben azon a címen követelték a köztisztviselők maguk számára a sztrájk jogát, hogy az a jognak törvényes ellenszere az önkényeskedés ellen („la légitime revanche du droit contre l'arbitraire“).

A francia versenyvizsga történeti kialakulására vonatkozó adatokat túlnyomórészt Sibert idézett munkájából merítettük. Sibert külön tanulmányt szentelt a „concours“ kérdésének. E tanulmány azért is figyelemreméltó, mert a régi francia törvényeket és királyi rendeleteket nagyobbára eredeti szövegükben közli.

² Wellington herceg 1829-ben a hatalmi önkényről és a politikai befolyásról és ezek veszélyéről a következőket állapítja meg: „Le système tout entier du patronage gouvernemental est absolument faux. Certains membres du Parlement revendiquent le droit de disposer de tout ce qui devient vacant dans la ville ou dans le Comté qu'ils représentent, et c'est tellement, pour eux, un droit, qu'ils revendiquent le patronage, soit que leur appui soit constant, ou simplement intermittent ou même qu'il se produise quand on ne leur demande pas, soit enfin qu'au lieu de leur appui on ne trouve que leur opposition.“ (Sibert, id. m. 4. 1.)

³ Ez az úgynevezett „Spoils System“, — the rotation of offices, — amelyet Macy senator 1832-ben így fogalmazott meg: „a győző párt zsákmánya“. E rendszer ellen folytatott 60 éves szellemi harc a versenyvizsgának a közszolgáltatásban való bevezetésével végződött. A politikai befolyást ítéli el Lincoln elnök e szavakkal: „ha ez a szabad nép és kormánya valaha a züllés útjára lépne, ennek egyedüli okát a hivatalhaházasért folytatott küzdelmekben és harcokban kellene keresni“.

előírta, hogy az udvari tanácsosok alkalmaztatásuk előtt vizsgát tartoztak tenni és azt, akit nem találtak eléggé képesnek a hivatal betöltésére, nem alkalmazták. 1561-ben az orléansi rendelet (Ordonnance d'Orléans) meghagyta, hogy az összes bírák (tous officiers des justices et juridictions subalternes, ou des hauts justiciers ressortissants) vizsgát tegyenek. 1567-ben a parlamenti tanácsosok számára, — akik tudvalevőleg szintén bírák voltak, — előírták, hogy a szolgálatba lépéskor legalább „25 évesnek kell lenniök, járatosak legyenek a jogtudományokban és az ítélelhoztalban tapasztalatuk legyen“. A francia közigazgatás története azonban arról is tanuskodik, hogy ezek a vizsgák még nem voltak komolyak és a vizsgára jelentkezők sokszor nagy tudatlanságot árultak el.¹

A versenyvizsga intézményének bevezetését az 1566. évi határozat (arrêt) követeli, amelyben a parlament elrendeli, hogy a jövőben az egyetemi tanszékek csak versenyvizsga útján tölthetők be. Ezt a rendeletet nem hajtották végre. Így a versenyvizsga intézménye először az egyházjogban jelenik meg, ahol ugyanis az az 1736-ban megjelent egyházjogi enciklopédia (Dictionnaire de Droit canonique) szerint az egyházi igazgatásban ezidőtájt már teljes alkalmazásban volt.

Az 1766-ban kibocsátott rendelet (Lettres patentes)² előírta, hogy az ugyanezzel a rendelettel a párisi egyetemen (Faculté des Arts de l'Université de Paris) szervezett „docteurs agrégés“ helyeit versenyvizsga (concours) útján kell betölteni. E révén a királyság az ifjúság ügyét karolta fel akkor, amikor az egyetem személyzetének versenyvizsga útján való felújításáról gondoskodott. A versenyvizsga intézményének alapelvét, mint a tisztviselői alkalmazás módját, az 1766. évi rendeletet kétszáz évvel megelőzőleg, 1579-ben a francia királyság általános igazgatásában (la police générale du royaume) már a kánonjogi és a magánjogi doktoroknál elfogadták.

A császárság a multból akarva erőt meríteni, új főiskolai fakultásain és a liceumokban a tanári kart versenyvizsga útján egészítette ki. Például a jogi karok szervezetéről szóló rendelet előírta, hogy minden megüresedett tanszék betöltése nyilvános versenyvizsga útján történjék, amelyben a tanárok legyenek a bírák.

A versenyvizsga útján való kinevezési rendszernek valóságos

¹ Sibert id. m. 22. l.

² U. o. 26. l.

chartája az 1808. évi március 17-iki rendelet, amely a modern francia intézményekben meghonosította a köztisztviselői állások betöltésének ezt a módját. S amint fentebb láttuk, a versenyvizsga intézménye először a közoktatásügy terén jelenik meg, hogy innen azután, bár sok módosítással, de mint a köztisztviselői kiválasztásnak francia rendszere, tovább terjedjen s végül uralkodóvá váljék az egész közszolgálatban. Az 1815. évben Franciaországban bekövetkezett nagy változás, a restauráció ennek a fejlődésnek egyengette az útját. A napoleoni háborúk után új hadsereget kellett szervezni, amelynek számára képzett tisztekre volt szükség. Ezenfelül tudatára ébredtek annak, hogy a hadsereget kiegészítő nagy szervezet¹ működését csakis kiváló személyzet képes biztosítani. E személyzet megteremtése érdekében legalkalmasabbnak kínálkozott a versenyvizsga, amely az iskolák kapuit megnyitotta minden 16—20 éves francia ifjú előtt. Majd egy másik versenyvizsga ugyanezen közszolgálatnak a gyakorlati iskoláit (l'école d'application) nyitotta meg a tanulók előtt. A versenyvizsga jól bevált intézményének éppen akkor volt a legnagyobb jelentősége, amikor a nemzeti erőket új alapokra kellett helyezni. Az 1822. évi október 20-iki rendelet tényleg fenntartja a versenyvizsgát, annál inkább, mert az egész vonalon ezt az intézményt tartják a legalkalmasabbnak arra, hogy az országnak független, képzett tisztviselőket és bírakat biztosítson. Törvényjavaslatot terjesztenek a parlament elé, — amely egyébként is ez intézmény előnyeinek dicsőítését látja mindenfelé, — hogy szavazzon meg olyan törvényt, amely a közhivatalba lépés feltételül az egész vonalon a versenyvizsgát szabná meg.² Az igazságszolgáltatás, amely eleinte nehézségeket támasztott, a versenyvizsga intézményét fokozatosan magáévá teszi. 1848-ban a szabadság és egyenlőség eszméi a versenyvizsgának új tápot adnak. Az államtanácsba eddig, nem törődve a képesség törvényes feltételeinek hiányával, császári, királyi, vagy miniszteri kegyeltek jutottak; pedig e tanács a francia közigazgatás törvényességének legfőbb őre és a francia közigazgatási jog megteremtője és legfőbb tovább-

¹ Sibert, id. m. 29. l. „Artillerie de terre, de la marine, génie militaire, ponts et chaussées, construction civile et nautique des vaisseaux et bâtiments civils de la marine, ingénieurs géographes“.

² Mindez állandó és fokozatos fejlődés ellenére 1844-ben megtörtént, hogy egy javaslatot, amelynek tárgya volt: törvény útján meghatározni a közszolgálatba lépés (admission) és az előlépés (avancement) szabályait, a képviselőház, — bár az egyes szakaszokat megszavazta, — a maga egészében mégis visszavetett.

fejlesztője. Ezentúl ide is csak versenyvizsga útján lehetett bejutni.¹ A második császárság habozik ezt az intézményt nagyobb területre kiterjeszteni és inkább közvetlenül akarja a jövődi tisztviselők képességeit és erényeit értékelni, s nem kívánta ezt a versenyvizsga zsürijére bízni. Ott ugyanis, ahol eljárása vagy tekintélye esetleg vita tárgya lehet, mellőzi a versenyvizsga módszerét, mert az tisztviselő kiválasztási jogát korlátozná. Ezt gyakran minden különös ok nélkül, néha ösztönösen tette.² Ha azonban ily veszélytől nem tart, meghagyja a versenyvizsgát, sőt ahol nem volt meg, meghonosítja az intézmény híveinek egyhangú tetszése mellett. Különösen akkor teszi ezt, ha nagy érdeke van abban, hogy a közszolgálat meghatározott helyére a legalkalmasabb egyén kerüljön. Ez történt a katonai egészségügyi szolgálat területén. Nem csupán az emberiség, de az állam érdeke is a közegészségügyi szolgálat folytonos tökéletesítése mellett szól. Különösen a krími háború hívta fel a közegészségügyi szolgálat hiányaira a figyelmet. Alig fejeződött be a háború, újjászervezik az egész katonai egészségügyi területet. E közszolgálatnak zavartalan működését biztosítandó, a területbe lépés feltételül a versenyvizsgát vezetik be. A krími győzelem semmi hasznot nem hozott Franciaországnak, az 1870-es háború után pedig az ország szervezete bomlott meg. Az újjáépítés munkájához minden képességre szükség volt. Természetes, hogy ily körülmények között a versenyvizsga megtartja eddigi szerepét, sőt a nemzeti élet egyéb területeire is kiterjeszti hatását, a közhivatalok számának növekedésével egyenes arányban. Ezentúl tudományos, gazdasági, közigazgatási, igazságszolgáltatási, katonai tevékenységet mind nagyobb mértékben a versenyvizsga módszerével kiválasztott egyénekre bízják. A legújabb időben sem csökken e folyamat, sőt azt fokozatosan az állami hivatalok mind nagyobb számának betöltésénél honosítják meg. Bízást állíthatjuk fel tehát azt a tételt, hogy ma már a francia közhivatali állások betöltésének rendes módja: a versenyvizsga intézménye.

¹ Sibert, id. m. 31—33. l. „Les auditeurs sont nommés au concours dans les formes et suivant les conditions qui seront déterminées par un règlement d'administration publique“. (Loi 3 mars 1849, art. 20.)

² III. Napoleon több helyen megszünteti a versenyvizsgát. Így 1852-ben — még mint köztársasági elnök — a jogi karokon, 1861-ben pedig az állatorvosi iskolákon a tanszékek betöltésénél. A jogi tanszékek betöltésénél a concours helyett a kettős jelölés útján történő kinevezés rendszerét vezette be. Az egyik jelölést az a kar eszközli, ahol az üresedés van, a másikat viszont az egyetem tanácsa (Conseil académique). Az állatorvosi iskolákon a tanszékek betöltését a földművelésügyi miniszter hatáskörébe utalta.

A francia jogi felfogás az alkotmánynak abból a tételéből indul ki, hogy a köztársaság elnöke nevezi ki az összes polgári és katonai állásokra a tisztviselőket. Ebből következik, hogy a köztársaság elnökét megilleti az egész közszolgálat szervezése. Ennek viszont az a következménye, hogy a köztársaság elnökének jogában áll bármely állásra való alkalmazást vagy kinevezést versenyvizsgálóhoz kötni és a versenyvizsgát ennek megfelelően szabályozni. De nem csupán a köztársaság elnökének van meg ez a joga. Azok a hatóságok, amelyekre a köztársaság elnöke az ő alkotmányban gyökerező kinevezési jogát átruházza (préfets, maires, commissions des hospices stb.), ugyancsak nem gyakorolják a kinevezés jogát diszkrécionárius módon, hanem bizonyos meghatározott feltételek, bizonyos kor elérése, fizikai vagy szellemi reátermettséggel, általános műveltség, szakismeretek, technikai ismeretek (condition d'âge, d'aptitude physique ou intellectuelle, à la suite de certaines épreuves, l'instruction générale, les connaissances techniques) fennforgása mellett még az általuk szervezett versenyvizsgabizottság ajánlásához (présentation) kötik magukat.¹ Mind több és több megyei hatóság ugyancsak ily módszerrel alkalmazza tisztviselőit. Néhány nagyváros helyi szabályrendeletbe foglalta a versenyvizsga általános feltételeit, amelyek alapján kiválasztja tisztviselőit.²

Ennek a fejlődésnek betetőzését jelentené, ha a francia közszolgálat egységes szabályozása megtörténnék, s a köztisztviselők szolgálati pragmatikája megvalósulna. Ez lenne hivatva egyrészt a ma szinte áttekinthetetlen tömegben és sokféleségben jelentkező rendeleti szabályozás helyett a francia köztisztviselők jogviszonyait egységes kódexbe foglalni, másrészt a francia közszolgálat

¹ Sibert, id. m. 81—85. l.

U. o. a 28—40. lapon jegyzet alakjában, eredeti szövegben felsorakoztatja mindazokat a rendeleteket, amelyek a versenyvizsgát valamely állás betöltésénél előírják és egyben közli a versenyvizsga szervezetét.

A köztársaság elnökének az alkotmányban gyökerező általános kinevezési joga nem akadályozza annak, hogy a törvényhozás a közszolgálat valamely ágára vonatkozó kinevezési jogot ne ruházza más közhatóságra. Így például a décret-loi du 25 mars 1852 sur la décentralisation administrative, art. 5. a következőket mondja: „Ils (les préfets) nomment directement, sans l'intervention du gouvernement et sur la présentation des divers chefs de service, aux fonctions et emplois suivants...” — A „loi du 10 avril 1871 art. 5.” szerint: „Il (le préfet) est... chargé de l'exécution des décisions du conseil général...” A préfet eszközli tehát a „conseil général” által szervezett állásokra a kinevezéseket. A „loi du 5. avril 1884, art. 88. szerint”: „Le maire nommé à tous les emplois communaux pour lesquels les lois, décrets et ordonnances actuellement en vigueur ne fixent pas un droit special de nomination”.

egész területén a versenyvizsga intézményét a törvény erejénél fogva uralkodóvá tenni. A francia közszolgálati jognak kódexbe foglalásáért, a szolgálati pragmatika megvalósításáért való törekvés már több mint száz éves multra tekinthet ugyan vissza, a mai napig mégis a köztisztviselői jognak alig egy-két tételét foglalták törvénybe, egyébként az csaknem teljes egészében a rendeleti jogalkotás területére szorult.¹ A XVIII. évszázad végéről jegyezték fel Talleyrandnak azóta sokat idézett mondását: „ahol nincs szolgálati pragmatika, ott nincs is köztisztviselő“.²

¹ Loi Constitutionnelle du 25 février 1875, relative à l'organisation des pouvoirs publics. Art 3. — Le Président de la République a l'initiative des lois... Il nomme à tous les emplois civils et militaires... Chacun des actes du Président de la République doit être contresigné par un ministre.

Loi du 13 juillet 1911. Art 141. — Est nulle de plein droit toute nomination à une fonction publique ou toute promotion d'une personne attachée, sous une dénomination quelconque, au cabinet d'un ministre ou d'un sous-secrétaire d'Etat, si elle n'a pas été insérée au „Journal Officiel“, antérieurement à la démission du ministre ou du sous-secrétaire d'Etat qui l'ont contresignée. — Art 145. — Dans tout corps de fonctionnaires dont les statuts autorisent des nominations au titre de l'extérieur, aucune nomination ou promotion ne peut être faite à ce titre au profit, soit de fonctionnaires appartenant au corps où l'emploi est vacant qui ne remplissent pas les conditions réglementaires pour être appelés par voie d'avancement hiérarchique au poste auquel ils sont nommés, soit d'anciens fonctionnaires de ce corps qui ne remplissaient pas lesdites conditions au moment où ils l'ont quitté. Les dispositions du présent article ne sont pas applicables aux anciens fonctionnaires, lorsqu'ils ont quitté le corps depuis plus de deux années ou lorsque l'emploi auquel ils sont appelés est identique ou équivalent à celui qu'ils ont quitté. Un règlement d'administration publique déterminera les conditions d'application du présent article...

Loi de finances du 22 avril 1905... Art. 65. — Tous les fonctionnaires civils et militaires, tous les employés et ouvriers de toutes administrations publiques ont droit à la communication personnelle et confidentielle de toutes les notes, feuilles signalétiques et tous autres documents composant leur dossier, soit avant d'être l'objet d'une mesure disciplinaire ou d'un déplacement d'office, soit avant d'être retardés dans leur avancement à l'ancienneté...

² „Une administration qui n'a pas de système de promotion n'a pas à proprement parler d'employés; les hommes qui s'en occupent sont des salariés qui ne voient devant eux aucune perspective, autour d'eux aucune garantie, au-dessus d'eux aucun motif de confiance“. (Chardon, Henri, L'Administration de la France, Paris, 1908. p. 159.)

1925-ben a politikai és közigazgatási reform megvalósítására „Redressement Français“ cím alatt társaság alakult, amely tervzetet dolgozott ki a reform megvalósítására. (La Réforme Administrative, Paris, Les Cahiers du Redressement Français No 27.) Ez a mű a közszolgálat reformjára vonatkozó törvényjavaslatot is tartalmaz. (Proposition de loi relative à l'organisation des services publics et au statut des fonctionnaires). E törvényjavaslat a köztisztviselői állások utánpótlására az egész közszolgálatban mint egyedüli eszközt,

A XIX. évszázad a közsolgálati pragmatikára vonatkozó javaslatoknak egész sorát termelte ki anélkül, hogy bármelyikből is törvény lett volna.¹

Az utolsó törvényjavaslat, amely 1920-ból való,² a szolgálati pragmatikának csupán alapelveit, nevezetesen az új alkalmazást (recrutement), az előlépést (avancement), a fegyelmi jogot (disciplinaire), de ezt is csupán csak főbb vonásaiban szabályozza. Ezek a szolgálati pragmatikának ama fejezetei, amelyeknek szabad mérlegelés szerinti (diszkrecionárius) alkalmazását és a velük való visszaélést a francia köztisztviselők évtizedek óta panaszozzák. Ez a visszaélés a kegyencuralommal (favoritisme) van összefüggésben, amely a francia közéletnek egyik legsúlyosabb kérdése. Ebből vezetik le a közsolgálat válságát, amely állításban nincs is túlzás, ha a köztisztviselők tömegmozgalmaira gondolunk.³ Az említett 1920. évi törvényjavaslat ellentétben az új 1928. évi svájci törvénnyel, nem kimerítő kódexe a köztisztviselői jogoknak és kötelességeknek. A svájci törvény ugyanis a közsolgálati jognak részletekbe menő szabályozását adja.⁴ A francia javaslat a részletes szabályozást rendeleti útra hagyja, mint ahogy ma is minden közigazgatási ág számára külön rendelkezések

a versenyvizsgát kívánja bevezetni. „Sauf exception législative, nul ne peut être admis dans une catégorie de fonctions publiques, par voie de première nomination, qu'à la suite d'un concours. Toute nomination directe faite en vertu d'une exception législative doit, nonobstant cette exception, être soumise pour avis au conseil d'avancement institué par l'article 17 ci-après; mention de cet avis est faite et publié au Journal Officiel. (Article 2.) „Toute nomination non insérée au Journal officiel est nulle et non avenue, sans que cette nullité puisse être opposée aux tiers“ (art. 75, §. 5. loi du 21. mars 1905.)

¹ Lefas id. m. 1850-től 1912-ig túlnyomórészt eredeti szövegben közöl minden törvényjavaslatot, parlamenti felszólalást, bizottsági tárgyalást és egyéb kísérletet, amely a szolgálati pragmatika megvalósítására vonatkozik.

² Projet de loi relatif au statut des fonctionnaires. Art. 2. „Sauf les dérogations expresse déterminées par des lois ou des décrets rendus en forme de règlements d'administration publique, nul ne peut être admis dans une catégorie de fonctions publiques qu'à la suite d'un examen d'aptitude ou d'un concours“. No 966. Chambre des députés, Douzième législature, Session de 1920.

³ Busquet, Jacques, Les Fonctionnaires, et la Lutte pour le Droit, Paris, 1910. — Le Droit d'association des Fonctionnaires, Rapports et Documents (Bibliothèque du Musée Social) Paris, 1912. — Lefas, Alexandre, L'État et les Fonctionnaires, Paris, 1915. — Duguít, Leon, Le Droit social, le Droit Individuel et la Transformation de l'État, Paris, 1922. — Mer, Georges, Le Syndicalisme des fonctionnaires, Paris, 1929.

⁴ Bundesgesetz über das Dienstverhältnis der Bundesbeamten, vom 30. Juni 1927.

vannak. A versenyvizsgának sincs egységes szabályozása, de bizonyos általános elveket mégis meg lehet állapítani.

A francia versenyvizsga teljes megvilágítása céljából nagy vonásokban meg kell emlékezni általában a francia kinevezési jogról és annak — a versenyvizsgán kívüli — egyéb korlátozásáról is. Általában a francia köztisztviselők kijelölése (designation) kinevezés (nomination), választás (élection) és sorsolás (tirage au sort) útján történhetik. A kinevezési jog a francia jog álláspontja szerint elvileg szabad mérlegelés tárgya, tehát diszkrécionárius természetű és csak ott és annyiban van korlátozva, amennyiben törvény vagy rendelet, vagy a közjog általános elveinek a közszolgálatra való alkalmazása korlátokat állít fel. A kinevezési jognak korlátozása, megkötése a versenyvizsga intézménye is, amelynek célja a kedvezéseknek, a politikusok befolyásának megakadályozása. A versenyvizsga előnye a szabályozottság; a részrehajlás és kedvezés helyét a pártatlanság foglalja el, amelynek eredménye az a közmeggyőződés, hogy a kinevezés a jognak és az igazságosságnak megfelelően történik.¹ Az uralkodó francia álláspont szerint bármennyire megkötik jogszabályokkal a kinevező hatóság kezét, e megkötések nagy száma ellenére is kivételek maradnak, mert a kinevezés diszkrécionárius volta az általános szabály. A kinevezés a kinevezési joggal felruházott hatóság kizárólagos akaratnyilvánítása (une manifestation de volonté) és egyoldalú ténye (acte unilatéral). Mivel pedig a kinevezés szabályai általánosak és személytelenek (règles générales et impersonnelles), a kinevezés nem teremt a kinevezettre egyéni jogi helyzetet (une situation juridique individuelle), hanem a kinevezett egyénre a törvény vagy rendelet által teremtett általános jogi helyzet nyer alkalmazást.² A tisztviselő személyének kiválasztásánál a kinevező hatóság szabad mérlegelési jogát a versenyvizsgán kívül mérsékli és korlátok közé szorítja a francia közszolgálati jognak több intézménye. Így vannak állások, amelyek elnyeréséhez a pályázóknak bizonyos szakképzettséget igazoló oklevelet kell felmutatniuk, például a megyei levéltárnokoknak az oklevéltani főiskolát (l'École des Chartres) kell végezniök. Vannak állások, amelyekre a kinevezendőket olyan jelöltek közül kell kiválasztani, akik már bizonyos közszolgálatban voltak.³ A kinevezés korlátja

¹ Sibert, id. m. 53. l.

² Jèze, Gaston, Cours de Droit public, Paris, 1928, p. 54.

³ Az államtanácsosok alkalmazásánál az üres tanácsosi állások kétharmadrészét a segédállamtanácsosok (maîtres des requêtes) számára tartották fenn (Loi du 28 février 1925).

az az eset is, amikor a kinevező hatóság a hivatásos tisztviselők testületének (un corps de fonctionnaires professionnels), vagy az osztályozó bizottságnak (comission de classement) ajánlásához van kötve. Ez utóbbi a továbbbszolgáló altisztek és katonák számára fenntartott helyekre vonatkozik. Korlátokat állított fel még a jogtudomány is és pedig a közjog általános elveinek a közszolgálat természetére való alkalmazása által. A korlátozások e csoportjába tartoznak a hatalommal való visszaélés (le détournement de pouvoir) esetei.

A francia kinevezési jog diszkrécionárius természetét igazolja az a körülmény is, hogy vannak állások, amelyeknek betöltését teljesen a kinevező hatóság szabad mérlegelésére bízták (nomination de choix limité), ahol a kinevezendőnek csupán a törvényekben, vagy rendeletekben megszabott általános feltételeknek kell megfelelnie (meghatározott életkor elérése, a törvényekben és rendeletekben megszabott iskolai végzettség igazolása, a katonai szolgálat teljesítése, feddhetetlen magaviselet, állampolgárság). De vannak olyan állások is, amelyek betöltésénél szabály a versenyvizsga után való kinevezés, azonban a betöltésre kerülő állások meghatározott részét, például egyharmadát, vagy egynegyedét, a kinevező hatóság szabad mérlegelésére bízzák. Ez az eset nevezetesen az államtanács tanácsosainál (conseiller d'État), segéd-tanácsosainál (maîtres des requêtes) és az „auditeur”-öknél. Ez utóbbiak kinevezése a versenyvizsga eredményéhez képest történik. A segéd-tanácsosok ezek közül, viszont a tanácsosok a segéd-tanácsosok közül kerülnek ki és pedig a kinevező hatóság szabad mérlegelése alapján. Az üres segéd-tanácsosi állások háromnegyed részét az első osztályú auditeur-ök számára tartottak fenn. A fennmaradó egynegyed részre kinevezhetők mások is, de csak az esetben, ha legalább tíz évi közszolgálatot igazolnak. E tíz évet mind polgári, mind pedig katonai szolgálatban lehet eltölteni. Az üres tanácsosi állások kétharmad részét a segéd-tanácsosok számára tartja fenn. Itt tehát a betöltendő állások egyharmadát a kinevező hatóság szabad mérlegelésére bízzák.

II. A francia versenyvizsga szabályozása.

A versenyvizsga több elemből összetett jogi művelet. Érvényessége az egyes alkotórészek mindegyikének szabályosságától függ. Ha ezek közül bármelyik jogilag kifogásolható, az egész eljárás hibás. Ha a kinevezés szabálytalanul lefolytatott versenyvizsga után történt, az ilyen kinevezés semmis. Az államtanács ezt a versenyvizsga megoszthatatlanságának nevezi.¹

¹ Jêze, id. m. 74. l.

A versenyvizsga a következő elemekből tevődik össze: intézkedés a versenyvizsga megtartásáról, a vizsga napjának és a jelöltek jelentkezési határidejének megállapítása, a vizsgálóbizottság tagjainak kijelölése, a versenyvizsgára jelentkezett jelöltek jegyzékének összeállítása. A vizsgálóbizottság határoz azokról a feltételekről, amelyek mellett a különböző vizsgák leteendők. A vizsgálóbizottság megállapítja a versenyvizsgára kijelöltek (admissibles) jegyzékét. A vizsgálóbizottság a versenyvizsga eredményéhez képest határoz azokról a jelöltekről, akiket az illető közigazgatási ág főnöke elé terjeszt. A közszolgálati ág főnöke határoz az eléje terjesztett jegyzék elfogadásáról vagy szabálytalanság esetén visszautasításáról. Végül következik a tisztviselők kinevezése. E tények mindegyike külön jogi aktus, amely meghatározott szabályok szerint megy végbe. A versenyvizsga érvényességi kelléke, hogy előírt szabályait pontosan megtartsák. Ezenkívül még annak az erkölcsi szabálynak is érvényesülnie kell, hogy a versenyvizsgát lojális módon és komolyan kell lefolytatni. Ennek az íratlan törvénynek meg nem tartása a versenyvizsgának súlyos hibája lenne. Ezt az íratlan erkölcsi szabályt kiegészíti az az írott törvény, amely viszont súlyos büntetőjogi szankciókat tartalmaz azokkal szemben, akik a vizsgák alkalmával csalást követnek el.¹

Franciaországban mindegyik versenyvizsga számára bizonyos időre alakított különleges zsűrik működnek. Rendes körülmények között a kinevezési joggal rendelkező hatóság, az illető közszolgálati ág főnöke szabad mérlegeléssel maga jelöli ki a zsűri tagjait és pedig ama közigazgatási ág tisztviselőinek sorából, ahol az üres állások vannak. Ha a zsűri tagjait nem a kijelölésre ille-

¹ Loi reprimant les fraudes dans les examens et concours publics. — Article 1. Toute fraude commises dans les examens et les concours publics, qui ont pour objet l'entrée dans une administration publique ou l'acquisition d'un diplôme délivré par l'État, constitue un délit. — Article 2. Quiconque se sera rendu coupable d'un délit de cette nature, notamment en livrant à un tiers ou en communiquant sciemment, avant l'examen ou le concours, à quelqu'une des parties intéressées, le texte ou le sujet de l'épreuve, ou bien en faisant usage de pièces fausses, telles que diplomes, certificats, extraits de naissance ou autres, ou bien en substituant une tierce personne au véritable candidat, sera condamné à un emprisonnement d'un mois à trois ans et à une amende de cent francs à dix mille francs ou à l'une des peines seulement. — Article 3. Les mêmes peines, seront prononcées contre les complices du délit. — Article 4. L'article 463 du Code pénal est applicable aux faits prévus par la présente loi. — Article 5. L'action publique ne fait pas obstacle à l'action disciplinaire dans tous les cas où la loi a prévu cette dernière. (Journal Officiel, du 25 décembre 1901.)

tékes hatóság jelöli ki, vagy nem a versenyvizsga szabályaiban előírt módon, a zsüri megalakítása szabálytalan és az a hatalom túllépése (*excès de pouvoir*) címén megtámadható. Ha a közigazgatás oly ágáról van szó, mint például a közoktatás, az államtanács, az állami számvevőszék, kétségtelen, hogy e közigazgatási ágak tisztviselőinek személyzete megbízhatóan képzett vizsgáztatókat tud a vizsgáztató bizottságba küldeni. De még ily esetben is, hogy az elfogult kedvezés gyanúja elkerültessek, a vizsgáztató bizottságba nagyképzettségű, magas állású férfiakat, tudósokat, egyetemi tanárokat, magasrangú bírákat ajánlatos küldeni. Ez biztosítja a részrehajlatlanságot, s eloszlatja a nepotizmus minden gyanúját. Ez történik a jogi karok magántanári képesítéseinél (*agrégation des Facultés de Droit*). E képesítésnél a vizsgáló bizottság öt tagja közül egyet lehetőleg a jogi karon kívül álló személyek közül kell kiválasztani (a fellebbezési bíróság egyik tanácsosát, egyet az államtanács tagjai közül, a levéltári főiskola vagy a legelső főiskolának: a *Collège de France*-nak, illetve az *Institut*-nek¹ valamelyik tagját). Az orvosi kar magántanári képesítésénél a vizsgálóbizottság részrehajlásának gyanúját azzal hátrítják el, hogy a tagokat sorsolás útján küldik ki az orvosi karok valamennyi tanára és összes magántanárai sorából.

Ha a központi közhivatalok alantasabb tisztviselőinek kiválasztásáról van szó, rendszeren az érdekelt közszolgálat tisztviselői a vizsgálóbizottsági tagok. Ennek nagy hátrányai kétségtelenek, mert ezeknek a tisztviselőknek képzettsége ritkán felel meg a modern követelményeknek, régen szereztek képesítésüket, azóta új ismeretek szerzésére nem gondoltak. Ezek a vizsgán megfelelő módon kérdezni sem tudják a jelölteket. Főleg technikai természetű kérdéseket szoktak feltenni, mert hiszen ebben van gyakorlatuk. Általános képzettséget illető kérdéseket nem intéznek a jelöltekhez. Ily vizsgálóbizottság gyakran nem is tudja kellően értékelni, megbírálni a feleleteket és a dolgozatokat. Véleményeltérés esetén súlyos tévedést állapítanak meg ott, ahol esetleg a jelölt önálló, eredeti egyéniségének jelei mutatkoznak. Ezért helyes az, hogy a versenyvizsga újabb szabályai mindinkább megkövetelik, hogy több egyetemi tanár foglaljon helyet a vizsgálóbizottságban.²

Ha már a zsüri tagjai ki vannak jelölve, az illetékes hatóság közli, mely állásokra fognak versenyvizsgát tartani. Ezután

¹ A mi Tudományos Akadémiánknak megfelelő intézmény.

² Jèze, id. m. 70—71. l.

jelentkezhetnek azok, akik a versenyvizsgán részt akarnak venni. Ennek megtörténte után az illetékes hatóság, leggyakrabban a kinevezési joggal felruházott hatóság, de kivételesen más hatóság is, megállapítja a versenyvizsgára bocsátandók jegyzékét (*arrête la liste des candidats admis à concourir*). A lista összeállítását vagy maga végzi, de végezheti más tisztviselők javaslatára, bizonyos próbák után, vélemények bekérésével vagy esetleg bizottsági tárgyalás útján. A legtöbb esetben a kinevezési joggal felruházott hatóság a lista összeállítását magának tartja fenn. Ha az illetékes hatóság a listára olyanokat vesz fel és nekik a versenyvizsgán való részvételt megengedi, akik a versenyvizsgára bocsátható jelöltektől törvényben vagy rendeletben megkívánt feltételeknek nem felelnek meg, túllépi hatáskörét, s ilyenkor az államtanácstól a megsemmisítés kérhető. Az a kinevezés is megsemmisítendő, amely sikeres versenyvizsga alapján történt ugyan, azonban a kinevezett a versenyvizsgán jogtalanul vett részt. A lista megtámadható azon a címen is, hogy nem az illetékes tisztviselő állította össze, vagy ha az illetékes tisztviselő állította ugyan össze, de az összeállításnál a formát megsértette. Ami azt a kérdést illeti, hogy a lista összeállítására illetékes tisztviselő kizárható-e önkényesen olyan valakit a listából, aki egyébként az összes feltételeknek megfelel, a francia jogtudomány azzal felel, hogy a lista összeállítása nem lehet diszkrecionárius jog, mert az ellentétben állana az emberi jogok kinyilatkoztatásával. Az előnyben részesítés egyetlen okául a modern francia közjog — az emberi jogok kinyilatkoztatása szerint — a tehetséget és az erényt ismeri el. A kizárás tehát egyedül ezek hiánya címén lehetséges. Nem zárható ki valaki vallási hite vagy politikai felfogása miatt. Az ilyen okok miatt történt kizárás megtámadható a hatalommal való visszaélés címén a hatalom túllépése miatt. Vannak azonban bizonyos kizáró okok, amelyekre hivatkozni szoktak, például erkölcsi fogyatékoságok, amelyekre nézve az államtanács megállapította, hogy ez okok kategóriájára nem gyakorolhatja az ellenőrzést, mert a hatósági elhatározás célszerűségének vizsgálata nem tartozik a bíró által eldöntendő vitás ügyek körébe.¹ A kinevező hatóság számára a versenyvizsgából való kizárásra okot szolgáltathat a köztársasági kormányformával szemben tanúsított

¹ „Il n'appartient pas au Conseil d'Etat, statuant au contentieux, d'apprécier l'opportunité de ces mesures (de nomination).”

La forme juridictionnelle du recours pour excès de pouvoir a une importante conséquence: le Conseil d'Etat, à la différence du supérieur hiérarchique saisi d'une réclamation hiérarchique, n'a pas le pouvoir de contrôler l'opportunité de l'acte attaqué.“

ellenséges magatartás.¹ Végeredményben tehát a kinevező hatóság szabad belátásától függ a versenyvizsgára bocsátandók jegyzékének összeállítására. Azzal az erkölcsi kötelezettséggel, hogy hatalmát csak a közszolgálat céljára fogja felhasználni, voltaképpen azt zárhatja ki a jegyzékből, akit akar. A kinevező hatóságnak megvan a lehetősége, hogy elhatározását megokolja. Ez esetben majdnem lehetetlen bizonyítani azt, hogy a kizáró határozat tartalmaz-e hatalmi túllépést. Ha a kizáró határozatot tények felsorakoztatásával okolják meg, felülvizsgálatnak csak az esetben van helye, ha a tények nem helytállóak és kifogásolhatóak. Ha a kinevező hatóság jogilag okolja meg elhatározását, a jogi felülvizsgálat lehetséges.²

A francia rendszer szerint a versenyvizsgán általában, tehát a szolgálat kezdetén oly szakismereteket kívánnak meg, amelyekre jóval később — nevezetesen a magas állásokban — lesz majd csak szükség. Helyesebb volna a messze ágazó szakismeretek megkövetelését a kezdő állások betöltésénél mellőzni, mert hiszen a hierarchia legmagasabb fokát úgyszólván igen kevés tisztviselő éri el. Mi a célja tehát annak, hogy valamennyi jelölttől ugyanazokat az ismereteket kívánják meg, amelyekre soha szükségük nem lesz. Azzal az ürüggyel, hogy kiválóan képzett tartalék (keret) álljon rendelkezésre, megteremtették ugyan a magas színvonalu versenyvizsgát, ennek azonban a valóságban az lesz a következménye, hogy elégedetlen és nem megfelelő helyzetben lévő tisztviselők, szárnyszegetten, végzik munkájukat.³ Leghelyesebb módszer lenne oly versenyvizsga bevezetése a közszolgálatba lépés feltételéül, amely általános művelődési képzettségről tenne tanúságot, a szakismeretek ellenben másodrangú szerepet játszanának, amelyeket a tisztviselők nagyobb része főleg a gyakorlatban sajátítana el.

¹ „Toute manifestation ou démonstration d'hostilité au principé ou à la forme du gouvernement de la République est interdite aux magistrats. L'infraction aux dispositions qui précèdent constitue une faute disciplinaire“. (Loi du 30 août 1885 sur la réforme de la magistrature.)

² Jèze, id. m. 76. l.

³ Taine egyenesen a művelődés nevében emeli fel szavát a versenyvizsgák túlzásai ellen. (Les origines de la France contemporaine. Le régime moderne, III. L'École, Paris, 1907, tome XI., p. 335.) Sokan a versenyvizsgák sokféleségét kifogásolják. „Hasonló hivatalok részére külön és közbeeső vizsgálatokat szerveznek majdnem azonos vizsgaanyaggal. Ez a fényűzés nincs hasznára a közszolgálatnak. Egyetemes és szabályozott versenyvizsgák emelnék a jelöltek szintjét s könnyen lehetne bizonyos szolgálatok terén egyesítő munkát végezni“. (Chardon, H., Le pouvoir administratif, Paris, 1911, p. 65. Id. Sibert id. m. 42. l.)

Az előléptetés céljaira azután mind nehezebb és szakszempontról mind alaposabb versenyvizsgákról kellene gondoskodni. A mai francia rendszer azért nem felel meg az eszménynek, mert a közszolgálatba lépéskor túlságosan sok ismeretet követel, ellenben a magasabb állásoknál nem kíván meg elég ismeretet. Van azonban olyan felfogás is, amely ezzel ellentétben azoknak a szolgálóknak kezdetén, amelyek a legmagasabb állásokig vezetnek, szigorú versenyvizsgákat követel, mert ezek korlátozzák a jelöltek számát, akik közül kell történnie a kiválasztásnak a magasabb állásokba.¹

III. *A sikeresen letett versenyvizsga érvényesülése a francia közszolgálatban.*²

Abban a tekintetben, hogy milyen jogi hatások fűződnek a versenyvizsga letételéhez, tehát hogy a kinevezési joggal felruházott hatóság mennyiben köteles a versenyvizsga zsűrijének döntését figyelembe venni, továbbá, hogy minden jelentkezőt, aki az általános feltételeknek megfelel, versenyvizsgára kell-e bocsátani, a francia jogi felfogás nem teljesen egységes. A versenyvizsga letétele az illetőre nem teremt különleges jogi helyzetet, nincs befolyással törvényes helyzetére, ami annyit jelent, hogy a versenyvizsga nem teremt szerzett jogot. Annak, aki a versenyvizsgát letette, teljesen azonos a helyzete azzal, aki egyszerű képesítővizsgát tett. A versenyvizsga letételének kötelezettsége csupán annyit jelent, hogy a szóbanlevő állásra való alkalmazásnak feltétele a versenyvizsga kiállása. Az alkalmazásnak mindkét módját, versenyvizsgával, vagy egyszerű képesítő vizsgával való alkalmazást megszabó törvényt, vagy rendeletet módosítani lehet úgy, hogy versenyvizsgát lehet előírni ott, ahol az eddig nem volt előírva vagy megszüntetni és helyette egyszerű képesítő vizsgát előírni ott, ahol azt addig előírták. Amikor azonban törvény vagy rendelet mondja ki, hogy valamely állásra való kinevezés versenyvizsga útján kell, hogy történjék, a kinevezés jogával felruházott hatóság a hatalmat túllépi akkor, amikor valakit verseny-

¹ Jêze, id. m. 67—68. l.

² U. o. 75—80. l.

A francia városi tisztviselők képzésére és képzésére l. Mihelics Vid, Városi tisztviselők képzése a párisi egyetemen, Városok Lapja. XXV. évf. 22. sz., Budapest, 1950. — A városi tisztviselők képzése és továbbképzése Franciaországban, (név nélkül), Városok Lapja XXVI. évf., 3. sz. Budapest, 1952.

vizsga nélkül nevez ki.¹ Az illetékes hatóságnak, amelynek jogában áll a versenyvizsgát bevezetni, minden időben megvan a joga arra is, hogy a versenyvizsga szabályait módosítsa. Ez a kinevező hatóság általános szabályozási jogából következik.² A törvény szerint illetékes hatóság kinevezése, — amelyet az általa szervezett versenyvizsga bizottságának javaslatára eszközölt, — kétségen kívül érvényes és a hatóság a versenyvizsga megszervezésével hatáskörének törvényes korlátai között maradt. Sem a versenyvizsga szervezését, sem az ez alapon történt kinevezést a hatalom túllépése címén megtámadni nem lehet.³ Abban a tekintetben azonban, hogy a kinevezési joggal felruházott hatóságot, amely saját elhatározásából versenyvizsga szervezését mondja ki, köti-e saját elhatározása és a versenyvizsga szervezése után, de versenyvizsga nélkül, vagy esetleg szabálytalanul lefolytatott versenyvizsga után eszközölt kinevezés szabályos vagy szabálytalan-e, már nem egyetemes az államtanács álláspontja. Voltak esetek, amikor kimondotta, hogy a kinevező hatóság jogilag nem köti meg diszkrécionárius jogát akkor, amikor saját elhatározásából rendelettel bevezeti a versenyvizsgához kötött kinevezés rendszerét.⁴ Más esetekben viszont megállapította az államtanács, hogy a kinevező hatóság hatalmi túllépést (*excès de pouvoir*) követett el, mikor nem tartotta magát a saját rendeletével megszervezett versenyvizsgához.⁵

A zsüri határozata nem ítélet,⁶ tagjai nem bírák, hanem tisztviselők, akik bizonyos időre fel vannak ruházva azzal a hatáskörrel, hogy a jelölteket vizsgáztassák. E hatáskör gyakorlása számukra kötelező, döntésük közigazgatási aktus, amelynek célszerűségét bírálni nem lehet. De nem lehet formailag sem kritika tárgyává tenni, ha a határozat az illetékesség szerint és a versenyvizsga szabályai által megállapított formák között jött létre. Azt törvény vagy rendelet írja elő, hogy a zsüri mi módon hozza meg döntését (*vote, condition majorité, discussion préalable*). Az államtanács megállapítása szerint a zsüri teljesen szabad és szuverén a jelöltek képességének megállapításánál. Csupán az esetben, ha a zsüri nem volt illetékes dönteni (egyik tag nem volt

¹ Sibert, id. m. 57. l.

² „L'idée de l'indépendance du pouvoir réglementaire“.

³ Sibert, id. m. 84. l.

⁴ U. o. 89. l.

⁵ U. o. 95. l.

⁶ Hauriou meghatározása szerint: „Quelque chose de la juridiction.“

jelen), vagy megsérti a formákat (döntött előzetes tárgyalás nélkül), kérhető az államtanácstól a döntés megsemmisítése.¹

Az államtanács a versenyvizsgára, annak jogi természetére a következő általános elveket állítja fel. Abban az esetben, ha valamely állásra való kinevezés nem törvény vagy rendelet, hanem tisztán gyakorlat révén van versenyvizsgához kötve, a kinevezés jogával felruházott hatóságot mi sem korlátozza. Amennyiben törvény vagy rendelet ellentétes rendelkezést nem tartalmaz, a versenyvizsga szabályait megállapító hatóságnak jogában áll minden olyan intézkedést megtenni, amelyet helyesnek és jónak ítél. A közszolgálati ág főnökének szabad belátásától függ a versenyvizsga határidejét kitűzni. Ugyancsak szabad belátásától függ a versenyvizsgára jelentkezők jegyzékének megállapítása, vagyis azoknak kiválasztása, akik versenyvizsgára bocsáttatnak.² A jelöltek jegyzékébe való felvétel csak azt a jogosítványt foglalja magában, hogy az illető a versenyvizsgálaton résztvehet és pedig az esetben, ha a versenyvizsgálatot valóban megtartják. A közigazgatási hatóságnak szabadságában áll ugyanis — még a vizsgálat folyamata alatt is — a versenyvizsgát, mint a köztisztviselők kiválasztásának módját megszüntetni. A versenyvizsga bizottságának az a ténye, amellyel valakit javasol (*présentation par ordre de mérite*), nem ad jogot a kinevezésre. Ez csupán a kinevezésre való javaslatba hozásra ad igényt a jelölt számára, másrésről kötelezettséget a hatóság számára, hogy a versenyvizsgát letett jelölt valóban javaslatba hozassék.³ Ha például a szóban levő állást szabályszerűen megszüntették, a képesített jelölt nem panaszolhatja azt, hogy nem kapta meg a kinevezést. A kinevezés jogi kötelezettsége a versenyvizsga után tulajdonképpen csak akkor áll fenn kifejezetten, ha a versenyvizsga egye-

¹ Sibert, id. m. 137. l.

² Az államtanács megállapította például azt is, hogy a versenyvizsga eredményeképpen a bizottság által elfogadott lista végleges. Így a versenyvizsgán elfogadott és a listára felvett jelöltnek a visszalépése vagy közbejött halála semmi kihatással nincs a többi pályázóra, akiket a bizottság nem fogadott el. Elvileg a versenyvizsgán sikerrel résztvevő jelöltek megállapított jegyzéke végleges lévén, arra új jelölt semmi körülmények között fel nem vehető. „La démission ou le décès de l'un des candidats reçus à un concours n'a pas normalement pour avantage d'assimiler aux candidats primitivement reçus, celui qui venait immédiatement après eux, sauf dispositions contraires du règlement du concours ou du statut. En principe, la liste arrêtée à la clôture du concours est définitive, on ne peut y ajouter un candidat nouveau pour aucun motif“ (Arrêt Farnet, 18. janvier 1935).

³ Sibert, id. m. 151. l.

nesen a kinevezésre irányuló „concours de nomination“ és nem csupán „concours de présentation“ a versenyvizsga rendes formája. Ily esetben a kinevezés joga a valóságban a versenyvizsga bizottságára száll. A versenyvizsga bizottsága, a zsüri előterjesztése kötelező a kinevezési joggal felruházott hatóságra. A francia közjog egészen kivételes esetben írja elő a kinevezésre irányuló versenyvizsgát, amelyhez határozott szövegű rendelkezésre van szükség.¹ Ily esetben ugyanis a kinevezésre vonatkozó jog oly jelentős korlátozást szenved, hogy magát a hatáskört is megszünteti és helyébe az egyszerű hivatalba helyezés lép (une simple investiture). Ennélfogva csak az a hatóság illetékes arra, hogy a kinevezésre irányuló versenyvizsgát rendeljen el, amely a kinevezésre vonatkozó hatáskör szervezetét is megalkotta.²

Bár a francia közjog álláspontja szerint a kinevezés joga elvileg mindig diszkrécionárius természetű, a versenyvizsga intézménye ennek a diszkrécionárius jognak erőteljes korlátja és a kinevezési joggal felruházott hatóságnak a zsüri által kijelölt egyéneket (candidats classés par ordre de mérite) ki kell nevezni. A kinevezés kötelezettségének szankciója is van, nevezetesen az államtanácshoz panasz azon a címen, hogy a kinevező hatóság hatalmát túllépte. A versenyvizsga rendes alakjánál (concours de présentation), ha a zsüri senkit sem javasol kinevezésre, a kinevező hatóság akkor jár el szabályosan, ha a kinevezést nem eszközli. Ha a zsüri javaslatot tesz, a kinevezési joggal felruházott hatóság nincs megkötve abban a tekintetben, hogy a versenyvizsga bizottsága által előterjesztett jelölteknek kellene kineveznie.³ Ez következik a kinevezésért való felelősségből. Megokolás nélkül újabb versenyvizsgálatot rendelhet el. Ha azonban a zsüri javaslatot tesz és a kinevező hatóság gyakorolja kinevezési jogát, akkor csak a javaslatba hozottakat és pedig a javasolt sorrendben (ordre de mérite) nevezheti ki, amely esetben a jelöltek előterjesztett teljes jegyzékét ki kell méríteni. Ez a versenyvizsgálatra vonatkozó törvényekből és rendeletekből következik,⁴ de ez a kötelezettség az igazolása a versenyvizsgának is, amelynek eredmé-

¹ Ez az eset például az államtanács bizonyos állásainak betöltésénél (auditeurs de seconde classe au Conseil d'Etat) az 1897. március 31-i dékrét szerint: „La liste des nominations sera dressé par ordre de mérite.“ (Sibert, id. m. 79. l.)

² Jèze, id. m. 75—80. l.

³ „Le ministre n'est jamais obligé de nommer l'un des candidats proposés“.

⁴ Sibert, id. m. 118—120. l.

nyét a kinevező hatóságnak el kell ismernie, különben az értelmét veszti és egyszerű képesítő vizsgálóvá lesz.

A francia jogtudósok álláspontja nem egységes a versenyvizsga jogi természetét illetőleg. Hauriou szerint a tisztviselők kiválasztása a közigazgatási hatóság diszkrécionárius joga. Ezt a szabad mérlegelési hatáskört a törvény megkötheti, például a kiszolgált altisztek és a hadirokkantak részére fenntartott állásoknál. Megkötheti e hatáskört maga a közigazgatás is, ha valamely állás betöltését versenyvizsgálathoz köti, amelynek eredményéhez képest választja ki tisztviselőit. Ilyenkor a zsüri által megállapított sorrendben kell a jelölteket kinevezni. A miniszternek azonban jogában áll visszautasítani a képesített jelöltet vagy jelölteket, mert a versenyvizsga után a bizottság részéről történt ajánlás csupán azt jelenti, hogy a jelöltnek megvan a kinevezhetőség céljából szükséges kiépítése.¹ Ezt a felfogást megközelíti Jèze állásfoglalása. Szerinte minden esetben, amikor törvény vagy rendelet valamely állásra való alkalmazás feltételül versenyvizsgát ír elő, a kinevezés jogával felruházott hatóságokra jogi kötelezettség hárul. A kinevező hatóság ugyanis hatalmát túllépi, ha a kinevezés versenyvizsga nélkül történt. Ennek szankciója az, hogy az ily kinevezés semmis. Ez a korlátozás azonban a közszolgálati ág főnökének diszkrécionárius hatáskörét nem szünteti meg. A versenyvizsga szabályainak szövege szorosán magyarázandó és általános elv gyanánt szolgál, hogy a kinevezés mindig diszkrécionárius.²

Hauriou és Jèze felfogásával némely pontban ellentétes Duguit álláspontja. Felfogása szerint ugyanis ma már nincsenek diszkrécionárius ügyek. Azt azonban ő is elismeri, hogy az illetékes hatóság kizárhat a versenyvizsgából egyeseket, de ezt csakis képesség hiánya és méltatlanság címén teheti. Mert ha valamely más ok, például politikai vagy vallási meggyőződés miatt teszi, a hatalmát túllépi és határozatát az államtanács megsemmisíti. Arra vonatkozólag, vajjon a kinevező hatóság köteles-e valamennyi egyént, akik sikerrel letették a versenyvizsgát, kinevezni, illetve van-e joga arra, hogy közülök bárkit visszautasítson, Duguit álláspontja a következő. Ha a versenyvizsga valamely megnevezett hivatal megszabott számú állására nyílt meg, az a tény, hogy a jelöltet a versenyvizsgán elfogadták, illetve képesítették, azzal a joghatállyal jár, hogy a jelöltre száll az állás, amelyből

¹ Hauriou, Maurice, Précis de Droit Administratif, Paris, 1927, p. 604.

² Jèze, id. m. 75. l.

őt a miniszter ki nem zárhatja. Csak akkor lehetne a jelöltet eltávolítani, ha a szóbanlevő hivatalra vonatkozó törvénynek megfelelően a miniszter a visszavonás (révocation) jogával él. Ha a versenyvizsga csupán a képesítésre vonatkozó versenyt jelenti, — ami rendszeren így is van, — nevezetesen azt, hogy a miniszter a képesítettek közül nevezzen ki valakit valamely hivatali állásra, kétségtelen, hogy a miniszter valamennyi képesített jelöltet nem köteles kinevezni. Csak a képesített jelöltek közül eszközölheti a kinevezést, de nem mindegyik képesítést nyert jelöltet kell kineveznie. Az illetékes hatóság azonban, — éppenúgy, mint az előbbi esetben, — nem járhat el diszkrécionárius módon. Akár az egyik, akár a másik jelöltet zárja ki, elhatározásában csupán a közszolgálat szempontjai vezethetik. Az érdekelt jelölt jogorvoslattal élhet a hatalommal való visszaélés címén s ezzel minden önkényes döntést meg tud semmisíttetni. Mindkét felmerülhető esetben, — nevezetesen kizárás a versenyvizsgából és a sikeres versenyvizsga ellenére nem alkalmazás esetében, — felmerül a kérdés, kik azok a személyek, akiknek jogorvoslat iránti kérelmét a hivatalos hatalom túllépése (excès de pouvoir) címén el kell fogadni. Ennek a jogorvoslatnak célja ugyanis a hatósági intézkedés megsemmisítése. Az államtanács számos döntésében megállapította, hogy valamely szabálytalan kinevezés megsemmisítésére irányuló jogorvoslatot el kell fogadni az érdekelt közszolgálat tisztviselőitől és minden más személytől, aki az illető közhivatali állásra való szabályszerű kinevezéshez szükséges feltételekkel rendelkezik, s így külön — legalább is erkölcsi — érdeke a szabálytalan kinevezés megsemmisítése. Az érdekelt közszolgálati alkalmazottak szövetsége (Association de Fonctionnaires) is jogosult az 1901. évi július 1-i törvény 5. cikkének megfelelően a jogorvoslat benyújtására.¹

IV. *A magasrangú tisztviselők kiválása a francia közszolgálatból.*

Feltűnő jelenség a világháborút követő közgazdasági fennedülés, majd az egész világot sújtó gazdasági válság következményeként, hogy a magas állású, kiváló közigazgatási tisztviselők otthagyják a francia közszolgálatot, amelyre nevelkedtek, s amelyben kiváló elméleti és gyakorlati eredményeket értek el, hogy jobb, néha fényesen fizető magánvállalkozások élére álljanak.

¹ Duguit, Léon, *Traité de Droit Constitutionnel*, Paris, 1925. III. köt. p. 132—137.

Ennek a jelenségnek, amelyet a franciák a magasállású tisztviselők exodusának neveznek, — nyomai hazánkban is megvannak, bár nem öltöttek olyan méretet, mint a francia és a német közszolgálatban. E tény a köztisztviselői állás társadalmi értékelésében beállott változás magyarázza. A múltban a közszolgálatot a társadalom magasabbra értékelte. Ez a társadalmi értékelés az utóbbi évtizedekben megváltozott a közhivatali állások kárára.

A francia közigazgatás története azt mutatja, hogy a XIX. évszázadban a legkiválóbbak jelentkeztek állami és községi szolgálatra. Ez az irány már a XIX. évszázad végén hanyatlani kezd. A legkiválóbb közigazgatási tisztviselők, a vezetésre hivatott egyéniségek sorra elhagyják a közszolgálatot, hogy az egyre nagyobb jelentőséget nyert ipari és kereskedelmi meg közlekedési vállalatokban vezető szerepet vállaljanak. E szerepükben jobban érvényesült képességük és egyéniségük, főleg kezdeményező munkájuk, amit az ezernyi jogszabály, a képviselők illetéktelen beavatkozásai és a köztisztviselői szervezetek az egész vonalon elnyomtak. Különösen az utóbbi két tényező beavatkozása vette el már a háborút megelőző évtizedekben a kiváló tisztviselők kedvét a közszolgálatról, mert látniok kellett, hogy e beavatkozások révén a hanyag és munkaképtelen tisztviselők ugyanúgy léptek elő és haladtak a magasabb állások felé, mint a kiválóan képzett, nagy munkaképességű tisztviselők. Mikor azután a háború folyamán, de főleg a háborút követő évtizedben a köztisztviselők észlelték, hogy családi birtokaik után megnőtték a közterhek, megtakarított pénzüik értéke pedig majdnem egyötödére süllyedt, akkor az a tisztviselői réteg, amely az államnak minden ügyében segítségére sietett megtakarított pénzével, gondosan elrejtett aranykészletével, készséggel vállalta a magángazdasági alkalmazást, ha megfelelő állás kínálkozott az ipari és kereskedelmi vállalatokban. Így vesztette el Franciaország közigazgatása legértékesebb tisztviselőit. Igaz, hogy ennek maga a francia nemzet nem vallotta kárát, mert a magángazdaságokban a vezető állásokra hivatott közigazgatási tisztviselők kiválóan beváltak.

Ami Franciaország mutat e téren, azt tükrözi vissza Európa sok más állama.¹

¹ Truchy, H., L'Élite et la fonction publique, Revue Politique et Parlementaire, Paris, 1927, IV., p. 359—343.

4. §. Az angol versenyvizsga.

I. Fejlődéstörténete.

A közsolgálatnak¹ — a köztisztviselői hivatásnak jelentőségét és szerepét — a nemzet, az állam és egy világrészeket átfogó nagy birodalom életében szemléletes módon mutatja Anglia. Ezt igazolja az angol közsolgálat évszázados fejlődése, de különösen a XVIII. évszázad vége óta lefolyt története. Az angol nemzet legkitűnőbb szellemei, — Burke Edmond,² Macaulay, Stuart Mill, Gladstone — egész közpályájuk folyamán a közsolgálat (civil service) tökéletesítésén fáradoztak. Az angol közsolgálat az angol nevelés mellett, — amellyel a legszorosabban függ össze, — az angol szellem legsajátosabb terméke. Az angol nevelés nem pedagógiai rendszereken, nem logikusan felépített elméleteken nyugszik; a rendszerrel, az elmélettel szemben az angol mindig érzéketlen volt. De a közsolgálat sem közjogi elméletekből született, hanem a nemzeti élet teremtette meg. Mindkettő az angol szellem legbelsőbb lényegéből ered és az angol nép természetéből, történelmi adottságaiból származik. Az angol a közsolgálatot a tisztviselőire bízott „szent vagyonnak“ (sacred trust) nevezi és „férfiakat, nem rendszabályokat“ (men not measures) kíván. Az angol közsolgálat az etoni, cambridgei, oxfordi nevelés nélkül el sem képzelhető, e nélkül ki sem termelődhetett volna. Viszont e nevelésnek természetszerű következménye volt annak a birodalomvezetői lelki és jellembeli tulajdonságokkal bíró tisztviselői karnak kiformalódása, amelyen az anyaországnak és a dominiumoknak a kormányzata és igazgatása, mint megingathatatlan alapokon évszázadok óta nyugszik. Ezt igazolta a világháború és a birodalomnak azóta lefolyt nagy belső átalakulása. Az angol nevelés egész életre szólólag meghatározza az ifjúságnak jellembeli tulajdonságait, a birodalom célkitűzéseiről vallott egységes nemzeti felfogását, így a birodalom kormányzatának és igazgatásának minden pontján ugyanaz a felfogás, ugyanaz az egységes nemzeti akarat érvényesül. Amikor az angol közsolgálat reformján dolgoztak, a kiküldött bizottság, különösen annak elnöke, Macaulay kifejezetten és tudatosan úgy igyekezett az angol köztisztviselők nevelésére vonatkozó követelményeket összegezni,

¹ „Civil Service“ = polgári szolgálat; mellette van a „Fighting Service“ = a fegyveres erő szolgálata (tengeri flotta, hadsereg, légi flotta).

² Macaulay „Warren Hastings“ című, 1841-ben írt tanulmányában Edmond Burke-t, mint „az akkor élők legnagyobb emberét“ jelölte meg.

hogy azok annak a nevelési módnak feleljenek meg, amelyet Etonban, Cambridgeben és Oxfordban alkalmaztak.¹ A nevelésnek az egész életet irányító hatásáról Macaulay ezt mondotta 1853. június 23-án az alsóházban tartott beszédében: „Kétségtelennek látszik, mert a legtöbb bizonyíték és alig változó tapasztalatok igazolják azt a tényt, hogy azok a férfiak, akik ifjúságukban kortársaik sorából kitértek, rendesen életük végéig megtartják az így elért előnyt. Ezért gondoltuk ki India számára a verseny útján történő tisztviselő kiválasztás rendszerét, ami a közszolgálat (civil service) reformjának mintájává lett.”²

A közszolgálati reform előkészítésére kiküldött bizottság jelentése, amelyet egyébként ugyancsak Macaulay hatásának tulajdonítanak, a nevelés és közszolgálat összefüggéséről a következőket állapítja meg: „Az a gondolatunk, hogy azok a férfiak, akik huszonegy, huszonkét éves korukig oly általános tanulmányokkal foglalkoztak, amelyeknek közvetlen kapcsolatuk egyetlen hivatással sincsen, amely tanulmányoknak tehát csak az a hatása, hogy felnyitják az értelmet és anyaggal látják el a szellemet, minden hivatási ágban különbek azoknál, akik tizenkilencéves koruktól kezdve szakképzésben részesültek. Irodalmi, vagy természettudományi téren érvényesülő korai felsőbbbség oly képességekről tanuskodik, amelyek a szorgalmas munkára, a szigorú pontosságra, magasabbrendű örömök iránti hajlamra és arra vallanak, hogy az illető dicséretesen ki akar tűnni és barátainak meg hozzátartozóinak helyeslését akarja dicséretesen kiérdemelni. Azt hisszük, hogy az elméleti vizsgálat, amelyet most vezetünk be, a gyakorlatban a képzelhető legjobb vizsga lesz.”³ E bizottsági

¹ „In dieser Atmosphäre von Freundschaft, Sport, Willensstählung, Vaterlandsliebe und Luxus lernt der junge Engländer seine Kraft gebrauchen, sich in eine Gemeinschaft einordnen, Menschen zu behandeln und zu beherrschen, politisch zu denken, sich als Kulturmensch, als Engländer und Herr der Welt zu fühlen; wer ausserdem noch wissenschaftliche Schulung seines Verstandes sucht, findet dazu in den Vorlesungen der Universität reichlich Gelegenheit, — aber niemand verlangt es von ihm. Für das englische Bewusstsein leisten die Universitäten genug, wenn sie den Menschentypus, von dem England regiert sein will, schaffen und weiter vererben. Darauf kommt es an, nicht auf Gelehrsamkeit. Um den Geist des Gentleman in die englischen Kolonien zu verpflanzen, und nicht etwa, um Gelegenheit zur Erwerbung irgendwelcher Kenntnisse zu geben, hat Cecil Rhodes seine Oxford Stipendien für koloniale Studenten begründet.“ Dibelius, Wilhelm, England, Leipzig, 1923. Band II. S. 93.

² Finer, id. m. 19. i.

³ U. o. 21. l.

jelentés kifejezésre juttatja azt az általános angol felfogást, amely szerint a magasabb közigazgatási tisztviselő képzése nem szakképzés. Macaulay minden egyes alkalommal, amikor a közszolgálat reformjáról volt szó, mindig az általános, a minél szélesebb alapokon nyugvó képzettség mellett nyilatkozott. A szakembereknek a közigazgatással való kapcsolata kérdésében sokszor hivatkoznak lord Salisbury ismeretes kijelentésére, amely szerint „a tanulság, amelyet életének tapasztalata legmélyebben fejébe vert, az, hogy sohase szabad hinni a szakembereknek. Mert ha az orvosoknak hiszünk, akkor minden beteg; ha a teológusoknak hiszünk, akkor minden erkölestelen; ha a katonáknak hiszünk, akkor minden veszélyes; mindezeknek a szakértőknek a tiszta bórát fel kell higítani egy nagy adag common sens-zel.“ A közszolgálatról és a köztisztviselőről vallott eredeti angol felfogást a legvilágosabban Sir William H. Beveridge fejezte ki. Nézete szerint a közigazgatásban elengedhetetlen követelmény a gondolkodás, a logikus, világos irány, ítélőképesség, a másokkal való együttműködés képessége, tehát azok a tulajdonságok, amelyek az egyéniséget, a személyiséget alkotják. E tulajdonságok azonban különböző módon sajátíthatók el. Az orvos csak orvosi tanulmányok útján, a közigazgatási tisztviselő azonban nagyon eltérő dolgok tanulmánya és különböző tapasztalatok átélése útján lesz szakértővé. Beveridge kizárt dolognak tartja, hogy a közigazgatási tisztviselő számára oly külön tanulmányi rendet írjanak elő, mint például a mérnöknek vagy az orvosnak. Ellene van a korai specializálásnak. Veszélyesnek tartaná, ha az egyetemre lépő hallgató kezdettől fogva orvosnak, mérnöknek, ügyvédnek, vagy közigazgatási tisztviselőnek bélyegeztetnék. Szükségesnek tartja az egyetemi tanulmányokat a közigazgatási szolgálatba lépés előtt, és pedig oly tárgyakban, amelyek a hallgató későbbi foglalkozásának anyagát dolgozzák fel. Ezek a tárgyak lehetnek társadalomtudomány, közgazdaságtan, politika, jog, történelem, amelyek az illetők jövőendő foglalkozásához közel állanak és egyben az általános műveltség alappillérei. Beveridge nézete szerint a magasabb polgári közszolgálati vizsga mai formája teljesen megfelelő azért, mert nagy gondot fordít a közgazdaságtanra, politikára, jogra és történelemre a nélkül, hogy a közigazgatás specializálását kívánná meg a közigazgatási pályára való lépés előtt.¹

Macaulay úgy állította fel a követelményeket, hogy a tisztviselői pályára készülődnek, akiknek egyébként 18—21. életévben

¹ Id. Bruck, W. F., Das Ausbildungsproblem des britischen Beamten in Verwaltung und Wirtschaft, Jena, 1928. 90. l.

kellett lenniök, vizsgázniook kellett a klasszikus nyelvekből, matematikából, francia, német, olasz nyelvből, a természettudományokból, etikából; aki indiai közszolgálatba készült, annak még India irodalmi nyelvéből, a szanszkritből és a perzsa nyelvből. Macaulay kevesebb tudományból alapos tudást kívánt meg, azért a tárgyakból választani lehetett.¹

Az elmondottakból világosan kitűnik az angol közszolgálat számára megállapított nevelési eszmény, amely egyébként minden időben és minden állam közigazgatásának alapvető kérdése, nevezetesen a közigazgatás vezetőinek, a vezető tisztviselőknek képzése. E kérdést az angol nemzeti élet megoldotta, ezért rejt magában annyi tanulságot az angol közszolgálatral való foglalkozás. A közigazgatási vezetők kérdésének kifejtése külön tanulmányt kíván. Itt csupán annyit kívánunk megjegyezni, hogy — meggyőződésünk szerint — az olasz fasizmus, a német hitlerizmus, vagy az amerikai rooseveltizmus legbelsőbb magja magában foglalja a közigazgatás egységes vezetésének és a vezető közigazgatási tisztviselők kiválasztásának kérdését. Mind a fasizmus, mind a hitlerizmus az elsőbbséget a vezérnek követeli, mert ez valósítja meg az állam és a közszolgálat vezető gondolatát. Egészen bizonyos azonban az, hogy — legalább is a közszolgálat terén — mindkettőt jóval megelőzte az angol nevelés és közszolgálat. Mussolini kijelentése szerint „a jövő a mienk, akik azt hirdetjük, hogy a keveseknek és kiválasztottaknak kell kormányozni Itáliát“. Anglia a „keveseknek és kiválasztottaknak“ ezt az uralmát tökéletes parlamentáris rendszere, arisztokratikus társadalmi berendezkedése mellett valósította meg. Mussolini kijelentését így tételbe foglalva — valószínűleg — nem lehetne az angol életben megtalálni. A megvalósításra viszont bizonyíték az egész angol közélet.²

¹ U. o. 81. l.

² A tekintélyi (autoritativ) elv hirdetésében az elsőbbségért való vita felidézi a történelemnek egy másik, ugyancsak korszakalkotó fordulópontját, azt, amelynek eredményei ellen az új állami és társadalmi felfogás irányul. A francia forradalom és az egész XIX. évszázad liberális állam- és társadalomszemléletének eszmei alapja az ember és a polgár jogainak kinyilatkoztatása, (La Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen du 26. aout 1789). A franciák nemzeti büszkeségből rossz néven vették és mindig tiltakoztak is ellene, hogy voltak, akik a kinyilatkoztatás keletkezését az északamerikai gyarmatok, különösen Virginia és Massachusetts hasonló kinyilatkoztatására, az 1776. június 29-i „Bills of Rights“ hatására vezették vissza. Larnaude — a párisi egyetem tanára — így utasítja vissza a gondolatkölcsonzés vádját. „Les peuples qui se donnaient une déclaration de droits plus ou moins

Az angol közigazgatási tisztviselők magasabb képzettségének biztosításáért, a politikai és helyi befolyások megakadályozásáért, az egész angol közzolgálat reformjáért folytatott küzdelem már a XVIII. évszázad utolsó évtizedében kezdetét vette. A gazdasági viszonyoknak ez évszázad második felében történt teljes megváltozása azzal a következménnyel járt, hogy a közigazgatás szervezetét — ezen belül a köztisztviselők képzettségét — az új helyzethez mérten kellett módosítani és átalakítani. Ez az időszak az, amelyet általánosan az ipari forradalom korszakának neveznek, amely, — amiként azt neve is sejteti, — a mezőgazdasági Angliának ipari állammá való átalakulását jelenti. Az angol gazdasági helyzetben bekövetkezett változás okai között fel szokták hozni az angol államnak a XVIII. évszázadban az amerikai gyarmatokkal folytatott harcok következtében történt nagymérvű eladósodását is. Ezért vált szükségessé egyrészt a gazdasági reform, másrészt az állami kiadások csökkentése. A nagy reformátor államférfi, Burke Edmond már 1780-ban követeli a közigazgatási és a közigazgatási reformot.¹ Ez a reformmunka el is indult útjára, de évtizedeknek kellett eltelti, amíg az angol közélet a közzolgálat tényleges reformjához eljutott. A reformot nem csupán a teljesen átalakulóban lévő gazdasági élet kívánta, amelynek igényeit csak egy új közigazgatás volt képes kielégíteni, de szükség volt arra a közigazgatási tisztviselők elégtelen képzettsége miatt is, akik feladatuknak megfelelni már nem tudtak.

Gneist Rudolf az angol közigazgatási jogról írott művében külön is kiemeli, mily bőven emlékeznek meg az angol közzolgálat reformja tárgyában készült emlékiratok ezekről az alkalmatlan tisztviselőkről. Megtudjuk ezekből, hogy a közzszolgálatra igen sokan pályáztak, de a pályázók főleg képtelen, nemtörődöm elemekből kerültek ki. Túlfiatalon lépnek a jelentkezők közzszolgálatba s így képességükről és jellemükről alig lehetett képet nyerni. Ha azután így képesség és szorgalom híjján levők jutnak közzszolgálatba, a közönség kénytelen ezeknek hivatali munkáját

semblable à la nôtre ne pensaient guère à la Virginie ni au Massachusetts. Mais ils avaient été touchés par le souffle de notre grande Révolution et ils lui empruntaient cette nouvelle loi des XII Tables, ce nouveau credo, cet Evangile politique des temps modernes, transformation complète du droit public européen qui en a été la conséquence." (Jellinek, George, La Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen, Préface de F. Larnaudé, Paris, 1902. p. IX.).

¹ Hatschek, Julius, Der englische Staatsdienst, Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft im Deutschen Reich, 30. Jhrg., 1906. S. 238.

túrni vagy pedig életük végéig nekik nyugdíjat fizetni. Nem úgy, mint a magántisztviselők rendjében, ahol a szorgalmas, becsületes, tehetséges hivatalnok a szabad versenyben előretör, s a gyenge, a lusta elmarad. A közhivatalban a hanyag tisztviselő ugyanúgy emelkedik, mint a kiváló, kivéve fegyelmi ok esetét.¹

A tisztviselők munkájával való elégedetlenség okozta, hogy a közszolgálati jog reformjának előkészítése során az előmenetel kérdésével is foglalkoztak. Az előlépés általános alapja a szolgálati idő volt. Az előlépésnek a szolgálati időtől való függővé tételét a közhivatali bajok kútforrásának tekintették. A baj elhárítása céljából a reátermettséget, az arravalóságot, az érdemet is igyekeztek alapul venni a szolgálati idő mellett. Ez az igyekezet azonban nem vezetett eredményre, mert a szolgálati idő pontosan meghatározott tény, míg az érdem és a reátermetség vélemény, megítélés, mérlegelés kérdése, amivel gyakran együtt jár az a veszély, hogy nem találjuk el a legjobbat. Az előlépés e módszerének velejárója még az a gyűlölet is, amelyet egyes hivatalnokok átugrása, s így mellőzése okoz, akik a szolgálati időt úgy tekintik, mint az előlépés egyedüli alapját. Mindezt Gneist személyesen is tapasztalta és ezért emeli ki különös hangsúllyal.² Befolyásos egyének, családi összeköttetések és politikai pártok sok olyan érdemetlen egyént juttattak be az angol közszolgálatba, akik komoly munkára képtelenek voltak. Bár az illetéktelen, elsősorban a politikai befolyás³ az angol közszolgálatot nem is juttatta teljesen az Amerikai Egyesült Államokban meghonosodott rendszer sorsára, — ahol tudvalevően minden elnökválasztás csaknem teljesen kicserélte a tisztviselőket, — ennek ellenére 1780-ban az angol állami és gazdasági élet új alapokra fektetése érdekében megindult nagy reformmunka eredményeként a közszolgálatbalelépés feltételül megszervezett versenyvizsgát általában úgy tekintik, mint amely intézmény nem csupán a politikai befolyást

¹ Gneist, Rudolf, Das englische Verwaltungsrecht, Berlin, 1867. Band I. S. 1358.

² U. o. 1351. l.

³ A politikai pártoknak a hivatali állások betöltésére gyakorolt jogosulatlan befolyását Max Weber nem hivatalos befolyásnak (inoffizielle Patronage) nevezi. A politikai párt semmiféle felelősséget nem visel az általa ki nevezésre ajánlottak jellembeli tulajdonságaiért, szellemi képességeiért, szakértelméért. Ha — Weber szerint — a politikai párt maga volna kormányon s így tényeiért felelősséggel tartoznék, sokszor visszariadna az arra nem való egyéneknek állami szolgálatban való alkalmazásától. Weber, Max, Gesammelte politische Schriften (Parlament und Regierung im neugeordneten Deutschland), München, 1921. S. 185—186.

szüntette meg az állami alkalmazások terén, hanem Angliát valósággal megmentette.¹

1832. előtt és közvetlenül utána is 1855-ig a köztisztviselői állások betöltése teljesen elütött attól a rendszertől, amelyet Angliában 1855-ben vezettek be. Az angol közszoigálat első korszaka, amelyet a patriarkális közszoigálat korszakának szoktak nevezni, 1689-től, — az angol forradalom évétől — 1855-ig terjed, míg a ma uralkodó rendszer az 1855. évi nyilvános versenyvizsga bevezetésével veszi kezdetét. Az első korszakot azért nevezik patriarkális korszaknak, mert a köztisztviselői állásokra kinevezendőknek nem a minőségét, képességét, reátermettséjét vizsgálták, hanem azt, mennyiben feleltek meg a képviselőház (House of Commons) és a választók politikai felfogásának. Az 1689. évi forradalom ugyanis a királlyal szemben a parlament túlsúlyát biztosította. Ennek érdekében összeférhetetlenséget állapítottak meg a képviselőség és fizetéssel járó oly állás között, amelynek betöltése a királytól függött. A köztisztviselőket ezzel kizárták a parlamentből. Számos törvény megismételte azóta, hogy közhivatalnok politikával nem foglalkozhatik.² A parlament függetlensége érdekében a köztisztviselőknél passzív választójoguk egyáltalán nincs. Már a képviselőjelölés is elegendő ahhoz, hogy a köztisztviselőt azonnal elbocsátottnak tekintsék. Az alsóház így teljesen független a kormánytól. A parlamenti rendszer a köztisztviselők politikai befolyását, pártpolitikai küzdelmekbe való beavatkozását tehát nem teszi lehetővé. A köztisztviselők teljesen a parlamentnek vannak alárendelve, ennek akaratát hajtják végre. A Blanesburgh-Committee jelentése szerint „ez nem politikai kérdés, hanem a közigazgatási szervezet hatékony működésének kérdése“.³

¹ Finer, id. m. 18. l.

² Az 1644. évi „self denying ordinance“, az 1701. évi „Act of Settlement“, az 1707. évi „Succession of the Crown Act“. Az újabbak közül az 1884. évi november 28-iki és az 1910. január 10-iki Order in Council, az 1919. évi Reelection of Ministers, az 1927. évi szakszervezeti törvény. (Trade Disputes and Trade Unions Act 1927).

³ „The Report of the Committee on the Parliamentary, etc., Candidature of Crown Servants“ 12. §-ában mondja, hogy „íratlan, de nem kevésbé általánosan érvényes szabály, hogy hivatásos tisztviselőknél (civil servants) politikai ügyekben bizonyos tartózkodást kell tanúsítaniuk és nem szabad sem egyik, sem másik fél javára tevékenykedniük.“ Snowden, a volt munkáspárti pénzügyminiszter (Chancellor of the Exchequer) az alsóházban 1924. február 14-én tartott beszédében teljesen magáévá tette az évszázados angol tradíciót, amely a köztisztviselőknél a politikai élettől való távoltartását kívánta. L. Introductory Memoranda relating to the Civil Service, submitted by the Treasury, London, 1930. p. 35—37.

E téren Burke Edmond látott a legtisztábban, aki ezt az összeférhetetlenséget 1780. február 11-én tartott emlékezetessé vált nagy parlamenti beszédében (on Economical Reform) fejti ki. Burke az egész angol közigazgatás újjászervezését és a parlament függetlenségének biztosítását javasolta.¹ Az állam kiadásainak csökkentése érdekében szükségesnek tartotta, hogy a felesleges hivatalok, az úgynevezett szinekurák szüntettessenek meg. Különösen az udvari és a koronauradalmak szinekurái ellen szólt Burke, mint amelyek az állami kiadásokat tetemesen emelték és a képviselők megvesztegetésére szolgáltak. Burke kívánsága szerint a köztisztviselőket az állampénztárból kell fizetni, nem pedig a befolyó sportulákból és egyéb mellékjövedelmekből. A nyugdíj is az államot terheli, éppen úgy, mint a hátramaradottakról való gondoskodás. Mindezeknek mértékét a parlamentnek kell megszabni.² Mindezekből látszik, hogy az angol közszolgálat reformjának és a modern angol tisztviselői kar megteremtésének kezdete Burke fellépésének idejére tehető. Az angol jogi irodalom ezt az időpontot úgy tekinti, mint amely elválasztja a rendi felfogást az új parlamentáris felfogástól.

1780-ban és az utána következő években a bizottságoknak és ankéteknek egész sorát küldték ki, amelyek a XIX. évszázad közepéig, bár megszakításokkal, de állandóan működtek és a Burke által hirdetett elveknek megfelelően az egész angol közszolgálatot, de különösen a személyzeti politikát új alapokra fektették.

A köztisztviselőknek a politikai élettől való ezt a tökéletes távoltartását szeretnék a francia államférfiak hazájukban is megvalósítani. Franciaországban az állam vezetőinek évtizedek óta egyik legsúlyosabb gondja (Tardieu, André, *La réforme de l'Etat*, Paris, 1934, p. 71.) a köztisztviselőknek határt nem ismerő politikai tevékenysége, sztrájkok rendezése, sőt még kormánybuktatása is (Igy például 1933-ban a Paul-Boncour-kormányt a tisztviselői szakszervezetek buktatták meg). Ez az angoloknak a közszolgálatról vallott felfogásával teljesen ellentétben van és számukra egyben érthetetlen is. A francia közszolgálatban a köztisztviselők szervezkedési joga, a szakszervezetek kérdése (*Syndicats des Fonctionnaires*), a köztisztviselők sztrájkjoga (*la grève des Fonctionnaires*), a francia közszolgálati jog megoldandó problémái között legelső sorban van.

¹ „On Presenting to the House of Commons a Plan for the better security of the Independence of Parliament and the Economical Reformation of the Civil and other Establishments.“ Speech of February 11-th, 1780. L. Finer, id. m. 16. l.

² Sokat idézik Burke-nak gúnyos megjegyzését a szinekurákról, különösen a parlamenti tagokkal való összefüggésben. „Mert a királyi konyha nyársforgatója a parlament tagja volt“ („Because the turnspit in the King's kitchen was a member of Parliament“), Hatschek, id. m. 258. l.

1815-ban az indiai közigazgatási szolgálat céljaira Hailey-bury-ban külön főiskolát szerveztek, amelynek egyik tanára Malthus volt. Ez iskolában képezték ki azokat a közigazgatási tisztviselőket, akik indiai szolgálatra jelentkeztek. A tanulmányok végeztével ezeket igen szigorú vizsgálatnak vetették alá. A tanulmányok nevelési és tudományos, valamint gyakorlati szempontból is magas fokon állottak és kiválóan képzett, fegyelmezett tisztviselőket adtak India részére. Az volt azonban ez iskolánál is a baj, hogy a felvételnél is, de az alkalmazásnál is, a családi összeköttetéseknek és illetéktelen kedvezéseknek nagy szerep jutott. Az 1853. évi Charter Act elrendeli, hogy ezentúl minden megüresedő helyre négy pályázót kell kijelölni, akik versenyvizsgát tartoznak tenni. Az Indiai Társaság határozta meg a vizsga anyagát, valamint ő nevezte ki a vizsgáztatókat is. A kinevezést a versenyvizsga sikerének megfelelő sorrendben kellett eszközölni. Bár még mindig nagy szerepet játszhatott a jelöltek kiválasztásában a politikai befolyás, mégis a versenyvizsgának bevezetése az indiai közzolgálatban nagy lendületet adott az egész angol közzolgálat továbbfejlődésének. Bentham Jeremy a köztisztviselői állások betöltésére és az illetményekre nézve valóságos kódexet szerkesztett. Csatlakozott Bentham felfogásához a pénzügyminisztérium (Treasury) állandó titkára (permanent Secretary of the Treasury), Trevelyan, aki addig az indiai közigazgatásban volt alkalmazva és 1840-ben bízták meg a pénzügyminisztériumban a közzolgálat reformmunkálataival.¹ Trevelyan szintén reámutat a közzolgálat vigasztalan hiányaira. A helyzetet legjobban a pénzügyminisztérium 1840. évi rendelete jellemezte, amely utasította a főhivatalok segédeit (clerks), hogy a könyvvitelt elsajátítani kötelesek. Ennek az utasításnak azonban egyetlen tisztviselő sem tett eleget. Kétségtelen azonban, hogy a közzolgálati reform az indiai közigazgatásból és a pénzügyminisztériumból indult el útjára. Amikor 1853-ban az Indiai Társaság kiváltságait tartalmazó törvény a parlament elé került, Macaulay, egyébként Trevelyan sógora, aki az indiai szolgálatot éppen olyan jól ismerte, mint az egyetemi életet, keresztülvitte a parlamentben, hogy valamennyi jelöltre nézve a nyilvános versenyvizsgát tették kötelezővé, amelyre bárki jelentkezhetett. Ezzel véget vetettek a kegyencek uralmának, a családi összeköttetések illetéktelen befolyásának. A nyilvános versenyvizsga bevezetésének mérhetetlen a jelentősége, hogy az uralkodóvá vált az egész angol közzolgá-

¹ Bruck, W. F., Das Ausbildungsproblem des britischen Beamten in Verwaltung u. Wirtschaft, Jena, 1928, 84. l.

latban és pedig mind az anyaországi, mind pedig a külügyi és a gyarmati szolgálatban. Az indiai szolgálatban meghonosított versenyvizsga termékenyítette meg az egész angol közsolgálatot, amelyet egészséges alapra, a tehetség és a tiszta jellem sziklaszilárd alapjára építették fel.¹ Gladstone miniszterelnök 1853-ban a legkiválóbb gyakorlati és elméleti férfiakból alakított bizottságot küldött ki az anyaország közsolgálatának tanulmányozására. A bizottság jelentését, amely először használja a belföldi közigazgatásban a közszolgálatra a „Civil Service“ kifejezést, Trevelyan és Northcote szerkesztették. E jelentés 1854-ben került a parlament elé.² A javaslat a versenyvizsga bevezetésével nemcsak az illetéktelen kedvezéseknek kívánt véget vetni, de még egy másik fontos elvet is diadalra juttatott. Kétfajta vizsgálatot vezetett be, mert a szellemi és a rutint kívánó közszolgálati munkát megkülönböztetvén, mindkét fajta hivatalra külön vizsga bevezetését hozta javaslatba. A vizsgálatokra nézve pedig szabályul állította fel, hogy a minisztériumon kívül álló, tekintélyes egyén vezesse a vizsgálatokat, amelyek szabályos időközökben s nem esetenként tartandók. A sikeres vizsga után megengedhetőnek tartották, hogy a jelöltek maguk állapítsák meg azt a szakminisztériumot, amelynek keretébe jutni szeretnének. Végül a javaslat a végleges alkalmazást próbaszolgálathoz kívánta kötni.

Érdekes az akkori (1854) közhangulatra Gladstone ismert fel fogása e kérdésről. Ő is csatlakozott e nagyjelentőségű reformhoz, de csak azért, mert az arisztokrata osztály kiváltságos helyzetét vélte e reformmal biztosítani. Gladstonenak meggyőződése szerint ugyanis az angol arisztokratáknak átlagosan különb a képessége,

¹ Macaulay szavai szerint ezentúl hiába „jön a jelölt atyja könnyekkel szemében; hiába ír az anya patétikus, szívettépő leveleket“... Hiába jön ezentúl a rokon a vizsgáztatóhoz a következő szavakkal: „Jól tudom, hogy a másik fiú a vizsgán legyőzi az én fiamat, de legyen olyan jó, állapítsa meg a vizsga végeztével, hogy az én fiam különb, mint a másik fiú.“

Ugyanígy ír a versenyvizsga bevezetéséről Eaton „A közszolgálat Nagy-britanniában“ című művében, amely szerinte „a patriotizmusnak, jellemnek, nevelésnek és tehetségnek nagy győzelme volt az önzés, a sérelmes soronkivüli előléptetés, vagy egyéb kedvezések, pártpolitikai intrika és a közhivatali életbe belenyúló minden korrupció, immoralitás vagy igazságtalanság felett. Az igazságosságnak és a közhivatali önmegtagadásnak a legmagasabb fokát jelenti, amelyet valamely országban kormányzati intézkedés valaha is elért.“ Id. Köttgen, Arnold, *Das deutsche Berufsbeamtentum und die parlamentarische Demokratie*, Berlin, 1928. S. 175.

² „The organisation of the Permanent Civil Service.“ A parlament elé került jelentésnek más címet adtak: „Report and Papers relating to the Reorganisation of the Civil Service.“

mint a nagy angol nép egyéb rétegének, s így biztosra vette az arisztokrata nevelés és tanítás győzelmét a versenyvizsgán. A közszolgálatnak 1855-ben bekövetkezett reformját több körülmény siettetette és érlelte meg. Egyik volt az 1848. évi forradalmi hullám, amely végighömpölygött egész Európán és nem kímélte, vagy legalább is befolyásolta az angolok szigetországát is.¹ A másik az 1855. évi krími háború, amelyben az angol közszolgálatnak sok hiányossága, a tisztviselők képzettségének és arravalóságának fogyatékosága lett nyilvánvalóvá.² A két politikai okon felül volt még egy harmadik ok is, amely szükségessé tette a közszolgálat reformját. E harmadik ok az angol hivatali szervezetnek hatalmas kiépülése. A központi hivatalok fokozatos felállítása már a XVIII. évszázadban kezdetét veszi, folytatódik a XIX. évszázadban, így az angol állami minisztériumok (The Departments of State) keletkezése erre az időszakra, különösen a század utolsó harmadára esik.³ Ennek a fejlődésnek érthető magyarázata az a hatalmas gazdasági fellendülés, amelyet a XIX. évszázad mezőgazdasága, ipara, kereskedelme és főleg közlekedésügye mutat. A fejlődés következménye, hogy előbb a gazdasági eszközök, a termelőtényezők fejlesztése végett avatkozik bele az állam, hogy csatornázással, épületekkel, utakkal, gyárakkal segítse elő a nép boldogulá-

¹ Az 1855. évi nagy horderejű jelentés egyik szerkesztője, Trevelyan írja: „Az 1848. évi forradalmi korszak indított bennünket arra, hogy saját házunk rendbehozatalára törekedjünk. A forradalmi szellem következménye volt a közszolgálatra vonatkozó vizsgálatnak az a jelentőségteljes sorozata, amely öt évig tartott és amely a szervezetről szóló jelentésben nyerte betetőzését.” Id. Bruck, id. m. 84. l.

² U. o. 85. l.

³ A pénzügyi igazgatás (Treasury, Exchequer) már 1612-ben szervezetett; a vámigazgatás (Commissioners of Customs) 1671-ben; az államadósságok igazgatása (National Debt Commissioners) 1786-ban; az egyházi vagyonok igazgatása (Ecclesiastical Commissioners) 1836-ban; a belföldi jövedelmek hivatala (Board of Inland Revenue) 1849-ben; az admirális (Admiralty) 1708-ban; a szegényügyi igazgatás (Poor Law Commissioners) 1834-ben, amelyből 1847-ben a Poor Law Board lett; a városok rendtartása 1835-ben; a földművelésügyi minisztérium (Board of Agriculture and Fisheries) 1889-ben; a közoktatásügyi minisztérium (Board of Education) 1899-ben; az egészségügyi minisztérium, amelynek eredeti neve „Local Government Board“ volt, jelenleg „Ministry of Health“ 1871-ben; a munkaügyi minisztérium 1911-ben, a tengerentúli kereskedelmi minisztérium (Département of Oversea's Trade) 1917-ben; a tudományos kutató intézmény (Department of Scientific and Industrial Research) 1915-ben; a közlekedési minisztérium 1919-ben keletkezett. Ezek az adatok arra vallanak, hogy 1900 után tapasztalható a minisztériumok szaporítása és ezzel kapcsolatban a nagy lendület a köztisztviselői állások szervezése terén.

sát. Csakhamar belátta, hogy a szociális viszonyokkal, az emberi munkaerővel is törődnie kell. Így a munkaviszonyok szabályozása is a törvényhozó feladatává lett, megteremtve ezzel azt a társadalmi politikát, amelynek vezetése, irányítása és a törvények végrehajtása a központban és a vidéken mind nagyobb számú hivatalnok alkalmazását tette szükségessé Angliában. 1852 óta, amikor a szociális törvényhozás alapjait megvetik, állandóan nő a köztisztviselők létszáma, amelynek számadatai világosan szólnak.¹ Amíg 1852-ben az angol köztisztviselők száma 21.305 volt, 1929-ben 434.000-re szökött.² Jelölül annak, mily nagy jelentőségre jutott a közszolgálat ügye 97 esztendő alatt.

A Trevelyan—Northcote bizottság munkájának eredményeképp jelent meg 1855 május 21-én a királyi rendelet (Order in Council),³ amely kiinduló pontja lett a közigazgatási tisztviselők rendszeres kiválasztásának és amely a mindenki számára szabad versenyvizsga elvén épül fel.⁴ Ez a rendelet az angol polgári szolgálat kezdő állásaira (junior situations in H. M. Civil Establishments) a vizsgálatokat kötelezővé tette. E célból egy vizsgálati főbizottságot szerveztek, amelynek tagjai a főszámvevő kamara elnöke, a felsőház titkára (Clerk Assistant) és a pénzügyminiszteri számvevőség segédje (Assistant Comptroller of Exchequer). Ez a főbizottság segédvizsgáztatókat (Assistant Examiners) nevez ki, akiket a pénzügyminiszter fizet a parlament jóváhagyásával.

¹ Finer id. m. szerint (14. l.):

1797-ben volt	16.267	tisztviselő	1881-ben volt	50.859	tisztviselő
1815- „ „	24.598	„	1891- „ „	79.241	„
1821- „ „	27.000	„	1901- „ „	116.415	„
1852- „ „	21.305	„	1911- „ „	172.352	„
1841- „ „	16.750	„	1914- „ „	280.900	„
1851- „ „	39.147	„	1922- „ „	317.721	„
1861- „ „	31.945	„	1926- „ „	296.598	„
1871- „ „	53.874	„			

² Royal Commission on the Civil Service (1929), Introductory Memoranda relating to the Civil Service submitted by the Treasury, London, 1930, p. 5.

³ Order in Council a királyi rendelet ősi formája még abból az időből, amikor a király rendeleteit a titkos tanács (Privy Council) üléséből bo-csátotta ki. E rendeleteket a kormány utólagosan bemutatja a parlamentnek hozzájárulás végett. A rendeletkibocsátásnak e régies formáját a kormány a törvények végrehajtási utasításai kibocsátásánál és olyan ügyek elintézésénél veszi igénybe, amelyekhez a parlament hozzájárulását megszerezni nehézkes volna. A közszolgálatot rendező 1855-ik évi és 1870. évi, valamint a legújabb rendelkezések is kivétel nélkül az Order in Council formájában jelentek meg.

⁴ Hatschek, id. m. 260—261. l.

Az egyes szakminiszterek (Departments) a főbizottság bevonásával szerkesztik a vizsgaszabályzatot, amely szerint a vizsgáztatásnak le kell folynia. A bizottság sikeres versenyvizsgálat alapján, amely nemcsak ismeretekre, tudásra, ügyességre, hanem a jellemre, az egészségre is kiterjedt, bizonyítványt adott ki, amelynek alapján a kinevezést a szakminiszter eszközölte hat havi próbaszolgálat után.¹ A közszolgálati bizottság a királyi rendelet alapján három taggal meg is kezdte működését. Időközben a bizottság hatáskörének kiterjesztése és pontosabb körülírása, a bizottság által kiadott bizonyítvány erőteljesebb érvényesülésének biztosítása szükségessé tette az 1870. június 4-i Order in Council kibocsátását, amely bizonyos kiegészítésekkel és módosításokkal túlnyomórészt ma is alapja az angol közszolgálat utánpótlásának.

A versenyvizsga célja annak a megállapítása, hogy a jelölt arra való-e, illetőleg megvan-e nála „a széles látókör, gyors felfogó képesség, a közönséggel való bánni tudás, a kezdeményezés szelleme és a felelősség tudata. Mindezek a tulajdonságok teljes kifejlődésükben akkor mutatkoznak, ha a tisztviselőnek megvan az általános műveltsége, értelme pedig fejlett.”² A versenyvizsga intézménye ezt a célt úgy valósította meg, hogy eleget tett annak az általános angol felfogásnak, amely a közszolgálat és az egyetemi nevelés, de általában az oktatásügy kapcsolatát kívánja. Ez annyit jelent, hogy a közszolgálatba lépés feltételeként jelentkező versenyvizsga követelményeit az iskola és az egyetem által

¹ Gneist, id. m. Band I. 1557. 1.

² Lord Haldane, Journal of Public Administration. Vol. I. p. 29. Idézi Finer id. m. 22. 1.

A köztisztviselő jellembeli és értelmi tulajdonságai tekintetében felállított angol követelményekkel rokon Bismarck felfogása a német külügyi tisztviselőkre vonatkozólag. „Bismarck hatte viel Sinn für eine würdige Repräsentation in der großen Welt — das Auswärtige Amt in Berlin ließ er aber nicht anschwellen, sondern sorgte dafür, daß es ein kleiner, leicht zu übersehender und zu lenkender Apparat blieb, der ihm, dem Minister, wirklich als ein feines Instrument diente, ihm aber nicht als eine Riesenmaschine mit einem bürokratischen Lebensrhythmus entpersönlichte. Die Vorbildung im auswärtigen Dienste beschäftigte ihn sehr, gerade in seiner Spätzeit. Er wollte keine ausgesprochenen engherzigen Preussen, keine juristischen Pedanten, keine hochgestochenen Gardeoffiziere im Auswärtigen Amte haben, sondern „gebildete Europäer“; er dachte daran, den Eintritt in den diplomatischen Dienst von einer praktischen Beschäftigung in einem Handelsgeschäft, in der Industrie oder in der Landwirtschaft abhängig zu machen.“ Valentin, Veit, Bismarck, und das Beamtentum, Der Beamte, Jhg. 1., Heft 2., Berlin, 1929, S. 152.

nyújtott ismeretekre és eredményekre alapítják. Másrészt az azt jelenti, hogy az egyetem és az iskola is igyekszik alkalmazkodni a közszolgálat különböző fokainak követelményeihez.¹ A magasabb közigazgatási szolgálatban határozottan kívánatosnak tartják az egyetemi végzettséget.² Ezt szabályként nem mondották ki, de a versenyvizsga követelményeit úgy állapították meg, hogy azoknak alig lehet másképen, mint egyetemi tanulmányok után eleget tenni. Szabályként nem kívánnak előképzettséget, sem egyetemi tanulmányokat, csak azt, hogy a jelölt az általa választott szakcsoportban a tudás magas mértékéről tegyen bizonyosságot, s a szakcsoportok választásánál ép oly szívesen látják a klasszikus nyelveket, mint a jogtudományokat. Nem a hivatás különleges vizsganyagáról van tehát szó, hanem a szakok szabad választása mellett — mintegy a kontinentális érettségi vizsgának — megfelelő beszámolásról.³

A közszolgálati jogot, — habár annak csupán az utánpótlás kérdését — összehasonlító jogi alapon tárgyaló tanulmány nem mehet el szótlán bizonyos különbségek mellett, amelyek az angol és a kontinentális tisztviselő között mutatkoznak.

Az angol törvények szerint a köztisztviselők alkalmazása nem szól élethossziglan. Állásuk bizonyos határidők betartásával bármikor felmondható. Ennek nagy a jelentősége akkor, ha a köztisztviselők nem működnek megfelelően.⁴ Ez a helyzet azért veszélyes a köztisztviselőkre, mert semmiféle jogorvoslat nem áll rendelkezésükre. A miniszter döntése végleges.

A lényeges eltérés az európai kontinens és az angol közszolgálat között főleg abban mutatkozik, hogy a köztisztviselőknek Angliában nincs az a kiváltságos helyzetük, mint a kontinens államokban.⁵

¹ Finer, id. m. 38. l.

² Bruck, id. m. 88. l.

³ Dibelius, id. m. I. köt. 305. l.

⁴ Így vált lehetségessé, hogy 1928-ban több tisztviselőt (12), akiknek 10 évnél hosszabb szolgálati idejük volt, elbocsátottak a szolgálatból.

⁵ Ezért Angliában nem is tartanak kívánatosnak, ha minden kiváló ember közszolgálatba menne. ... „ha az ország minden kitűnő tehetségét kormányhivatalokra lehetne szorítani, az ily indítvány méltán aggodalmat kelthetne. Ha minden oly társadalmi ügylet, melynek elintézése rendszeres összműködést és kiterjedt sokoldalú ismeretet igényel, a kormánytól függene, s ha a kormányhivatalokat általában a legképesebb egyének tölténék be, úgy a pusztá szemlélődés kivételével, az ország magasabb műveltsége és gyakorlati értelmisége egyedül egy nagy számú hivatalnoktestületben központosulna, mely utóbbit aztán a nagy közönség minden kérdésben irányadóul tekintene; a tömeg attól

A köztisztviselők jogilag különleges elbírálásban nem részesülnek, minden vonatkozásban a rendes bíróság előtt kell cselekedeteikért számot adniok.¹ Az angol közélet nem ismeri a külön közigazgatási bírászkodás intézményét s így kontinentális értelemben vett közigazgatási jog sem fejlődhetett ki Angliában. Ez azonban távolról sem jelenti azt, mintha nem volna külön angol közigazgatási jog, bár az angolok ezt nem szívesen ismerik be.

Az európai jogi fogalmakkal szemben az angol jogászok — és pedig a gyakorlati jogászok éppenúgy, mint a jogtudomány művelői — nem nagy megértéssel vannak és a mi elméleti, elvont és dialektikai fogalmi jogászatunkat éles kritikával kísérik. Szerintük még a tisztán elméleti jogtudományban is a „common sens“ a döntő. Az európai kontinens jogásza ezt nem igen tartják az angol jog előnyének. Az angol jog méltányló szerint viszont valószínűleg éppen az angol felsőbbbíróságok rövid, tömör és velős ítéleti indokolásai az egészséges emberi értelem kifejezői, amelyek a nép és a jog szorosabb kapcsolatát teremtik meg, mint a német birodalmi törvényszék bármily éles elméjű jogi következtetései. A vezető közigazgatási tisztviselők állásai az angol polgári közszolgálatban nemcsak a jogászok birtokállományát teszik. A képzett jogász az angol közigazgatásban egy külön kiképzett szakhivatalnok a technikailag vagy más módon képzett egyéb szerv mellett. Szerepe a hatósági jogi szakember szerepe. Mellette áll a tulajdonképeni közigazgatási tisztviselő, akinek előképzettsége általános természetű. Csak abban az esetben, ha egy bizonyos közigazgatási ágban külön feladat a jogi szakértelem, lép fel a jogász mint ennek a közigazgatási ágnak főnöke.²

Az angol állami életnek egyik alapos ismerője a következő jellemző képet adja az angol és német köztisztviselők közötti különbségről. „A német hivatalnokok hivatási gyengéje (Berufskrankheit) az egyoldalúság, a formalizmus, a fölényeskedés alig található meg az angol tisztviselőben, bár az angol szabad polgár túlérzékenysége mögött sokan ezeket a tulajdonságokat vélik felfedezni. Különösen szembetűnő az angoloknál a jogászok egyed-

várna útmutatást teendőire nézve, a tehetséges nagyravágyó pedig személyes előléptetést. E burocratia körébe bejuthatni és ott magasabbra emelkedni, képezné a nagyravágyás egyedüli tárgyát.“ Mill, Stuart John, A szabadságról, (1859), fordította Kállay Béni, Pest, 1867, 178. 1.

¹ Geldart, W. M., Grundzüge des englischen Rechts, fordította Alexander Werth Regendanz, Berlin, 1929. S. 62—65.

² Morstein-Marx, Berufsbeamtentum in England, Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft, Band 89, Heft 3, Tübingen, 1930. S. 472.

uralmának hiánya, bár kétségtelen, hogy mindegyik közigazgatási ágban megtaláljuk a jogászt, mert ki tudná a törvények nagy tömkelegében a jogszabályokat kideríteni? Minthogy azonban az angol jogi életet nem oly nagy elvek szabályozzák, amelyeknek megértéséhez különös jogászi gondolkodás szükséges, az, amit a jogász hivatalnoknak nyújtania kell ily körülmények között csak szakismeret, különböző szabályok pontos tudása, amit ügyes gyakorlati ember is megszerezhet. A tisztviselő már ezért is a közönséggel szemben a fölény és felfuvalkodás nyoma nélkül lép fel. Amikor a közönséggel, tehát az ügyféllel határozatát közli, a hivatalnok aláírását mindig megelőzi „az ön engedelmes szolgálója” (Your obedient servant) udvarias kifejezés, ami jóval többet jelent, mint egyszerű iratformát.¹

II. Az angol versenyvizsga szabályozása.

Az angol versenyvizsga intézményének ismertetése előtt meg kell emlékezni az angol pénzügyminisztériumról, mint az angol közszolgálat megszervezőjéről és irányítójáról.

Az angol pénzügyminisztérium: a Treasury kollegialis kormányhatóság; élén nem egyetlen miniszter, hanem a kormány öt tagjából alakított tanács áll. E tanács tagjait kincstári lordoknak hívják, akik közül az első (First Lord of the Treasury) a kormány feje, a miniszterelnök. A tanács második tagja (Chancellor of the Exchequer) a tulajdonképeni pénzügyminiszter, míg a miniszterelnök valójában tárcanélküli miniszter. Az angol hivatali szervezetnek egyik legérdekesebb része a miniszterelnök állása. Legelső formájában már a XVI. évszázadban szerepelt, mint a király bizalmas tanácsadója. Ez állás betöltője lett a parlamentarizmus behatása következtében az idők folyamán a vezető miniszter. Ezt a szerepet vette át a kincstár első lordja. Míg a pénzügyi igazgatás igazi vezetője a pénzügyminiszter, a Chancellor of the Exchequer lett.²

¹ Dibelius, id. m. I. köt. 306. l.

² U. o. I. köt. 295. l.

Simon külügyminiszter (1955) így jellemezte az angol miniszterelnöki intézményt: „A miniszterelnök tekintélye és hatalma nem írott szövegből, hanem hosszas alkotmányos fejlődésből ered, amelynek egyes állomásai szinte véletlenszerűek és a fejlődés egészét a józan ész és a gyakorlati érzék irányította.”

A pénzügyminiszter a közigazgatási szervezet és közszolgálat teljhatalmú ura. Ezt a széles terjedelmű hatáskörét a hagyományok és szabályzatok biztosítják számára. Az 1920. évi Order in Council szerint: „a pénzügyminisztérium (kincstár, Treasury) rendeleteket bocsáthat ki Ő Felsége polgári hivatalai ügyében; osztályozhatja a személyzetet, megállapíthatja az illetményeiket és minden tisztviselő szolgálati viszonyait, akiket akár állandó, akár ideiglenes minőségben alkalmaztak-e hivatalokban.¹ A közszolgálati biztosok által szerkesztett versenyvizsga-szabályokat ugyancsak a pénzügyminisztérium egyeztetni és hagyja jóvá. Pénzügyi felelősségénél fogva a pénzügyminisztérium naponként érintkezésben van a minisztériumokkal, aprólékos gonddal vizsgálja meg a minisztériumok kéréseit és hiteleit, igazolást kíván a kiadások növekedése esetén s arra törekszik, hogy az előző év hiteleit megnyirbálja. Így a pénzügyminisztérium tárgyalja és bocsátja ki a tisztviselők szolgálati és illetményügyére vonatkozó rendeleteket. De a pénzügyminisztérium illetékes minden intézkedésre, amely a közigazgatás egyszerűsítését, olcsóbbá tételét és az eljárás gyorsítását célozza. Idetartozik a hivataloknak modern irodai eszközökkel való felszerelése is. A pénzügyminisztérium állandó titkárát (Permanent Secretary) a polgári közigazgatási szolgálat főnökének hívják (Head of the Civil Service). A pénzügyminisztériumnak nagy szervezeti reformja 1919-ben következett be. A királyi bizottságoknak egész sorozata foglalkozott a közigazgatási szervezet és a közszolgálat reformjával és a közszolgálati bizottság (Civil Service Commission) munkáját igyekezett eredményesebbé tenni. Alig pár évvel az 1870-iki reform után, 1875-ben működött a Playfair Commission, 1884—1890-ig a Ridley Commission, 1910—1914-ig a Macdonnell Commission, végre 1918-ban a Gladstone Commission. Ezek közül a legfontosabb a Macdonnell-bizottság munkája, amelynek alapján a háború utáni közszolgálatot megszervezték. Ezek a bizottsági munkálatok és eredményeik alapján a kibocsátott rendeletek (Order in Council) mutatják, hogy Angliában nem törvények szabályozzák a közszolgálati jogot, mint a kontinens államaiban. Angliában ugyan sokat foglalkoztak és vitatkoztak a parlamentben a közszolgálat javítása érdekében, de amikor jogszabály létesítéséről

¹ Civil Service: Order in Council, No. 1976, providing as to the qualifications of persons proposed to be appointed to H. M.-s Civil Establishments, and regulating the conduct of the said Establishments and the conditions of the service therein.

volt szó, a parlament a jogalkotást a pénzügyminiszterre bízta, aki a közszolgálati bizottság közreműködésével igyekezett és igyekszik e mindenek felett fontos közigazgatási kérdést megoldani.

Az 1914. évi királyi bizottság munkálatai,¹ majd az újjáépítési minisztérium (Ministry of Reconstruction) által kiküldött bizottságnak 1918. évi előterjesztése alapján, amely bizottság élén Haldane lord állott,² jött létre az 1919. évi szervezeti reform.

1919. augusztusig a pénzügyminisztérium egyes osztályai vizsgálták felül az egyes minisztériumokat. Az 1919-i reform alkalmával a pénzügyminisztériumban három külön osztályt létesítettek. Ez osztályok a következők: 1. az utalványozási szolgálat, amely a minisztériumok által kívánt pénzüsszegekről rendelkezik; 2. a tulajdonképeni pénzügyek osztálya (kölcsonök, állami jövedelmek, bevételek, költségvetés, továbbá pénzügyi műveletek); 3. a közszolgálati szervezési osztály (establishment).

A közszolgálati szervezési osztály az a szerv, amely az egész közszolgálat valamennyi személyzeti és szervezési kérdéseivel foglalkozik és amelynek élén a szervezés ellenőre (Controller and

¹ A királyi bizottságok feladatait összefoglalta az 1914. évi Royal Commission: „első feladata áttekintés az egész polgári közigazgatási szolgálat területén abból a célból, hogy a személyzetet a legeredményesebben tudják foglalkoztatni, továbbá, hogy a személyzet kiválasztását és a szervezést minden egyes eset természete szerint tudják biztosítani és pedig mindegyik minisztérium feladatának fejlődéséhez és az ország szellemi és társadalmi viszonyaihoz alkalmazkodva. Második feladata minden minisztériumban és hatóságnál biztosítani annak az elvnek keresztülvitelét, hogy minden rangú és rendű közalkalmazott olyan munkára alkalmaztassék, amely az ő képességének legjobban megfelel; hogy kivételes képességű emberek — ha alkalom adódik — előléptetessenek oly pozíciókba, melyekben tehetségük legjobban kihasználható; hogy tisztviselők egyik minisztériumból a másikba áthelyezhetők legyenek, ahol hasznosabban működhetnek és amikor új hivatalok létesíttetnek, azok a jelenlegi szervezet tisztviselőivel elláthatók legyenek, ha ezeket nélkülözni lehet a régi helyen.“ Id. Finer, id. m. 27. l.

² Report, Cd. 9250, of 1918. Ezt a bizottságot elnökéről gyakran Haldane-bizottság neve alatt említik. Id. Finer, id. m. 28. l. E bizottság követelte, hogy a pénzügyminisztérium „ne foglaljon el tagadó álláspontot oly javaslatokkal szemben, amelyek a közszolgálat minőségének vagy a közalkalmazottak eredményes munkájának javítására törekcsenek.“ Javasolta, hogy „a pénzügyminisztérium kebelén belül állíttassék fel egy külön osztály, amely szakértője legyen a szervezési munkálatnak s állandóan tanulmányozza az átlományra, utánpótlásra, minősítésre, kinevezésre, az ügymenetre és kezelésre vonatkozó összes kérdéseket. Ez az osztály szoros érintkezésben és állandó összeköttetésben álljon más minisztériumok azon tisztviselőivel, akiknek feladata a szervezési (establishment) munkára való felügyelet.“

Deputy, Controller of Establishment) áll. 1919-ben történt felállítása nemcsak a különböző — már említett — bizottságok javaslatai alapján, hanem annak közvetlen felismerése alapján is történt, hogy a háború után a köztisztviselők állományügye és a közszolgálat újjászervezési kérdése elsőrendű fontosságú és igen sürgős kérdés. Természetes, hogy pénzügyi szempontokat lehetetlen elválasztani a közszolgálat számbeli adataitól és egyéb feltételeitől, ezért a közszolgálati szervezési osztály tisztviselőinek állandó összeköttetésben kell állaniok a pénzügyminisztérium utalványozó osztályával. Ennek következménye azután, hogy a pénzügyminisztérium betekintést nyervén az egyes minisztériumok egész belső életébe, alaposan megismerhette a közszolgálat egész anyagát, ellenőrzése közszolgálati szervezési kérdésekben mind erősebbé vált. Az egyes szakminisztériumokon belül kiszemelt tisztviselők lettek közszolgálati szervezési előadók (establishment officers). Nagy minisztériumokban, mint például az ipar- és kereskedelmi minisztériumban (Board of Trade), a munkaügyi minisztériumban (Ministry of Labour) jól szervezett önálló osztályokat bízta meg a közszolgálat ügyeivel. Ez osztályok tagjai feladatuk alapelveinek alapos tudását és az egyes minisztériumok belső viszonyainak komoly ismeretét szerzik meg, ami alapvető fontossággal bír az eredményes ellenőrzésnél. Feladatuk lényege: megtakarítások elérése a szervezetben és a személyzeti állományban, de egyéb tekintetben is, nevezetesen az állomány egyes csoportjai között a méltányosság, a tisztviselők csoportjai között a helyes arány megteremtése és az elvégzendő munka mennyiségének és minőségének megállapítása. Ezek a tisztviselők az egyes minisztériumok tisztviselői lévén, nem a pénzügyminisztériummal, hanem saját minisztériumukkal szemben felelősek. De közöttük és a pénzügyminisztérium közszolgálati szervezési tisztviselői közt napról-napra folynak a tanácskozások. S mihelyt kiderül, hogy valamely szakminisztérium belső igazgatásában a tisztviselők száma, fizetése, előléptetése, munkafeltételei tekintetében bizonyos intézkedések megtétele válik szükségessé, az illető szakminisztérium közszolgálati szervezési tisztviselője e kérdést letárgyalja a pénzügyminisztériummal. Az iratváltás természetesen formailag fennáll az illető minisztérium állandó titkára (Permanent Secretary) és a pénzügyminisztérium állandó titkára között.¹

Az angol közszolgálatnak a pénzügyminisztérium mellett második nagyjelentőségű tényezője a közszolgálati biztosok (Civil

¹ Finer, id. m. 31—32. l.

Service Commissioner) intézménye, amelyet a közszolgalat függetlenségének, minden külső befolyástól való mentesítésének gondolata teremtett meg. E követelményeknek a közszolgalati biztosok az idők folyamán mindig tökéletesebben feleltek meg. A nyilvános versenyvizsga (open competition)¹ szabályozásáról szóló 1870. június 4-iki királyi rendelet, valamint a módosító rendeletek (1920. évi július 22-én kelt két Order in Council)² szerint a király a polgári közszolgalat biztosaira ruházza a jogot, hogy elbírálják azoknak a személyeknek érdemességét, (ideértve a jellembeli tulajdonságokat, egészségi állapotot), akik a polgári közigazgatásban bármilyen állásra való alkalmaztatásért folyamodnak. Reájuk tartozik tehát a köztisztviselők utánpótlásának biztosítása. A közszolgalati biztosok a pénzügyminisztérium jóváhagyásával kijelölik azokat a vizsgálo biztosokat, akik szükség esetén segítségükre lesznek, hogy kötelezettségeiket pontosan teljesíthessék. A köztisztviselői kinevezésre javaslatba hozott személyeket, — mielőtt akár állandó, akár ideiglenes minőségben alkalmazatnának — a közszolgalati biztosoknak kellett elfogadniok és senkisémm alkalmazható addig, amíg a közszolgalati biztosok a minősítésről igazolványt nem adtak (az 1920. évi június 22-én kelt első rendelet, Principal Order). A közhivatali alkalmaztatáshoz, az illetmények megállapításához, a vizsga alóli felmentésekhez, illetve az ezekre vonatkozó szabályzatokhoz a közszolgalati biztosok kötelesek a kincstár hozzájárulását vagy jóváhagyását megszerezni. Annak megállapítása azonban, hogy a jelölt az alkalmaztatáshoz megkívánt képességekkel rendelkezik-e, a közszolgalati biztosok diszkrécionális joga és soha, mióta ez az intézmény fennáll, a biztosok elhatározásaikért sem miniszteri, sem más hatóságok felelősséggel nem tartoztak.³ A vizsgálobizottság az elmúlt évtizedek folyamán a közvélemény feltétlen bizalmát nyerte el, mert működésének megkezdése óta szigorúan távol tartotta a külső befolyásolásnak még a látszatát is.⁴

¹ Demartial, G., *Le statut des fonctionnaires*, Revue politique et parlementaire, Paris, 1907, Tome LIII, p. 587.

² The Pamphlet of Civil Service Orders in Council and Regulations, p. 6—9.

³ Introductory Memoranda relating to the Civil Service submitted by the Treasury, London, 1950, p. 45.

⁴ A bizottság működésének első éveiben az akkori miniszterelnök, Palmerston lord tett kísérletet arra, hogy a biztosok eljárásába beleavatkozzék oly módon, hogy a vizsgálobizottság tagjait felszólította: tegyenek neki jelentést egy általa pártfogolt egyén vizsgálati eredményéről. A biztosok udvaria-

Senkisémet nevezhető ki valamely állásra a polgári közigazgatásban mindaddig, amíg a biztosok a következőket meg nem állapították: megfelel-e a megpályázott állásra vagy hivatalra előírt korhatár feltételének; nincs-e oly testi fogyatéka vagy betegsége, amely kötelezettségeinek szabályszerű teljesítését akadályozná; nincs-e a személyében rejlő oly fogyatéka, amely az illető állásra alkalmatlanná, vagy a hivatal betöltését számára lehetetlenné tenné; rendelkezik-e azokkal a képességekkel és ismeretekkel, amelyek hivatali kötelezségeinek teljesítésénél kívánatosak.

Mindegyik kormányzati ág számára szükséges különleges feltételeket a polgári közszolgálati biztosok és az illető kormányzati ágak képviselői állapítják meg a pénzügyminisztérium biztosának jóváhagyása mellett. Ha a közigazgatási szolgálat valamely ágában üresedés mutatkozik, nem szerveznek külön bizottságot. Ily esetben az általános versenyvizsga-bizottság vizsgáló biztosaiból állítanak össze bizottságot, amely a vizsgálat megtartására hivatott.

Az 1870. évi rendeletet módosító 1902. évi szeptember hó 15-iki rendelet szerint, ha a versenyvizsga sikerült és a biztosok képesítő bizonyítványt adtak ki, a jelölt ideiglenes szolgálatot köteles teljesíteni. Ez ideiglenes szolgálat nélkül nem nevezhető ki senki közhivatalra, de ily szolgálat mellett is a jelöltnek bizonyítékot kell szolgáltatnia, hogy abban a közigazgatási ágban, ahol alkalmazva volt, a közigazgatási osztály főnökének meggyőződése szerint az ügyek intézése terén olyan a képessége, amely végleges kinevezését megokolja.

Ha valamely közigazgatási ág főnöke a pénzügyminisztériummal egyetértően úgy találja, hogy bizonyos hivatalokra kizáróan vagy részben szakszerű vagy különleges képesítés szükséges. — amely rendes körülmények között a közszolgálatban meg nem szerezhető, — külső ember kinevezését javasolja, aki másutt szerezte meg a megkívánt képesítést.

Az 1920. július 22-iki Principal Order in Council 4. cikke a san, de a leghatározottabb formában azt a feleletet adták, hogy törvény szerint ezt a kérést nem teljesíthetik, de igen szívesen rendelkezésére bocsátják a miniszterelnöknek betekintés végett a vizsgálatról szóló iratokat a vizsgálóbizottság hivatali helyiségében. Palmerston lord miniszterelnök ennek kénytelen volt engedni, mert hiszen a biztosok magatartását nem kifogásolhatta. Nyilvánvalóan nem zárkozhatott el a megfontolás elől, hogy a vizsgálóbizottság működésének gyakorlati értéke politikai függetlenségében rejlik. Id. Morstein—Marx, id. m. 474. l.

közszolgálati biztosokat feljogosítja, hogy a pénzügyminisztérium jóváhagyásával a közszolgálatba való felvétel szabályzatát kibocsássák, amelyben azokat a feltételeket is megszabják, amelyek mellett a minősítési bizonyítványokat kiadhatják. Az 1920. július 22-iki második (second) Order in Council a fenti rendelet (Principal Order) 4. szakaszának értelmében feljogosítja a közszolgálati biztosokat, hogy külön szabályzatban állapítsák meg egyrészt a nők közszolgálatba való felvételének feltételeit, másrészt azt, hogy férfiaknak a tengerentúli tartományokban és idegen államokban mely állásokat tartottak fenn.¹

A versenyvizsga szempontjából az angol köztisztviselők egyes csoportjairól tájékoztatást ad a következő rövid áttekintés:

Az angol köztisztviselők minden minisztériumban (Department) a következő csoportokba vannak sorolva (Reorganisation Classes): Administrative class, Executive class, general Clerical class, Departmental clerical class, Writing Assistant class, Short-hand-typist-class és Typist class.

Az „Administrative class” (régábbi neve First Division), azaz a legmagasabb állásokat betöltő tisztviselők számára van a versenyvizsga szervezve. „E csoportban a legmagasabb állások szerepelnek, különböző elnevezések alatt, amelyek mindegyik minisztérium hagyományaihoz képest változnak. (Miniszteri titkárok és segédtitkárok, a minisztériumok fősegédei, az igazgatási és az általános közigazgatási személyzet). Ezekre hárul a szabályzatok kidolgozásáért és alkalmazásáért a felelősség. Ők szerkesztik a törvényjavaslatokat és azok megokolását, Ők szolgáltatják azokat az érveket, amelyekre a bizottsági és parlamenti viták folyamán hivatkozni kell. Ők szerkesztik a törvények végrehajtási utasításait, szolgáltatják a miniszteri beszédek anyagát, hogy a miniszter az országgyűlés tagjainak egyes konkrét ügyekben feltett kérdéseire válaszolhasson. Ők a királyi bizottságok (Royal Commission) és az „ankét”-ek titkárai. Közülük némelyek a minisztériumok egyik-másik osztályának vezető állásaiba jutnak. Ők írják a leveleket, a körleveleket és közvetlenül érintkeznek minisztériumuk állandó titkárával és a miniszterrel. Vannak közöttük olyanok, akik a közigazgatási fokozatok útját nem járták meg, vannak, akik egy másik minisztériumból kerültek ki a pénzügyminiszter engedélyével és a polgári közszolgálati biztosok hozzájárulásával. E csoport, valamint az indiai közigazgatási szolgálat tisztviselői, a keleten alkalmazandó követek, a diplo-

¹ Introductory Memoranda, id. m. 26. I.

máciai és konzuli szolgálat számára minden esztendő augusztus havában tartják a versenyvizsgát. A jelentkezésre előírt korhatár az egyetemi tanulmányok végzésével esik egybe és kötelezően 22—24 esztendő. Csak azok a jelöltek remélhetik a sikert, akik az igen nehéz egyetemi írásbeli és szóbeli vizsgálatokat jó eredménnyel tették le, akik magas intelligenciát és ritka jellemi tulajdonságokat egyesítenek magukban. Azok a jelöltek, akik a külügyminisztériumi (Foreign Office) állandó szolgálatot vagy a diplomáciai pályát választják, a versenyvizsgára csak akkor jelentkezhetnek, ha a külügyminiszteri államtitkár előzetes hozzájárulását igazolják. E szolgálatok számára leteendő versenyvizsga tehát nem nyílt, hanem korlátozott. A külügyi államtitkár bizottságot küld ki, amely a jelölt meghallgatása után tesz javaslatot a hozzájárulás tárgyában. 1919 előtt a diplomáciai szolgálat jelöltjeinek legalább 400 angol font évi jövedelmet kellett kimutatniok és 2 éven át fizetést sem húztak. Az alkalmazást kétéves próbaszolgálat előzi meg, amelyet mint „assistant principal”¹ kell eltölteni. Hajdan ezeket az állásokat az arisztokrácia és a tehetős polgárság fiainak tartották fenn, mert az oxfordi és cambridgei tanulmányokat csak gazdag ember fia végezhetette. Ma azonban a kevésbé tehetős hallgatók részére létesített ösztöndíjak szaporodása lehetővé teszi, hogy más iskolákból és a londoni, meg egyéb vidéki újabb egyetemekről jövő jelöltek is kivegyék a részüket ez állásokból, mert azok ma már minden érdemes és használható pályázó számára nyitva vannak. Mindazonáltal a közszolgálat ez ágában ma is többségben vannak azok, akik a régi középiskolákban és a régi egyetemeken nyerték kiképzésüket. Ezek társadalmi osztályának érényei és műveltségüknek előnyei kétségtelenek. Ezek a jelöltek hűséget, tehetséget, eredetiséget visznek a közszolgálatba.²

Az „Executive class” a magasabb közigazgatási szolgálat (Administrative class) alsóbb fokainak tisztviselőit foglalja össze. A mindenki számára nyílt versenyvizsgára (open competition) a 18—19 életévben valamelyik középfokú iskola befejezése után lehet jelentkezni.

A „Clerical class” (general) irodai szolgálatot teljesítő tisztviselők csoportja. A jelentkezési kor 16—17½ életév. Két alcsoportja van: középfokú (junior clerical grade) és magasabb (higher

¹ Az administrative class legalsó fokozata.

² Finer, id. m. 41—42. l.

clerical grade). A magasabból be lehet jutni az „Executive class“-ba.

A „Departmental clerical class“ tisztviselői az előbbi csoport-hoz hasonlóan közép- és magasabb fokú alcsoportba vannak osztva. Az ezekhez tartozó tisztviselők azonban különleges igazgatási ágakban (Board of Inland Revenue, Ministry of Labour, Admiralty) teljesítenek szolgálatot és magasabb illetményekben részesülnek, mint a general clerical class-ban levő tisztviselők.

A „Writing Assistant Class“ csoportjába tartozó tisztviselők egyszerű másolási, kezelési és expediálási irodai munkát végeznek, s szolgálatukat 16—17 éves korukban kezdik. Megvan az előlépés lehetősége a magasabb (Clerical class) csoportba és pedig a 18. életév betöltése és az előírt vizsga sikeres letétele után.

A „Shorthand-typist-class and Typist class“ csoportba tartozók kizárólag nőtisztviselők, szolgálatukat 18—23. életévükben kezdik, minden minisztériumban teljesítenek szolgálatot, gyorsírási és gépírási munkát végeznek.¹

Az angol közszolgálat az állások betöltésénél a versenyvizsgán (Competitive Examination) felül ismeri még a versenyinterview (Competitive Interview) és az egyszerű kinevezés (Nomination) intézményét. A versenyvizsgának, amely lehet teljesen írásbeli, de magában foglalhat szóbeli, laboratóriumi és az egyéniségre vonatkozó vizsgálatot, főjellemzője a szellemi képesség és készség írásban való megvizsgálása. Versenyvizsgára jelentkezhetik minden olyan jelölt, aki eleget tesz az állampolgárságra, korra, egészségi állapotra és jellemre vonatkozólag előírt rendelkezésekre. Korlátozva lehet bizonyos ismeretek igazolásával, egyetemi fokozatról szóló bizonyítvány felmutatásával. A versenyinterview a jelölt képességeinek szóbelileg történő elbírálása, amely elsősorban a jelölt személyiségére van alapítva. A tisztviselők kiválasztásának ez a módszere különösen a szakigazgatásokban nyer alkalmazást, ahol technikai ismeretekről és tapasztalatokról kell számot adni. Az alkalmazásnak akkor kinevezés a neve, ha a jelöltek a közszolgálati biztosoktól bizonylatot kapnak, hogy bizonyos állásokra alkalmasak. A kinevezés megjelölés öt csoportot foglal össze. Az első csoport a tényleges szolgálatot teljesítő tisztviselők előléptetése. A második csoport jelenti, hogy a helyi kiválasztás alapján a kinevezést a minisztérium eszközli. A kiválasztás tehát végeredményben nem a közszolgálati biztosok, hanem a szakminisztérium kezében van. Kezelő állá-

¹ Finer, id. m. 54—57. l.

sokra, például a postaszolgálatban e módszer szerint történik a kiválasztás. E csoportba az állásoknak oly nagy tömege tartozik, hogy nem csupán versenyvizsga, de még a versenyinterview útján történő kiválasztás is nagyon nehézkes volna. A kinevezés harmadik csoportja azokat az állásokat foglalja magában, amelyekben bizonyos számú évnek egy nem szervezett állásban való sikeres eltöltése a kinevezés feltétele (ilyenek a munkások, postakézbesítők, tanult munkások.) A kinevezés negyedik csoportjában a kijelölés tulajdonképpen versenyinterview; e módszernél a jelöltek egy szerv (Board) által választatnak ki, amelyben a közszolgálati biztosok rendszerint képviselve vannak s gyakran ők látják el az elnöklést. Az egészségügyi tisztviselők kinevezése ez eljárás egyik példája. A kinevezés ötödik csoportját azok a közszolgálati alkalmazottak alkotják, akik nem szervezett állásból időről-időre szervezett állásba minősítettnek át. Ilyenek a bírósági altisztek, bírósági szolgálak, továbbá a repülésügyi minisztérium kezelői.

III. *A sikeresen letett versenyvizsga érvényesülése az angol közszolgálatban.*

A közszolgálati biztosok (Civil Service Commissioner) függetlensége és tekintélye elismerést és tekintélyt szerzett egyrészt döntéseiknek, másrészt az általuk kiállított bizonyítványoknak is.¹ A bizonyítványok elismertetése terén a legjelentősebb rendelkezést az 1859. évi nyugdíjtörvény (Superannuation-Act) tartalmazza, amelynek 17. cikke szerint nyugdíjra csak az számíthat, aki mint köztisztviselő illetményeit közvetlenül a koronától kapja, a közszolgálatba a közszolgálati biztosoktól nyert bizonyítvány alapján jutott, továbbá illetményeit a „Consolidated Fund” alapból vagy a parlament által megszavazott hitelekkel húzta. Ugyane törvénycikk mondja ki azt is, hogy általában állandó állami alkalmazottnak az tekintendő, aki kinevezését közvetlenül a koronától kapta, vagy aki a közszolgálati biztosoktól nyert bizonyítvány alapján lépett közszolgálatba. Senki

¹ A közszolgálati biztosok munkásságáról néhány számadat tájékoztat. 1921-ben több mint 89.000 ügy fordult meg előttük, 93 külön versenyvizsgát tartottak. 1922-ben 42.000 esetben döntöttek. 1923-ban a közvetítésükkel betöltött állások száma 12.359 volt. A következő évben 12.104, 1925-ben pedig 13.173 állás töltetett így be. A biztosok szavatolnak a kinevezésre való alkalmasságról. *Finer, id. m. 35. l.*

részére illetmény e törvény alapján ki nem fizethető, míg fizetése vagy javadalmazása az Egyesült Brit királyság és Írország alapszámból (Consolidated Fund) vagy a parlament által megszavazott pénzekből folyósítva nincs. Az 1887. évi törvény a közalkalmazott fogalmát így határozza meg: közalkalmazott az az egyén, aki az 1859. évi nyugdíjtörvény 17. cikkében foglaltak szerint megállapított hatáskörrel állandó állami szolgálatot teljesít. A hangsúly tehát azon van, hogy a nyugdíjtörvény szerint a közalkalmazott rendszeresített és állandó tisztviselő.¹ A nyugdíjtörvény a tisztviselőknek két nagy csoportját különbözteti meg. A „permanent and pensionable (or established) employee” és a „temporary and unpensionable (or unestablished) employee”. Az első csoportba tartozók jelentik a nyugdíjképes és egész életre szóló hivatásos tisztviselőket, a második csoport nyugdíjképesség nélküli, hosszabb időre alkalmazott tisztviselőket jelent. Minden angol tisztviselő szolgálatát a második csoportban kezdi. A nyugdíjjogosultsághoz a pénzügyminisztériumnak (Treasury) külön intézkedése szükséges. Jellemző az angol közszolgálati jogra, hogy a nyugdíjjogosultság nem szükségképeni következménye az állandó és végleges alkalmazásnak. Az angol államszolgálatban vannak tehát nem nyugdíjképes állandó tisztviselők és egyéb alkalmazottak is (műszaki tisztviselők, felügyelők).

Annak a minden kétségen felül álló és általános érvényű tekintélynek, amely a közszolgálati biztosok döntéseit kíséri, mintegy kiegészítője az a körülmény, hogy e döntéseket a józan-ság és a bona fides szempontjából bírói felülvizsgálat alá lehet vonni, amint ezt a Court of Appeal egyik ítélete bizonyítja.²

Annak megvilágítására, mily hatást gyakorolt a versenyvizsga bevezetése a későbbi angol köztisztviselők képzettségére és mint hatott vissza már a köztisztviselői pályára készülők egyetemi tanulmányaira is, jellemző Escott T. H. S. megállapítása. Szerinte „a fiú saját ösztönéből kezdi megvitatni az életpálya lehetőségeit, az iskolatársak esélyeit, akik a vizsgákra készülnek, vagy azok érdemeit, akik már alkalmazást nyertek. Mindebben a versenyvizsgarendszer egynémely eredményét láthatjuk. Ha a versenyvizsgák nem is eredményeztek volna egyebet annál, hogy az angol fiúk lelkébe a tartós egyéni erőfeszítés szükségének érzetét beoltották, már úgyis sokat tettek volna számukra.”³

¹ L. Royal Commission on the Civil Service (1929) Introd. Memoranda, id. m. 1. l.

² Morstein—Marx, id. m. 474. l.

³ Escott, T. H. S. A mai Anglia, ford. György Endre, Budapest, 1916. II. köt. 156—157. l. Figyelemreméltók Escott-nak megállapításai a versenyvizsga

Az előzőekben mindig csak az állami tisztviselőkről és a jogviszonyaikat szabályozó rendelkezésekről volt szó. Van azonban az angol tisztviselőknél még egy nagy csoportja, akikre a tárgyalt rendelkezések nem vonatkoznak s így a közszolgálati biztosok hatásköre sem terjed ki rájuk. Ezek a helyi igazgatás (Local Government) tisztviselői. Az állam a minisztériumok (Departments) útján hatályos felügyeletet és ellenőrzést gyakorol a helyi igazgatás tisztviselői felett, aminek szankciója a meglehetősen tekintélyes állami támogatás megvonása, kölcsönök felvételének eltiltása. A helyi igazgatás egyébként a belügyeket önkormányzatilag önállóan intézi. Nemcsak versenyvizsga nincs, de a helyi igazgatásban egyáltalán semmilyen más vizsga sincs általánosan és mindenütt kötelezően bevezetve. Csak egyes helyeken van a szolgálatba való felvétel bizonyos vizsga letételéhez vagy más elméleti képzettség igazolásához kötve. A törekvés megvan arra, hogy a helyi igazgatásban való alkalmazás az állami alkalmazáshoz hasonlóan megszabott feltételekhez köthessék. Éppen így az egyéb állami rendelkezéseket is túlnyomórészt mintául használják az önkormányzati tisztviselőkre érvényes jogszabályok megalkotásánál.

5. §. A versenyvizsga az Északamerikai Egyesült Államokban.

I. Fejlődéstörténete.

Az Északamerikai Egyesült Államok államjogi frói egyértelműen megegyeznek abban a megállapításban, hogy a lehetőséget, amely a nagy köztársaság egész kormányzatát és közigazgatását a pártpolitikának szolgáltatta ki, maga az alkotmány¹

hatásáról a diplomáciai és a külügyi szolgálatban. „A diplomáciai szolgálatban és a külügyi hivatalban a kinevezés zárt rendszere helyett a korlátolt verseny rendszerét alkalmazzák. Az átalakulás, amely közel húsz évvel ezelőtt megnyitotta a szabad verseny előtt a korona kinevezésétől függő polgári hivatalok tizenkilenc-huszadrészét, jelentősen hozzájárult a hivatali állást környező nimbusz titokzatosságával kapcsolatos értékelés csökkenéséhez. A diplomáciai szolgálat azonban még mindig arisztokratikus színezetű és a külügyi hivatal még mindig divatos; és legio a száma a hely- és hivatalkeresőknek, akik mindenféle levelekkel ostromolják a külügyminisztert.“ (A mai Anglia, II. köt. 275. l.)

¹ Az Északamerikai Egyesült Államok alkotmányának létrejöttelére, az idők folyamán hozott módosításokra, a közigazgatásnak a nemzeti életben

adta. Az okot viszont az amerikai demokratikus szellemben és a kormányzatról és a közigazgatásról vallott felfogásban kell keresnünk.

Az Északamerikai Egyesült Államok alkotmánya nem tartalmaz közelebbi rendelkezéseket a köztisztviselők alkalmazására, szolgálati idejére és egyéb jogviszonyaira vonatkozólag. A magas állásokra (a miniszterek, a legfőbb bíróságok, nagykövetek, követek, konzulok állásaira) az elnököt illeti a kinevezés joga, amelyet a szenátus hozzájárulásával gyakorol. Egyéb kinevezéseket, nevezetesen az alsóbb állásokra, törvényes felhatalmazás alapján gyakorolhatja az elnök, vagy gyakorolhatják a bíróságok, vagy a miniszterek.¹ Az alkotmány tiltó rendelkezést tartalmaz arra vonatkozólag, hogy senki egyidejűleg köztisztviselő és a törvényhozás házának tagja nem lehet. Mind az elnök, mind a kinevezés jogával felruházott hatóságok e jogot a köztársaság első évtizedeiben legjobb belátásuk szerint gyakorolták. Ennek a gyakorlatnak ad kifejezést Jefferson elnöknek az a kijelentése, amely szerint az állások betöltésénél egyedül azt kell vizsgálni, hogy a jelölt „tisztességes, tehetséges és az alkotmányhoz hű legyen.”² S ha így a szolgálat kezdetének szabályozása is csupán nagy általánosságban történt, a szolgálati idő tartamáról, a szolgálat megszűnéséről egyáltalán nem szól az alkotmány. Így nem rendelkezik arról, mennyi szolgálati idő után szűnik meg a szolgálat és kit illet meg az elbocsátás joga és vajjon az elnök kine-

betöltött rendkívüli szerepére, az elnök jogállására, az állam kormányzatában való hatáskörére, a közszolgálatra kimerítő tájékoztatást nyújt Magyary Zoltán, Amerikai államélet, Budapest, 1934, című munkája, amely egyben a vonatkozó irodalomról is teljes képet ad. A mű függeléke az Északamerikai Egyesült Államok alkotmányának magyar fordítását tartalmazza.

¹ Az alkotmány második cikkének 2. szakasza szerint „...az elnök a szenátus meghallgatásával és beleegyezésével, kinevezi a nagyköveteket, más követeket és konzulokat, a legfőbb bíróság bíráit és az Egyesült Államok összes többi tisztviselőit, kiknek kinevezése itt nincs másképen kikötve és akiknek az állását törvény szervezi; de a kongresszus azoknak az alacsonyabbrendű tisztviselőknak a kinevezését, akikre nézve alkalmasnak gondolja, törvénnyel egyedül az elnökre, a bíróságokra vagy a minisztériumok fejére ruházhatja.”

² Willoughby, W. F., Principles of Public Administration, with special reference to the national and state governments of the United States, Baltimore, 1927. (Personnel, The Democratic Type), p. 217—218.

L. még Farnam, Henry, Die Reform des Zivildienstes in den Vereinigten Staaten, Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung u. Volkswirtschaft, S. Jhg. 5. Heft, Leipzig, 1884, S. 1—2. — E dolgozatnak a kizsákmányolási rendszer elleni küzdelemre vonatkozó érdekes adatait, mint a versenyvizsga bevezetését megelőző idő jellemző adalékait, felhasználtuk.

vezési joga egyben az elbocsátás jogát jelenti-?¹ E jogi kérdéseket az alkotmány nem tisztádván, fokozatosan politikai szempontok nyomultak a közigazgatásba. Ez más szavakkal annyit jelent, hogy a köztisztviselői állások betöltése nem az érdem és az arravalóság alapján, hanem politikai, különösen pedig párt-politikai² érdemek jutalmazására történf. Ez a rendszer általánossá lett és hatvan esztendőn keresztül valójában uralkodott is az Északamerikai Egyesült Államok életében.

De az alkotmány hiányai csupán a lehetőséget adták meg a politikának a közigazgatásban való érvényesülésre. Ennek tulajdonképpeni szálláscsinálója az amerikai közvélemény volt, amely e rendszert lehetővé tette és megengedte, hogy a pártpolitika behatolhatott a köztársaság állami életébe és mintegy hat évtizeden át örökhette a társadalom és a nemzet erőit. E közvélemény jutott kifejezésre a demokratikus elv ama túlhajtásában, amely ez elv lényegével nem tartotta összeegyeztethetőnek azt, hogy a köztisztviselői állások betöltését megfelelő szakértelem igazolásához kössék. Az amerikai közvélemény szerint ugyanis a köztisztviselői állások betöltésének feltételekhez kötése szükségképen a miniszteri és általában a hivatali bürokrácia kifejlődéséhez vezetett volna. Ez viszont az államhatalmaknak (törvényhozás, végrehajtás, bíraskodás) az amerikai alkotmányban a legnagyobb pontossággal keresztülvitt megosztását, valamint a jog felsőbb-ségi (supremacy of law) elvének egyeduralmát zavarta volna meg.³ Az amerikai közvélemény felfogását tükrözi vissza Massachusetts állam alkotmányának 1870. évi VIII. cikke,⁴ amelyet

¹ A legfőbb szövetségi bíróság (Supreme Court) állandóan követett gyakorlata szerint az elnököt megilleti a korlátlan elbocsátási jog és pedig azokra az állásokra is, amelyeket a szenátus jóváhagyásával tölt be. Egy törvényt, amely ezzel ellentétes elvet juttatott kifejezésre, a legfőbb bíróság alkotmányba ütközőnek, így érvénytelennek jelentett ki. L. erre vonatkozólag Friedrich, Carl Joachim, Die Entwicklung des amerikanischen öffentlichen Rechts nach dem Kriege, Jahrbuch des öffentlichen Rechts, 20 Band, S. 412. Tübingen, 1952. — Magyar, id. m. 120. l.

² Az Északamerikai Egyesült Államok bürokráciája és a politikai pártok közötti összefüggésre sok szemléletes példával szolgál Lütken, Ch., Über Bureaucratie und Parteimaschine in den Vereinigten Staaten, Archiv für Socialwissenschaft und Socialpolitik, 60. Band, 2. Heft. S. 280.

³ Friedrich, C. L., id. m. 395. l.

Az angol-amerikai jogrendszer jellemző fővonásaira (a bírói precedens doktrínája, a jury és a jog szupremáciájának doktrínája) l. Horváth Barna, A Common Law ideológiája és a jogismeret ideológiája, Társadalomtudomány, X. évf., 1—3. sz., Budapest, 1950, 94. l.

⁴ „Afin d'empêcher ceux qui sont revêtus de l'autorité de devenir des oppresseurs, le peuple a le droit, à telles époques, par tels procédés qu'il

éppen ezért „a kizsákmányolási rendszer kartája“ elnevezéssel illetnek, jóllehet e rendszer későbbi kor terméke. Az úgynevezett kizsákmányolási rendszer, amely a győző politikai pártnak juttatta a köztisztviselői állásokat („to the victor belong the spoils“) először Jefferson elnöksége idején jelentkezett, bár eleinte egészen szelíd formában. Jefferson változtatta meg először a Washington által bevezetett rendszert, nevezetesen azt, amely a köztisztviselők alkalmazásánál az alkalmasságot és a rátermettséget nézte és 1801 és 1803 között a hivatalokat fokozatosan megtisztítva politikai ellenfeleitől, saját párthíveit juttatta a hivatali állásokba.¹

Nem lehet csodálni, hogy a két évtizeddel később, — 1820. április 20-án — hozott törvény (Four Years Tenure of Office Act) már ennek a Jefferson nyomán kialakult gyakorlatnak a lecsapódása volt. E törvény a köztisztviselők szolgálati idejét általában négy évben, tehát az elnök szolgálati idejével egyezően állapította meg. Néhány magasabb köztisztviselői állásnál, a tisztviselők kisebb részénél öt év volt a szolgálati idő. Mindkét esetben azzal a hozzáadással, hogy a tisztviselő a megállapított idő eltelte előtt is elbocsátható.² A törvény célja az volt, hogy a hivatali idő túl hosszú ideig ne tartson s így az amerikai polgárok a hivatallal járó jövedelmet és tiszteletet váltakozva élvezhessék. E törvényből nőtt ki és lett valójában úrrá a közigazgatásban az az elv, hogy a hivatalok politikai érdemek, közelebről megjelölve pártpolitikai tevékenység jutalmazására szolgálnak.

A Jefferson által még nagy mérséklettel megkezdett, de mint az 1820-iki törvény igazolja, mind jobban elhatalmasodó rendszer felé a következő lépést Crawford pénzügyminiszter tette, aki törvényjavaslatában tovább fejlesztve az 1820-iki elveket, azoknak a tisztviselőknak a szolgálati idejét, akiket az elnök a szenátus hozzájárulásával nevez ki és akik hivataluknál fogva pénzkezeléssel foglalkoznak (vámszedők, kikötőfelügyelők, a hadsereg számvevői és gyógyszerészei stb.), négy évben kívánta megállapítani. A bevallott cél az állam pénzkezelőinek könnyebb

établira par sa forme de gouvernement, de faire que ses officiers publics retournent à la vie privée et de remplir les places vacantes au moyen de certaines et régulières élections et nominations.“ Id. Sibert, id. m. 9. l.

¹ Morstein—Marx, Verwaltungsreform in den Vereinigten Staaten, Verwaltungsarchiv, 38. Band, Berlin, 1933, S. 87.

² Köttgen, Arnold, Das Deutsche Berufsbeamtentum und die parlamentarische Demokratie, Berlin, 1928, S. 195.

ellenőrzése,¹ a be nem vallott cél azonban politikai hívek biztosítása volt a közelgő elnökválasztásra.

Betetőzte a fejlődést Jackson elnök, akinek 1829-ben történt hivatalbalépése véglegesen megváltoztatta a köztisztviselők alkalmazásának Washington által kezdeményezett rendszerét. Az első hat köztársasági elnök egészben 112 — Washington mindössze 9 — magasabbrangú tisztviselőt bocsátott el és pedig mindegyiket alapos okból. Jackson egy hónap alatt több tisztviselőt távolított el a hivatalokból, mint elődjei 40 esztendő alatt. Összes áldozatainak száma elnökségének első évében 600 volt. Ez valóságos proskripció,² amelyet meg sem okoltak. Egyszerűen az volt az indoklás, hogy a volt elnöknek, Adamsnak hiveit kell a hivatalokból kitenni, hogy Jackson hivei kerülhessenek a helyükre. Egy new-yorki szenátor nyíltan kijelentette a szenátusban, hogy a politikai győzelemnek gyümölcseit élvezni akarják és nem látnak jogtalanságot abban, hogy a győzőnek jusson a zsákmány.³ Jackson mint köztársasági elnök, mindezek ellenére azt hirdette, hogy minden ember tehetsége révén egyenlőnek született és egyenlő is marad, még ha minden esetben nem is szabad. Ezt az egyenlőséget a hivatalra való alkalmazás szempontjából is vallotta.⁴ De úgy magyarázta és céljainak megfelelően azt a gyakorlatot honosította meg, — amely New Yorkban és néhány keleti államban már különben is gyakorlatban volt, — hogy a közhivatalok⁵ a győztes politikai pártok jutalmának tekintendők.

A pártpolitikának a közigazgatásba, de különösen a közszolgálatba való behatolása a legszomorúbb következményekkel járt. A közszolgálat kereseti eszközzé süllyedt. A hivatalokba kerülő emberek sem szaktudással, sem ügyismerettel nem rendelkeztek, de általában iskolázatlanok is voltak. Az elnök távozásával kicserélődtek a tisztviselők is. Az új tisztviselők elsősorban a párt-szervezet előnyeit és nem a nemzeti érdeket nézték. Első kötelességük volt, hogy a pártnak dolgozzanak, mert különben őket is az elbocsátás veszélye fenyegette. A tisztviselők tartoztak a pártkasszához hozzájárulni. Alkalmazásuknál a jelszó az volt, hogy az elv a fontos és nem az ember. Viszont az elvet a párt

¹ Magyary, id. m. 150—151. l.

² Farnam, id. m. 4. l.

³ U. o. 4. l.

⁴ „Rotation in office a recognition of equality“.

⁵ Willoughby, Principles of Public Administration, Baltimore, 1927, 217. l. — L. még Sharp, W. R., Le développement de la bureaucratie aux États-Unis, Revue des Sciences Politiques, 42. année, Paris, 1927. p. 596.

képviseli és testesíti meg, tehát a pártot kell szolgálni. Ami az Unió kormányzatában történt, az történt az egyes államok és városok igazgatásában is. A hivatásos politikusok ugyanazokat az elveket alkalmazták az egész vonalon és különösen a városokban volt a legnagyobb sikerük.¹

A kizsákmányolás e rendszere² a szecessziós háború utánig uralkodott. Bár a közügyek igazgatásában mindenütt a gyengeséget, a hozzá nem értést, a pazarlást, sőt még a becstelenséget³ is általánossá tette, mégsem lehetett igazi panaszokat észlelni. A nép erejét a nyugati hatalmas területek kiaknázása és értékesítése annyira igénybevette, hogy ily panaszokhoz nem jutott ideje. A polgárháború nagy vívódása közepette azonban napfényre jutottak a kizsákmányoló rendszer következményei. Természetes, hogy több kiváló egyéniség a reform lehetőségére gondolt. Maga Lincoln a „patronage“-nak nevezett uralkodó rendszert új szokásnak nevezte, amely „idővel nagyobb veszedelmet jelent majd a köztársaságra, mint a lázadás.“

És valóban alig fejlődött ki és erősödött meg a zsákmányrendszer, nyomában azonnal jelentkezett a visszahatás. E mozgalom eleinte csak egyes, szórványos felszólalásokban, a közszolgálat vizsgálatára kiküldött bizottságok jelentéseiben mutatkozott. 1844-ben a szenátus egyik bizottsága szerint a közigazgatásról „kiderül, hogy az utolsó 16 év alatt oly szokás kapott lábra, amely a közszolgálatban sem tapasztalatot, sem képességet, még kevésbbé lelkiismeretes kötelességteljesítést kíván.“⁴

¹ Bryce, James, *Moderne Demokratien*. Übersetzung von Karl Loevenstein und Albrecht Mendelssohn-Bartholdy, II., München, 1925, S. 105.

² Fisch, C. R., *The Civil Service and the Patronage*. Newyork, 1905, vizsgálta legalaposabban a „patronage“-nak nevezett rendszert.

³ A kongresszus által 1866-ban kiküldött bizottság megállapította, hogy a köztisztviselők egyedül a korteskedés megjutalmazására szolgálnak, a köztisztviselők munkára képtelenek, és „a közszolgálatban annyi a tolvaj, hogy a tisztesség kivételes.“

⁴ Alig egy évvel előbb, 1845-ban csaknem szószerint ugyanilyen jellemzést ad a francia közszolgálatról Laboulaye, Eduard, *De l'enseignement et du noviciat administratif en Allemagne*, Paris, 1845, című tanulmányában. „Il est dangereux et ridicule que les seules fonctions publiques, qui n'exigent point d'études préparatoires, soient précisément celles qui intéressent le plus le pays... Comment se fait-il que dans un pays aussi susceptible, aussi facile à effrayer, l'Etat ne s'assure point à l'avance de la capacité des hommes qu'il emploie? Comment se fait-il qu'on s'assure par des moyens rigoureux de l'instruction d'un officier, d'un ingénieur, d'un professeur, même d'un maître d'école, et qu'on ne s'inquiète point de l'éducation politique ou administrative d'un diplomate et d'un préfet? Pourquoi une partie de l'admini-

Oly szokás ez, amely a közszolgálat egész jellegét megváltoztatta, mert az állam szolgálait az elnök jobbágyaivá tette. Oly szokás ez, amely a szerencsés törtetőnek, aki a legmagasabb állami hivatal felé vágyik, lehetővé teszi, hogy az állásokat hívei között oszthassa fel, éppen úgy, mint a győztes tábornok a zsákmányt osztja szét. Oly szokás ez, amely a népet mértéktelen és önző szenvedélyekkel izgatja és a közhivatalokat a pártbuzgalom és pártodaadás jutalmának tekinti. Ez a szokás nem támaszkodik az 1789-ik esztendő egyetlen precedens esetére, sőt a kormányzás első 40 esztendejének egyetlen esetére sem. Ezt a szokást a szenátus józan határozata elítélte. Csak visszavonásig van gyakorlatban, s a bizottság nézete szerint a kongresszus és a nép részéről határozottan elítélő és elutasító parancsot követel.¹ Ez a bizottság törvényjavaslatot is készített, amelyben részletesen körülírta az egyes állásokra való alkalmazás követelményeit és rendelkezésekkel kívánta lehetetlenné tenni, hogy a köztisztviselők a pártpolitikába, különösen pedig a választásokba beavatkozzanak. E törvényjavaslat rendelkezést tartalmazott arra vonatkozólag is, hogy mely okok fennforgása esetén és csak a köztársaság elnöke, valamint a miniszterek gyakorolhatják a köztisztviselők elbocsátásának jogát.²

1867-ben újabb törvényjavaslat készült, amely bizonyos állásokra való alkalmazást vizsgálat letételéhez kötött. Ezt a törvényjavaslatot az úgynevezett „leépítő bizottság“-nak (Committee on retrenchment) adták ki, amely 1868-ban terjesztette elő jelentését. E jelentés a törvényjavaslat elfogadását javasolta. Grant elnök, aki katona volt, ahol a tiszték kiválasztásában a lehetőség az arravalóság érvényesül és a politikai befolyásnak szerepe nincs, magáévá tette a törvényjavaslatban lefektetett gondolatot, hogy „a tisztesség és arravalóság, nem pedig a politikai tevékenység adják meg a jogot az alkalmazásra“ és azt elnöki üzenet formájában 1870. december 5-én a kongresszus elé terjesztette. Ily előzményekből született meg az 1871. évi március 3-i törvény.

stration est-elle organisée sur le principe démocratique de la capacité, tandis que l'autre n'est réglée que par le bon plaisir d'un ministre? Pourquoi faut-il douze ans d'études pour commander une batterie, tandis que pour gouverner un département il ne faut souvent que la recommandation d'un député ou l'importunité d'un favori?" Id. Lefas, id. m. 215—216. l.

¹ Farnam, id. m. 8—9. l.

² Az 1851. és 1855. évi szenátusi jelentések azért érdemelnek figyelmet, mert a közszolgálati reform egész problémáját a tisztviselők munkásságának eredményessége (efficiency) szempontjából nézik. L. Köttgen, id. m. 198. l.

E törvény az amerikai közzolgálati reform első kísérlete. Bár szűk keretben, — egyelőre — még csekély számú állás betöltésénél, — a tisztviselők alkalmazásának feltételeként kötelező vizsgát ír elő.¹ Az elnök felhatalmazást kapott arra, hogy közzolgálati bizottságot (Civil Service Commission) nevezzen ki, amelynek feladatául tűzte ki a törvény, hogy a köztisztviselői alkalmazás szabályait dolgozza ki. A bizottság első jelentését és javaslatát még 1871. évi december hó 18-án az elnök elé terjesztette. A bizottság működése elé azonban nehezen áthidalható akadályok gördültek. Így többek között a szenátus 1874-től kezdve nem volt hajlandó szükségletei fedezésére a költségeket megszavazni.² Annak volt ez jele, hogy a közvélemény még nem volt eléggé előkészítve a közzolgálati reformra. A vezető politikusok csupán hirdették a reform szükségességét, de a megvalósításra irányuló törekvéseket csak addig támogatták, amíg komolyan nem kellett félniök a megvalósulástól. Ily körülmények között nem lehet csodálkozni azon, hogy e reform csak kísérlet maradt, amelynek gyakorlati eredménye is csekély volt.³

A reform többé feltartóztatható mégsem volt. 1876-ban hozott a kongresszus egy újabb törvényt, amely 1000 dollárral bünteti azt a tisztviselőt, aki politikai célokra tisztviselőtársaitól pénzt gyűjt. Még ezt a szigorú rendelkezést sem vették komolyan, mert pártpolitikai célokra a pénzgyűjtések ezután is a nagy nyilvánosság előtt folytak. Az 1882. évi választások alkalmával történt, hogy a republikánus párt hivatalosan körrendeletet intézett minden köztisztviselőhöz, amelyben fizetésük 2 %-át kívánta arra az esetre, ha hivatalukban meg akarnak maradni. A newyorki közzolgálati reform céljára alakult egyesület egy tisztviselőt kiragadva a sok közül, bíróság elé állított azért, mert pártcélokra pénzt gyűjtött. A legfőbb bíróság 1882-ben el is ítélte az illető

¹ Az amerikai közzolgálatban az első kötelező vizsgákat a konzuli szolgálatban írták elő 1856-ban.

² Farnam, id. m. 12. l.

³ Hayes elnök felkérte Dorman Bridgman Eaton-t, a régi bizottság elnökét, a bűzgő reformátort, hogy utazzék Angliába az angol polgári szolgálat történetének tanulmányozására. Az államtitkár később szégyenkezve közölte Eatonnal, hogy a szenátus nem szavazta meg a szükséges költséget, s így a felmerülő kiadásokért a kormány nem felelős. Eaton saját költségén (1877-ben) mégis elutazott, több hónapig tanulmányozta az 50-es évek angol reformját és arról terjedelmes beszámolót írt (Farnam, id. m. 13. l.).

L. Eaton jellemzését az amerikai közzolgálatról, Köttgen, id. m. 199. l.

tisztviselőt, aki helyett azonban a pártja — ugyancsak köztudomás szerint — kifizette a bíróság által reá rótt bírságot.¹

1880-ban az a körülmény adott nagy lendületet a közszolgálati reform ügyének, hogy a nagy köztársaság területén mindenfelé egyesületek alakultak, kifejezetten a közszolgálati reform megvalósítása érdekében. Hatvanra teszik ez egyesületek számát, amelyek 1881-ben Nemzeti Közszolgálati Reformliga (National Civil Service Reform League) néven központi szervezetet létesítettek, amelynek elnöke ugyanaz a George William Curtis lett, akit Grant elnök annak idején az első Közszolgálati Bizottság elnökévé nevezett ki.²

Garfield elnök teljes mértékben híve volt a köztisztviselők érdem és arravalóság szerint való kiválasztásának és a kongresszushoz intézett első üzenetében — 1881. március 4-én — a tisztviselők alkalmazásának és elbocsátásának törvényes biztosítékait kívánta. Nemsokára ezután bekövetkezett meggyilkolása akadályozta meg abban, hogy reformterveit megvalósíthassa.³ A gyilkos az egyik kérvényező volt, aki nem kapott állást, ezért a közvélemény a meggyilkolt elnököt a közszolgálati reform áldozatának tekintette, ami viszont nagymértékben járult hozzá ahhoz, hogy a közszolgálati reform ügyét végre diadalra juttassa.

A politikai helyzet kedvező alakulása folytán ez a következő évben már részben be is következett. Az új elnök 1882. évi december 4.-iki üzenetében felhívta a közfigyelmet a közszolgálati reform nagy jelentőségére. A szenátus már 1882. december 12-én kezdte tárgyalni az úgynevezett Pendleton-Billt,⁴ — az elnevezés a törvényjavaslat benyújtójának, Ohio állam demokrata szenátorának nevéből származik, — december 27.-én elfogadta és átküldte az alsóháznak, amely 1883. január 4.-én fogadta el. Az elnök január 16-án írta alá, a törvény (Civil Service Act of 1883) viszont július 16-án lépett hatályba. Ezzel befejezéshez jutott és lezárult az évtizedeken át nagy kitartással vívott szellemi harc, amely a közszolgálat megjavítását, a politika illetéktelen és erkölcsrontó befolyásának (spoils system) megszüntetését, a köztisztviselőknek az érdemességre és az arravalóságra (merit system) alapított kiválasztását tűzte ki céljául.⁵

¹ Farnam, id. m. 18. l.

² Stewart, Frank Mann, *The National Civil Service Reform League. History, Activities and Problems*, Austin, 1929, p. 11.

³ U. o. 31. l.

⁴ U. o. 32—34. l.

⁵ Farnam, id. m. 14—19. l.

A régi politikai felfogásnak, a köztisztviselői állások betöltésénél a pártpolitikai érvényesülés elvének azonban később, sőt még ma is sok meggyőződéses és ékesszóló híve akad. Daugherty volt főügyész (Attorney General) 1922-ben beszédet tartott a képviselőház költségvetési bizottsága előtt, amelyben annak a meggyőződésének adott hangot, „hogy a közszolgálatban az érdekek alapján működő rendszer, a jó kormányzatnak akadálya. Előnyben részesíteném egy — akár demokrata, akár köztársasági — politikai bizottság ajánlatát, amely bizottságra mind a férfi, mind a női köztisztviselők kinevezését reá ruháznám. Különbnek tartom ezt, mint azt a rendszert, amely a polgári közszolgálat követelményei szerint alkalmazza a fizetési tisztviselőket.”¹

Az eddigi fejtegetések főbb vonásokban az Északamerikai Egyesült Államokban bevezetett versenyvizsga történeti előzményeit mutatják be. A kép teljessége kedvéért azonban általánosságban röviden az amerikai közszolgálatról is szólunk.

Az Északamerikai Egyesült Államokban a közigazgatás és az igazságszolgáltatás alkalmazottainak száma, — kivéve a szerződéses alkalmazottakat, a katonai és tengerészeti intézmények személyzetét — hozzávetőlegesen hárommillió, évi illetményeik pedig körülbelül három milliárd dollárra rugnak.² A közalkalmazottaknak száma a világháború óta folyvást emelkedik. Az emelkedés gyorsabb, mint a népesség szaporodása. Ha már most a költségvetésnek személyzeti adatait összehasonlítjuk a költségvetésnek egyéb kormányzati adataival, — ide nem értve az állami és községi adósságok tőke- és kamattartozásait, — úgy megállapíthatjuk, hogy az Északamerikai Egyesült Államokban a költségvetési kiadásoknak egyharmada, — gyakran a fele, — a közszolgálati alkalmazottak illetményeire esik.³ Ezek az adatok reá világítanak arra a nagy jelentőségre, amelyet a köztisztviselők utánpótlásának kérdése jelent. Azért kényszerült az Unió a ver-

¹ Sharp, id. m. 400. l.

² Az Unió és az egyes tagállamok alkalmazottainak létszáma 1928-ban 568.715 volt, a személyzeti kiadások pedig egymilliárd 181 millió dollárt tettek ki. A közalkalmazottak számában benne van a postaszolgálat is, amely a létszámnak körülbelül 50 %-át teszi ki. Az Unió és a tagállamok tisztviselői közül 1928-ban 425.000 tette le a versenyvizsgát.

³ The Merit System in Government. Report of the Conference Committee on the Merit System, New-York, 1926, p. 26—27. — Willoughby, W. F., Principles of Public Administration, Baltimore, 1927, 225—229. l. — Magyary, id. m. 171. l.

senyvizsga intézményének bevezetésére, mert enélkül hozzáértő és megbízható köztisztviselői kart teremteni nem lehetett.

Az amerikai köztisztviselőket két nagy csoportba sorolják, amely besorolást legutóbb az 1923. március 4-iki törvény (Classification Act of 1923) eszközölte. Egyik a hivatásos tisztviselők (classified service), — akiknek nagyrésze versenyvizsga letétele után kerül közszolgálatba, — a másik a politikai tisztviselők (unclassified civil service) csoportja.

A hivatásos köztisztviselők csoportja ismét öt alcsoportra oszlik. Az egyes alcsoportokon belül további osztályozások vannak a szolgálat minősége és fontossága szerint, amelyeknek különböző fizetési fokozatok felelnek meg. Az első alcsoport a szakszerű és tudományos képzettséget kívánó szolgálat (professional and scientific service), amelyhez a szükséges előismereteket egyetemen, vagy ennek megfelelő más iskolában (college) lehet elsajátítani. Ennek az alcsoportnak hét alosztálya van. A második alcsoport az alsóbbfokú szakszolgálat (subprofessional service), amely az előbbi csoportnak van alárendelve és ennek munkáját készíti elő. Kisebbszintű szakismeretet és képzettséget kíván, amely ugyancsak akár egyetemen, akár egyéb iskolában (college) sajátítható el. Ennek az alcsoportnak nyolc alosztálya van. Harmadik alcsoport az irodai, közigazgatási és számviteli szolgálat (clerical, administrative and fiscal service), negyedik az őrszolgálat (custodial service), ötödik alcsoport az egyszerűbb és mechanikus természetű irodai szolgálat (clerical-mechanical service).¹

Az amerikai közszolgálatban a hivatásos tisztviselők (classified service) számára megállapított korhatár a 70. életév. A nyugdíjigény legalacsonyabb határa 15 szolgálati év. A közszolgálat egyes ágaiban alacsonyabb korhatár van megállapítva, így például a postaszolgálat némely ágazataiban a 65. életév, viszont a vasúti szolgálatban azok számára, akik a trópusokon, gyarmatokon, vagy Alaszkán teljesítenek szolgálatot, a 63. életév. A tisztviselői nyugdíjat semmiféle formában megterhelni, másra átruházni vagy bármilyen adóval sújtani nem lehet.

Az amerikai köztisztviselők második nagy csoportja a politikai tisztviselőké (unclassified civil service), akiket az alkotmánynak megfelelően vagy az elnök saját elhatározásából, vagy

¹ Magyary, id. m. 181. l. — L. még Münster P., Das Beamtentum der Vereinigten Staaten von Amerika, Zur Soziologie des amerikanischen Beamtentums. Beamten-Jahrbuch, 4. Heft, Berlin, 1934, S. 110.

a szenátus jóváhagyásával (whose appointments are subject to confirmation by the Senate) nevez ki. Ez utóbbi alcsoport igen nagy jelentőséggel bír azoknak az állásoknak fontosságánál fogva, amelyeket ezúton töltenek be. Ide tartoznak a postaigazgatás összes állásai; a tengerparti őrizet, a közegészségügyi szolgálat személyzete; a columbiai kerületnek alárendelt községi főhatóságok alá tartozó tanítók, könyvtárosok, iskolafelügyeleti tisztviselők és egyéb alkalmazottak; a columbiai kerület tűzvédelmének, a fővárosi rendőrségnek tisztjei és legénysége. Politikai tisztviselők a miniszterek (Heads of Departments), a politikai államtitkárok (chief assistant secretaries) és az ügyosztályfőnökök (Heads of the bureau). Ezek között azonban vannak olyanok, akik a politikai változásoktól függetlenül, „míg megfelelő a magatartásuk“, (during good behaviour) szolgálnak.

Az amerikai közigazgatás vezető tisztviselői túlnyomórészt különleges szakképzettséggel rendelkeznek s így a jogászai szakképzettségnek a vezető állásokban meglehetősen alárendelt a szerepe. A városok igazgatása élén álló city manager-ek csaknem kivétel nélkül műszaki képzettségűek. A közegészségügyi osztályok vezetői viszont orvosi, a mezőgazdasági ügyek vezetői pedig botanikai vagy biológiai képzettséggel rendelkeznek.¹

Bár a közszolgálati állások elnyerése szabály szerint semmiféle iskolai végzettség igazolásához kötve nincs, s így versenyzására bárki szabadon jelentkezhetik, mégis a gyakorlat az, — s ezt az újabb fejlődés mindjobban megerősíti, — hogy bizonyos állások csak bizonyos iskolák elvégzése után nyerhetők el. Ez szükségképpen következik abból, hogy a versenyzések követelményeinek a jelentkezők csak így tudnak megfelelni. Ebben meg-egyezik az amerikai az angol közszolgálattal. Eltér annyiban, hogy az amerikai közszolgálatban nincsenek állandó alállamtitkárok. Ez intézménynek jellemző és az egész közigazgatásra kiható fontossága van, mert az alállamtitkárok egész életüket a közszolgálatban töltik, a hivatali ranglétra egyes lépcsőin fokozatosan emelkedve érik el magas vezető állásaikat. Ezzel szemben Amerikában ezeket a vezető közigazgatási állásokat túlnyomórészt a közszolgálatba kívülről hozott egyénekkal töltik be és az állásoknak aránytalanul kisebb részébe kerülhetnek olyanok, akik kezdettől fogva a közigazgatásban szolgáltak. Különösen szembeszökő azoknak a közigazgatási magas állásoknak ily úton való betöltése, amelyek különleges közigazgatási szakértel-

¹ Friedrich, id. m. 415. l.

met és gyakorlatot kívánnak. Ilyenek például a szabadalmi hivatalok, nyugdíjintézetek, a kivándorlási hivatal, a hajózás intézetei, a telekhivatalok vezetői stb.¹ A közszolgalatba kívülről behozottak a már ott szolgálókra nézve hátrányt, sérelmet jelentenek, az előléphetés megakadályozásával sok kedvetlenséget és rossz érzést váltanak ki, ami a közszolgalatnak nincs javára.² Ehhez hozzá kell vennünk azt is, hogy az Amerikában kifejlődött vizsgatechnika csaknem teljesen az emlékezőképességtől teszi függővé a vizsga eredményét. Ez annyit jelent, hogy a jó sikerrel letett vizsga még nem jelenti egyben a minden tekintetben: tudásban, jellemben és személyiségben való általános alkalmasságot.

Az amerikai közszolgalat tárgyalásánál meg szokták említeni azt az alárendelt szerepet, amelyet a köztisztviselők az amerikai közéletben betöltenek, továbbá, hogy a köztisztviselői állások aránytalanul kisebb társadalmi elismerésben részesülnek, mint amilyen a középeurópai társadalmakban a köztisztviselőknek osztályrészül jut. Ennek okát nemcsak az amerikai demokratikus felfogásban, — amely tudvalevőleg gyökeréig bürokráciaellenes — és nem csupán a mult szomorú tapasztalataiban, — amikor a korrupció volt az uralkodó a közhivatalokban, — hanem abban az egyszerű tényben is találják, hogy Amerikában a tekintély és az elismerés a jövedelemhez igazodik.³

Nem elég, hogy az Északamerikai Egyesült Államokban a közszolgalatba lépni szándékozó jelöltektől csak az esetleg előírt versenyvizsga letételét kívánják meg s nem kívánják valamilyen iskolai végzettség igazolását, a már alkalmazásban levő tisztviselők továbbképzésének gondolata is csupán a legújabb idők terméke. Hiába gazdagodott a XIX. évszázad utolsó két és a XX. évszázad első két évtizedének közigazgatási anyaga; hiába szaporodtak fel a tennivalók a népesség rohamos szaporodása folytán, mégsem gondoskodtak a nehezebb feladatok jobb megoldása végett a közigazgatási tisztviselők továbbképzéséről. Csak az utolsó esztendőkből gondoltak e téren rendszeres munkára. Így 1920 után a hadügyminisztérium tisztviselőit az egyetemekre küldte, hogy szakképzésüket ott kiegészítsék. A „Bureau of Internal Revenue“ utasítást dolgozott ki, amellyel a belföldi állami

¹ Sharp, id. m. 599. l.

² Friedrich, id. m. 414—415. l.

³ White, Leonard D., *The Prestige Value of Public Employment*, Chicago, 1931. — Friedrich, Carl Joachim, *Das Berufsbeamtentum in den Vereinigten Staaten*, Beamtenjahrbuch, 17. Jhg., Heft 1., Berlin, 1930, S. 8—9.

jövedelmek beszedése és a jövedelmi adók tekintetében¹ igyekeznek a továbbképzés megszervezésére. Ezenkívül azok, akiket a külügyi szolgálatra alkalmaztak, egy egész esztendőn át Washingtonban dolgoznak, ahol jövendő hivatásukra készülnek elő. A mezőgazdasági minisztérumban (Department of Agriculture) és az erdészeti szolgálatban (Forest Service) ugyancsak továbbképezik a tisztviselőket.

A képzés oly módon történik, hogy vagy az illető szakminisztérium kiváló erői végzik a tanító munkát, vagy ezzel külön intézményeket bíznak meg, esetleg utasítást kapnak a tisztviselők, hogy valamely egyetem szakelőadásain vegyenek részt. E módszerek közül az első mód, — amikor a szakminisztérium előadói tanítanak, — akkor felel meg, ha nagyszámú tisztviselőt kell továbbképezni, amint az a „Bureau of Internal Revenue“ esetében történik. Ellenben az egyes államok, továbbá a törvényhatóságok tisztviselőinek továbbképzésénél a második és harmadik módszer a megfelelőbb. E célból a helyi közoktatásügyi intézmények szerveznek szakelőadásokat, amelyeknek tartására a tagállamok tisztviselőit szemelik ki. A nagyvárosok, amelyek egyetemekkel rendelkeznek, e feladatra megfelelő előadássorozatokról gondoskodhatnak. A „Bureau of Municipal Service“ e téren úttörő munkát végez.²

A közigazgatás fejlődése és rendkívüli változatossága a külön közszerződési akadémia (Civil Academy) gondolatát is felvetette.³ Olyasféle intézet létesítésére gondoltak, amilyen West Point és Annapolis katonai és tengerészeti akadémiaja. Mikor azonban a gondolat megvalósítására komoly tervet dolgoztak ki, kiderült, hogy a közigazgatás gazdag anyagát nehezen tudja a tervbevett közigazgatási akadémia feldolgozni.⁴ Így az a belátás kerekedett felül, hogy a meglévő főiskolák jobban gondoskodnak a leendő közigazgatási tisztviselők továbbképzéséről, mint azt egy újonnan alapítandó közigazgatási szakintézet tehetné. Csupán a hézago-

¹ Willoughby, Principles of Public Administration, Baltimore, 1927, Training of Employees in the Government Services, 242. l.

² L. Report of the National Conference on Foreign Service Training, Washington, December 26, 1925, Bulletin U. S. A. Bureau of Education, 1924, No. 21; Service School for Federal Employees. Letter from the Chief of the Bureau of Efficiency, 66, th. (kong., S. doc. 246, March 3, 1920). L. Willoughby, id. m. 245. l., 2. jegyzet.

³ Willoughby, id. m. 242. l.

⁴ Willoughby, id. m. 244—245. l. Training of Employees in the Government Services).

kat kell a meglevő egyetemeknek pótolni oly módon, hogy előadásai sorába a hiányzó szaktárgyakat is felveszik.¹ Ily általános jellegű főiskoláktól eltekintve, mégis reábukkanunk Washingtonban a külügyi szolgálat előkészítésére (for the training of men to enter the Foreign Service of the State Department), továbbá a kereskedelmi minisztérium kirendeltségei számára (the field agents of the Department of Commerce) szervezett intézményekre. Van még egy főiskola, amely az egyetemi általános képzésnél bővebb szakképzést nyújt. Ez a John Hopkins egyetem közegészségügyi iskolája (The School of Hygiene) a közegészségügyi tisztviselők képzésére.

II. A versenyvizsga szabályozása az Északamerikai Egyesült Államokban.

Az 1883. január 19-iki törvény címe² szerint a polgári közszolgálat szabályozásáról és javításáról szól.³ A cím azonban sokkal többet mond annál, mint ami valójában a törvény tartalma. Nemcsak hogy nem öleli fel az egész közszolgálat szabályozását, de a köztisztviselőkre vonatkozó valamennyi jogszabályt sem tartalmazza. Egyedül a versenyvizsgát szabályozza és mint a közszolgálatba lépés feltételét írja elő. A cím mindenestre bizonyosság mellett, mily nagy jelentőséget tulajdonítottak az Unióban a versenyvizsga életbeléptetésének.

A szövetségi államnak e törvénye, amely a versenyvizsga intézményét mind a hatóságoktól, mind a politikai pártoktól független közszolgálati bizottságra (Civil Service Commission) bízta, csak az Unió közigazgatására bír hatállyal. Az egyes tagállamok intézményei közül csupán azokra vonatkozik, amelyeket az Unió igazgat. Így a posta, a vám, a vasút, az ipar, a kereskedelem igazgatása esik az 1883. évi reformtörvény hatálya alá.

A közszolgálati bizottság hatásköre az Északamerikai Egyesült Államok egész területére kiterjed, amely e szempontból 13 kerületre (civil service district) van felosztva, amelyek mind-

¹ Report of the Committee on Training for the Public Service, American Political Science Association, 1913, Willoughby, id. m. 243. l., 1. jegyzet.

² United States Civil Service Commission. — Civil Service Act and Rules, Statutes, Executive Orders and Regulations, with notes and legal decisions. Amended to march 15, 1932, pp. 2, 18, 46.

³ Demartial, id. m. 599. l.

egyikében kerületi iroda (civil service bureau) van és amelyet a kerületi titkár vezet. Az egyes kerületek viszont a helyi irodák (local board) között vannak felosztva, amelyek a kerületi titkár alá vannak rendelve. A vizsgáztatást a helyi vizsgabizottsági tagok (local board of examiners) végzik, akiknek sorában a szövetségi állam minden igazgatási ágának tisztviselői képviselve vannak. A vizsga eredményének megállapítása a pontrendszer alapján történik. Azoknak nevét, akik a vizsgát sikerrel kiállították, közös listába foglalják és pedig az eredménynek megfelelő sorrendben. S ha valamelyik hivatalfőnök a közszolgálati bizottsághoz fordul, ez a sorban legelől álló három jelöltet nevezi meg, akik közül valamelyiket ki kell nevezni.¹

A törvény szerint a köztársaság elnöke a szenátus előterjesztése és hozzájárulása mellett a polgári közszolgálat számára három biztost nevez ki, akik közül legfeljebb kettő tartozhatik ugyanahhoz a politikai párthoz. Egyikük sem foglalhat el oly hivatali állást, amely az Egyesült Államoktól függő viszonyban van.

Versenyzvizgán kell megállapítani valamennyi közszolgálati állás jelöltjének képességét. E versenyzvizsga gyakorlati jellegű és oly anyagot ölel fel, amely a jelöltnek a betölteni kívánt állásra való képességét és arravalóságát kideríteni alkalmas. Minden hivatalt vagy állást a közigazgatási funkciók szerint kell osztályozni. Az így osztályozott hivatalokra és állásokra való kinevezés a jelölteknek a versenyzvizgán elért eredményei rangsorában történik. A közhivatalokra való kinevezések Washington, az egyes tagállamok, territoriumok és Columbia kerület között osztatnak fel az utolsó népszámlálás alapján megállapított népességi adatok arányában. A végleges kinevezést mindenkor gyakornoki szolgálat előzi meg.

Egyetlen tisztviselő sem kötelezhető politikai párt számára való aláírásra vagy politikai szolgálatra és aki ilyen aláírást vagy szolgálatot megtagad, nem bocsátható el és semmiféle hátránnyal nem lehet sújtani. Egyetlen tisztviselő sem használhatja fel hivatalos hatalmát vagy befolyását arra, hogy az egyének és testületek politikai cselekvéseire nyomást gyakoroljon. Ha valamely állás megüresedése esetén nem jelentkezik jelölt a versenyzvizgára, a bizottság, ha mód van rá, egyszerű vizsgálatot is megengedhet. A tisztviselői kinevezést gyakorló hatóság írásban köteles a bizottsággal közölni a vizsgálatot kiállt jelöltek közül vett tisztviselők vagy más

¹ Köttgen, id. m. 202. l.

alkalmazottak nevét és lakóhelyét, a gyakornoki minőségben alkalmazott jelöltek visszautasítását, az állomási helyek változtatását, a lemondásokat, a visszarendeléseket és a különféle határozatok keltét. A bizottság mindezt számontartja. A bizottság pontosan követi az elnök által megállapított szabályokat, a bizottság tagjai útján szabályozza és vezeti a versenyvizgákat, a jegyzőkönyveket felülbírálja és megőrzi.

A bizottság kutatja és jelentéseket szerkeszt mindazokról a tényekről, amelyek a szabályzatok végrehajtására és hatására vonatkoznak. Ugyancsak jelentést készít a vizsgálóbizottsági tagok tevékenységéről, az alárendelt személyzetről és általában a törvény végrehajtásával kapcsolatban a köztisztviselőkről és egyéb alkalmazottakról.

A bizottság a kongresszus számára évenként jelentést készít. E jelentés egyrészt a bizottság tényeiről, a hatályban levő szabályzatokról, a megengedett kivételekről, e szabályok és kivételek gyakorlati eredményeiről, másrészt a javaslatba hozott módosításokról számol be. E módosításoknak célja az, hogy a törvénynek nagyobb hatékonyságot biztosítson.

Azok a vizsgáztatók és közalkalmazottak, akik önszántukból vagy megvesztegetés útján egyedül, vagy másokkal szövetségben, erőszakkal, csalással vagy ravaszsággal a versenyvizsga jelöltjének jogát sértették, vagy a jelölt vizsgaeredménye s rangsora tekintetében oly osztályozást végeztek, oly jelentéseket tettek, amelyek a tényeknek meg nem felelnek, vagy felvilágosításokat adtak, illetve titkokat árultak el azzal a célzattal, hogy a versenyvizsga jelöltjének, illetve a kinevezésre, vagy előléptetésre javasolt egyének esélyeit fokozzák vagy csökkentik, — 100—1000 dollárig és tíz naptól egy évig terjedő fogházzal, — vagy csak egyik büntetéssel — büntettetnek.

Oly egyén, aki a szeszes italokat mértéktelenül fogyasztja, nem nevezhető ki, illetve nem hagyható meg oly állásban vagy hivatalban, amelyekre ez a törvény vonatkozik.

A szenátus és a képviselőház tagjainak ajánlása, — kivéve a jelölt hírnevére vonatkozó ajánlást, — nem vehető figyelembe azok részéről, akik e törvény szerint a vizsgálatok tartására és a hivatali állásokra való kinevezésre illetékesek.¹

¹ Demartial, id. m. 599. l.

III. A versenyvizsga érvényesülése az Északamerikai Egyesült Államok közzolgálatában.

A versenyvizsga bevezetése valóságos választóvonal az amerikai közigazgatás történetében, amely két egymással mereven ellentétes kormányzati és közigazgatási elv érvényesülése között húzódik. Az érdemrendszer bevezetése érdekében Amerika legönzetlenebb, legvilágosabban látó férfiai fáradoztak. Az amerikai közzolgálat történetének tanulmányozásából azonban azt a tapasztalatot szűrhetjük le, hogy nem csupán a jobb belátás győzött a köztisztviselői kiválasztás reformjának megvalósításánál. Erre a kongresszust, valamint az állam és a közigazgatás vezetőit valósággal rákényszerítette a lakosság számának hatalmas növekedése, az ipari és kereskedelmi, de általában az egész gazdasági életnek addig nem sejtett lendülete¹ és az ezekkel természetsszerűleg együttjáró közfeladatok megszorodása. Ezeket a közfeladatokat nem lehetett a köztársaság első évtizedeiben szokásos tiszteletbeli tisztviselőkkel ellátni,² mert a nehéz közigazgatási feladatok a közügyek iránti érdeklődésen felül előzetes tanulmányt és hozzáértést kívántak.

De sem a jobb belátás, sem a teljesen megváltozott állami és társadalmi élet nem tudta az érdemrendszert egyedül uralkodóvá tenni, így nem tudott a politikai és egyéb illetéktelen befolyásoknak teljesen és végérvényesen gátat vetni.³

¹ Friedrich, Die Entwicklung des amerikanischen öffentlichen Rechts nach dem Kriege, Jahrb. d. öff. Rechts, B. 20., Tübingen, 1932, 596. l.

² Morstein—Marx, id. m. 71. l.

³ Bár a versenyvizsga bevezetése a legnagyobb visszaéléseket kiküszöbölte, arra vonatkozólag, hogy mily lassú a gyógyulás az évtizedeken át meggyökeresedett társadalmi és állami betegségből, jellemző képet rajzolt a közel multban Hughes, az Északamerikai Egyesült Államok államtitkárja: „Die Käuflichkeit von Staatsbeamten, die Bereicherung der für Aemterbesetzungen Massgebenden durch Schmiergelder von Gesetzesübertretern, die systematische Bezahlung amtlicher Gefälligkeiten, das alles sind Verbrechen von größter Schwere, bei denen jeder Staatsbürger ohne Besinnen als Angeber auftreten und keine Mühe gescheut werden sollte, die Schuldigen zu bestrafen. Aber ich glaube, die gröbereren Formen der Beamtenbestechlichkeit sind jetzt zum Glück seltener. Es gibt weniger unmittlere Bestechung und Dieberei... An die Stelle von Diebstahl und Veruntreuung sind meist Verabredungen und stillschweigende Einverständnisse zu gegenseitiger Deckung und Bereicherung getreten... Diese Übung... bildet auch das Einfalltor der Unfähigkeit in

Az érdemrendszer nem általános érvényű, mert politikai állásokra (unclassified service) egyáltalán nem, a hivatásos tisztviselői (classified service) állásokra pedig nem kizárólagosan érvényes. Meg kell azonban jegyezni, hogy egyrészt a politikai állások száma a hivatásos tisztviselői állások javára folyton fogy, másrészt mindkevesebb azoknak a hivatásos tisztviselői állásoknak a száma, melyeket versenyvizsga nélkül töltenek be. Az Unió közigazgatási állásainak ma már háromnegyedrésze az érdemrendszer hatálya alá esik.¹ A Pendleton-Bill szövetségi törvény lévén, nem vonatkozik sem a tagállamokra, sem a városokra, amelyeknek így tetszésére van bízva, hogy bevezetik-e az érdemrendszert a tisztviselői állások betöltésénél. Ezek éltek is ezzel a szabadsággal, mert nagyrészüik még ma sem vezette azt be.² A tagállamokban és városokban azonban nem oly gyakori a politikai pártok váltakozása a hatalomban s így az érdemrendszer hiánya nem jár oly súlyos következményekkel, mint járt annak idején az Unió életében.

De a versenyvizsga bevezetése az Unió közigazgatásában sem tudott teljesen véget vetni a politikai és egyéb illetéktelen befolyásoknak. Ennek magyarázatát abban keresik, hogy az elnök kinevezési joga az alkotmányban gyökerezik, tehát ha egy törvény a tisztviselői állások betöltésére feltételeket ír elő, ez az előírás az elnök számára csupán útbaigazítás, útmutatás jellegével bír, de nem kötelező.³ Sőt ha az elnök valakit a vizsgabizottság véleménye alapján tartoznék kinevezni, úgy a kinevezési jog lényegében olyan hatóság kezébe kerülne, amely hatóságot az alkotmány nem ismer.⁴ Az elnök számára nincs is jogi szankció a Pendleton-Bill-ben, vagyis az abban foglaltak betartására őt

den Staatsdienst und führt zur Vermehrung unnötiger Stellen... Parteiverpflichtungen sind ein Haupterklärungsgrund für die Lähmung der Verwaltung.“ (Hughes, Charles Evans, Lebensbedingungen der Demokratie, Berlin, 1922, S. 30.)

¹ Magyary, id. m. 172. l.

² A versenyvizsgálatnak a városi igazgatásban való érvényesülését l. Ereky István, Önkormányzat az Északamerikai Egyesült Államokban, Budapest, 1934., 46. l. (A közhivatalnoki jog). A szolgálati biztosok intézményének eltérő rendszereire az egyes városokban (massachussetsi, illinoisi, philadelphiai, newyorki rendszer), u. o. 58. l.

³ Demartial, id. m. 601. l.

⁴ Farnam, id. m. 10. l. Így nyilatkozott a véleményleadásra felkért főügyész is, hozzátéve, hogy a kongresszus bármely hivatal betöltésének feltételeit előírhatja, például bizonyos életkort, az állampolgárságot stb.

kényszeríteni nem is lehet. A közszolgálati biztosokat jogában áll kinevezni, de erre nem köteles. Ugyanígy nem köteles a szolgálati biztosok által készített szabályzatokat elfogadni vagy az esetleg már elfogadott szabályzatokat végrehajtani.¹

A politikai befolyás a versenyvizsga mellett is érvényesül. Megtörténik, hogy a versenyvizsgát sikeresen letett jelöltek listáján jelzett három első hiába közli a vizsgabizottság a kinevező hatósággal, mert ha az érdekelt szenátor² vagy képviselő egyiket sem fogadja el, vagy más neveket kívánnak a közszolgálati biztosoktól, vagy új versenyvizsgát tartatnak, amely már a politikusok által kívánt eredménnyel jár.³

A politika tovább hat az elbocsátások terén is. Így még 1922-ben is megtörtént, hogy Washingtonban egyik műszaki hivatal aligazgatóját és 27 tisztviselőjét pártpolitikai okokból bocsátották el. Az elbocsátás ellen tiltakoztak a szövetségi tisztviselők nemzeti szervei,⁴ azonban ennek a tiltakozásnak semmiféle eredménye nem volt.

6. §. A porosz magasabb közigazgatási vizsga.

I. Fejlődéstörténete.

A köztisztviselők előképzettségét, — illetve a köztisztviselők kiválasztási módját vizsgálva a különböző államokban, különböző kormányformák uralma alatt, nem találjuk meglepőnek, hogy Poroszország, a hivatalnokállam, a tipikus felsőségi (hatósági) állam, a többi államot jóval megelőzve, rendeletekkel a legapróbb részletekig szabályozta e kérdést. Ahhoz, hogy tiszta képet kapjunk a porosz köztisztviselők kiválasztásának, a magasabb közigazgatási állásra képesítő vizsgának évszázados fejlődéséről, elég ezeket a rendelkezéseket végig kísérni. Itt nincs szó versenyvizgáról, hanem az állam által megszervezett, állami hatóság előtt letett képesítő vizsgáról. Ennek sikeres letétele azonban az alkalmazásra semminemű jogcímet nem biztosít.

¹ Farnam, id. m. 22. l.

² Ezt egyszerűen „Senatorial courtesy“-nak, a szenátussal szemben gyakorolt udvariasságnak nevezik.

³ Sharp, id. m. 400. l.

⁴ U. o. 399. l.

A porosz közhivatalnoki kar hagyományai I. Frigyes Vilmosig nyúlnak vissza, aki a későbbi kiváló közigazgatásnak az alapjait rakta le. I. Frigyes Vilmos előbb mindkét központi hatóságot (Generalkriegskommissariat, Generalfinanzdirektorium) egy hatósággá egyesítette vezérigazgatóság (Generaldirektorium) néven, majd később a tartományi hatóságokat (Kriegskommissariat, Amtskammer) hadi és uradalmi kamarákká (Kriegs- und Domänenkammer) vonta össze. Már a vezérigazgatóság részére kiadott 1727. évi december 26.-iki utasítás rendeli, hogy a biztosi hivatalok vezetőinek oly képességekkel kell rendelkezniök, mint a vezérigazgatóság tagjainak, azaz „legyenek oly ügyesek, amilyeneknél jobbat világszerte alig találhassanak“, legyenek hűségesek, becsületesek, nyílt eszűek, akik a gazdasági dolgokhoz értenek és önmaguk is gazdálkodtak, akiknek a kereskedelemről, iparról és minden ehhez tartozó dologról jó értesültségük legyen, s minde tulajdonságokon felül tollforgatáshoz is értsenek.¹ Ez utasítás kibocsátását megelőzőleg az 1725. április 12.-iki porosz királyi leirat úgy intézkedik, hogy a tanácskozásokba oly férfiakat vonjanak be, akiknek nyílt eszejárásuk és gyors felfogásuk van. Ezek külön asztalhoz ültek és csupán hallgatták a tárgyalásokat. Később már megbízásokat is adtak nekik.²

Az 1748. évi július 22. kamarai utasítás meghatározta azokat a tulajdonságokat és megállapította azokat az ismereteket, amelyekkel rendelkeznie kellett annak, aki „auscultator“, közigazgatási gyakornok kíván lenni. „Az auscultatoroknak legalább egy esztendőn át valamelyik hivatalban kell működniök, ahol alkalmuk van ismereteket gyűjteni a földművelésről, állattenyésztésről, sörfőzésről és szeszegetésről, majd a gazdasági leltárokról és kivonatokról.“³

Nagy Frigyes uralkodása alatt a nagy igazságszolgáltatási reform során Cocceji miniszter 1755-ben rendszeresítette az igazságszolgálat számára a szigorú vizsgákat és az előkészítő szolgálatot. Ugyanezeket a közigazgatási szolgálat számára Hagen miniszter rendelte el 1770-ben. A tanult jogászok ezzel az időponttal vonulnak be nagyobb számmal a magasabb közigazgatási állásokba.⁴ Ez évben állították fel az első állandó vizsgálóbizottságot (Oberexaminationskommission), amely előtt a közigazgatási vizs-

¹ Delbrück, Clemens, Die Ausbildung für den höheren Verwaltungsdienst in Preussen, Jena 1917. S. 2—3.

² U. o. 3. l.

³ U. o. 4. l.

⁴ Hintze, id. m. 33. l.

gát kellett letenni. Ez a bizottság öt pénzügyi tanácsosból állott. A vizsgának írásbeli és szóbeli része volt. Az első vizsgát annál a kamaránál kellett letenni, amelynél a jelölt felvételét kérte. A jelöltek eleinte „Auscultator“-oknak, később „Referendar“-oknak nevezik. A XVIII. évszázadban még nem kívánták meg a főiskolai végzettséget, s így a kinevező hatóságoknak módjukban volt a jelentkezők között szabadon választani.

Érdekes megfigyelni, hogy a XVIII. évszázad vége felé mely tárgyak szerepeltek a német egyetemeken: államtudományi enciklopédia, természet- és népjog, elméleti és alkalmazott matematika, építészet, gazdasági és technikai állattan, növénytan, ásványtan, természettan, vegytan, mezőgazdaság, erdészet, bányászat, számvitel, állatorvosi ismeretek, technologia, kereskedelmi tudomány, földrajz, statisztika, pénzügytan, rendészet, politika, közgazdaságtan (államgazdaságtan neve alatt), pénz- és bankügy.¹

Az 1794. évi porosz „Allgemeines Landrecht“ a köztisztviselők államvizsgálataira a következőket rendeli: „senki hivatalt ne vállalhasson, aki nem szerzett kellő minősítést és ügyességének tanujelét nem adta.“ Külön törvények és utasítások határozzák meg, kikkel tölthetők be a különböző hivatalok s milyen előkészületeknek és vizsgálatoknak kell megelőzni az alkalmazást a szolgálatok különböző szakja és fokozata szerint.²

1808. évi december 26-án valamennyi tartományi kormányhatóság ügyviteli utasítást (Geschäftsinstruktion) kap, amelynek 101. §-a így rendelkezik: „a referendariusoknak az egyetemeken alaposan kell tanulmányozniok az államtudományokat és ezeknek segédtudományait, főleg a rendészetet, technológiát, statisztikát, kísérleti fizikát és vegytant, növénytant és gazdaságtant, s ha alkalmazást akarnak, ki kell mutatniok, hogy legalább egy esztendőn keresztül a legfontosabb iparágakban, különösen a mezőgazdaságban gyakorlati ismereteket szereztek. Az nem feltétlenül szükséges, hogy valamely uradalmi jószágigazgatósági hivatalban dolgoztak legyen. A jelöltek szóbeli és írásbeli vizsgálatot tesznek, s csak akkor képesíttetnek, ha az előírt tudományokban való elméleti alaposság helyes és gyakorlott ítélőképességgel párosul.“ Az 1817. évi október 23-i kormányutasítás 49. §-a szerint a pályázó csak akkor alkalmazható referendariusi minőségben, ha

¹ Franz, W., Das Technikerproblem, Grundsätzliches zur Frage künftiger Auslese für den höheren Verwaltungsdienst, Berlin, 1929, S. 3.

² Wandersleb, Hermann, Die Befähigung zum höheren Verwaltungsdienst, Gesetz vom 10. August 1906/8. Juli 1920, Berlin, 1927, S. 1.

³ Delbrück, id. m. 6—7. l.

a régi és új nyelvekben, a történelemben és matematikában, az államtudományokban és segédtudományaikban, nevezetesen a technológiában, gazdaságtanban és jogban tudást igazol, az előirt időt az egyetemen tanulmányokkal töltötte el, azután a mezőgazdaságban vagy valamely fontos iparágban gyakorlati ismereteket szerzett és amennyiben erre lehetőség van, mint „Auscultator“ valamelyik bíróságnál dolgozott.¹

Az 1846. évi február 14-én a közigazgatási magasabb hivatalokhoz megkívánt képesítésre vonatkozólag kibocsátott szabályzat szerint az, aki mint „referendarius abból a célból akar valamely kormányhivatalba bejutni, hogy a magasabb közigazgatási közszolgálatra készüljön elő, tartozik kimutatni, hogy valamely bíróságnál auscultatorként dolgozott és vagy letette a második jogi referendariusi vizsgálatot valamelyik felsőbbíróságnál, vagy bemutatta az e vizsgánál megkívánt érettségről szóló bizonyítványt, s a felsőbbíróság részéről megfelelőnek nyilvánított szakjelentést készített.“ Ezenkívül le kellett még tenni a kormányreferendariusi külön vizsgálatot. A rendelet szerint a kormányhatóságnál leteendő vizsgával igazolni kell, hogy a jelölt az államtudományokban járatos, a közgazdaságtan, rendészet, pénzügytan alapelveit elsajátította és a pénzügyi segédtudományokról, főleg a mezőgazdasági tanokról megfelelő ismeretei vannak. A vizsga szóbeli. A második vizsga, amellyel a referendarius a kormányassessori képesítést kívánja megszerezni, s ezzel a hatóság tagjává előlépni (19. §.), írásbeli és szóbeli részből állott. (25. §.) Az írásbeli vizsga három dolgozatot ölelt fel. Az egyiknek államtudományi, a másodiknak rendészeti, a harmadiknak pénzügyi tárgykörből kellett lennie. A második és harmadik dolgozat inkább gyakorlati természetű volt. Határidőket, amelyekben belül ezeket a dolgozatokat be kellett mutatni, nem szabtak.²

Az idézett rendelkezésekből kiviláglik a porosz tisztviselőképzésnek néhány főjellemvonása.

Az egész XVIII. évszázadban és a XIX. évszázad első felében jelentős nemzetgazdasági, államtudományi és pénzügyi ismereteket kívánnak meg. A jog jó ideig mellékesen szerepel, csak az 1817. évi kormányutasítás (Regierungsinstruktion) írja elő annak alapos ismeretét. Ugyanez az utasítás kifejezetten előírja azt is, hogy a jelöltek tanulmányaikat az egyetemeken a megfelelő időn át folytassák. Meg kell azonban jegyezni, hogy Poroszország köz-

¹ Delbrück, id. m. 7. l.

² U. o. 8—9. l.

tisztviselőitől alapos tudományos képzettséget kívánt meg és a XVIII. évszázad vége felé a magasabb köztisztviselők egyetemi végzettsége általánossá lett.

A képzésnek legjellemzőbb vonása, hogy I. Frigyes Vilmos óta szükségesnek tartották a külön közigazgatási tisztviselői képzést, amelynél az államtudományi elméleti követelmények mellett szerepelt gyakorlati követelmény is, nevezetesen a legfontosabb iparágak ismerete és főleg a mezőgazdasági gyakorlati ismeretek megszerzése. Ezt írja elő az 1808. évi ügyrend (Geschäftsinstruktion). Az 1817. évi kormányutasítás (Regierungsinstruktion) már csak annyit mond, hogy az egyetemi tanulmányok után legalább a mezőgazdaságnak vagy egy másik iparágnak gyakorlati ismeretét kell megszerezni. Itt jelenik meg az a kívánság is, hogy amennyire ez keresztülvihető, a jelölt valamelyik bíróságnál „Auscultator” minőségében dolgozott legyen. Ettől kezdve fokozatosan növekszik a követelmény a jogi ismeretek növelése és a gyakorlati idő nagyobb részének a bíróságnál való eltöltése iránt. Az addigi porosz irányzattal szemben, amely szükségesnek tartotta a külön közigazgatási tisztviselői képzést, most már felmerül az a kívánság, hogy ez a külön közigazgatási tisztviselői képzés szünjék meg és a közigazgatás a szükséges utánpótlást a bírói pályára képesített jelentkezők (az ugynevezett „Gerichtsassessor”-ok) közül válassza ki. Ez a törekvés jelentkezik abban a tényben, hogy 1869-től, amely évben ugyanis a bírói pályára való képesítést törvényben szabályozták, egészen 1879-ig a magasabb közigazgatási pályára vonatkozó törvény (Gesetz zum höheren Verwaltungsdienst) meghozataláig, nem is vettek fel kormányreferendariusokat (Regierungsreferendar). A kormányok törekvése a külön közigazgatási tisztviselői képzés megszüntetésére azonban erős ellenállásra talált, amely éppen e most említett törvény kieroszakolásával győzedelmeskedett. A tisztán közigazgatási képzésnek azonban, amely jó hosszú ideig jellemezte a porosz tisztviselőnevelést, bizonyos engedményeket kellett tenni a tisztán jogi képesítésű bírói elem javára. Ebben a törvényben ugyanis a jogi képzettség követelése már erőteljesen domborodik ki. Ezt mutatja az u. n. első jogi vizsga (erste juristische Prüfung), amelyben tisztán jogi tárgyak szerepeltek, de mutatja a négy évre megszabott gyakorlati idő felhasználási módja is. Két teljes évet kellett ugyanis törvényeszeiken eltölteni és csak a többi időn át kellett különböző közigazgatási hatóságoknál működni. A második vizsga, a nagy államvizsga (die grosse Staatsprüfung) szóbeli és írásbeli, mely szintén jogi tartalommal telített, azzal a hozzáadással, hogy tárgyai közé

tartozott a közgazdaságtan és pénzügytan (Volks- und Staatswirtschaftslehre) is.

A bíróságoknál eltöltendő hosszú gyakorlat ellen is visszahatás jelentkezik az 1879-iki törvény 1906. évi módosításában, amelynek 4. §-a szerint az előkészítési szolgálatnak a bíróságoknál eltöltendő egy esztendei referendáriusi szolgálattal kellett kezdődnie. A pénzügyminiszter és a belügyminiszter felhatalmazást nyertek arra, hogy ennek a szolgálatnak idejét — a közigazgatási szolgálat előkészítési idejének megfelelő meghosszabbítása mellett — kilenc hónapi időtartamig leszállíthassák.

Az 1920-iki reform még tovább ment, mert a bíróságnál eltöltendő előkészítő időt már csak hat hónapban állapította meg. Másik ujitást tartalmaz a 13. §., amely megengedte, hogy egyesek kivételes esetekben szakképzettségük és a közszolgálatban eltöltött legalább három évi működésük alapján, ha a magasabb közigazgatási pályára különösen alkalmasaknak látszanak, ezekre a pályákra képesítetteknek nyilváníttassanak. Ez egyrészt engedmény kívánt lenni az abban az időben (1920) népszerű jelszó, a közigazgatás demokratizálása irányában, másrészt így nyílt rés a közigazgatásban a nem jogi szakképzettséggel rendelkezők, — elsősorban a technikai főiskolát végzettek számára, akiknek a közszolgálatba való bejuthatását az érdekeltek évtizedek óta sürgették. Ezt a rendelkezést azonban hatálytalanították a legújabb fejlemények, amelyek szerint (Gesetz zur Wiederherstellung des Berufsbeamtentums) a szabályszerű képesítéssel nem rendelkező tisztviselőknek a szolgálatot el kellett hagyniok.

A porosz kormányzatnak ma is¹ sokat vitatott kérdése, van-e szükség külön közigazgatási és külön jogi képzésre, vagy a kettő egységes lehet-e. Ez a gyakorlat kérdése is, nevezetesen az, kell-e a közigazgatási gyakornokoknak (Regierungsreferendar) és a joggyakornokoknak (Gerichtsreferendar) egymástól eltérő gyakorlatot, más-más előkészítő szolgálatot folytatniok? A már említett 1879. évi március 11-iki törvény előtt tíz esztendőn keresztül a magasabb fokú közigazgatási tisztviselői kart kizárólag a joggyakornokokból, tehát a bírói képesítésű jelöltekből egészítették ki s csak e törvény vezeti be újra a külön közigazgatási előkészítő szolgálatot. Ötven esztendővel később, 1927-ben ugyanez megismétlődött, mert ez idő óta közigazgatási gyakornokokat ismét

¹ Kühne, Einheitliche Ausbildung gemeint, Kölnische Zeitung, No. 526. Köln, 1954.

nem vesznek fel. E két történeti tény eléggé igazolja ennek az egész jogi életre kiható kérdésnek jelentőségét.

A kérdés gyökere a bírói és közigazgatási tevékenység különbözőségében van. Mi a bírói tevékenység tartalma és célja s mit csinál a közigazgatási tisztviselő? Nagy általánosságban a bíró a magánjog, a közigazgatási tisztviselő a közjog területén működik. De a bíró a büntetőjog kérdéseit vizsgálva, a közjog területét is érinti. A bíró a magánjog birodalmában az eléje terjesztett ügy feleinek diszpozitív akaratnyilvánításait tartva szem előtt, állapítja meg a tényállást, amelyre a jogszabályt a törvény szigorú betartásával alkalmazza. A bíró nem néz sem jobbra, sem balra, csak a jog szerint dönt. És pedig akkor is, ha ennek a döntésnek súlyos következményei vannak. Ezért találó az igazság allegóriája, amely bekötött szemekkel, mintegy belső látással keresi és fedi fel az ítéletben az igazság eszményét.¹

Ugyanezt teszi a bíró a közjog területén is mozgó büntetőjogi ítélezés folyamán. Itt is szigorúan alkalmazza a törvényt, bár a büntetőtörvények ma már nagyobb szabadságot adnak a bírónak arra, hogy az igazságos ítélet esetleges túlzásait enyhítse.

A bíró tehát mind a magánjogban, mind a büntetőjogban tényállásokat kutat és állapít meg. A jogszabályok szerint dönti el a felek vitáit.² Itt a törvény alkalmazása öncél. A feladat megállapítani, hogy az állam hatályos törvényei szerint, mi a jogos. A magánjogi vitákra szokták mondani, hogy ahol nincs panaszos, nincs bíró. A bíró csak akkor cselekszik, ha neki azt törvény írja elő. Ezenfelül saját kezdeményezéséből valamit tennie kifejezetten meg van tiltva. Ezzel szemben a közigazgatási tisztviselő nemcsak a tényállást állapítja meg, nemcsak a jogszabályt alkalmazza, hanem azt is figyeli, hogy határozatának mily társadalmi következményei lehetnek, milyen gazdasági hatása lehet nemcsak az egyénre, hanem a közösségre is. A kezdeményezés, amely a bírónak meg van tiltva, a biztos ismertetőjele a hivatását szerető és kiváló közigazgatási tisztviselőnek. A közigazgatási tisztviselőnek világosan kell látni az eredményt, amelyet tevékenységével el akar érni, ismernie kell a politikai, gazdasági, szociális és kulturális célokat, amelyeket megváltoztatni és javítani akar. Hatalmában kell lennie azoknak az eszközöknek, utaknak és módoknak,

¹ Delbrück, id. m. 25—29. l.

² Haussleiter, Rechtspflege und Verwaltung als zwei verschiedene Berufe, Kölnische Zeitung, No. 526, Köln, 1934.

amelyek a kitűzött cél elérésére alkalmasak. A közigazgatási tisztviselő előtt mindig a közérdek kell, hogy lebegjen, amelyet első sorban kell szolgálnia, s csak azután nézheti az egyén érdekét. A közcél szolgálatában a célszerűség és a szabad belátás szerint dönt a társadalmi élet mindenfajta ténykedéseiről. A közigazgatás eszközei gyakran jogszabályoknak az alkalmazásából állanak, de a közigazgatás tevékenysége semmiesetre sem merül ki a jogalkalmazásban. Még akkor is, amikor a közigazgatás kétségen kívül jogszabályokkal dolgozik, ezt is azért teszi, hogy ezek segítségével objektív, nem pedig tisztán csak a jog megvalósításában fekvő eredményt hozzon létre. Azok a követelmények tehát, amelyeket a hivatás a bíróval és a közigazgatási tisztviselővel szemben támaszt, nagyon különböznek, ezért van a közigazgatási tisztviselőnek más képzésre szüksége, mint a bírónak.¹ Legyen tehát a közigazgatási tisztviselő a társadalmi élet minden vonatkozásában otthonos, ami annyit jelent, hogy a jogalkalmazás mellett legyen külön képzettsége a társadalomtudományok egész területén, s legyen ugyancsak a társadalmi élet minden ténykedésében megfelelő gyakorlata, amit a leendő bírótól nem szükséges megkövetelni. Az a lényeg, hogy a közigazgatási tisztviselő a politikai pártokon felül állva döntse el a közigazgatási vitákat. E viták eldöntése komoly előtanulmányokat kíván s az állam közjogi és politikai szervezeteinek ismeretén kívül megköveteli, hogy a közigazgatási tisztviselő a közgazdasági élet szövevényes módszereit is elsajátítsa, mert csak ily ismeretekkel felruházott tisztviselő szolgálja a közösséget anélkül, hogy az egyéni érdekeken sérelem essék. Az állami beavatkozás mai széles kiterjesztése idején a közigazgatási tisztviselőnek még fokozottabban szem előtt kell tartania azt, hogy azok a jogparancsok, amelyek törvényekben és bonyolult, néha egymásnak ellentmondó rendeletekben vannak megrögzítve, csupán eszközök arra, hogyan lehet a nemzet egyetemes érdekét összeegyeztetni az egyének gyakran ellentétes érdekeivel.

Azt is hangsúlyozzák a külön jogi és a külön közigazgatási képzés mellett,² hogy az együttes képzésnél a magánjog és a büntetőjog mellett a közjog, a közgazdaságtan és a pénzügytan nagyon mostoha elbánásban részesül. Már pedig ez eddig elhanyagolt tudományzakokban való kiképzésre különös gondot kellene for-

¹ Höhere Verwaltungsvorbildung, Kölnische Zeitung, No. 554, Köln, 1934.

² Drews, B., Verwaltungsreform und Berufsbildung der Volkswirte, Verwaltungsassessor oder Wirtschaftsassessor? Zwei Möglichkeiten, München, 1930. S. 13—14.

dítani. Az ily módon képzett tisztviselő ugyanis nemcsak a közigazgatásban, hanem a mezőgazdaságban, az iparban és a kereskedelmi vállalatokban is megállja a helyét. E vállalatok a jogilag és közgazdaságilag egyaránt képzett egyéneket kétségen kívül szívesen alkalmazzák. Van olyan felfogás is, amely a jogász köztisztviselő mellé gazdasági szaktisztviselőt kíván alkalmazni. Mint-hogy azonban a közigazgatási tisztviselők nagyrésze a jogi kérdések eldöntésénél egyben gazdasági kérdésekben is határozni kénytelen, a kétfajta (jogi és gazdasági) tisztviselő hatáskörének surlódási felülete zavarólag hatna a közigazgatásra. E surlódási felület nagyságát illetőleg elég a mezőgazdasági, ipari, víz- és útügyi közigazgatásra gondolni.

A közigazgatási tisztviselők képzettségének hiányait és egyoldalúságát mind gyakrabban emlegetik. A hiányt főleg a gyakorlatiasság terén állapítják meg, az egyoldalúságot viszont abban látják, hogy nem ismerik kellően az államjogi, a társadalmi, a politikai és a közigazgatási fejlődés belső összefüggéseit.¹ Van olyan nézet is, hogy a mai köztisztviselő még nem tudta megtalálni a modern gazdasági élethez való alkalmazkodás módját. Az a jellemző, hogy a hiány oly korszak tünete, amikor a közgazdasági szempontok mindjobban befolyásolják a politikai életet s e révén a közeseményekre döntő hatással vannak.²

Spengler felfogása szerint a jövőre nézve követelmény a jogi gondolkodás egész átalakulása, éppen úgy, amint az a felső matematika és fizika területén történt. Az egész társadalmi, gazdasági és technikai élet várva-várja, hogy ez bekövetkezzék. Éles, mély gondolatok évszázadára van szükség, hogy ezt a célt elérjük. Ehhez szükséges volna a jogász előképzettségének megváltoztatása is. Nevezetesen szükség volna a jelenkor gazdasági életének közvetlen, nagy területre terjedő, gyakorlati észlelésére, a nyugati jogtörténetének alapos ismeretére, a német, angol és latin-nyelvű népek fejlődésének állandó összehasonlításával az antik jog ismeretére, de nem a mai érvényes fogalmak mintája gyanánt, hanem fényes példaként arra, hogyan fejlődik a jog tisztán a kor gyakorlati életéből. A római jog ma már nem tekinthető az örökké érvényes alapfogalmak forrásának. Azonban a római élet és a római jogi fogalmak viszonya újból értékkessé teszi a római jogot reánk nézve.

¹ Delbrück, Clemens, Die Reform der staatswissenschaftlichen Studien, München, 1920, S. 373.

² Bruck, W. F., Das Ausbildungsproblem des Beamten in Verwaltung und Wirtschaft, Leipzig, 1926, S. 15.

Megtanuljuk általa, hogy jogunkat saját tapasztalatainkból alkot-
hatjuk meg.¹

Az 1934. évben kibocsátott legújabb „Justizausbildungsord-
nung des Reiches” csak a joggyakornokokkal (Justizreferendar)
foglalkozik, ellenben nem tesz említést a közigazgatási gyakorno-
kokról (Regierungsreferendar). Az új szabályozás szerint a kikép-
zés célja a szakjában alaposan képzett, a jog kifogástalan jellemű
szolgájának nevelése, aki a nép körében vele együtt él, aki a nép-
nek az élet jogi alakításában megvesztegethetetlen és céltudatos se-
gítője és vezetője akar és tud lenni. A 26. §. szerint az előkészítő szol-
gálat célja a jogászt képessé tenni arra, hogy a jog alapos ismerete
segítségével helytálló és a népnek érthető módon szolgáltatson
jogot, a népre káros elemeket leküzdje, a jogkereső közönségnek
tanácsot adjon és minden cselekedetével a munka békéjének szol-
gáljon. Az előkészítő szolgálatból — egyebek között — legalább
hét hónapot az állami vagy községi igazgatásban kell eltölteni. Az
írásbeli feladatok közül egynek államjogi vagy közigazgatási jogi
kérdésnek kell lennie.

E rendelkezésekből arra lehetne következtetni, hogy a „Jus-
tizausbildungsordnung” reformja egyben a közigazgatási tisztvi-
selők elméleti és gyakorlati képzését is szabályozza s így ezzel vég-
legesen eldőlt volna a harc az egységes jogi és közigazgatási kép-
zés javára. Azt, hogy ez valóban így van-e, csak a jövő fogja meg-
mutatni. Egyelőre tény az, hogy az új rendeletet az igazságügy-
miniszter egyedül bocsátotta ki és nem a belügyminiszterrel közö-
sen adták ki. Már pedig feltehető, hogyha a „Justizausbildungsord-
nung” a magasabb közigazgatási tisztviselői állások utánpótlását
is szabályozná, akkor azt az igazságügyminiszter a belügyminisz-
terrel, — aki tudvalevőleg Németországban a „Beamtenminister”
megjelölést viseli, mert a tisztviselői ügyek az ő hatáskörébe tar-
toznak, — közösen adta volna ki. Az új rendelet sehol sem beszél
közigazgatási képzésről, már pedig ha ez a rendelet mind a két
képzést egyszerre kívánta volna szabályozni, mindenesetre említést
tett volna erről az egységes szabályozásról. Megjegyzendő még az
is, hogy az, aki a nagy államvizsgát letette, csak a bírói állásra
nyer képesítést (Fähigkeit zum Richteramt); már pedig, ha ez a
képesítés egyben a magasabb közigazgatási szolgálatra is képesí-
tene, a képesítés bizonyára erre is szólna.

¹ Spengler, Oswald, Der Untergang des Abendlandes, München, 1922.
Bd. II. S. 98.

Az új birodalmi községi törvény¹ is ama nézetet erősíti, hogy a közigazgatási és jogi kiépítés nem egyesített, annak ellenére, hogy már évek óta nem vesznek fel közigazgatási gyakornokokat (Regierungsreferendar). Az új községi törvény ötödik fejezetében (Verwaltung der Gemeinde) ugyanis a 40. §-ban a jogi és a közigazgatási képzést ismét egymás mellett említi.

II. A porosz magasabb közigazgatási vizsga szabályozása.

Az 1906. augusztus 10-én kelt és 1920. július 8-án módosított törvény szabályozza a magasabb közigazgatási szolgálatra való képesítést.² A magasabb közigazgatási szolgálatra szóló képesítést két vizsga letételével lehet elérni, amelyeket valamely egyetemen legalább három évi jogi és államtudományi tanulmányok előznek meg. Az első vizsga a jogi vizsga (erste juristische Staatsprüfung), az úgynevezett referendariusi vizsga. A második vizsga, a magasabb közigazgatási vizsga (grosse Staatsprüfung), az úgynevezett assessor-i vizsga, amelyet „a magasabb közigazgatási tisztviselők vizgálóbizottsága” előtt kell letenni.

Az első jogi vizsgáról legújabbban az 1934. évi július hó 22-én kelt rendelet (Justizausbildungsordnung)³ intézkedik, amely az 1923. évi augusztus hó 11-iki⁴ és az azt módosító 1929. évi június hó 19-iki rendelet helyébe lépett. Az új szabályozás első szakasza szerint a jogászoknak a birodalmi igazságügyminiszter által irányított kiképzése a gyakorlati előkészítő szolgálattal kezdődik. E szakaszból az következik,⁵ hogy ez a szabályozás csak a joggyakornokok referendariusi vizsgáját érinti, míg a közigazgatási gyakornokok első vizsgáját újból fogják szabályozni.

¹ Die deutsche Gemeindeordnung vom 30. Januar 1935. Reichsgesetzblatt 1935, No. 6. S. 49.

² Gesetz über die Befähigung zum höheren Verwaltungsdienst vom 10. August 1920, Gesetz-Sammlung S. 378. — 8. Juli 1920, Gesetz-Sammlung S. 388.

³ Justizausbildungsordnung des Reiches vom 22. Juli 1934. Reichsgesetzblatt I. S. 91.

⁴ Ausbildungsordnung vom 11. August 1923 für die erste juristische Prüfung. — Allgemeine Verfügung vom 19. Juni 1929, betreffend Änderung der Ausbildungsordnung vom 11. August 1923.

⁵ 1. §. (1) In die vom Reichsminister der Justiz geleitete Ausbildung tritt der Jurist mit dem praktischen Vorbereitungsdienst ein. (2) Voraussetzung für den Eintritt in diesen Dienst ist die Ernennung zum Gerichtsreferendar. (3) Zum Gerichtsreferendar kann nur ernannt werden, wer die erste juristische Staatsprüfung bestanden hat.

Az első és második vizsga között legalább három évi előkészítő szolgálatot (közigazgatási gyakorlatot) kell teljesíteni. Az előkészítő szolgálat a bíróságnál kezdődik, ahol hat hónapon át referendariusi minőségben kell dolgozni. A bíróságnál előírt szabályszerű szolgálat befejezése után az a kormányelnök (Regierungspräsident), akinek kerületében a joggyakornok (Gerichtsreferendar) szolgálatot kíván teljesíteni, az illetőt kormányreferendariussá (Regierungsreferendar) nevezi ki. A kormányreferendarius a kormányelnök rendelkezései alapján legalább két és fél éven át a közigazgatásnál végez szolgálatot. A kormányreferendariusok foglalkoztatásának részletes utasításait a pénzügy- és a belügyminiszterek közösen adják ki.

A törvénynek e rendelkezését az előkészítő szolgálatra vonatkozó végrehajtási utasítás egészíti ki.¹ Ennek főbb rendelkezései a következők. Az előkészítő szolgálat tartama a közigazgatási szolgálatban két és fél esztendő. Legalább tíz hónapot kell a helyhatósági tanácsos mellett (Landrat), s legalább tíz hónapot a tartományi kormány és a kerületi választmány hivatalaiban eltölteni. Ezenkívül szabály szerint három hónapot valamely állami vagy nagyobb községi rendőrhatalóságnál és három hónapot megfelelő pénzügyi hivatalban kell dolgozni. A kerületi választmánynál való működés tartamát, amely azonban öt hónapnál kevesebb nem lehet, továbbá a többi hivatalban való foglalkoztatás módját a kormányelnök szabja meg. Kivételes esetben engedélyezhető, hogy a foglalkoztatás a kerületi választmánynál és a kormánynál egy időben történjék. Abból az időből, amelyet a referendarius szabadságolás vagy betegség miatt a bírósági és közigazgatási előkészítő szolgálatból elveszít, a három évi kiképző szolgálatba 24 hét beszámítható. Szabadságolás címén azonban legfeljebb 12 hét számítható be.

Mindegyik kormányzatnál, amely referendariusokat foglalkoztat, a kiképzés vezetésével és a felügyelettel a kormány egyik tagját kell megbízni. Ez a hivatalnok a kormányelnöktől kapja utasításait. Feladata abból áll, hogy a referendariusok tevékenységét ellenőrzi, rendszeres előadásokat és gyakorlatokat tart, zárthelyi írásbeli dolgozatokat készíttet, s ezzel a referendarius gyakorlati iskolázását és tudományos továbbképzését az állam- és jogtudományok, valamint a közgazdaságtan és pénzügytan területén előmozdítja. A kormányelnök ügyel arra, hogy a referendarius a szolgál-

¹ Az előkészítő szolgálatról rendelkezik az 1923. évi nov. 15. Ausf. Anw. 4. 7. §§.

latban és a szolgálaton kívül hivatali állásának megfelelő magatartást tanúsítson. A referendariusnak a szolgálatból való elbocsátását az 1852. évi június 21-én kelt fegyelmi szabályzat 84. §-a szabályozza.

A referendariust a kormányelnök utasítása szerint a kormány egyes hivatalaiban kell foglalkoztatni. Mindegyik tisztviselő, akinek oldalán a referendarius dolgozik, nyilatkozni tartozik bizonyítványában a referendarius működéséről és képességeiről. A helyhatósági tanácsos bizonyítványának ki kell terjednie arra, milyen a referendarius bánásmódja a körzet lakóival szemben. A kiképzés befejezésekor a kormány vezető tagja beható, összefoglaló bizonyítványt ad, amelyet a kormányelnöknek kell jóváhagyni; ezt az összes bizonyítványokkal együtt a vizsgára való jelentkezés alkalmával be kell mutatni. Az előkészítő szolgálat lejártá után a kormányreferendáriust, amennyiben a kormányelnök bizonyítványa szerint a második vizsgára megfelelően előkészült, a vizsgálatra kell bocsátani.

A második vizsgálatra való bocsátás tekintetében a végrehajtási utasítás szerint a kormányelnök, hogy véleményt adhasson a vizsgáló bizottságnak a referendarius működéséről, főleg írásbeli munkáiról, a jelölt egyik nagyobb írásbeli dolgozatát mutatja be. E munka elvégzésére hat heti határidőt szab. E határidőnek legfeljebb két héttel való meghosszabbítása csak kivételes esetben engedélyezhető. A dolgozatot a referendarius önállóan köteles elvégezni, amelyet az előkészítő szolgálatot irányító hivatalnok behatóan megvizsgál és a kormányelnök láttamoz. Ennek a dolgozatnak elkészítési ideje alatt a referendariust a gyakorlati foglalkozástól teljesen fel kell menteni, azonban a dolgozat készítése idején is köteles az elméleti tanfolyamokon részt venni. A dolgozat készítésének idejét az előkészítés idejébe betudni nem lehet. Az előkészületi idő lejártával a kormányelnök vizsgálni tartozik, vajjon a jelölt a referendariusi vizsgára bocsátható-e? Ha nem, akkor a kormányelnök belátása szerint a jelölt továbbra is előkészítő szolgálatban marad. Ilyen esetben a vizsgára bocsátás elmaradásáról az irányadó indokok megjelölésével jelentést kell tenni. Ha a kormányelnök a referendariust megfelelően előkészültnek ítéli, akkor az illető meghallgatása után, a 2. és 7. §-okban felsorolt valamennyi bizonyítványt és iratot, továbbá a 8. §-ban említett dolgozatot azzal a javaslattal terjeszti elő, hogy a referendarius vizsgára bocsátható. Adott esetben a doktori oklevelet is csatolni kell. Ha az előkészület megfelelő, akkor a magasabb közigazgatási tisztviselők vizsgáló bizottsága megbízást kap arra, hogy

a „nagy államvizgát“ tartsa meg, ellenkező esetben az előkészületi szolgálat kiegészítése következik be.

A magasabb közigazgatási szolgálatra való képesítésről szóló törvény a második vizsgáról úgy rendelkezik, hogy e vizsga írásbeli és szóbeli részből álljon. Ez a vizsga kiterjed a Poroszországban érvényben levő köz- és magánjogra, különösen az alkotmány- és közigazgatási jogra, a közgazdaságtanra és pénzügytanra. A vizsgán meg kell állapítani azt, vajjon a kormányreferendarius a magasabb közigazgatási szolgálatban önállóan el tud-e látni valamely hivatali állást. A kormányreferendarius, aki a második vizgát sikerrel kiállotta, a pénzügy- és belügyminiszterek részéről kormányassessori kinevezést kap.

A magasabb közigazgatási szolgálatra szóló képesítés a következő állásokhoz volt szükséges: 1. a kormány osztályvezetője és tagja, (Abteilungsdirigent und Mitglied einer Regierung), a főelnöknek (Oberpräsident) és a kormányelnöknek (Regierungspräsident) alárendelt magasabb közigazgatási tisztviselők — kivéve a justitiariusokat és a műszaki hivatalnokokat; a kerületi kormányzat egyházi és közoktatásügyi osztályainak állásait oly személyekkel kell betölteni, akiknek vagy az iskolai szakra, vagy a magasabb közigazgatási szolgálatra van képesítésük; 2. a közigazgatási felsőbbíróság (Oberverwaltungsgericht), valamint a kerületi választmányok kinevezéssel betöltendő amaz állásainál, ahol bírói képesítés nem volt előírva; 3. a Hohenzollernterületeken a főhivatali állásoknál.

A kerületi adóigazgató állásának betöltésénél feltétel a magasabb közigazgatási vagy bírói szolgálatra szóló képesítés, ezenfelül az adószolgálatban kimutatott gyakorlati előkészítő szolgálat. A közigazgatási hatóság „justitiarius“ állásának eléréséhez a magasabb igazságszolgáltatási képesítés szükséges. A pénzügyi és belügyminiszterek felhatalmaztatnak, hogy azokat, akik a magasabb bírói szolgálatra szolgáló képesítést elnyerték, továbbá kivételesen más személyeket is, nevezetesen, akik szakképzettségükkel és valamely nyilvános közigazgatási szolgálatban (legalább három évi működésükkel a magasabb közigazgatási szolgálatra különösen alkalmasaknak bizonyultak, a magasabb közigazgatási szolgálatra képesítetteknek nyilváníthatják.

III. A porosz közigazgatási gyakornokok ellenőrzése és irányítása a közigazgatási előkészítő szolgálat idején.

A porosz tisztviselőképzést mindenkor a kezdő tisztviselőkkel, az előkészítő szolgálatban tanuló éveiket töltő jelöltekkel való beható foglalkozás jellemezte. Ez a tisztviselőképzés biztosította azt az utánpótlást, amelynek kezébe nyugodtan le lehetett tenni a porosz állam igazgatását. Erre a célra szervezték meg a „tanulmányi vezető” intézményét is.

A gyakornokok részére tanulmányi vezetőket az egyes tartományi kormányoknál először az 1906. augusztus hó 12-én kiadott végrehajtási utasítás alapján neveztek ki. Ez az intézmény kitűnően bevált. Az utasítás kívánatosnak mondja, hogy a tanulmányi felügyelők abból a célból, hogy a vizsgálóbizottság követelményeiről tudomásuk legyen, a szóbeli vizsgákon mint hallgatók lehetőleg vegyenek részt. Az ezt szolgáló utazások szolgálati kiszárlásoknak tekintendők. Oly vizsgákon, amelyeket az illető tanulmányi vezető által kiképzett gyakornok tesz le, ez a tanulmányi vezető nem jelenhetik meg. A tanulmányi vezetők rendszeresen részt vesznek az államtudományi továbbképző tanfolyamokon is, amely célból szabadságot élveznek. Ez alkalmakkor a kiképzés kérdéseit a tanulmányi vezetők együttesen, rendszeresen megbeszélik.¹

A teljesség kedvéért a legújabb német jogfejlődésről is meg kell röviden emlékezni. Az új német állam megcsinálta a jogi oktatás reformját² és arra törekszik, hogy egészen új alapokra fektesse a köztisztviselői nevelést, egyben az egész közzolgálatnak is új tartalmat és jelentést igyekszik adni.³

¹ Wandersleb, Hermann. Die Befähigung zum höheren Verwaltungsdienst, Berlin, 1927. 42. l.

² Richtlinien für das Studium der Rechtswissenschaft (Grundgedanken, Aufbau des Studiums, Leitsätze für die Fakultäten, Leitsätze für die Studenten, Studienplan der Rechtswissenschaft). Deutsche Wissenschaft, Erziehung und Volksbildung, Amtsblatt des Reichs- und preussischen Ministeriums für Wissenschaft, Erziehung und Volksbildung und der Unterrichtsverwaltungen der anderen Länder, 5. Februar 1935, Heft 5, S. 48.

³ „Die nationalsozialistische Staatsform, die die lebensbedingte Organisation aller Volksteile darstellt und lediglich aus dieser Notwendigkeit überhaupt Gestalt gewinnt, sind die Personen, die in dieser Organisation tätig werden, notwendige Diener der Volksgemeinschaft. Ihre Arbeit stellt in ihrer Auswirkung nicht mehr den Ertrag irgendeiner „Ware“ dar, sondern sie bedeutet eine heilige Pflicht an der Volksgemeinschaft, die sinnfällig Ausdruck findet in dem Eid, durch den sich der deutsche Beamte dem Führer als dem Repräsentanten dieser Volksgemeinschaft verschworen hat. Heute ist der Beamte

Az új német jog két alapelven épül fel. Egyik a népközösség (das Prinzip der Volksgemeinschaft), másik a vezéri (Führerprinzip) elv. Az államról vallott felfogás is ehhez igazodik. Az állam fogalma azonos a hatósági és hivatalnoki apparátus fogalmával, amely apparátus a „Führer“ kezében a népközösségnek tartozik szolgálni.¹ Ez alapelveknek megfelelően szervezi meg Németország a köztisztviselői nevelést és ezért 1933-ban megszervezték a „közös telep“ (Gemeinschaftslager) és a munkaközösség (Arbeitsgemeinschaft) intézményeit, 1934-ben pedig a kollégiumi (Kameradschaftshaus) nevelést. Ez intézményeknél csak a joggyakornokokról van szó, miután azonban jelenleg közigazgatási gyakornokokat nem vesznek fel s a közigazgatás a szükséges kiegészítést és utánpótlást ezidőszerint a joggyakornokok közül veszi, ez intézmények tárgyalása a közigazgatás szempontjából is szükséges.

A közös telep intézménye a porosz igazságügyminiszter 1933. évi július 29-i rendeletén nyugszik, amely a nagy államvizsgára bocsátott gyakornokok közös együttéléséről intézkedik.² Ez a rendelet hangsúlyozza, hogy a nemzeti szocialista állam nem elégszik meg azzal, hogy a jövő bírója és ügyésze szaktudományában jó képzettséget mutasson fel, s gyakorlati tekintetben is járatos legyen, s hogy a nagy jogi államvizsgán szellemi alkalmasságának bizonyosságát adja. Az államnak mindenek előtt tudnia kell, hogy az, akit bírói vagy ügyészi minőségben az állam legfontosabb felségjogainak őrzésével akar megbízni, igaz jellemű német férfiú legyen. Az eddig meghonosított vizsga erről termé-

als Beauftragter des Führers ausführendes Organ und Mittler des vom Vertrauen des Volkes getragenen Führerwillens.“ (Völkischer Beobachter, Der Wert der Beamtenarbeit, Februar, 1935.)

¹ Nem hagyható megemlítés nélkül, hogy az új német állam alapelvei mennyire azonosak a XVIII. évszázad porosz államának alapelveivel. Nagy Frigyes 1752-ben készített politikai végrendeletében (Politisches Testament) a következőket mondja: „Alle Massnahmen müssen gut durchdacht sein, Finanzen, Politik und Heerwesen auf ein gemeinsames Ziel steuern: nämlich die Stärkung des Staates und das Wachstum seiner Macht.“ A mai felfogás szerint a nép „nicht die Willens-, sondern mehr die Gefühlsgrundlage des politischen Lebens. Es ist das Instrument, auf dem der politische Führer spielen kann.“ Nagy Frigyes végrendelete szerint „Ein System kann aber nur aus einem Kopfe entspringen; also muss es aus dem des Herrschers hervorgehen.“

Az új német közjogról tájékoztat Höhn, Reinhardt, Die Wandlung im staatsrechtlichen Denken, Hamburg, 1934.

² Verfügung des preussischen Justizministers vom 29. 7. 1935 über das Gemeinschaftsleben der zur grossen Staatsprüfung zugelassenen Referendare, Justizministerialblatt, S. 210.

szetesen képet nem adott. Eszközt kellett keresni, amellyel ennek a jellemkutató vizsgának célját elérjék. Ezt a célt szolgálja a gyakornokok közös élete, mert a férfi jelleme a másokkal való együttes élet folyamán mutatkozik meg és csak így együttélés útján domborodik ki az, vajjon a gyakornok bírói vagy ügyészi munkára hivatott-e? Ennek következtében ennek az együttélésnek célja a jelölt jellemének vizsgálata. Ezért a részvétel befejezésekor a közös élet vezetőjének nyilatkozatot kell adni arról, milyen magatartást tanúsított a résztvevő az együttélés folyamán, s milyen különös jellemvonásokat észleltek a résztvevőben.¹

A rendelet szerint a közös élet² oly módon szervezendő, hogy az együttesen élő jelöltek harmadik személyek szolgálatait igénybe nem vehetik, hanem arra vannak utalva, hogy ezeket a munkákat az ő közös telepükön egyedül végezzék el. A közös élet igazi együttélés legyen barátsági alapon, a közösség életében érvényesülő vezető gondolatnak tökéletes keresztülvitelével. A közösség a sport szempontjából és egyéb megfelelő módon tevékenykedjék, azonban semmiesetre se vegyen fel munkatervébe oly tevékenységet, amely közvetlenül a vizsgálatra való előkészítésre szolgálna.³ Az a rendelkezés, amely szerint az együttélő jelöltek harmadik személyek szolgálatát igénybe nem vehetik, még az élelmszerrel való ellátás és az ágynemű mosása tekintetében is maradéktalanul valósuljon meg. Abból a célból, hogy képet nyerjünk a közös életet élő gyakornokok munkájáról, álljon előtünk rövid összefoglalásban egy napnak a lefolyása. Reggel 6 órakor felkeltek a gyakornokokat, akik 20—30 emberre berendezett szobákban vannak elhelyezve. Egy perccel később az egész közösségi telep a testnevelés céljára szolgáló udvaron sorakozik a reggeli sportra, amely 6 óra 30 '-ig tart, s vagy versenyfutásban vagy tornagyakorlatokban áll. Reggel 6 óra 30 '-tól 8 óráig mosakodás, szobatakarítás és a szobanapos szolgálatot teljesítő által a szoba lakói részére a kávé elhozatala, majd reggelizés. Nyolc órakor kezdődik a szolgálat a szabadban, ami az első héten rendgyakorlatokból áll, majd később szabad gyakorlatokra térnek át. Fegyverrel való képzés nem volt. A szolgálatnak ez a része 11 óra 30 perckor ér véget. Tizenkét órakor az ebédhez sorakoznak, amely után egy óras fekvéssel járó pihenés következik. Délután 14 óra 30 '-tól

¹ Ule, Ein Gemeinschaftslager der preussischen Referendare, Berlin, 1935. Verwaltungsarchiv, Band 38, S. 438.

² Ziffer 2 und 3 der Verfügung.

³ Ule, id. m. 439. l.

16 óráig sportot vagy testgyakorlást üznek. Félórás kávé-uzsonna után világnézeti iskolázás folyik a vacsora idejéig, amelyet 19 órákor kapnak. A vacsora előtt vagy után egy félórán át közös ének van. Husz órákor a szolgálat általában befejeződik és a 22 órákor bekövetkező takarodóig mindenki kedve szerint tölti idejét, ha ugyan a munkaszolgálat vagy a birodalmi vasuti védelem önkénteseivel nem tölti el barátságos összejöveteleken az estét.¹

A munkaközösség (Arbeitsgemeinschaft) intézményét az 1934. évi május hóban kiadott porosz igazságügyminiszteri rendelet szabályozza, amely a gyakornokok nevelését célozza és a nevelés szelleme, továbbá a gyakorlati keresztülvitel szempontjából egészen új utakon halad. E rendelet szerint a gyakornokok az előkészítő szolgálat befejezésekor korántsem felelnek meg még azoknak a követelményeknek, amelyeket a nemzeti szocialista állam a jog szolgálaitól megkíván. Minden jövődő nemzeti szocialista jogásznak az a feladata, hogy a néppel szemben érzett felelősségének és hivatásának teljes tudatában, komolysággal és szorgalommal saját képzésén dolgozzék, a kegyelet érzésétől vezetve, az ősoktól átszármazott szellemi javak megszerzésén fáradozzék, az új idők gondolataitól vezetve a nemzeti szocialista jog felépítéséhez fogjon hozzá. E ponton a fiatalságot vezetni és ebben segíteni első feladata a nemzeti szocialista államnak.

A porosz igazságügyminiszter mindazoktól a tisztviselőktől, akikre a jövőben a gyakornokok kiképzését bízta, megköveteli, hogy ezt a nagyjelentőségű feladatot örömmel és a legteljesebb odaadással végezzék el. Soha se szorítkozzék a bíró arra, hogy a hozzá beosztott gyakornoknak csupán a mindennapi üzleti élet technikáját mutassa meg, hanem mindig rá kell mutatni arra, mi a határozatoknak és rendszabályoknak értelme és célja. Be kell vezetni a jelöltet az emberekkel való bánásnak, az egymással harcoló érdekek mérlegelésének, az ítélkezésnek és egyetértésnek magas művészetébe. A bírónak azonban mindenekfölött példaadás útján kell hatni. E cél elérése végett rendeli a miniszter, hogy a kiképző idő második szakától kezdve munkaközösségek szerveztesse, amelyek elvileg 20—25 gyakornoknál többet ne foglalkoztassanak. Egy munkaközösség gyakornokai a kiképzés hátralévő ideje alatt lehetőleg együtt maradjanak, hogy körükben a baráti összetartozás élénk szelleme fejlődhesse ki. Egymást neveljék a gyakornokok, csiszolják, pallérozzák egymást, s ekként

¹ Ule, id. m. 439—40. l. E leírást teljes egészében ebből a dolgozathól merítettük.

megtanulják, hogy egymáshoz alkalmazkodjanak. Mindegyik munkaközösséget egy bíró vagy ügyész vezet, akit minden egyéb szolgálattól mentesíteni kell, hogy ekként abban a helyzetben legyen, hogy két egymás mellett működő munkaközösséget irányíthasson. A munkaközösség vezetői meggyőződéses nemzeti szocialisták legyenek, egyben kiváló jogászok, akik minden gyakornok előtt mintaképpül szolgálhatnak és megvan a képességük az ifjúság vezetésére. Ezek a vezetők meggyőző egyéniségűek legyenek, akik felé az ifjúság szíve hajlik. Ne tegyék azt, ami eddig szokásos volt, hogy a gyakornokokkal gyakorlati eseteket beszéltek meg, hanem legyenek felelősek a reájuk bízott gyakornokok teljes neveléséért és főleg arra törekedjenek, hogy a gyakornokokból oly jogászokat faragjanak, amilyenekre a német népnek szüksége van. Ezért nem szabad a szakszerű képzésre szorítkozniok, hanem növendékeik egész életmódjára és világnézetére befolyást kell gyakorolniok. Ezért nagyon sokat együtt kell lenniök a gyakornokokkal, akik e célból a hét egyik napján mindig a vezetők rendelkezésére állanak. Ugyanakkor legyenek a megtekintések és egyéb közös vállalkozások. Ezenkívül a közösség vezetője hetenként kétszer dupla órákban gyűjtse maga köré a saját csoportját, hogy a képzés jogi részét ápolja és főleg az új jogfejlődést figyelemmel kísérje. A közös összejöveleteken kívül is módot kell adni a gyakornokoknak, hogy a vezetőket bárhol megtalálják. A gyakornokok minden kérdéssel, bajukkal, szükségleteikkel forduljanak a vezetőhöz, akiben segítő, megértő barátot és tanácsadót lássanak.¹

A főiskolai diákság birodalmi vezetője 1934. szeptember 20-án kezdődő hatállyal rendelettel szabályozta a főiskolákra jelentkező hallgatók első és második félévére kötelező kollégiumi (Kameradschaftshaus) nevelést. Az 1934/35. iskolai évtől kezdve az első és második félév folyamán a diákkollégiumban nevelik az ifjúságot, amely e két félévben ugyanazon a főiskolán köteles beiratkozni. Ezeket a diákkollégiumokat a helyi diákság vezetője szervezi meg. A diákság választja és változtatja tetszése szerint a diákkollégiumok vezetőségét. A becsületügyi és fegyelmi eljárás új szabályozása szintén a német diákság jövő feladata.

¹ Berliner Tagblatt, Nr. 251; Jhg 65, 18. Mai 1934.

7. §. Az osztrák magasabb közigazgatási vizsga.

I. Fejlődéstörténete.

Az 1795. év határákő az osztrák köztisztviselői kiválasztás terén.¹ Addig Ausztriában — az angol és a francia példára való hivatkozással — nem kívántak a közigazgatási pályára jelentkezőktől sem főiskolai tanulmányokat, sem különleges jogi képesítést. A jogtudományi és államtudományi képzettséget tanúsító bizonyítványokat Ferenc császár uralkodása előtt csupán az igazságszolgáltatásban és pedig a bíraktól, ügyvédektől és az ügyészekről követelték meg.

A XVIII. évszázad utolsó évtizede valóban fordulópontot jelent a közhivatalok betöltésének történetében. Oly tisztviselőknél is, akik politikai és közigazgatási életpályájukon hosszú, érdemes múltra tekintettek vissza, s akik komoly gyakorlati eredményekre mutathattak rá, ezidőben már lépten-nyomon akadályokat gördítettek az előrehaladás, az előlépés útjába, ha főiskolát nem végeztek, s a jogi vizsgák letételéről szóló bizonyítványra nem hivatkozhattak. Ennek a következménye nem maradt el. Száz és száz kerületi biztos (Kreisscommissär) utólag akarta megszerezni a hiányzó képesítést. Ehhez azonban évekre terjedő tanulmányok és e célból több évre szóló szabadságolásuk lett volna szükséges. Minthogy ily tömeges szabadságolás nem volt lehetséges, megszületett a gondolat, hogy a hiányzó képesítést magánúton, otthoni tanulással pótolják. Az így szerzett ismeretekről a főiskolákon, állami vizsgabizottságok előtt adtak számot és siker esetén bizonyítványt is nyertek. A hiányos tanulmányok kiegészítésének ez a módszere eleinte a helyi közigazgatásban, a járási kerületben honosodott meg. Követte a képesítésnek hasonló kiegészítése a katonai és a pénzügyi közigazgatásban, majd a számvitel terén is. Ez a körülmény végre rávezette az osztrák közigazgatást arra a határozott követelményre, hogy azontúl a fogalmazási szakba gyakornokul csak az volt felvehető, ki jogi főiskolát végzett és az előírt jogi és államtudományi vizsgákat sikerrel kiállotta.²

Az 1819. évi március 16-án kelt udvari rendelet (Hofkanzlei-

¹ Beidtel, Ignaz, Geschichte der österreichischen Staatsverwaltung 1740—1848, II. Bd./1792—1848), Innsbruck, 1898, S. 149.

² U. o. 150—151. l.

dekret) a minősítés rendszeresebb szabályozására törekszik. Az udvari kancellária (Hofkanzlei) jelentése a császár rendelkezésére hivatkozik, amely szerint közszolgálatra a fogalmazási szakon csak oly egyének bocsáthatók, akik jó erkölcsiségükön kívül teljesen kielégítő képesítést tudnak felmutatni. „A tapasztalat arra tanít, hogy a hatóságok kinevezései és javaslatai e szempontoknak nem mindig felelnek meg. Hosszú, bár eredményekben szegény gyakorlat, dícséretes, bár képesség híjján sikertelen szorgalom, azután vagyoni és családi viszonyok tekintete igen gyakran érvényesül a jóakarató szándék és a pályázók, meg rokonaik, szűnni nem akaró kérései révén... Ily módon közepszerű vagy alig közepszerű képességű egyének jutnak az állam szolgálátaba.”¹

Az udvari rendelet szabályozásának lényege a következőkben foglalható össze. „A valóságos alkalmazást a fogalmazási szakban való gyakorlatnak kell megelőznie. Ez a gyakorlat azonban egymagában nem ad jogosultságot a hivatali alkalmazásra. Az, aki a járási biztos (Kreiskommissär) vagy a fogalmazó állását akarja elnyerni, a tartományi hivatalban vagy az udvari szolgálatban, előzőleg szigorú gyakorlati vizsgát tartozik letenni. Erre a vizsgára csak az bocsátható, aki a felső tanulmányokról szóló bizonyítványokkal rendelkezik és legalább hat havi gyakorlatot mutat ki. A vizsga a járási biztosok és a fogalmazók számára egységes... A vizsgák a tartományi székhelyeken folynak. A vizsgálóbizottság elnöke a tartományi főnök vagy helyettese, tagjai két kormánytanácsos, akik erre az ügyek ismerete és szigorúságuk révén kiválóan alkalmasak. A bizottság rendelkezésére áll egy titkár vagy fogalmazó, aki a jegyzői teendőket látja el. A vizsgálat szóbeli és írásbeli részből áll. A szóbeli vizsga a szolgálat értelmi követelményeit öleli fel, ennek folytán törvényismeretből, nyiltparancsok, rendeletek és szabályzatok ismeretéből áll, az ügymenetből és a kezelési előírásokból adott esetekre való gyakorlati alkalmazásokkal. Az írásbeli vizsga egy kérdés kidolgozásából áll, amely a jelölt ítélőképességét van hivatva igazolni. A vizsgálóbiztosok a kérdéseket írásban tartoznak előkészíteni, s mindegyik kérdésnél megjelölni, vajjon a felelet jó, közepes, vagy rossz-e. Erre a vizsgára a császár különös figyelmet fordít. Sajatkezűleg rendeli el 1819-ben, hogy a vizs-

¹ Körner, Alois, Zur Geschichte der praktischen Prüfung für den höheren Dienst in der inneren Verwaltung Österreichs, Wien-Berlin, 1935. Zeitschrift für öffentliches Recht, Bd. XIII., Heft 2., S. 223—224.

gálóbizottság ügyeljen arra, hogy a vizsgálatra jelentkezők a kérdéseket előre meg ne tudják. Ügyeljenek továbbá arra is, hogy a feladott kérdések megoldásánál idegen segítségben ne részesüljenek.¹ A vizsgálóbizottság rangban idősebb tanácsosa útján a vizsgálat teljes lefolyásáról a tartományi széknak jelentést tesz. Ha a jelöltet képesítettnek ítélik, az erről szóló határozat csupán a következő kitételekkel intézkedik: „Járásbiztosi vagy fogalmazói állásra képesített”, vagy „kitünően képesített”. A teljes alkalmatlanság esetét kivéve, a vizsga egy esztendő múlva megismételhető. Mentességet a vizsgálat alól a császár engedélyezhetett.

Öt év után újabb szabályozást láttak szükségesnek. Az 1824. évi május hó 13-án kelt udvari rendelet (Hofkanzleidekret) szerint a pályázó először jelöltként lép a tartományi hivatal szolgálatába. Legfeljebb egy éven belül, amely határidőt a tartományi főnök nyomós okból meghosszabbíthat, szigorú vizsgát kell tenni. Ha ez a vizsga sikerül, akkor a jelölt fogalmazógyakornok lesz. Szolgálati ideje csak ez utóbbi időponttól számít. Egyébként mindegyik tartományi hivatalban (Landesstelle) egy — tudása, erkölcsisége és gondolkodása révén kiváló tanácsost kellett kiválasztani és Ő Felségéhez felterjeszteni. Ennek lett a hivatása, hogy a jelöltekre és a fogalmazógyakornokokra felügyeljen. Az ő különös kötelessége, hogy a gyakornokok alkalmasságára és erkölcsére ügyeljen, őket tanácsokkal segítse, hamis utaktól elterelje, rendre tanítsa, az osztályok főnökeivel, ahová ezek beosztást nyertek, kiképzésük tekintetében megállapodjék. Végül a tartományi főnöknek szóbeli vagy írásbeli jelentést tegyen mindenről, ami a jelöltek magaviseletére és kiképzésére vonatkozik. Pénzsegélyt (adjutum) a tartományi hivatalban szolgáló fogalmazógyakornok általában nem kap. A járási hivataloknál (Kreisamt) teljesített szolgálat különös megbecsülését domborítja ki az udvari rendelet (8. pontja) azáltal, hogy a járási hivatalok számára szükséges fogalmazógyakornokok kiválasztásánál a tartományi szék fogalmazógyakornokai közül azokat kell kijelölni, akik ügyesség, rátermettség és tisztesség (erkölcsösség) szempontjából különösen kitűnnek. A valóságos szolgálati állá-

¹ Körner, id. m. 224. l.

Arra nézve, hogy Ferenc császár mennyire érdeklődött a tisztviselők és azok munkája iránt, mutatja 1835-ban tett kijelentése: „az úgynevezett zsepikkel és tudósokkal semmire sem jutunk. Ők mindent jobban akarnak tudni, s az ügyek menete elé akadályokat gördítenek. A mindennapi ügymenet nem tetszik nekik. Pedig a legfontosabb az emberi józan ész és a kitartó türelem”.

sok betöltésénél elsősorban azok a járási fogalmazógyakornokok részesülnek előnyben, akik ezekkel a tulajdonságokkal rendelkeznek. A járási fogalmazógyakornokokat éppen ezért célszerűen be kell vezetni a járási hivatalok ügykörébe. Minden itt előforduló ügyben gyakorlatot kell szerezniök. Megfelelő és állandó munkát kell nekik adni, egyben erkölcsi szempontból állandó felügyelet alatt kell lenniök. A tartományi főnöknek mindezekről meggyőződést kell szerezni, hogy mindig tudomása legyen a fogalmazógyakornokok magatartásáról, képzettségéről, alkalmazhatóságáról és erkölcsösségéről.¹

Az előkészítő szolgálat szabályozásának fejlődéstörténetében újabb módosítást tartalmaz az 1838. évi szeptember 6-iki udvari rendelet, mert a közszolgálatba való felvétel feltételeit szigorúbbakká teszi. Csak azok az egyének vehetők fel fogalmazógyakornokokul, akiknek tanulmányi és erkölcsi bizonyítványai kitűnő eredményről tanúskodnak. A jelöltet képessége, alkalmazhatósága és erkölcsisége szempontjából próbaszolgálatra bocsátják, amely legalább 6 hétig, s legfeljebb 3 hónapig tarthat. E célból a jelöltet vagy valamely járási hivatalba, vagy a tartományi szék egyik tanácsosa mellé osztják be szolgálattételre. Ha e minőségben megfelel, akkor rendes fogalmazói gyakorlatra bocsátják és egyik járási hivatalba rendelik be. Egy év lefolyása után, — amely meg nem rövidíthető, de a második esztendő vége előtt, a fogalmazógyakornok a tartományi hatóság előtt a járási biztosi és fogalmazói szolgálatra előírt szigorú gyakorlati vizsgát tartozik letenni. Erre nézve a rendelet fenntartja az addigi gyakorlatot. A vizsgálat sikertelensége esetén hat hónapon belül a vizsgálatot egyszer lehet megismételni. A jó sikerrel letett vizsga után a fogalmazógyakornokokat a tartományi széken (Landesstelle) kell alkalmazni. Azontúl az alkalmazás mind a járási hivatalban, mind a tartományi széken, a tartományi elnöktől függ. A Mária-Terézia-akadémia növendékei és a konviktus tagjai, akiket a császár politikai szempontból (politische Linie) közszolgálatra utal, ugyancsak vizsgálatot kötelesek tenni, csupán az ideiglenes jelölti próbaszolgálat alól mentesek.

A politikai (közigazgatási) vizsga újabb szabályozására az 1851. évi december 31.-i² nyiltparancssal szervezett vegyes (a politikai igazgatást és az igazságszolgáltatást első fokon egyesítő) járási hivatal adta meg az alkalmat. Erre vonatkozólag 1852.

¹ Körner, id. m. 227. l.

² Regierungsblatt I. Nr. 4. 1852.

szeptember hó 14-én a császári kabinetiroda a belügy- és igazságügyminiszterhez a következő tartalmú rendeletet adta ki. Azokra a kapcsolatokra való tekintettel, amelyek a két közszolgálati ágban, nevezetesen a politikai közigazgatásban és az igazságszolgáltatásban a hivatali állások betöltésénél érvényesülnek, s amelyek az egyesített járási hivatalok ujjaszervezése által jelentőségben még fokozódtak, az eddigi rendelkezések kiegészítésére van szükség. Ez új szabályok szerint kell a két közszolgálati ág személyzetének szükséges utánpótlását nevelni, kiképezni és begyakorolni, mindegyik szolgálati ág sajátlagos természete szerint ugyan, mindazonáltal közös alapelvek érvényesítésével. E révén mindkét életpálya állásaira való pályázat egyöntetűvé lesz. A jövőben egyik szolgálati ág sem fog a másik rovására kivételes előnyt élvezni, mert ily kivétel a szolgálat kárát jelentené. Ezek szerint az igazságügyi miniszternek és a belügyminiszternek kimerítő és beható vizsgálat tárgyává kell tenni az államvizsgára vonatkozó előírásokat a követelmények felállítására, nevezetesen a bírói és a politikai (közigazgatási) hivatalra való képesítés feltételeire nézve. Ez alapon javaslatokat kell felterjeszteni oly célból, hogy a jövőben mily előírások bocsátandók ki. Ugyancsak megfontolandó, mily előírások szükségesek ahhoz, hogy a politikai (közigazgatási) és bírói hatóságok irodai és kezelői szolgálata számára mily módon biztosítható a megfelelő utánpótlás.¹

II. Az osztrák magasabb közigazgatási vizsga szabályozása.

Ennek a gondos előkészítésnek eredménye az 1854. évi október 10-i császári rendelet,² amelynek határozatai a következők:

Aki a közigazgatási (politikai) szolgálatban fogalmazógyakornok akar lenni, köteles a törvényekben kötelezően előírt jog- és államtudományi tanulmányokat teljesen befejezni, az előírt elméleti vizsgákat eredménnyel letenni. Ezenfelül azok, akik fogalmazógyakornoki alkalmazást óhajtanak, hat heti, legfeljebb három hónapi próbaszolgálatra kötelezettek. Ha ezek a próbaszolgálatban megfeleltek, hivatalnoki esküre bocsáttatnak.

A fogalmazói vagy magasabb állásnak a politikai (közigazgatási) szolgálat fogalmazói karában való elnyerése végett a

¹ Körner, id. m. 228—229. l.

² Kaiserliches Patent: „Praktische Prüfung für die politische Geschäftsführung“. Reichsgesetzblatt No. 262 von 1854.

politikai vizsga sikeres letételét kell igazolni. Mindegyik fogalmazógyakornok ezt a vizsgát legkésőbbben hivatalba lépésének napjától számított három éven belül köteles letenni, ellenkező esetben a jelöltet a fogalmazói szolgálatból el kell bocsátani.

Ha a jelölt a vizsgálatot kétszer eredmény nélkül megkísérelte, többé vizsgára nem bocsátható (15. és 20. §§.).

A közigazgatási szolgálatra képesítő gyakorlati vizsgára csak oly jelölt bocsátható, aki kimutatja, hogy felvételétől számítva legalább egy esztendőn keresztül valamely politikai hatóságnál megfelelő szorgalommal használta fel hivatali idejét.

A gyakorlat befejezéséről az a hatóság, amelynek szolgálatában a jelölt alkalmazva van, illetve, amelytől a gyakornok a felvételi engedélyt megszerezte, annak a hatóságnak tartozik hivatalos jelentést tenni, amely előtt a vizsgát letenni óhajtja. A jelölt alkalmazhatóságát (alkalmas voltát), „igen szorgalmas“, „szorgalmas“ vagy „kevésbé szorgalmas“ megjelölésekkel határozottan igazolni kell, továbbá igazolni kell azt is, hogy általában a képességnek mily fokáról tett tanúságot és erkölcsi megpolitikai tekintetben milyen a magatartása. A „kevésbé szorgalmas“ minősítés esetén a jelöltet vizsgára sem szabad bocsátani.

A közigazgatási szolgálat számára előírt gyakorlati vizsgára bocsátás iránti kérvényeket a tartományi kormánynál kell benyújtani, amely a belügyminisztériumhoz való fellebbezési jog fenntartása mellett határoz, a kérvényeket a beérkezés időrendjében elintézi és a vizsgálat megtartásának határidejét kitűzi. Gondoskodni kell arról, hogy a kérvény beadásának napjától számított két hónapon belül mindegyik folyamodó a vizsgát letehesse. Ha a jelölt azt kívánja, hogy a gyakorlati vizsgát ne annál a tartományi hatóságnál tegye le, amelynek kerületében gyakorlaton volt, a vizsgára való bocsátás iránti kérvényt ekkor is ott kell benyújtani. Ez a hatóság tartozik a kérvényt döntés céljából annak a tartományi hatóságnak főnökéhez áttenni, ahol a jelölt vizsgázni óhajt. Ebben az átiratban meg kell jegyezni, vajjon a jelölt esetleg eredménytelenül tett vizsgálati kísérletet (4. §.), vagy hogy a vizsgára bocsátást már más kormányzéknél kérte.

A vizsgálóbizottságot a politikai kormányzék főnöke állítja össze, amely a főnök, esetleg helyettesének elnöklete alatt e hatóság két tanácsosából vagy ezeknek helyetteseiből, mint bizottsági tagokból áll.

A vizsga először írásbeli, azután szóbeli részből áll. Az írásbeli vizsgálatot egyszerre több jelölt teheti le, mindenkor a hivatali helyiségben az egyik vizsgálóbizottsági tag vagy a tartományi

hatóság egyik tisztviselőjének ellenőrzése mellett és pedig oly módon, hogy a jelöltek a törvénykönyvek, törvény- és szabálygyűjtemények rendelkezésükre álljanak, azonban egyéb segítség, a jelölteknek egymással és más személyekkel való érintkezése kizárassék. Az írásbeli kidolgozás a vizsgálóbizottság intézkedése szerint a felsőbb hatósághoz intézendő jelentésből, valamely közigazgatási ügy tárgyalása folyamán az ügyfelek között eldöntendő határozatból, vagy a közigazgatás különböző ágaiban felmerülő kérdésekre adott írásbeli megoldásokból állhat. A tárgyak kiválasztásánál a vizsgálóbizottság ügyelni tartozik arra, hogy a feladat a jelöltek szokásos (közepes) képességét feltételezve legfeljebb nyolc órán belül megoldható legyen. Az írásbeli vizsga sohasem terjedhet egy napon túl. A dolgozatot még ugyanazon a napon, mielőtt a jelölt a hivatalos helyiséget elhagyná, a felügyelettel megbízott biztosnak át kell adni. A felügyelőbiztos ellenjegyzés és lepecsételés útján teszi lehetetlenné a vizsgálati dolgozat utólagos változtatását vagy esetleges kiegészítését. A kidolgozott feladatot a vizsgálóbizottság elnökének kell átadni, aki ezt átvizsgálás céljából a szóbeli vizsgálat előtt a vizsgáló bizottsági tagokhoz juttatja.

A szóbeli vizsgát minden egyes jelölttel külön kell megtartani. A vizsga tartama két óra. A vizsgán meggyőződést kell szerezni arról, vajjon a jelölt a fennálló közigazgatási szervezetről alapos ismeretekkel rendelkezik-e, vajjon a közigazgatási tisztviselőkre a szolgálat minden ágában nélkülözhetetlen törvényeket és rendeleteket, különösen az egyenes adózás szabályait, a közigazgatási hatóságok szervezetét, kezelési előírásait és ügykezelését (ügymenetét) ismeri-e? Egyidejűleg a vizsgáló bizottságnak meggyőződést kell szerezni arról, vajjon a jelöltnek van-e és milyen mértékben világos felfogása és ítélőképessége, éleslátása, gyakorlati érzéke és rendes előadóképessége? Különösen vizsgálat tárgyává kell tenni a jelölt írásbeli dolgozatát, hogy a vizsgálóbizottság meggyőződést szerezhesen a kidolgozott tárgyra vonatkozó észrevételekre adandó feleletekből, vajjon a tárgyat a jelölt alaposan és helyesen ítélte-e meg.

Kérdéseket mindegyik vizsgálóbiztosnak kell tennie. Az elnök belátásától függ, vajjon a kérdések feltevésében részt akar-e venni. A feltett kérdéseket a vizsgáról felvett jegyzőkönyvbe fel kell venni. A vizsga befejezésekor mindegyik kérdésnél meg kell jegyezni, hogy a jelölt a kérdéseket a kérdező vizsgálóbiztos megelégedésére mily mértékben oldotta meg. A jegyzőkönyv záradé-

kában a vizsgálóbizottság szavazásának a szóbeli vizsgálatra vonatkozó eredményeit kell kiemelni,

A vizsgálóbiztosok, akik az írásbeli dolgozatokat átnézés végett kézhez vették, ezekről véleményt tartoznak mondani és a biztosok egyike, akit az elnök jelöl ki, ezt a véleményt, továbbá a vizsgálóbizottság által előterjesztett javaslatot a tanácsülésen előadni tartozik. Ez az ülés szavazattöbbséggel határoz arról, hogy a jelölt az írásbeli és szóbeli vizsga összeredménye alapján „kitűnő”, „igen jó” vagy legalább „jó” eredménnyel állotta-e ki a vizsgát, avagy az eredmény elégtelensége folytán a vizsgáló bizottság által meghatározandó idő eltelte után, esetleg a gyakorlat meghosszabbításával a vizsgát megismételni tartozik.

A kiállott vizsgáról a jelölt hivatalos bizonyítványt kap, amelyből a vizsga eredménye is kitűnik.¹

Az 1854. évi szabályozást kiegészíti az osztrák belügyminisztériumnak 1875. évi december 31-én kelt rendelete, amely az 1854. október 10-i császári rendelet első szakaszának második bekezdését módosító 1875. április 15-i törvény 13. szakaszára támaszkodva a közigazgatási fogalmazógyakornokokra nézve megállapítja, hogy a jogvégezettek, ha megfelelő a minősítésük, a korábban előírt, legalább hat heti próbaszolgálat nélkül is azonnal felvehetőek fogalmazógyakornokokul. Megesketésük azonban csak egy teljes évi, minden tekintetben kielégítő próbaszolgálat után történhetik meg. E határidőn belül azok, akik be nem váltak, azonnal elbocsáthatók anélkül, hogy a kincstártól bármit is igényelhetnének. A tartományi főnök belátásától függ, hogy a fogalmazógyakornok mikor kapja valamely megüresedett állás illetményét (adjutum). Az illetmény odaítélésénél a jelölt szolgálati alkalmazhatóságát, valamint vagyoni és egyéb körülményeit kell figyelembe venni. Ez esetben azonban az illetmény odaítélése szabály szerint csakis teljesen megfelelő, legalább hat heti szolgálat után következhetik be.²

A belügyminisztérium 1902. augusztus 30-án kelt rendelete szerint, — amely az 1854. október 10.-i császári rendelet 1. §-nak jogparancsát a maga teljességében juttatja érvényre, a közigazgatási szolgálatban fogalmazógyakornoki minőségben csak azokat a pályázókat veszik fel, akik valamennyi elméleti államvizsga sikeres letételét igazolják. A belügyminisztériumnak az

¹ Pachner-Eggenstorf, Adolf, Der österreichische Zivilstaatsdienst, Wien, 1910, S. 50—53.

² U. o. 53. l.

igazságügyi, a pénzügyi és kereskedelemügyi minisztériumokkal történt megegyezése alapján 1903. január 1-től kezdve a jogvégzetteket bírósági gyakorlatra, a pénzügyi hatóságoknál, a póstaigazgatóságoknál fogalmazói gyakorlatra csak valamennyi elméleti államvizsga sikeres letétele után lehet bocsátani. Eddig az államtudományi vizsgák letétele előtt is alkalmazni lehetett a politikai fogalmazói szakra a jogvégzetteket. Külön ki kell emelni, hogy a fogalmazógyakornokok felvételére vonatkozó szabályok a bécsi rendőrigazgatóság fogalmazógyakornokainak felvételére is irányadók.¹

Az 1914. évi osztrák köztisztviselői szolgálati pragmatika² előírja, hogy „a tisztviselőjelölteknek (a gyakornokoknak) előkészítő szolgálatot kell kimutatniok. Ennek az előkészítő szolgálatnak részletes határozmányait külön rendeletek fogják szabályozni“. Újabb rendeletek azonban nem jelentek meg, mert mind a gyakorlati vizsga, mind az előkészítő szolgálat ma is az ismeretett 1854. évi császári rendeleten nyugszik, amely nagy részében ma is hatályban van, kivéve természetesen azokat a rendelkezéseket, amelyek a közigazgatási szervezetnek időközben többször történt módosítása folytán megváltoztak, vagy amelyeket a változott viszonyok tettek tárgyatalanokká. Ilyen szervezeti változás a közigazgatásnak az igazságszolgáltatástól való elválasztása, az igazságügyi közszolgálatra való képzésnek a magasabb közigazgatási szolgálatra szolgáló képzéstől való elválasztása. Módosítást tartalmaz az 1924. évi köztisztviselői illetménytörvény,³ amely nemcsak az illetményügyet szabályozza, hanem a közigazgatás szervezetében is többszörös változtatást eszközölt. A köztisztviselők alkalmazását illetőleg azt a rendelkezést tartalmazza, hogy a két évben megállapított előkészítő szolgálat $1\frac{3}{4}$ évre csökkenthető, avagy $2\frac{1}{2}$ évre is emelhető. Ez a rendelkezés a közszolgálat egész területére szól.⁴

Az 1914. évi osztrák közszolgálati pragmatika alapelvei a háborút követő időszakban az államéletben bekövetkezett változások ellenére ma is érvényben vannak. Különösen érvényes ez a

¹ Pachner-Eggenstorf, id. m. 47. l.

² Die Dienstpragmatik, Gesetz vom 25. Jänner, 1914.

³ Gehaltsgesetz vom 18. Juli 1924, Bundes-Gesetzblatt, 1924. S. 245.

⁴ Körner, Alois, Zur Reform der Vorbildung für den höheren Dienst in der inneren Verwaltung Österreichs, Zeitschrift für öffentliches Recht, Bd. VII, Berlin, 1927, S. 416.

szolgálati pragmatika (Dienstpragmatik) 87—155. §§-aiban szabályozott fegyelmi jogi részre nézve.¹

De az osztrák köztisztviselők egyéb jogviszonyait illetőleg sem érintették lényegbe vágóan a világháboru befejezése után alkotott idevágó törvények, sem pedig az 1921. évi július 13-iki illetménytörvény,² sem az 1922. évi június hó 28-iki kiegészítő illetménytörvény,³ sem az 1924. évi június 18-iki új, ma is érvényben lévő illetménytörvény. Ezek az illetménytörvények megtartják az 1914. évi szolgálati pragmatika rendelkezéseit, így az osztrák szövetségi állam tisztviselőinek (Bundesbeamten) közjogi viszonyait szabályozó rendelkezéseket, azonban a tisztviselői állások tagozódását, a szövetségi tisztviselők felvételét, előléptetését több tekintetben módosítják.

A legújabb jogfejlődés sem hozott Ausztriában lényegbe vágó változást a közzolgálati jog, illetőleg a magasabb közigazgatási szolgálatra képesítő vizsga szabályozásában. Az új osztrák tekintélyi állam rendi alkotmányának megfelelően a köztisztviselők is helyet kaptak a rendi szervezetben a köztisztviselői kamara⁴ életrehívása útján. Egyébként a magasabb közigazgatási állások utánpótlása ma is a tárgyalt 1854. évi császári rendeleten nyugszik. Figyelemreméltó, hogy azok, akik 1935. július 1-én érik el a 18. életévüket, már csak úgy nyerhetnek alkalmazást az állami szolgálatban, — amennyiben az összes törvényes feltételeknek megfelelnek, ha katonai szolgálatuknak már eleget tettek.

¹ L. Falck, E., Österreichisches Beamtenrecht, Beamtenjahrbuch, Berlin, 1928, Heft 1., S. 57.

² Bundes-Gesetzblatt, 1921, S. 587.

³ U. o. 1922, S. 567.

⁴ Bundesgesetz vom 19. Oktober 1934 über die Einrichtung des Berufsstandes der öffentlichen Bediensteten. (Beamtenbund, Kameradschaften, Bundes-Beamtenkammer, Landes-Beamtenkammer, Dienstgemeinschaften). Bundesgesetzblatt für den Bundesstaat Österreich, 25. Oktober 1934. Stück 97.

MÁSODIK FEJEZET.¹

A közigazgatási tisztviselők kiválasztása Magyarországon 1870-ig.

8. §. Rendelkezések a régi magyar jogban, amelyek a közszolgálatban — különösen a magasabb közigazgatási szolgálatban — elméleti vagy gyakorlati képesítést írtak elő.

A régi magyar törvényekben kutatva nagyszámban találunk rendelkezéseket a köztisztviselőkre vonatkozólag. Ezeknek némelyike közszolgálati jogunknak ma is alkotó része.² Túlnyomó részük azonban már csupán a közszolgálati jog történetéhez szolgál adalékul. A köztisztviselőkre vonatkozó eme rendelkezések csaknem kivétel nélkül a köztisztviselői állás elnyerésének első és legfontosabb feltételül a magyar nemzethez való tartozást jelölik meg.³ Sokszor találkozunk azzal a követeléssel, hogy az

¹ E fejezetben a rendelkezésre álló kútforrásokból merítettük azt az anyagot, amely ily keretben együtt még meg nem jelenvén, arra törekedtünk, hogy a kútfők pontos tükrét adjuk az idézetek hűségével.

² 1790: XVIII. t. c. 1. §. „Amennyiben a magyar kormányzéseknek az ország törvényei megtartására tett esküvel való kötelezés nem volna behozva, az behozassék és ezután azoknak tagjai a törvények megtartására is hitbeli esküvel kötelezzék magukat; épségben maradván a honlakosoknak joga az országgyűlésen és a többi sérelmek között panaszt emelniök az olyan ellen, aki esküvel erősített hite ellenére cselekednék“. 2. §. „Ó Királyi Szent Felsége az igazság és méltányosságban gyökerezőnek, sőt saját királyi szolgálata természetével megegyezőnek ismeri el, hogy egyszerű földadásra senkit se lehessen hivatalától megfosztani, nehogy a véletlen ártatlanokat sujtson; s azért senki viselt szolgálatából ne bocsáttassék el előbb, mint a vád pontjai az ilyen beárult tisztviselővel, a körülmények különféslegéhez képest Ó Felsége által meghatározandó módon közöltetnének és neki a maga tisztázására teljes alkalom nyújtatnék. Épségben maradván egyebekben a főnnálló törvényeknek a hivataloktól való elmozdítására vonatkozó rendeletei“.

A rosszelkű árulkodások megakadályozásáról szóló 1805: V. t. c. (de praecavendis sinistris delationibus) 2. §. Névtelen feljelentésre semmit sem kell adni. (Ne nullus anonymarum delationum usus fiat.) 5. §. A beárultakkal az ügyiratokat ne hézagosan, hanem egész teljességükben, a tanuk vallo-másaival és neveivel együtt közöljék; a tanuk képessége elleni kifogásokat fogadják el, hogy így az országlakosok becsülete és vagyona a rosszakarók kajánságától megóvassék (quo sic honor et fortunae regnicolarum a malevolorum subreptionibus praeserventur).

A törvények szövegét Márkus Dezső, Magyar Törvénytár, milleniumi kiadás után közöljük. A latin szöveget Csiky Kálmán fordította.

³ Ez a kívánság szólal meg a köztisztviselők minősítéséről szóló 1885: I. t. c. 1. §-ában, amely szerint az állami, vagy törvényhatósági tisztviselőnek magyar állampolgárnak kell lennie.

illető birtokos s e révén független legyen.¹ A magyar nemzethez való tartozás követelése a törvényekben végig vonul az egész magyar Corpus Juris-on, az idegen befolyás elleni százados küzdelmeknek beszédes tanubizonyságául. Ehhez társul a XVIII. évszázad végén kezdődő küzdelem a magyar nyelv elismeréséért. Ennek a magasztos küzdelemnek tragikus állomásairól az országgyűlési iratok tanuskodnak.² A protestantizmus térfoglalása, tehát a XVI. évszázad közepétől kezdve fakad életre az a kívánság, hogy egyik felekezethez tartozás se legyen gátja a köztiszttségekre való alkalmazásnak. A XVIII. évszázad végén megjelenik a nem nemesek hivatalképeségének gondolata a magyar közszolgálati jogban, amely az 1844:V. t.c.-ben nyeri törvényhozási befejezését.³ A nem magyar nyelvű állampolgárok egyenjogúsága is törvényben nyert biztosítékot.⁴

¹ 1486: LX. t. c., 1625: XVI. t. c., 1741: XI. t. c.; a birtokot és függetlenséget kifejezetten is említi az 1725: LVI. t. c. 3. §-a. „Az alispánok és a megyék egyéb tisztviselői az igaz nemesek számából s rendéből, birtokosok és nem érdekeltek, s ama megye földesurainak semmi módon le nem kötelezettek legyenek“.

² Szekfü Gyula, Iratok a magyar államnyelv kérdésének történetéhez 1790—1848, Budapest, 1926.

³ A „Magyarországon született összes plebejus rangú emberek“ és a városi polgárság kérvényeire II. Lipót király a következő választ adta. „A polgári és paraszt osztály minden hivatalra képesnek nyilvánítandó, mind a helytartótanácsnál, mind az udvari kancelláriánál. Hivatalban és közszolgálatban fontosabb a képesség a születésnél. Az armalisták pedig, ha nincs is birtokuk, feltétlenül hivatalképesek bárhol. Azonkívül nevemben biztosítani kell ezt a két osztályt arról, hogy Én kellően rendelkezem a felől, hogy a kamarai, bányászati, posta, harmincad stb. tisztiségeknél kellő tekintet legyen reájuk. Azok betöltése úgyis tisztán akaratomtól függ. (Da ohnehin deren Besetzung lediglich von meiner Willkür abhängt.“) Marczali Henrik, Az 1790—91-i országgyűlés, Budapest, 1907, II. köt., 162—165. l.

A nem nemeseknek is minden közhivatalokra lehető alkalmazásáról szóló 1844: V. t. c. szerint „az országban a kapcsolt részekben született, vagy honosított, s törvényesen bevett bármely vallású lakosoknak, akár kinevezéstői, akár választástól függő minden közhivatalokra leendő alkalmazásában az, hogy a nemesi osztályhoz nem tartoznak, akadályul nem szolgálhat“.

⁴ A nemzeti egyenjogúságról szóló 1868: XLIV. t. c. 27. §. „A hivatalok betöltésénél jövőre is egyedül a személyes képesség szolgálván irányadóul, valakinek nemzetisége ezután sem tekinthető az országban létező bármely hivatalra vagy méltóságra való emelkedés akadályául. Sőt inkább az államkormány gondoskodni fog, hogy az országos bírói és közigazgatási hivatalokra, s különösen a főispánságokra, a különböző nemzetiségekből a szükséges nyelvekben tökéletesen jártas s másként is alkalmas személyek a lehetőségig alkalmaztassanak“.

4.800/1925. M. E. 1. §. „Minden magyar állampolgár faji, nyelvi vagy val-

A minősítési kérdés, vagyis a köztisztviségeket viselőknél szellemi, s pedig elméleti és gyakorlati készültségét is sok régi törvényünk említi. Ezek a rendelkezések azonban nem az elméleti készültség megszerzésének módját írják elő, hanem általánosságban rendelik, hogy csakis olyanok alkalmaztassanak, akik a köztisztviségek viselésére alkalmasak, értvén ezen a bármilyen úton megszerzett jogi és közigazgatási tudást.

I. Mátyás dekrétumában, az 1486: LX. t. c.-ben olvassuk, hogy „a királyi felségnek az ő főpapjai és bárói tanácsával és akaratával mindenik megyében valamely bárót vagy más jeles és jó módú birtokos embert, aki tudniillik megfelelőnek és alkalmasnak látszik, kell megyei ispánná kineveznie“.

I. Ferdinánd idejében, az 1548: LXVI. t. c. 1. §-a szerint, „akik hivatalukat rosszul látják el vagy abban hatalmaskodást követtek el (qui officia ipsorum male administrant, vel violentias in illis exercent), azokat az egész vármegye kérésére a dolog valóságának kiderítése után hivataluktól meg kell fosztani“.

II. Mátyás 1608. évi koronázás előtti dekrétumának 10-ik cikke elrendeli, hogy „a kancellárság tisztét valamelyik jól érdemesült személynek kell adományozni“. A 11-ik törvénycikk szerint pedig „a vég helyi tiszttartóságokat és kapitányságokat a királyi felség született magyaroknak és más alávetett megkapcsolt nemzetbelieknek, még pedig alkalmas és arra jól érdemesült személyeknek adományozza“.

II. Ferdinánd uralkodása idején az 1625: XVI. t. c. elrendeli, hogy „a kapitányi, alkaptányi és a többi tisztségeket, minden valláskülönbség nélkül jól érdemesült és birtokos férfiaknak adományozzák“.

A III. Ferdinánd uralkodása idején hozott 1638: XVII. t. c. szerint „őfelsége a jövőre a tetteleg ürességben levő és jövőre megüresedő tisztségeket, minden valláskülönbség nélkül, az arra alkalmas, jól érdemesült és a katonai dolgokban járatos jó birtokú bennszülött személyeknek adományozza“.

Mária Terézia 1741. évi dekrétumának 11. cikke szerint „üresedések bekövetkező eseteiben ezen királyi helytartótanácsba az

lasi különbség nélkül a törvény előtt egyenlő és ugyanazokat a polgári és politikai jogokat élvezi. Valamely kisebbséghez való tartozásból nyilvános állások, hivatalok és méltóságok elnyerése vagy a különböző foglalkozások és iparok gyakorlása tekintetében előny vagy hátrány senkire sem háríthat.“

A nemzeti egyenjogúságról alkotott törvény idézett szakasza sok rokonná tartalmaz „La Déclaration des Droits de L'Homme et du Citoyen“ hatodik pontjával“. L. 11. lapon.

ország minden részeiből alkalmas s az ország dolgait és alkotmányát ismerő férfiakat, birtokos magyarokat alkalmazand“. A 16. cikk második bekezdésében „igazságosnak ismeri továbbá a fentnevezett királyi felség, hogy a kanonokságokra hasonlóképen csak alkalmas és képes, s az ország törvényeit és szokásait s a hazai nyelvet tudó magyarok alkalmaztassanak“.

II. Lipót 1790. évi dekrétumának 17. cikke szerint a király kijelentette, hogy „mind az államminiszteriumhoz magyarokat alkalmazand, mind pedig rendeleteket ad, hogy ha a magyar nemzetből különben a szükséges tehetségekkel és minősültségekkel bíró egyének követségi állások betöltésére hajlandóságot mutatnak, olyanoknak a belső állami kancelláriában minden megkívántató alkalom nyújtassék a maguk beható kiképzésére“.

Ferenc király 1792. évi dekrétumának 7. cikke értelmében „bizonyos idő lefolyása alatt lassankint közhivatalt az ország határain belül csak olyanok nyerjenek, akik egyéb, rendesen elvégzett tanulmányaik mellett a hazai nyelv ismeretét is a tanárok bizonyítványával igazolni tudják“. A 8. cikk szerint „az államminiszteriumba magyarok alkalmazását illető rendelkezése foganatosítására törekedni fog és hogy már a belső államkancellária utasítást is kapott Öfelségétől, miszerint született magyaroknak nyújtson alkalmat arra, hogy magukat mellette a magasabb szolgálatokra és a külügyek vitelére kiképezzék, minélfogva azok, akik a szükséges minősítéssel el vannak látva, jelentkezzenek a belső államkancelláriánál“.

Amint az idézett törvények igazolják, csak nagy általánosságokban kívánták meg a közügyeket intézőktől a rendszeres jogi és közigazgatási előtanulmányokat. Ugyanazok a kifejezések ismétlődnek a törvényekben évszázadokon át. „Tekintélyes férfiak“, „jól érdemesült személyek“, „alkalmas személyek“, „alkalmas és arra jól érdemesült személyek“, „minden valláskülönbég nélkül jól érdemesült és birtokos honfiak“, „jól érdemesült és alkalmas hazafiak“, „oly személyek, akik életkoruknál fogva az ilyen méltóságokra alkalmasak“, „az ország minden részéből alkalmas és az ország dolgait és alkotmányát ismerő férfiak, birtokos magyarok“, „a kanonokságokra hasonlóképen csak alkalmas és képes s az ország törvényeit és szokásait s a hazai nyelvet tudó magyarok“, „közhivatalt az ország határain belül csak olyanok nyerjenek, akik egyéb, rendesen elvégzett tanulmányaik mellett a hazai nyelv ismeretét is a tanárok bizonyítványával igazolják“ és így tovább. Ez utóbbi egyébként az első törvény (1792), amely „egyéb ren-

desen elvégzett tanulmányok“ igazolását említi. Az 1723: XXX. t. c., mely a kerületi táblák felállításáról és az azoknál alkalmazandó személyekről szól, 3. §-ában rendeli, hogy a kerületi táblák „mindegyike, az elnökkel együtt, magyar születésű s ez országban jó birtokos és a hazai jognak szabatos ismeretével (ac juris patrii exactam notitiam), s egyenlő bíraskodási hatáskörrel felruházott, bírói esküvel kötelezendő öt személyből álland“.

A közhivatali állásokba való jutásnak pontos szabályozását találjuk II. Józsefnek, a kalapos királynak alkotmányellenes rendeleteiben. József a fogalmazói állások elnyerésének feltételül a jogvégzettséget írta elő és ezzel először teremtette meg a kapcsolatot az iskolaügy és a közszolgálat között. Nem szüntette meg a felekezeti jogtanító intézeteket, „hanem ami majdnem egyértékes volt ezzel, azt mondta, hogy vizsgát csakis állami jogtanító intézetekben lehet tenni és így II. József ügyesen beleterelte az állami jogtanító intézetekbe a jogot tanuló fiatalságot. Így teremtette meg az állami jellegű oktatás túlsúlyát. De II. József nem élt örökké. Csak tíz évig uralkodott. Amint behúnyta a szemét, a felekezeti jogi akadémiák megint felburjánzottak. Állami jogtanító intézet kevés volt, ezzel szemben sok volt a felekezeti jogtanító intézet. A jogi doktorátus még nem volt minősítő. Ez az állapot, vagyis a felekezeti jogi oktatás túlsúlya eltartott egészen addig, amíg a német uralom újra hatályosabban nem érvényesült, azaz 1848-ig“.¹

II. József mindjárt uralkodása legelején, az 1780. évi december hó 28. kelt rendelettel bevezeti a minősítési táblákat. „A már előbb bevezetett évenkénti szolgálati minősítési tábla (Conduitleste) a közszolgálatra nagy hasznot jelenthet, mert a feljebbvalók ez úton az alárendelt személyzetről fokozatosan pontos tudomást fognak szerezni, ha az alsó hivatalok az igazságnak megfelelő pontos megállapítás alapján az állam javára a magasabb hatóságoknak megfelelő jelentéseket tesznek majd és a hatóságok hasonló jelentéseket terjesztenek fel az udvari hivatalokhoz. E jelentések kivánságom esetén az én kezemhez is kerülnek. E célból mind a polgári, mind az udvari katonai tanács hivatalaiban meghonosított minősítési táblák ürlapjait közlöm. Mindegyik hatóság saját

¹ Kováts Gyula felszólalása az 1911. évi Országos Jogászgyűlésen, „Miképen kellene megállapítani a közigazgatási hivatalnokok képesítését és szabályozni a gyakorlati közigazgatási vizsgát“ című kérdés tárgyalása alkalmával. Az 1911-ik évi Országos Jogászgyűlés Irományai, II. köt., Napló, Budapest, 1912, 327. l.

hivatala és az alsóbb hivatalok részére a szolgálati táblák ürlapjait legjobb tudása szerint módosíthatja, új rovatokkal kiegészítheti. Az ürlapot, amely latin nyelven is szerkeszthető, jóváhagyás végett hozzám fel kell terjeszteni.”¹ II. Józsefnek a magyar kancellárhoz 1781. április hó 22-én intézett elhatározása szerint „az ügyek megfelelő jó vezetésének feltétele a főnökbbe vetett teljes bizalom, s ezért önnek a javítást célzó javaslatai tekintetében teljesen szabad kezét adok. Ön tehát a multa és a tényleg fennálló állapotra való tekintet nélkül csak a közönség és az állam javára vezesse az ügyeket és minden egyes érdekében méltányosan járjon el. Főfigyelmét arra fordítsa, hogy az ügykezelést egyszerűsítse, minden szabálytalanságot elkerüljön, az ebből szükségképen előálló iratváltást csökkentse, az egész vonalon a személyzetlétszámban tekintélyes megtakarítást érjen el. Amiképen ezt keresztülviszi, gondolataimat felfogja, valóra váltja és állandóan gondoskodik fenntartásukról, fog engem meggyőzni az ön képességéről és szolgálati buzgalmáról, s engem önnel szemben igaz bizalmam megtartására fog indítani. Fogjon tehát mindenre tekintet nélkül munkához!”² Az 1874. szeptember 15-án kelt végzésében mondja II. József, hogy „a kancellária azt az újabb előterjesztést, mely szerint a latin nyelv használatának megszüntetését egy tartandó országgyűlésig elhalasztandónak véli, már azért is megtakaríthatta volna, mert hiszen csak nyelvről van szó s nem tárgyról és én éppen nem vagyok az az ember, ki szappanbuborékokat ágyúgolyónak vesz. A német nyelvnek általam ismételten elrendelt bevezetése a közélet minden ágába, még pedig a meghatározott progressio szerint, megmásíthatatlan akaratom. Hogy most a kancellária miként fogja e célnak megfelelőleg tanácsosait és titkárszolgálatát, továbbá miként fogja intézni akaratom teljesítését a helytartótanács, a kamara, az erdélyi gubernium és kincstár s végül a megyék: az előttem igazán közömbös, ha csak éppen az alattvaló a házipénztár által magasabban nem terhelhetik. Aki pedig mindehhez nem akar alkalmazkodni, vagy pedig nem ragad meg hozzá minden eszközt, annak nyitva minden ajtó az elbocsátáshoz (zu quittiren), — a kancelláriától kezdve a legutolsó megyei tisztig.”³

¹ Marczali Henrik, Magyarország története II. József korában, II. köt., Budapest, 1885, 473. l. (A resolutio a magyar kancelláriai levéltár 6549/1780. száma alatt van).

² U. o. 473. l. (A resolutio száma: Császári kabinet-levéltár 751/1781.)

³ Kármán Mór, Közoktatásügyi tanulmányok, II. köt., Budapest, 1911.

II. Józsefnek az 1785. évi május hó 20-án kelt nagyfontosságú és kimerítő rendelete a közszolgalatba lépést és előlépést, azután a közigazgatási gyakorlatot szabályozza. „A közszolgalat és az azzal szorosán összefüggő közjó érdekében van, hogy minden közszolgalatot derék, s a reájuk bízott ügyekre reátermett egyének lássanak el. E cél elérése végett szükséges, hogy a magyar királyságban, megyében, közigazgatási és bírói állásaiban, valamint a királyi udvarnál, továbbá a magyar királyi erdélyi hivataloknál minden egyént képességének megfelelő helyen alkalmazzanak, őket az alsóbb hatóságoktól a magasabb hatóságokhoz való előléptetésre képesítsék, s ezentúl bizonyos fokozatokat állapítsanak meg. Miután ez állásokban és szolgalatokban, ahol jelentéseket szerkesztenek, parancsokat teljesítenek és parancsok teljesítését ellenőrzik, van az igazi iskola, ahol a testi épségen kívül a megfontoláshoz, a megítéléshez és mások kioktatásához előzetes ismeretek kellenek, ezentúl elengedhetetlen követelményképen állítjuk fel azt a tételt, hogy a magyar királyságban és a hozzátartozó tartományokban azok a fiatal emberek, akik közszolgalatra jelentkeznek, származzanak bármely rendből is, elsősorban a megyékben a közigazgatási és bírósági szolgalatban legyenek gyakorlaton, majd innen kerüljenek a helytartósághoz, ahol az egyik előadóhoz osztatnak be. Ezentúl a helytartóságnál fogalmazási állást senki sem érhet el, mielőtt a megyei ügyekben jártasságra nem tett szert, azután pedig a helytartóság előadója mellett nem volt gyakorlaton és nem szolgalált ideiglenesen valamelyik megyénél vagy kamarai közigazgatásban. Ugyanilyen módon udvari fogalmazói minőségben csak azt lehet alkalmazni vagy előléptetni, aki külső szolgalatban működött; viszont titkárnak az léptethető elő, aki a fogalmazásban írói képességének és ügyességének kiváló tanubizonyosságát adta.

A helytartóságnak titkárait az erdélyi udvari hivatal és királyi biztosságok legkiválóbb fogalmazói közül kell kiválasztani, akik csak abban az esetben léptethetők elő udvari titkárokká, ha fogalmazói minőségükben a fenti állásokban ügyességük és rátermettségük bizonyítékait szolgalattatták. A magyar helytartósági tanácsosok az udvari titkárok, kamarai igazgatók (Administratoren), tartományi főbiztosok vagy alispánok közül, az udvari tanácsosok ellenben a helytartósági tanácsosok és a királyi Kúriánál szolgaló bírák meg bírósági ülnökök közül választandók.

101. l. A császári resolutio száma 3602/1784. Kabinet-levéltár. Kaunitz véleményével együtt közli Marczali, id. m. 555. l. (Függelék.)

Azoknak az egyéneknek, akik a legfelsőbb rendelet kiadása előtt már tényleges szolgálatban állottak, s magánszorgalom és a hivatali állásban való alkalmasság révén egyik vagy másik hivatali állásnak megfelelő szakismereteket szereztek, rendkívüli esetekben, ha az illető állásra ilyen egyén teljesen kielégítő képességgel rendelkezik, felmentés adható.¹

A magyar királyi udvari kancelláriának a magyar királyi helytartótanácsához intézett — 1787. évi április 9-én kelt 4098. számú rendelete hivatkozik az 1785. évi május hó 20-án kelt 5897. számú rendeletre, amely a közigazgatási pályára készülő elöléptetési rendjét szabályozza. Ennek kapcsán a kancellária a király utasítására szigorúan meghagyta a helytartótanácsnak, hogy a fogalmazói szakra, továbbá — a már szolgálatot teljesítő hivatalnokok közül senki — tanácsosi és alispáni állásra javaslatba nem hozható, aki az előírásnak megfelelő közigazgatási és jogi tanulmányok elsajátítását szabályszerűen igazolni nem tudja. A függelék tartalmazza a Magyarországon és Erdélyben alkalmazott hivatalnokoknak Ő Felsége által jóváhagyott rangsorát, továbbá Magyarországon és a német örökös tartományokban alkalmazott hivatalnokok rangsori viszonyát, hogy ezt a jövőben figyelembe vehessék, főleg abban az esetben, ha a magyar és erdélyi közigazgatási hatóságok hivatalnokai a német örökös tartományok hivatalnokaival összekerülnek közös hivatali tennivalók céljából, vagy a határon vizsgálat adódnék vagy ehhez hasonló történnék, hogy így a rangviszonyokból adódó valószínű lehetőségek már előre szabályozást nyerjenek. Elhatározta továbbá a király, hogy minden hivatal kiadója, iktatója és levéltárosa a titkári rangot nyerje el, s így ezek rangjuknak megfelelően a titkári magasabb fizetési osztály illetményeibe lépjenek elő és a beadványok jegyzőkönyvét vezető titkár a kiadóhivatali vagy az iktatóhivatali igazgató címét viselje.²

A magyar királyi udvari kancellária 1787. augusztus hó 1-én 9013. szám alatt kelt és a magyar királyi helytartótanácsához intézett rendeletében utal az ugyanazon évi április 6-án 4098. szám alatt kelt rendeletre és közli, hogy a király a közigazgatási szoi-

¹ Ezt a legfelsőbb rendelkezést a jövőben a legpontosabban be kell tartani, s az egész országban érvényes legfelsőbb jogszabályként kell kihirdetni és e szabály végrehajtásáról ellenőrzés útján kell meggyőződni. Bécs, 1785. évi május hó 20-án. (Gróf Pálffy Károly aláírásával). A m. kir. helytartótanács levéltára, Benigna Mandata 16484/1785. május 20.

² Bécs, 1787. április 6. (Gróf Pálffy Károly aláírásával). Országos Levéltár, m. kir. helytartótanács levéltára. 22.089/1787. sz. Normale.

gálatban történő jövődő előléptetések részletesebb szabályozása végett a következőket rendeli:

„Senki a közigazgatási szakban álláshoz nem juthat, aki iskolai bizonyítványokkal nem igazolja a jogi és főleg a közigazgatási tudományok szabályszerűen történt elsajátítását vagy a főiskolai kar bizonyítványával azt, hogy a vizsgát szabályosan letette. Ő Felsege elhatározása szerint azok sem hagyhatók ki a további előléptetésekből, akik az előírt tanulmányok befejezéséről szabályszerű iskolai bizonyítványokkal nem rendelkeznek ugyan, azonban eddig teljesített szolgálataikkal a magasabb hivatali állásra való képességükről tanubizonytságot tettek. Miután minden tanulmány, s így a jogi tanulmányok is a bölcséleti tanulmányok útján való előkészítést kívánják meg, senki sem vehető fel a jogi szakra, aki a bölcséleti tanulmányokban való ismereteit nem igazolja. Protestánsok, akik saját tanintézeteikből kerültek ki, ahol bölcséleti tanulmányokkal foglalkoztak, s ezekről bizonyítványokat mutatnak fel, minden nehézség nélkül az egyetemek vagy az akadémiák jogi tanulmányaihoz bocsáthatók. Abból a célból, hogy a növendékek, akik az előírt tanmenet szerint tanulmányaikat befejezték és alkalmasságuk meg jó erkölcsük révén kitűntek, a megérdemelt előléptetésben részesülhessenek, a királyi tanulmányi főigazgatóknak minden iskolai év végén közölni kellett e tanulók jegyzékét azokkal a királyi biztosokkal, akiknek kerületében álláshoz szeretnének jutni vagy arra reményük van. Ugyanezt kell az egyetemnek is megtenni. Ezt a jegyzéket az említett tanulmányi főigazgatók, valamint az egyetem vezetősége a kormányzéknek is megküldeni tartozik, amely ezt minden iskolai év végén a kir. udv. kancelláriához terjeszti fel. Ebben a jegyzékben minden egyes ifjú nevénél meg kell jegyezni, hogy melyik főispánnál van előjegyzésben. A főispánoknak az előjegyzésbe vett ifjakat kell mindenekelőtt a megyékben gyakorlatra bocsátani és azután a jelentkező képesség mértéke szerint ezeknek alkalmazására különös figyelemmel lenni. A szolgálati lajstromokban külön rovatot kell vezetni arról, hogy az újonnan alkalmazott iskolai vagy vizsgabizonyítványokkal rendelkezik-e és mely tanintézettől kapta azokat? Ha pedig csupán teljesített működése révén alkalmas, ezt a működését pontosan részletezni kell. Ez a kormányzék (Landesstelle) szolgálati lajstroma számára is irányadó. Ezt a legfelsőbb elhatározást egyidejűleg és egyforma szövegben az ország valamennyi tanintézetében közzé kell tenni, hogy a tanuló ifjúság tudomást szerezzen arról, hogy a jövőben az előléptetés

egyedüli feltételei: a jó erkölcs és a buzgalommal párosult alkalmasság“.¹

II. József abszolutisztikus, sokszor drákói² rendeleteiről Szekfű Gyula megállapítja, hogy ezek nemcsak a közigazgatás és törvényhozás, hanem a közoktatás elnémetesítésére vezettek. II. József ezzel a magyar nyelvre tényleg súlyos csapást mért, mert a közoktatás és közigazgatás nyelvét igyekezett németté tenni. Egyszerű központi rendszabályról volt tehát szó, amely a közszolgálat érdekét tekintette elsősorban és a számos nemzetiséget egyesítő monarchia kormányzásának meg közigazgatásának egységét óhajtotta megteremteni. Szekfű szerint e reánk nézve végzetes rendszabálynak alkotója nem akarta kiirtani sem a magyar nyelvet, sem a magyar nemzetiséget. Szekfűnek ez a nézete az akkori korszak gondolkodásmódjába beilleszkedve menti II. József végzetes rendszabályának belső rugóit. Annyi azonban kétségtelen, hogy e rettenetes rendszabály, amennyiben hosszú életű lett volna, a magyar nemzetre és nyelvünkre halálos csapásként nehezedett volna.³

Meg kell emlékeznünk az 1790-es reformkorszak nemes lendületének egyik szép bizonyítékáról, amely tárgyunkat is érdekli s amelynek alapos bírálója megállapítja, hogy „lényegükben... megtaláljuk benne mindazokat az elveket, amelyek mindmáig nyíltan vagy csak a háttérben, korán vagy csak megkésetten érvényesülve a magyar közművelődést s az idevágó intézkedéseket irányították“.⁴ Az 1791: XV. t. c. ugyanis országos bizottságot küld ki, amelynek feladata az, hogy a nemzeti nevelés általános elveinek rendszerét (*systema generalis principiorum nationalis educationalis*) megállapítsa. Az elkészült törvénytervezet címe, „Törvényjavaslat a nemzeti nevelés általános alapelveinek rendszeréről“ (*Proiectum Articuli de Systemate Generalium Principiorum Nationalis Educationis*). A javaslatból törvény nem lett; 1826-ban jelent meg nyomtatásban az 1825—27-iki országgyűlés közoktatásügyi bizottságának módosításaival.⁵ A szervezet,⁶ — cí-

¹ Országos Levéltár, a magyar királyi helytartótanács levéltára, *Benigna Mandata*, 1787, augusztus 1.

² Ilyen az 1784. szeptember 15-iki rendelet.

³ Szekfű, id. m. 8. l. A császár válaszát (kabineti-levéltár 1969/1784) a kancellár felterjesztésére közli Marczali, id. m., 532. l.

⁴ Kornis Gyula, *A magyar művelődés eszményei 1777—1848*, Budapest, 1927, I. köt., 232. l.

⁵ A teljes szöveget magyar fordításban (*Törvényjavaslat a nemzeti nevelés általános alapelveinek rendszeréről*) közli Kármán id. m., I. köt., 120. l.

⁶ A javaslatot méltatja és bőven fejtegeti Kornis Gyula, id. m. 231—239. l.

mének megfelelően az oktatásügy teljes programját adja. Bennünket a közszolgálat szempontjából csupán a törvényjavaslat 8. pontja érdekel, amelynek szövege a következő: „Magyarország statisztikája és a közjog tulajdon igaz forrásaikból és az ország alkotmányával (valamint törvényeivel) kapcsolatban adandók elő. Amint bizonyos időszak után senki sem bocsátható mesterségre, se községi, se városi kisebb tisztségre, akinek legalább abban, amit bárkinek állapotához képest a népiskolában előadnak, nincsen jártassága, úgy megyei vagy törvényhatósági köztisztviselés sem juthat senkinek, aki nem járatos rendesen philosophiai tanulmányokban úgy, mint logikában, metaphysikában és erkölestanban, továbbá a jogtudományokban, jelesen természetjogban, egyetemes közjogban, s Magyarországunk köz- és magánjogában, nemkülönben statisztikájában és ebbeli tudományáról közvizsgálaton bizonyítványt nem szerzett; avval a külön meghatározással, hogy az evangélikusok iskoláiban megállapítandó vizsgálatok és az előrebocsátott általános elveknek megfelelően ott előadott tanulmányokról külön adandó bizonyítványok közérvényűek legyenek (történeti, kiválóan gazdasági és jogi tanulmányokban).”¹

I. Ferenc királyunk 1800 április 16-án kelt leiratában sokban megerősíti a II. József idejében kiadott rendelkezéseket. „Mint-hogy gyakran hátrányos volt a közszolgálatra s az előléptetések-nél némely méltánytalanság állott elő abból, hogy a már alkalmazásban levő tisztviselők a hivatásukba vágó tudományokat, amelyekben egészen vagy részben járatlanok voltak, alkalmazásuk idején, utólag, magánszorgalomból pótolták, e tárgyra vonatkozó elhatározását a következőben nyilvánítja. Az 1787-ben általánosságban meghatározott, azóta gyakran megújított szabályzat szerint a tanácsosi szolgálatra, mint minden fogalmazói állásra, csakis oly egyének alkalmasak, akik az előírás szerint elsajátított jogi és államtudományokban való teljes és megfelelő jártasságukat igazolják. Ezt a szabályt pontosan be kell tartani és zsinórmértékül kell venni. Ezért a jövőben oly pályázók, akik ily állásokat kívánnak elnyerni, figyelembe nem vehetők, ha az előírt szaktanulmányoknak akár egy része is hiányzik, amit azután magánszorgalomból utólag szeretnének pótolni. Ez elhatározás napjától kezdve egyetlen hivatalnoknál sem vehetők figyelembe az utólag magánszorgalomból pótoltt szaktanulmányok, ha az illető már ez elhatározás napja után jut alkalmazáshoz. Csupán azoknál a hivatalnokoknál lehet kivételt tenni, akik ez elhatározás előtt jutot-

¹ Kármán, id. m., I. köt. 124. I.

tak alkalmazásba és utólag szerezték meg hiányzó képesítésüket. Ezeknél is azzal a feltétellel, hogy a pótolttanulmányokról szóló bizonyítványok megbízhatók legyenek“. Ezen a királyi rendeleten nyugszik a helytartótanácsnak 1800. évi április 25-én kelt rendelete, amely amannak szövegét szóról-szóra átveszi.¹

A király 1811. évi december hó 30-án az állások betöltésénél követendő irányelvekről a következő leiratot adta ki: „Mindazoknak a hatóságoknak, amelyeknek feladata a hivatali állások betöltésére javaslatok előterjesztése, avagy az, hogy a megüresedett állásokat ily felterjesztés nélkül saját hatáskörükben töltsék be, kötelességükké teszem, hogy a javaslat felterjesztése, illetve az állásoknak saját hatáskörben való betöltése előtt, szigorú pontossággal győződjenek meg a jelöltek ismereteiről, szorgalmáról és erkölcsi jelleméről. Amennyiben ezt elmulasztották és a fenti három tulajdonság valamelyikének hiánya folytán, amiről a hivatalnok kinevezése előtt tudomásuk volt vagy lehetett, az illető alkalmatlansága kiderül, illetve, ha a szükséges óvatosság nélkül jártak el vagy elmulasztották a szükséges tudakozódások megejtését: mindezekért felelősséggel tartoznak. Ezt a legfelsőbb akaratnyilvánításunkat követés céljából tudomásul adjuk, hogy ezt a hivatali állások betöltésére vonatkozó javaslat szerkesztésénél, valamint az illető álláskategóriák betöltésénél betartsák“.²

A már alkalmazásban levő tisztviselőknél magánúton való továbbtanulását, mint amely a szolgálatot nagyon károsan befolyásolja, több királyi rendelet tiltja meg. „A legfelsőbb elhatározás alapján oly egyéneknek, akik valamely hatóságnál vagy hivatalnál gyakorlaton vannak, illetőleg fizetés nélküli vagy fizetéses álláshoz jutottak, nem adható meg az engedély arra, hogy jogi tanulmányaikat magánúton végezzék el és ezután vizsgát tegyenek le, mert ezzel a szolgálatból vonnák el azt az időt, amely a magasabb szolgálati állások elnyeréséhez megkövetelt tanulmány elvégzésére szükséges. Ezért Ő Felseége a következőket rendeli. A gyakornokoknak és a már állásban levő tisztviselőknek semmi esetre sem adható engedély vagy akármelyes segítség a magánúton való készülésre. Amennyiben nevezettek a jogtudományokat el akarják sajátítani és ezekről vizsgát akarnak tenni, a szolgálati

¹ Országos Levéltár, m. kir. udv. kancellária 5765/1800.

² A legfelsőbb udvari leirat a magyar királyi udvari kamara részére 1811. december hó 30-án 25.526. szám alatt kelt. Sammlung der bis Ende 1849 erlassenen Kameral-Normal-Vorschriften für Ungarn, Ofen, 1857, 11. I.

állásról vagy a gyakornoki alkalmazásról le kell mondaniok.“¹
 „Minthogy Ő Felsege legfelsőbb udvari leiratával meghagyta, hogy a gyakornokoknak és a tisztviselőknek soha semmi körülmények között engedély vagy bárminő segítség nem adható, hogy magánúton végezhesék el tanulmányaikat s ezzel lehetővé tétessék számukra a magasabb állások elnyeréséhez szükséges tanulmányok elvégzése mellett egyidejűleg a szolgálat beszámítása, ez a legfelsőbb elhatározás tudomás és pontos betartás végett a királyi hivatallal közöltetik“.²

A fiatal tisztviselők nagyfokú tudatlanságáról, használhatatlanságáról, a jogszabályokban való teljes járatlanságáról tesz tanubizonyságot az alábbi 1847-ben kelt udvari kamarai rendelet. A bajok orvoslására előírja, hogy a magasabb tisztviselők a fiatalokkal rendszeresen foglalkozzanak, őket tanítsák, számukra előadásokat tartsanak és őket megfelelően irányítsák. Mindaz, amit az anciennitásra alapított jogokról, a szolgálati idővel való visszaélésről („a királyi szolgálatban az éveknek csupán fizikai eltöltése“), a szelekcióról (képesség, szorgalom, nagyobb tudás) a rendelet tartalmaz, az, a mai követelményekkel is minden tekintetben megegyezik. Ez a rendelet következőképpen szól:

„A magyar királyi udvari kamarának váratlanul tudomására jutott, hogy a szabványelőírások (Normal-Vorschriften), különösen az 1830. május 12-én kelt, 14.875. sz. és az 1837. január 25-én kelt, 3407. sz. előírások és az érdekeltek jövő sorsát tekintve az egyre szorosabb összefüggésben jelentkező hátrányok ellenére — nemesak a só-hivatali szolgálatba újonnan belépő ifjúság, hanem a hosszabb ideje szolgáló gyakornokok, sőt a mérleg (mérték) hivatalokban szolgáló tisztviselők az „Útasítások“ és a „Szabványrendeletek“ oly hiányos ismeretét mutatják, hogy a megtartott általános vizsgán az elemi dolgokra sem tudtak feleletet adni, nehezebb számtani és könyvviteli kérdést megoldani még közepesen sem voltak képesek, éppen úgy rendesen fogalmazni, hibátlanul írni és olvasni sem tudtak.

Ez a tudatlanság arra vall, hogy a főhivatalnokok az alájuk rendelt hivatali egyéneket a mechanikus ügymenet mindennapos taposó malmában kívánják meghagyni vagy pedig nemtörődömségből az alárendelt ifjúság kiképzésével nem foglalkoznak. Ez-

¹ Legfelsőbb udvari leirat a magyar királyi udvari kamara részére kelt 1839. augusztus 7-én 29.480. sz. Sammlung der bis Ende 1849. erlassenen Kameral-Normal-Vorschriften für Ungarn, Ofen, 1857, 24. l.

² A magyar királyi kamara, 1840. november 4. 38912 sz. U. o. 24. l.

zel szemben a fiatalemberek és a tényleges szolgálatba hivatalnoki minőségben belépő egyének nem készülnek kellően elő, hogy jövő szolgálati kötelességeiket pontosan teljesítsék. Azt hiszik, hogy megtették a magukét, ha hivatali tennivalóikat jól-rosszul elvégezték; azután a magasabb műveltségi fok elérésére törekvés nélkül, öntelt gondtalansággal és bizalommal kérik, hogy valóságos hivatali állásban vagy előléptetésben részesüljenek, mihelyt bizonyos számú hivatali évet töltöttek be, tekintet nélkül arra, vajjon az ügymenetben jártasságra szert tettek-e vagy sem. Hogy tehát a jövőben a legfelsőbb szolgálat ügyetlen, nem szakavatott kezekbe ne kerüljön, kifejezetten rendeljük a következőket. — Ezentúl a királyi szolgálatban az éveknek csupán fizikai eltöltése, az évek száma egymagukban mit sem jelentenek. A szolgálati állás betöltésénél figyelembe jönnek az egyenlő érdemesség és alkalmasság esetén a képesség, a szorgalom és a hivatali szabályzatoknak ismeretéről tényleg szolgáltatott bizonyítékok, megszakítatlan hűséges és buzgó szolgálat tiszta erkölcsi magaviselettel párosulva. Az idősebb hivatalnokoknak a magasabb hivatali fok elérésére tág szabad terük nyílik azáltal, az alájuk rendelt hivatalnokokat komolyan buzdítják sokoldalú műveltség megszerzésére, ezek képességéről és alkalmazhatóságáról készített minősítési táblázatokban őket alaptalan részvét, illetve gyűlölet és irigység nem vezeti, csupán csak a szigorú kötelesség érzete és a tiszta igazság szeretete. E táblázatokban tehát oly módon nyilatkoznak, amint azt a komoly ügy komoly és őszinte férfiaktól megköveteli, s amire letett esküjük őket kötelezi.

Abból a célból, hogy a jelzett képzésre megfelelő alkalom ne hiányozzék, a „Szabályzat-könyvek“ (Normalienbücher) és a „Hivatali utasítások“ (Amtsunterrichten) mindenkinek, még a legkisebb gyakornokoknak, sőt az alantas szolgálóknak is a szándékolt vizsga letételére való előkészülés végett rendelkezésre álljanak. Ezenkívül a Szabályok és Utasítások (Normalien und Instructionen) évenként kétszer, decemberben és júniusban az egész irodai személyzetnek hangosan felolvasandók, s ez alkalommal a hallgatók figyelésére, továbbá a hivatalvezető részéről történő magyarázatra és szükséges kitanításra nagy gondot kell fordítani. Az előadás megtörténte után ennek írásbeli elismerését a jelenlevők aláírásukkal igazolják, amit a felügyelő biztosnak (Visitor) be kell mutatni. A főhivatalnokok kötelesek az alantas tisztviselőket komolyan figyelmeztetni, hogy szabad idejüket nem haszontalansággal, hanem szellemi képzésükkel kell kitölteniök,

mert csak ez úton lesznek állami közhivatalra, Ó Felsége szolgálataira méltók¹.

A vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak az 1850. évi július 29-én kelt legfelsőbb elhatározás alapján ugyanezen év július 30-án kelt s az egész birodalom területére hatályos rendelete a jog- és államtudományi hallgatók (tanulók) számára rendszerezett elméleti államvizsgáról szóló szabályzatot tesz közzé.²

Ó Felsége 1850. július 29-én kelt legfelsőbb elhatározásával azok részére, akik egyetemi tanulmányaik befejezése után oly állami szolgálatba akarnak lépni, amelyekhez ezek a tanulmányok a gyakorlati szolgálatba lépés feltételei, államvizsga rendszeresítését engedélyezte a következő módon:

Aki egyetemi tanulmányainak bevégezése után oly állami szolgálatba akar lépni, amely a jelenleg érvényes rendszer mellett jog- és államtudományok bevégezését előfeltételként írja elő, először próbaszolgálatnak kell magát alávetnie s az általános jog- és államtudományi képzettségén felül különösen a hazai törvények ismeretét köteles igazolni. Ennek a vizsgának neve elméleti államvizsga, — ellentétben azokkal a vizsgákkal, amelyeket valamely hatóságnál történt alkalmazás után az illető szolgálati ágra nézve megkívánt különös ismeretekre tekintettel az egyes szakminisztériumok előírnak és amely vizsgákat megfelelő módon tesznek le (gyakorlati államvizsgák).

Valamely osztrák egyetemen elnyert jogtudori fok elérése egyenlő hatályú a teljesen letett elméleti államvizsgával. Az illetékes minisztériumok részéről az elméleti államvizsga alól csak kiváló szaktudományi és gyakorlati képzettséggel bíró oly férfiaknak adható felmentés, akiknek az állami szolgálat számára való megnyerése különösen fontos.

A vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak 1850. október 4-én kelt rendelete, a magyarországi jogakadémiák tárgyában az 1850-iki szeptember 29-én kelt legfelsőbb határozvánnyal helybenhagyott ideiglenes rendszabályt³ teszi közhírré.

Eszerint „a tudományok és tényleges törvényhozás haladásába tökéletesen avatott derék álladalmi tisztviselők és ügyvédeknek

¹ Magyar királyi udvari kamara, 1844. február 7, 4669. sz. Sammlung der bis Ende 1849 erlassenen Kameral-Normal-Vorschriften für Ungarn, Ofen, 1847, S. 14—15.

² Allgemeines Reichs-Gesetz-und Verordnungsblatt für das Kaiserthum Österreich, Jahrgang 1850, S. 2—3.

³ A köz. bír. törvény- és korml. 1850-ből, CXXXIV. dar., 380. sz. kiadatott 1850. október 15.

nagy mértékbeni szüksége tekintetéből, a pozsonyi, kassai és nagyváradi k. jogakadémiák újonnan szerveztetnek. Aki a jog- és államtudományi tanulmányokat az álladalmi szolgálatba, az ügyvédségbe vagy jegyzőségbe való felvétel, avagy a jogtudorság elnyerése céljából szándékozik végezni, a jogakadémián rendszeresen csak két évet tölthet azon hatállyal, hogy neki ezen idő a fennebbi célokból a törvény által tőle követelt tanulmányi időbe beszámíttassék. A jelölt ehhez képest, amint a törvények ezen utóbb érintett időt 3 vagy 4 évben állapítják meg, az ezen intézetekben végzett tanulmányait az ausztriai egyetemek egyikének egy vagy két évi látogatása által köteles kiegészíteni.“

Az 1911. évi Országos Jogászggyűlés napirendjére tűzte a köztisztviselők képesítésének és a gyakorlati közigazgatási vizsgának kérdését. Kováts Gyula a vita során, a jogi oktatással kapcsolatban, a szabadságharc leverése után kiadott abszolutrendeletekről mondta: „honnan az a sok tépelődés — azóta úgyszólván, hogy parlamenti életünk újra kezdődött 1867-ben — örökké a jogi vizsgák dolgában? Pedig a 48 utáni osztrák uralom a jog- és államtudományi vizsgázás kérdését már egyszer jól rendbe hozta. Tette pedig ezt 1850. október 4-én,¹ amikor a közigazgatási szolgálatra vonatkozólag azzal a kinevezési rendszerrel kapcsolatban, amelyet létesített, megszabta a jog- és államtudományi államvizsgának a letételét mint olyan feltételt, amely nélkül intézkedő közigazgatási hivatalnok nem működhetik. Ez történeti dátum és én magyar ember létemre hódolattal vagyok tele ez álláspont iránt. De nemcsak azért vagyok hódolattal teli e szabályozás iránt, mert éppen a közigazgatási tisztviselőkre vonatkozólag nyújtott igazán megfelelő intézkedést, hanem azért is, mert ugyanekkor az egyetemi oktatásra vonatkozólag olyan megoldást létesített, amely még mai napig is kiható.“²

Eltekintve már most II. József rendeleteitől, az 1791. törvényjavaslattól és az abszolutizmus idejétől, meglehetősen gyérek ama rendelkezések, amelyek rendes jogi készültséget és gyakorlati jártasságot kívántak meg a köztisztviségek betöltőitől.

„A helytartótanács tanulmányi bizottsága 1760. január hó

¹ Az 1911. évi Országos Jogászggyűlés Irományainak Naplója tévesen 1855 évet közöl a helyes 1850 helyett.

² Kováts Gyula felszólalása az 1911. évi Országos Jogászggyűlésen. „Miképen kelleae megállapítani a közigazgatási hivatalnokok képesítését és szabályozni a közigazgatási gyakorlati vizsgát“ című kérdés tárgyalása alkalmával, Az 1911-ik évi Országos Jogászggyűlés Irományai, II., köt., Napló, Budapest, 1912, 526. l.

15-iki ülésében a jogi oktatás rendezésének szükségét azzal is indokolja, hogy a nagyszombati egyetemen a jogi tudományok eddigi tanításának a közönség csekély hasznát vette, s nem is sokakat láthatunk, kik annak eredményével dicsekedhetnének. A nagyszombati collegium évkönyveiben, — melyek különben csak elvétve emlékeznek meg a jogi karról, — találjuk, hogy a jogtanulók száma 1743-ban 100 körül és a következő évben 140 volt. A tanulók kevés számát éppen abból az időből halljuk panaszolni, mikor a nagyszombati volt egész Magyar- és Erdélyországban az egyetlen jogi tanintézet. A jog iskolai tanfolyamának elvégzése sem a bírói, sem az ügyvédi, sem egyéb gyakorlati pályákra nem kivántatott előkészületül. A bölcsészeti tanfolyamokban vagy nagyobb gymnasiumokban tanultak valami észjogot. Akik alaposabban akarták magukat kiképezni, azok ehhez Nagyszombatban vagy a protestáns külföldi egyetemeken még római jogot tanultak. Azután a hazai jogot és jogszokásokat megtanulták Verbóczy Hármaskönyvéből, meg a törvények gyűjteményéből, nagyobb részt pedig a gyakorlatban a vármegyei életben, vármegyei tisztviselők, assessorok, továbbá procuratorok, protonotariusok mellett és a királyi curián. Körülbelül ebből állt nagyobbára a jogi ismereteket kívánó közpályákra az előkészület, s aránylag kevesen voltak, akik még a hazai jogot is iskolában akarták tanulni.¹ Az 1842-ben kelt, tehát egy évszázaddal későbbi időből való megyei jelentés szerint sokáig alig változott a helyzet. Nincs senki, „aki saját hivatalát érdeklő dolgokról, kimerítő tudósítást lenne képes adni, kinek ugyanazon hivatalt illető dolgokról kívánt ismeretei a hivatal kormányába lett jutásánál valamivel előbbre terjednének? — a tisztviselőnek hivatala helyzetéről való ismeretei jóformán csak a hivatalbalépés idejétől vehetik igaz számításokat”.² Érdekes a tanítás módjáról rajzolt XVIII. évszázadbéli kép. „A tanítás módja és állapota felől egyes elszórt adatokon kívül leginkább tájékoztatnak a káptalannak a helytartótanács kérdéseire 1760-ban adott feleletei. Tulajdonképen sem a tanítás, sem a tanulás nem volt szabályozva, s úgyszólván egészen a tanárok tetszésére hagyatott. A jogi tanfolyam tartama nem lévén meghatározva, egyfelől a tanulók kedvök szerint maradhattak és tanulhattak több-kevesebb ideig (s egyszerűen novitiusoknak vagy

¹ Molnár Aladár, A közoktatás története Magyarországon a XVIII. században, I. köt., Budapest, 1881, 223. l.

² Id. ifj. Palugyay Imre, Megye-alkotmány, Pest, 1844, XII. l. (Nógrád megye beligazgatása állapotjáról hivatalos jelentés a másod alispán által, Pest, 1842, 5. l.)

veteránoknak neveztettek, a szerint, amint a jogi tanulást kezdték vagy már csak folytatták); másfelől lehető volt, hogy miként Zelenay és Nitrai tanárok jelentéseikben több ízben mondják, a hazai jog tanárai akár 12—15 év alatt fejezték be előadásukat“.¹ ...„A politikai ügyek reformjára (in politicis) kiküldött országos bizottság a „politikai systemára“ adott javaslatának első részében a felállítandó új kormányzéknek, t. i. az azután létrejött helytartótanácsnak tervezett szerkezetét és hatáskörét adja elő. A második résznél a politikai kormányzat egyes ágaiban teendő intézkedések között, „a mágnások és nemesek fiainak a tudományok minden nemében eszközlendő oktatásról“ a 15-ik pont lényegében a következőleg szól: hogy a haza fiai, kiváltképen pedig a mágnásoktól és nemesektől származó ifjúság, minden tisztas ismeretben, erkölcsben és a tudományoknak a lelket ékesítő nemeiben oktattassék, neveltessék s gyakoroltassék, hogy ez által a közügyeknek és Ó Felségének szolgálatára minél alkalmasabbá képe-síttessék, a tunyaságtól és tétlenségtől pedig, minden rossznak e forrásaitól elvonathassék: e végre és a tudományok fölvirágoztatására az országban állított és fölállítandó teljes egyetemek elegendő tanárokkal és ezek kellő javadalmazással láttassanak el. Továbbá gondoskodni kell a tanácsnak az iskolai (azaz közönséges) egyetemeken kívül politikai akadémia fölállításáról is, melyben nyelvek, történet, földrajz, vitatan (polemica), valamint katonai és polgári építészet, lovaglás, vívás, tánc, zene, nemkülönben a jogi tudományok is taníttassanak. E mellett esedezni kellene Ó Felségénél, hogy az ausztriai tartományi akadémia nevelőintézetébe (alumni) néhány főnemes és nemes ifjú számára helyet engedélyezni kegyesen méltóztassék“.²

Azt a hiányos jogi készültséget, amelyet a közszolgalatban állóknál láttunk, tapasztaljuk az ügyvédségnél is. Az ügyvédek-ről szóló 1723: XXXVIII. t. c.-ben olvasható: „hogy pedig az ügyvédek bőséges szövéltásaival a perek nagy tömegekké ne nőjjenek, s e miatt a költségek ne szaporodjanak s az ügyek késedelmet ne szenvedjenek, — megállapították: 1. §. Hogy a még fel nem esketett összes ügyvédek nem máskép, hanem csak a szokott eskü letétele alatt, minél rövidebben, s a hajdan megtartott mód szerint, sok kitérés s haszontalan okoskodás nélkül, mérséklettel vitatkozzanak (quam brevissime modoque antiquitus observato; ac sine multis ambagibus inutilibusque deductionibus; cum modera-

¹ Molnár, id. m. 228. l.

² U. o. 265. l.

tione allegent.) 2. §. S inkább a törvényekhez s törvényből merített okokhoz, mint a szavakhoz ragaszkodjanak. (Magisque legibus et rationibus legi convenientibus; quam verbis insistant). 3. §. S az üres kifogásoktól tartózkodjanak. (Atque a frivolis exceptionibus abstineant).¹

Ennek ellenére az „ügyvédek, bírák, írók meg vannak elégedve a magyar igazságszolgáltatás állapotával, s midőn Mária Terézia 1764-ben azt a kérdést intézi a Hétszemélyes Táblához, mily eszközökkel lehetne javítani az igazságszolgáltatást, ez azt feleli, hogy a javítás szüksége fenn nem forog“.¹

A királyi curia előterjesztésére az 1769-i királyi rendelet új ügyvédi rendtartást hirdet ki (sequentia benigne statuimus et ordinamus): „Hogy a jövőben általában senki ügyvédi esküütételre és addig az ügyvédi foglalkozás gyakorlására ne bocsáttassék, míg szigorú és pontosan meghatározott vizsgának magát alá nem veti (nisi prius rigorosum et strictum examen subeat) és ebben az ügyvédségre megkívánt tudásnak elegendő bizonyítékát nem adta. A vizsga letételére azok, akik az elmélettel foglalkoztak, akkor bocsáttassanak, ha tanáraiktól bizonyítványt kaptak jellemükről, tanulmányaikról, az ügyvédi gyakorlatot pedig a jogban jártas férfiak oldalán és bármely szervezett közhivatalban (ahová az ügyvédi foglalkozás is tartozik) tanulják és főnökeiknek az ő tudásukról és jellemükről szóló bizonyítványait bemutatják. A többiek azonban, akik egyedül a gyakorlatból sajátították el a jogot, csak akkor bocsáthatók a vizsga letételére, ha főnökeik hasonló tanúsítványait mutatják be a jogban való megfelelő jártasságukról és sértetlen jellemükről. Amennyiben ezek ily módon a szükséges bizonyítványokkal felszerelve a vizsgát letenni szándékoznak, ez a mód számukra megadassék“.²

Ez ellen az 1769-ben kihirdetett királyi rendelet ellen a táblai ügyvédek beadvánnyal éltek. „A vizsga letétele révén, — mondják felterjesztésükben többek között, — alig érheti el Ő Felsége és a magas dicasteriumok kitűzött céljukat. A vizsga leginkább emlékezet dolga, a jogtudomány inkább a gyakorlaton, mint az elméleten alapszik. (Examen ut plurimum res memoriae est, scientia autem juridica plus in praxi, quam in theoria consistit). Sok esztendőn át folytatott hosszú gyakorlat által készül elő az ügyvéd. A legtöbben, akik kezdetben a jártasság csekély tanu-

¹ Grünwald Béla, A régi Magyarország 1711—1825, Budapest, 1910, 394. l.

² Wenzel Gusztáv, Visszapillantás az előbbi Magyar Királyi Curiának 1724—1769-iki működésére, Értekezések a Társadalmi Tudományok Köréből, III., köt., VIII. szám, Budapest, 1875, 120. l.

jelét adták, idők folyamán úgy a közre, mint a peres felekre nézve hasznos férfiakká váltak. A jogtudomány a többi szaktudománytól (fakultásoktól), amelyekben a tanárok vagy mesterek versenytársak és bírák nélkül saját belátásuk szerint cselekszenek, nagyban különbözik és úgy van felépítve, hogy az ügyvéd (tulajdonképen) ahány per vitelét vállalja, annyi szigorúan körülhatárolt vizsgát tesz. Serény versenytársait és (bíró) ellenfeleit megtalálja rendszeren a szembenálló felek ügyvédeiben, akik a legtöbb esetben nagyobb számban dolgoznak ellene. Bírái a legkiválóbb jogtudorok, s így mindjárt működése kezdetén az ügyvéd képességének megfelelő tanujelét kell hogy adja, mert különben (perbeli) törekvése önmagától összedől".¹

Azt még sem lehet állítani, hogy elődeink a hivatalt nem becsülték volna meg. A XIX. évszázad második évtizedéből való megállapítás szerint „a' végrehajtó hatalommal birván a' Magyar Király az egyesült polgári testnek adja az első impulsust, s mozgásban tartja ezen mesterségesen elrendelt machinát élvén bizonyos polgári intézeteknek, mintegy emelő rudaknak (Hebel) segítségével. Illy intézetek a' Felsőleges Királyi Udvari Cancellária, a' Fel. Kir. Helytartó Tanács, a' Fel. Kir. Septemviralis Tábla, a' Fel. Kir. Tábla az alsóbb Törvény Székekkel, a' Generalis Commandó a' hadi dolgokban. Ezek szemei és kezei az országlónak".²

A köztisztviselők hiányos jogi készültségéről festett sötét képet némileg enyhíti Ereky megállapítása, legalább is a megyei tisztviselőkre nézve. „Az önkormányzatnak kötelesség gyanánt való felfogásán, az ingyenességen s az ezzel együtt járó arisztokratikus jellegen kívül még egy olyan jellemvonásra kell rámutatnunk, amely az angol grófsági és a magyar vármegyei szervezetben egyaránt feltalálható. Valamint az angol, ugyanúgy a magyar jog sem követelt a jurisdictionnal felruházott tisztviselőktől elméleti kvalifikációt. Az önkormányzatban foglalt funkciókat ennél fogva elvileg nálunk is laikusok látták el; — a valóságban azonban, valamint az angol, ugyanúgy a magyar jog is biztosította a szakszerűséget, amaz a quorumzáradék s később a szakértő segédszemélyzet révén; — emez pedig a szolgabírói tisztségek, az alispáni székek, s a vármegyei törvényszékek megfelelő szervezése révén. A szolgabírói tisztségeket illetőleg alapelv, hogy a vármegyei közgyűlés minden egyes szolgabíró mellé egy-egy, a jogban jártas esküdtet köteles választani s a szolgabíró semmiféle fon-

¹ Wenzel, id. m., 128. l.

² Magda, id. m., 160. l.

tosabb ügyben az ő esküdtjének, mint törvényes bizonyoságnak a közreműködése nélkül érvényes határozatot nem hozhatott. A szolgabíró ennek következtében esküdt nélkül nem volt szolgabíró; — mert Zsoldos szavaival élve „két test voltak ugyan, de törvényileg“ — úgy bírói mint közigazgatási hatáskörükben — „egy léleknek tekintettek“.¹ De ugyanez állt az alispánra is. Amióta tudniillik a szolgabírónak fontosabb ügyekben nélkülözhetetlen bírótársa gyanánt az esküdt szerepelt, azóta az alispán sem működhetett, mint egyéni hatóság a jogban jártas esküdtnek a közreműködése nélkül“.²

A köztisztviselők minősítéséről alkotott 1885: I. t. c.-nek megokolása hangsúlyozza, hogy törvényes rendelkezés és szankció nélkül is volt nálunk bizonyos kvalifikáció. „Annyi tény, hogy úgy azelőtt, valamint a ministerialis kormányrendszer életbeléptetése óta a magyar államszolgálat minden ágában kívántatik bizonyos meghatározott qualificatiónak kimutatása; sőt egyes miniszteriumoknál külön vizsgálatok is vannak berendezve. S e tekintetben az állami szolgálatra vonatkozólag mondható, hogy a törvényjavaslatban foglalt qualificatiók nagy részben tényleg kívántatnak, s hogy a törvényjavaslat, ha törvényerőre fog emelgetni, az állami szolgálat tekintetében nagy részben a tényleges állapotot fogja szentesíteni“.³ De hozzájárult nálunk előírás nélkül is bizonyos minősítés megteremtéséhez az is, „hogy törvényhozásunk, törvényeink s részben közigazgatásunk nyelve is a latin lévén, ennek elsajátítása csak bizonyos számú iskolának bevezésével volt elérhető“.⁴

¹ Zsoldos Ignác, A szolgabírói hivatal, Pápa, 1842, 220. l. L. még Ereky István, Tanulmányok a vármegyei önkormányzat köréből, Budapest, 1908, 112. l.

² Ereky István, Közigazgatási reform és a nagyvárosok önkormányzata, Statisztikai Közlemények, 67., köt., 4. sz. Budapest, 1932, 12. l.

³ 1881/84. Országgyűlés Nyomtatványai, Képviselőházi Irományok, VI., köt., Budapest, 1882, 108. l.

⁴ U. o. 107. l.

HARMADIK FEJEZET.

*A közigazgatási szolgálat szabályozása Magyarországon
1870-től 1929-ig.***9. §. A köztörvényhatóságok rendezéséről szóló 1870: XLII. t. c.**

Az 1869: IV. t. c. kimondotta a közigazgatásnak a bíróságtól való elválasztását és meghagyta, hogy a közigazgatási és a bírói hatóságok egymás hatáskörébe ne avatkozzanak. Ugyane törvény gondoskodott a kor színvonalán álló bírói képzésről is, mert a bíraktól teljes jogvégzettséget kívánt meg és előírta a gyakorlati bírói vizsga letételét is. A közigazgatási tisztviselők előképzettségére vonatkozólag a következő évben hozott 1870: XLII. t. c. tartalmaz rendelkezést, amely ellentétben a bírák számára megszabott követelménnyel, a különös szakképzettséget kívánó mérnöki, építési, tiszti orvosi, állatorvosi állásokon felül, — amelyeket főiskolai végzettséghez és két évi gyakorlathoz kötött, — csak a tiszti ügyésztől, a vármegyei főjegyzőtől és az árvaszéki elnöktől követelte meg a főiskolai, illetve a jogvégzettséget. A tiszti ügyészre nézve az ügyvédi oklevelet írta elő. Minden más közigazgatási tisztviselői állásra megválasztható vagy kinevezhető volt úgyszólván mindenki, aki igazolta, hogy „életének 22. évét már betöltötte, a magyar állam polgára, se csőd, se bűnvádi kereset, se büntetés alatt nincs, se bectelenítő büntett miatt elítélve nem volt“. (1870: XLII. t. c. 66. §.)¹ E törvény rendelkezéseinek igazolásául fel szokták hozni, hogy a biztosabb, anyagilag függetlenebb bírói pálya és az alkotmányos élet újrafelvételével megindult politikai élet fényes jövővel kecsegtető kilátásai elvonták a képzett elemeket a közigazgatási pályáról, s így ha magas elméleti képzettséget kíván a törvény, a közigazgatási állásokat nem lehetett volna betölteni.²

¹ Figyelemreméltó, hogy a községek rendezéséről alkotott 1871: XVIII. t. c. 74. §-a megismétli az 1870: XLII. t. c.-nek az orvosokra és mérnökökre vonatkozó rendelkezéseit, azzal a különbséggel, hogy megelégszik egy évi gyakorlattal, a községi jegyzők részére pedig bevezeti a gyakorlati vizsgát, elrendelvén, hogy községi és körjegyző csak az lehet, „aki a törvényhatóságnak egy évre kiküldött állandó szakbizottsága által a községjegyzői hivatal ellátására képesnek nyilvánított“.

² L. a 12. l.

10. § A köztisztviselők minősítéséről szóló 1885: I. t. c.

Az 1885: I. t. c. annyiban segített a közigazgatási tisztviselők előképzettségének hiányain, hogy minden közigazgatási állás elnyeréséhez legalább az államtudományi államvizsga letételét írta elő. Nagy érdeme e törvénynek, hogy az állami és a törvényhatósági közigazgatási szolgálatra egységes minősítést állapított meg és rendet teremtett a tisztviselők alkalmazásának feltételeiben. E tekintetben méltán tekinthetjük e törvényt rendszerező közigazgatási törvényeink megindítójának. Ehhez csatlakozott 1886-ban a községi törvény, a törvényhatósági törvény, 1893-ban az állami tisztviselők illetményügyeit rendező, 1904-ben a közigazgatási eljárást szabályozó törvény, 1912-ben az állami tisztviselők nyugdíjügyét szabályozó törvény. A köztisztviselők minősítéséről szóló törvény nagy érdeme mellett nem kevés fogyatékoságot mutat. Nevezetesen azt, hogy a közigazgatási tisztviselők számára az elméleti képezést még mindig jóval alacsonyabban állapította meg, mint ahogy azt az 1869: IV. t.-c. a bírákra nézve tette. Pedig a törvénykezés és a közigazgatás célja ugyanaz a „salus reipublicae” szolgálata, rendeltetésük egyenlőképpen a törvény uralmának biztosítása, a törvényhozó akaratának megvalósítása. Igaz, hogy más célkitűzésekkel.¹ Nagy hátrány származott a közigazgatásra abból is, hogy a törvénynek a gyakorlati közigazgatási vizsgára vonatkozó rendelkezései soha életbe nem léptek.

A törvény megalkotásával egyidejűleg megkezdődött ugyanis az egységes és a szakvizsga körül a végnélküli szellemi küzdelem. Az elvekért való harc viseli túlnyomórészt a felelősséget azért, hogy a gyakorlati közigazgatási vizsga félszázaddal azután lett valósággá, hogy megszervezéséről tételes törvény rendelkezett. Az 1885: I. t. c. vagylagosan állította fel az egységes vizsgát és a szakvizsgákat. „A vizsga úgy rendezendő be, — úgymond — hogy az arra jelentkező által a gyakorlati képzettség minősítése a közigazgatás valamennyi ágára vagy csupán a közigazgatásnak általa választott egyik vagy másik ágazatára nézve legyen megszerezhető”. Ezzel vetette el a törvény a viszály magvát, mert az egyes igazgatási ágak sohasem tudtak megegyezni, vajjon egységes legyen-e a gyakorlati közigazgatási vizsga, vagy szakvizsga, tehát úgynevezett tiszti vizsga legyen.

¹ L. a célkitűzések eltérésének fejtegetéseit a 107—110. l.

11. §. A városok fejlesztéséről szóló 1912: LVIII. t. c.

A városok fejlesztéséről alkotott törvény változást és módosítást jelent az 1885: I. t. c.-vel szemben, amennyiben rést ütött a magyar jogrendszer ama sarkalatos elvén, hogy rendelkező hatalommal (impériummal) bíró tisztviselőnek jogi képesítéssel kell birnia. A törvényhatósági joggal felruházott városokban e törvény életbelépéséig a tanácsnokok számára megkívánt képesítés kizárólagosan jogi képesítés volt. Az 1912:LVIII. t. c. 21. §-ában egyrészt kijelenti, hogy „a törvényhatósági joggal felruházott városban a jogi és közigazgatási tanácsnoki állásra csak azt lehet megválasztani, aki az 1885: I. t. c. 3. §-ában megállapított elméleti képzettséggel bír“, másrészt e rendelkezéssel szemben kimondja, hogy „a külön szakképzettséget igénylő tanácsnoki állásra meg lehet választani azt is, aki az illető állásra a szervezési szabályrendeletben megállapított főiskolai szakképzettséget igazolja“. Ez az alapja és kiindulása a műszaki képesítésű tanácsnokok alkalmazásának.¹

12. §. A közigazgatás rendezéséről szóló 1929: XXX. t. c.

Az 1885: I. t. c. által felvetett azt a kérdést, hogy egységes legyen-e a gyakorlati közigazgatási vizsga vagy szakvizsga, az 1929: XXX. t. c. úgy döntötte el, hogy a megszabott módon eltöltött gyakorlati idő után egységes gyakorlati közigazgatási vizsga letételét kívánta meg valamennyi szolgálati ág leendő tisztviselőitől, a külügy- és az igazságügyminiszterium kivételével. Egyidejűleg az egységes bírói és ügyvédi vizsga mintájára, elméleti képzettségként megkívánta a doktorátust és pedig vagylagosan, a jogi-, államtudományi, vagy az egyetemi közgazdaságtudományi karon a közigazgatási szak elvégzése után a közgazdaságtudományi doktori oklevelet. A törvénynek a gyakorlati közigazgatási vizsgára vonatkozó rendelkezései azonban életbe nem léptek, mint

¹ Ugyanezt a gondolatot ismétli meg Budapest székesfőváros közigazgatásáról alkotott 1930: XVIII. t. c., midőn 59. §. (5) bekezdésében kimondja, hogy „a külön szakképzettséget igénylő alpolgármesteri és tanácsnoki állásra a törvényhatósági bizottság szabályrendeletben külön főiskolai szakképzettséget állapíthat meg“. Lásd e kérdés beható, elvi fejtegetését Tomcsányi Móric, Az 1885: I. t. c.-ben lefektetett minősítési rendszer reformja a szakszerűség szempontjából, Budapest 1930. A Felsőoktatásügyi Egyesület Közleményei, 1930. év 2. szám, 10. l.

ahogy nem valósult meg a gyakorlati közigazgatási vizsga szabályozása tárgyában kibocsátott 9.100/1931. M. E. számú kormányrendelet sem, mert mozgalom indult meg a gyakorlati közigazgatási vizsgának az 1929: XXX. t. c.-ben szabályozott módja ellen, amely újabb törvényhozási tárgyalást és a kérdésnek az 1935: XVI. törvénycikkben történt újabb szabályozását eredményezte.¹

¹ „A gyakorlati közigazgatási vizsga kérdését azért kell újból szabályozni, — mondja a közigazgatás rendezéséről szóló 1929: XXX. t. c. módosításáról és kiegészítéséről alkotott 1935: XVI. t. c. általános megokolása, — mert az 1929: XXX. törvénycikkben lefektetett rendezés az egységesség szempontjának túltört elöttebe helyezésével ... a gyakorlatias megoldást csaknem lehetlenné tenné és arra vezetne, hogy a vizsga követelményeinek senki sem tudna megfelelni, vagy pedig a követelményeket kellene a szükségesnél jóval alacsonyabb mértékre leszállítani“. A törvényjavaslat részletes megokolása szerint „módosításra szorul az 1929: XXX. t. c. 66. §-ának az a rendelkezése, amely szerint a gyakorlati közigazgatási vizsga a közigazgatás valamennyi ágára egységes. A köztisztviselők minősítéséről szóló 1885: I. t. c. 25—32. §-aiban foglalt rendelkezéseknek, amelyek első ízben rendelik el azt, hogy a közigazgatási szolgálatban alkalmazottaknak gyakorlati vizsgát kell tenniük, az volt a céljuk, hogy a gyakorlati vizsga rendszerítése a közigazgatási alkalmazottaknak tennivalóik helyes elvégzését biztosító képességeit fokozza. Ugyanez a célja az 1929: XXX. törvénycikk ama rendelkezéseinek is, amelyek a gyakorlati közigazgatási vizsgáról rendelkeznek. A közigazgatás egész területére, annak minden ágazatára kiterjedő egységes gyakorlati vizsga azonban ennek a célnak a szolgálatára nem alkalmas és nem is szükséges. Az alsóbbfokú közigazgatásban, amelynek körében valóban a legkülönbözőbb életviszonylatok megítélése és ennek folytán különböző kérdések intézése kerül a közigazgatási tisztviselő elé, kétségtelenül nagy jelentősége van a sokoldalú tájékozottságnak. A közigazgatási feladatok helyes elvégzésére irányuló közszükséglet azonban már az alsóbbfokú közigazgatás terén is mindinkább a szakok szerint történő elkülönülés irányában foglalkoztatja a közigazgatási tisztviselőket, a szűkebb körben alaposabban kiművelt tudást tehát az alsóbbfokú közigazgatásban is egyre fokozottabb mértékben érezteti irányító hatását a közigazgatási feladatok ellátásának személyi szervezésénél. A felsőbbfokú közigazgatásban azonban, ahol a különböző kérdések végső fokon, nagyobb kihatással, gyakran az egész országra kiterjedő hatállyal kerülnek elintézésre, az általánosabb és ennél fogva rendszerint felületesebb tájékozottság természetesen nem lehet elégséges. A felsőbbfokú államigazgatásban az állami feladatok éppen a kiemelt közszükséglet helyes kielégítésének érdekében kormányzati és igazgatási ügyágak szerint tagozódnak s az államügyek célszerű intézése nem csak általános tudást kíván a tisztviselőtől, hanem szakok szerint elkülönülő, elmélyült szakismereteket. Ezt pedig egységes, a közigazgatás minden ágára egyformán kiterjedő gyakorlati vizsgán való képesítéssel nem lehet elérni, már csupán azért sem, mert a kitűzött cél kielégítő szolgálatára törekvő egységes vizsgának a kormányzat és közigazgatás egész területét felölelő anyaga szükségszerűen olyan nagyméretű lenne, hogy annak minden részletében alapos és mélyreható elsajátítására legfeljebb egynéhány egészen kivételes képességű egyén lenne képes. Ezeknek a nyomatékos szem-

Az 1933 : XVI. t.-c. az 1883 : I. t.-c.-től eltérő rendelkezéseket tartalmaz, mert ez utóbbi mind az egységes, mind a szakvizsgát rendszeresíteni kívánta oly módon, hogy „az arra jelentkező által a gyakorlati képzettség minősítése a közigazgatás valamennyi ágára, vagy csupán a közigazgatásnak általa választott egyik, vagy másik ágazatára nézve legyen megszerezhető.“ De eltér az 1933: XVI. t.-c. az 1929: XXX. t.-c.-től is, amely egyetlen és a közigazgatás valamennyi ágára egységes gyakorlati közigazgatási vizsgát rendszeresített. Ez a törvény egyesíti két előzőjének rendelkezéseit. Az 1883-iki törvényből átveszi a szakvizsgarendszert, de nem adja fel az egységes gyakorlati közigazgatási vizsga gondolatát sem. Az egységesség intézményes biztosítékokat nyer a törvény következő intézkedéseiben:

a) A gyakorlati közigazgatási vizsgának legfőbb intézője és gondozója továbbra is a magyar közigazgatás feje, a magyar királyi miniszterelnök (39. §. (9) bek.);

b) a gyakorlati közigazgatási vizsgára vonatkozó rendelkezések továbbra is az egész kormány nevében adatnak ki (39. §. (6) bekezdés, második mondat);

c) mind a közigazgatás általános részéből, mind az egyes szakigazgatási ágakból való vizsgázás ugyanazon országos gyakorlati közigazgatási vizsgálóbizottság előtt folyik;

d) az általános vizsga, amely a törvény szerint a közigazgatás egész területét felölelő általános gyakorlati ismeretre terjed ki, minden jelöltre egyenlő mértékben kötelező.

pontoknak megfontolása alapján a javaslat a közigazgatás egyes ágaira akként szervezi az egyébként egységes vizsgát, hogy annak anyaga felöleli a közigazgatási tennivalók helyes ellátásának biztosítása végett a közigazgatás bármely ágában működő tisztviselőtől megkívánt általános tájékozottság tanúsítására alkalmas általános közigazgatási ismereteket, ezenfelül a közigazgatás illető ágában szükséges szakismereteket; ehhez képest a javaslat négyféle szakvizsgát szervez“.

III. RÉSZ.

A gyakorlati közigazgatási vizsga.

ELSŐ FEJEZET.

A gyakorlati közigazgatási vizsgára vonatkozó rendelkezések.

13. §. A közigazgatás rendezéséről szóló 1929 : XXX. t.-c. módosításáról és kiegészítéséről alkotott 1933 : XVI. t.-c. 39. §-a.

39. §. Az 1929 : XX. t.-c. 66. §-ának, valamint 67. §-a (3) és (4) bekezdésének helyébe a következő rendelkezések lépnek.

„(1) Jogi képesítéshez kötött olyan közigazgatási állásra, amely a IX. vagy magasabb, Budapest székesfővárosnál az ezeknek megfelelő fizetési osztályba van sorozva, csak azt lehet alkalmazni és csak azt lehet előléptetni, aki az 1929 : XXX. t.-c. 65. §-ának (1) bekezdésében meghatározott elméleti képzettségen felül a gyakorlati közigazgatási vizsgát sikerrel letette. A törvényhatóság első tisztviselőjévé és a megyei város polgármesterévé azt is meg lehet választani, aki az 1929 : XXX. t.-c. 65. §-ának (1) bekezdésében meghatározott elméleti képesítéssel rendelkezik, de gyakorlati közigazgatási vizsgát nem tett.“

*

1. Az 1929 : XXX. t.-c. 65. §. (1) bekezdésében megállapított elméleti minősítés és az 1933 : XVI. t.-c. 39. §. (1) bekezdésében megállapított gyakorlati képesítés minősítési kellék a jogi képesítéshez kötött közigazgatási állásoknál. A köztisztviselők képesítéséről szóló 1883: I. t. c. és egyéb törvények állapítják meg, hogy mely közhivatali állás tekintendő jogi képesítéshez kötött közigazgatási állásnak, s így melyik ilyen állásra való alkalmazásnak minősítési kelléke a gyakorlati közigazgatási vizsga letétele.

2. A köztisztviselők minősítéséről szóló 1883 : I. t.-c. 14. §-a írja elő többek között, hogy a „postaigazgatók-, aligazgatók-, titkárok-, felügyelők-, fogalmazók- és fogalmazógyakornoktól a jogvégtzettség kívántatik.“ A m. kir. posta fogalmazási tisztviselőinek gyakorlati közigazgatási vizsgájáról viszont a kereskedelmi miniszternek 138.444/IX. 1935. évi K. M. számú rendelete intézkedik.¹

3. Nem tekinthető jogi képesítéshez kötött állásnak a szakdíjnoki állás. A szakdíjnok ugyanis olyan napidíjas, „aki főiskolai képzettséghez kötött tisztviselői munkakört lát el és akinek iskolai végzettsége megfelel arra az állásra előírt képzettségnek, amelynek munkakörét ellátja (pl. főiskolai képzettségű napidíjas, aki fogalmazási teendőket lát el, vagy mérnöki képzettségű napidíjas, aki mérnöki állás teendőit látja el).“² A jogi képesítésű szakdíjnokok tehát főiskolai képzettséghez kötött tisztviselői munkakört látnak ugyan el, de nincsenek az 1933 : XVI. t.-c. 39. §. (6) bekezdésében megkívánt „főiskolai képesítéshez kötött közigazgatási állásban.“ Ezt megerősíti az a körülmény is, hogy a szakdíjnokok közé tartoznak az olyan napidíjasok is, akiket különleges teendők végzésére alkalmaznak (pl. műszaki, rajzoló, kisebb mérnöki, fordítói, vegyészeti tennivalókat ellátó napidíjasok).

4. Az 1929 : XXX. t.-c. 65. §. (1) bekezdésében előírt elméleti képzettség szerint a közigazgatás körében a fogalmazási tennivalók ellátására hivatott állásokra — az igazságügyminisztériumnak és alárendelt hatóságainak, továbbá a külügyminisztériumnak és a külügyi szolgálatnak fogalmazási szakán rendszeresített állások kivételével — gyakornokként is csak az alkalmazható, akinek a tudományegyetemen szerzett jogi vagy államtudományi tudori, vagy a közgazdaságtudományi karon a közigazgatási szakosztály elvégzése után szerzett közgazdaságtudományi tudori oklevele van. Ez a rendelkezés irányadó a közigazgatás bármely ágának, tehát az állami rendőrségnek fogalmazási szakában való alkalmazására is.

¹ Rendeletek Tára a m. kir. posta részére, 1935. évi 2. sz.

A m. kir. posta jogi helyzetére figyelemre méltó Forster Károly, Üzemi jellegű-e a posta? Magyar Posta, IV. évf. 8. sz. Budapest, 1930. 444. l. — A m. kir. posta helyzete az állami szervezetben, (név nélkül), u. o. VI. évf. 2. sz. Budapest, 1932. 75. l.

² A m. kir. minisztériumnak 1924. évi 5.000/M. E. számú rendelete, az állami és vármegyei tisztviselők és egyéb alkalmazottak, valamint a honvédség, csendőrség, vámőrség, folyamőrség és államrendőrség tagjai illetményeinek újabb szabályozása tárgyában, (20. pont).

E rendelkezésen a m. kir. József nádor műszaki és gazdaságtudományi egyetem szervezéséről alkotott 1934 : X. t.-c. annyiban módosított, hogy 1. §-ában kimondotta a műegyetemnek, az egyetemi közgazdaságtudományi karnak, az állatorvosi főiskolának és a soproni bányamérnöki és erdőmérnöki főiskolának egy önkormányzati szervezetben való egyesítését, 6. §. (3) bekezdésében pedig akként rendelkezett, hogy „a magyar királyi József nádor műszaki és gazdaságtudományi egyetem közgazdaságtudományi karának közigazgatási osztályán az egyetem tanulmányi, vizsgálati és fegyelmi rendjében megállapított teljes tanulmányi idő szabályszerű kitöltése és a tanulmányok tényleges elvégzése után megszerzett közgazdaságtudományi oklevél birtokában folytatott tanulmányok után elnyert közgazdaságtudományi doktori oklevél ugyanazokra az állásokra képesít, mint eddig a budapesti királyi magyar tudományegyetemi közgazdaságtudományi karon a közigazgatási szakosztály elvégzése után szerzett közgazdaságtudományi doktori oklevél. (1929:XXX. t.-c. 65. §.)“

5. Az állami rendszerű IX. fizetési osztálynak a székesfővárosnál ugyancsak a IX. fizetési osztály felel meg.

6. A törvény külön említi mind az új alkalmazást (kinevezést vagy választást), mind a már alkalmazásban levő tisztviselő előléptetését. Ennek a megkülönböztetésnek a (13) bekezdés szempontjából van gyakorlati jelentősége.

7. Az 1929 : XXX. t.-c.-nek a közigazgatási tisztviselők és egyéb alkalmazottak személyi és szolgálati viszonyaira vonatkozó rendelkezések című III. része a törvény kihirdetésével egyidejűleg, 1929. évi június hó 29-én lépett életbe. Ettől az időponttól kezdve a IX., vagy az ennél magasabb fizetési osztályba csak az volt kinevezhető vagy megválasztható jogi képesítéshez kötött állásra, aki a megállapított elméleti képesítés birtokában volt.

8. Az 1933 : XVI. t.-c. 39. §-a, — amely a gyakorlati közigazgatási vizsgáról szól, — a 2.500/1934. M. E. számú rendelet 27. §. (2) bekezdése szerint 1934. március 15-én lépett életbe. Amíg egyrészt ezidőpontig senkit sem lehet a gyakorlati képzettség igazolására kötelezni,¹ addig másrészt e nap után már csupán oly egyének alkalmazhatók (nevezhetők ki vagy választhatók meg),

¹ Ilyen értelemben döntött a közigazgatási bíróság 112/1899. K. B. számú ítéletében, amelyben ugyanis kimondotta, hogy addig, amíg az 1883:I. t. c. 25. §-ában előírt gyakorlati közigazgatási vizsga tényleg életbeléptetve nem lesz, senkit sem lehet az idézett törvényszakasban megkívánt gyakorlati képzettség, vagy a 31., illetőleg 34. és 35. §§-ban megállapított valamely kivételes vagy átmeneti kedvezmény bírásának igazolására kötelezni.

illetve léptethetők elő jogi képesítéshez kötött IX., vagy ennél magasabb közigazgatási állásra, akik az elméleti (1929 : XXX, t.-c. 65. §.) és a gyakorlati képesítés (1935 : XVI. t.-c. 39. §.) birtokában vannak.

9. A közigazgatás rendezéséről szóló 1929 : XXX. t.-c. életbelépésétől, vagyis 1929. június 29-étől kezdve nem csupán a jogtudományi és az államtudományi államvizsga vesztette el minősítő erejét a jogi képesítéshez kötött közigazgatási állásokra való alkalmazás szempontjából, de egyben megszűnt az 1883 : I. t.-c. 5. §-ának utolsó bekezdésén nyugvó az a lehetőség is, hogy valakit végbizonyítvány (absolutorium) alapján ideiglenesen ki lehessen nevezni. Eddig ugyanis ez alapon különbséget kellett tenni egyetemi végzettség és egyetemi képzettség között. A közigazgatási bíróság a szolgálati idő tartamának a főiskolai képzettség esetén való mikénti számításával (1912 : LXV. t.-c. 11. §.) kapcsolatban megállapította, hogy „nem főiskolai végzettség (absolutorium), hanem teljes főiskolai képesítés (tudori, mérnöki, tanári oklevél), államtudományi államvizsga stb.) kívántatik meg.“ (Közigazgatási Bíróság 1925. évi 2.418/K. ítélete). Ugyancsak „az egyetemi tanulmányok befejezését követő képesítő oklevél“-ről szól az 1927 : XIII. t.-c. 6. §. (2) pontja is (A külföldi magyar intézetekről és a magas műveltség célját szolgáló ösztöndíjakról).

*

„(2) Az 1929 : XXX. t.-c. 65. §-ában kivételképpen felsorolt állásokra az (1) bekezdés rendelkezése nem vonatkozik.“

*

1. Az 1929 : XXX. t.-c. 65. §-ának (2) bekezdése szerint a külön képzettséget (ügyvéd, orvos, mérnök stb.) kívánó és a községi jegyzői állásokra csak az alkalmazható, aki az illető állásra megállapított képzettséget igazolja. Ezekre az állásokra az 1935 : XVI. t.-c. 39. §. (1) bekezdésének rendelkezése, — amely a gyakorlati közigazgatási vizsga letételét előírja, — a törvény kifejezett rendelkezése szerint nem vonatkozik. Annak, hogy az 1935 : XVI. t.-c. nem rendezi a külön szakképzettséget kívánó állásokat betöltő közigazgatási tisztviselők gyakorlati képzettségét, az az oka, hogy a törvény csupán a jogi képzettséghez kötött állásokat betöltő tisztviselők gyakorlati képzettségét kívánta szabályozni, így nem foglalkozott a más elméleti képesítéssel rendelkezők gyakor-

lati képesítésével. E kérdés rendezése tehát külön törvényhozási feladat lesz.

2. Bármiképpen fogjuk is fel a végrehajtó hatalom és szorosabban véve a közigazgatás lényegét és rendeltetését, az az egy mindenképpen kétségtelen, hogy a közigazgatás, mint funkció, az állami akaratnak kifejezőjeképpen jelentkező törvénynek és egyéb jogszabálynak megvalósítása, érvényrejuttatása, az életbe átültetése. A régi magyar törvény kijelentése szerint „*executiva autem potestas, non nisi in sensu legum ... exercebitur.*”¹ Ebben a mondatban kettő rejlik. Akár úgy fogjuk fel a közigazgatást, hogy az csak azt teheti, amit számára a jogszabályok előírnak (törvényszerű közigazgatás),² akár pedig úgy, hogy e felfogással ellentétben mindazt teheti, amit a jogszabályok kifejezetten meg nem tiltanak (diszkrécionárius közigazgatás): a közigazgatás működésének területe mindenképpen a jog.

Nem fogadható el az a felfogás, amely szerint a közigazgatásnak tiszta jogászai szemlélete csak abban az időben volt helytálló, amikor még a közigazgatás nem jelentett mást, mint a belső rendnek, az állami mindennapi élet zavartalan menetének biztosítását, röviden a személy- és jogbiztonságot. E nézet szerint ugyanis a közigazgatásnak tiszta jogászai funkcióként való szerepeltetése ma azért nem állhat meg, mert a közigazgatás tevékenysége szociális, kulturális és gazdasági irányban annyira kibővült, hogy most már ez ágak szakembereinek kell átvenniük a jogász szerepét, vagy legalább is az egyéb főiskolai képesítésű szakembernek, mint teljes jogú társnak kell résztvennie a hatósági jogkör, az impérium gyakorlásában. A jogi képzettséggel nem rendelkező szakembernek tehát ki kell lépnie a szerény tanácsadó és szakértő szerepéből.

A vázolt álláspont nem fogadható el tárgyi szempontból sem.³ A jogi szakműveltséget éppen úgy főiskolai tanulmányok

¹ A törvényhozó és végrehajtó hatalom gyakorlásáról szóló 1790: XII. t.-c. Megjegyzésre méltó, hogy ez a jogszabály a velünk évszázadokon át állami közösségben élő Ausztriában csak a háború után alkotott Bundesverfassungban jelenik meg először. Az 1920-ban alkotott, s az 1934-ben módosított Bundesverfassungsgesetz 9. Art. (1) p.-jában mondja ki: „Die gesamte staatliche Verwaltung darf nur auf Grund der Gesetze ausgeübt werden.“

² Fleiner, Fritz, Institutionen des deutschen Verwaltungsrechts, Tübingen, 1928. „Es gibt im Rechtsstaate nur eine „gesetzmäÙige Verwaltung“ ... ihre ganze Tätigkeit vermag die Verwaltung nur innerhalb der Rechtsordnung zu entfalten. Vom Rechte werden ihrem Handeln die Antriebe erteilt und die Schranken aufgerichtet.“ S. 6—7.

³ L. e kérdés mindkét részről való megvilágítását: Tomcsányi Móric.

során és ugyanannyi idő alatt kell és lehet elsajátítani, mint akár a műszaki, orvosi vagy tanári szakműveltséget. A jogi szakműveltség tehát éppen olyan értékű, mint bármelyik más „külön képzettség”. De a történeti kialakulás sem igazolja az ellentétes felfogást. A fejlődés ugyanis azt tanúsítja, hogy az idők folyamán abban a mértékben, ahogy a rendészeti államból a jogállam kiépül, ahogy az állam jogi szabályozás alá vonja a társadalmi életnek úgyszólván minden jelenségét, abban az arányban válik a közigazgatás mindinkább jogászai munkává. Tehát nem véletlen, hogy még a XIX. század első felében is a legkülönfélébb ismereteket kívánták meg a köztisztviselőktől. A mily mértékben a közigazgatás mindinkább jogászbibbá lett, vagyis az államnak fokozatosan nagyobb tevékenységét jogszabályok írták körül, s mind több és több életjelenség nyert jogi szabályozást, — ugyanolyan mértékben tolta előtérbe és tette nélkülözhetetlenné, különösen a közigazgatási bírósági rendszer behozatala óta a tiszta jogászai készség megkövetelését.¹ Tehát éppen az az érv, amit a jogászoknak a közigazgatásban való túlsúlya ellen szoktak felhozni, nevezetesen a közigazgatás tevékenységének mind szélesebb területre való kiterjesztése, éppen ez az érv, amely a leghatározottabban megokolja a jogászok túlnyomó érvényesülését.

A közigazgatás jogászai munka,² amelynek elvégzéséhez szük-

Az 1885:I. t. c-ben lefektetett minősítési rendszer reformja a szakszerűség szempontjából, Budapest, 1950. A Felsőoktatásügyi Egyesület Közleményei, 1950. 2. sz. — Szily Kálmán, A minősítési törvény revíziója, Budapest, 1950. A Felső Oktatásügyi Egyesület Közleményei, 1950. 2. sz. — Weis István, Szaktisztviselő — jogásztisztviselő, Magyar Szemle, X. köt, Budapest, 1950. 149. l. — Egyed István, A közigazgatási képzés, különös tekintettel a mérnökök közigazgatási alkalmazására, Budapest, 1954. Városi Szemle, XX. évf., 1954. 2. sz. 252. l. — Technikus, Jogászok és technikusok az állami közigazgatásban, Budapest, 1895. — Franz, W., Das Technikerproblem. Grundsätzliches zur Frage künftiger Auslese für den höheren Verwaltungsdienst, Berlin, 1929.

¹ Ezt a tételt igazolja a kir. József műegyetemen tartott mérnöki és gépészmérnöki szigorlatok ügyrendje, amely szerint, akik a szigorlatokat sikeresen letették, — ha egyébként a törvényes kellékeknek megfelelnek, — állami, megyei, városi vagy bármely más közszolgálatba léphetnek. (29.065/1874. vall.-és közokt. ügyi rendelet, Magyarországi Rendeleték Tára, 1874. évf. 602. l.) Már a kilenc évvel később megjelent minősítési törvény ezt a rendelkezést hatályon kívül helyezte, mert a mérnöki és gépészmérnöki oklevéllel csak az ennek a képzettségnek megfelelő közhivatali állásokra való alkalmazást engedte meg (1885:I. t. c. 5. §. 4. pont).

² „Vítán felül álló tétel, hogy a jogi elem minden közigazgatási eljárás közös sajátja. A közigazgatás ugyanis, mint közfunkció, leegyszerűsített, végső sztruktúrájában nem egyéb, mint valamely jogszabály végrehajtása. A köz-

séges szakismeretet, készséget, fejlett ítélőképességet csak komoly, rendszeres főiskolai tanulmányok során, szigorú jogászi nevelésen keresztül lehet megszerezni. A pozitív jogi tudás, az átfogó értelem, a nagy összefüggések felismerése, a jogászi judicium: azok a tulajdonságok, amelyekben együttvéve nyugszik az igazi közigazgatási jogász munkája. Ezek pedig csakis lelkiismeretes és rendszeres tanulás útján sajátíthatók el. Mindenekelőtt külön kell tehát választani azokat az állásokat, amelyekhez csak jogászi készsültség szükséges. Meg kell jelölni azután azokat az állásokat, amelyekhez egyéb szakképzettség szükséges. Ez utóbbiak betöltői természetesen hatósági jogokkal, impérium gyakorlásával fel nem ruházhatók.¹ Végül meg kell állapítani azokat az állásokat, amelyekhez az egyéb szakképzettségen kívül jogászi készsültség is kell. Ezek a szakképzettségüknek megfelelő területen impériumot is gyakorolhatnak. Ez az az egyetlen mód, amelyen a közérdek sé-

igazgatási szerv a jogszabályban körülírt közcélt, az ugyancsak jogilag előírt eszközöknek alkalmazásával törekszik elérni. Az ú. n. szakszerű feladatokat is jogszabály alkalmazása révén, a jogszabály keretei között, a jogszabályban megállapított eszközöknek: jogoknak és kötelességeknek érvényesítésével valósítja meg, vagyis röviden: a közigazgatás mindig a jog közegén keresztül jut el a céljához. Ezért mondom, hogy a közigazgatás jogi funkció, bármi legyen is az idevonatkozó eljárásnak egyébként a tárgya, szubsztrátuma. Úgy is mondhatnám: a közigazgatás az államhatalom gyakorlása, államfunkció, ez pedig külön szakma, külön mesterség, mely a jog- és államtudományok körébe tartozik. Azt is mondhatnám, hogy a közigazgatás az állami organizmus életműködése; ennek természete, elvei, szabályai különleges tudományt alkotnak, a jogász tudományát s az ide vonatkozó organumi munka különleges munka, jogászi munka." Tomcsányi, id. m. 5. l. — L. még Weis, id. m.

„Az igazgatás — annak legbelsőbb lényege szerint — jogászi munka s ezért a jogi képezésű tisztviselőket sohasem nélkülözheti. A vallás- és közoktatásügyi igazgatásnak is túlnyomórészt jogász-tisztviselőkre kell támaszkodnia; reájuk még a szorosan vett szakigazgatási, pedagógiai kérdések elbírálása tekintetében is nagy feladat vár." Hóman Bálint, A közoktatásügyi igazgatás újjászervezése, Budapest, 1935. 6. l.

¹ E téren a magyar törvényhozás elment addig a határig, ameddig a közigazgatás egységének veszélyeztetése nélkül még elmehetett. (L. a városok fejlesztéséről szóló 1912:LVIII. t. c. 21. §-ának (2) bekezdését és Budapest székesfőváros közigazgatásáról szóló 1930:XVIII. t. c. 59. §-ának (5) bekezdését).

Az azonban megfontolandó, hogy viszont biráskodásunk egységét nem érinti-e az a rendelkezés, amelyet az erdőkről és a természetvédelemről szóló 1935: IV. t. c. 230. §-a tartalmaz, amely szerint erdészeti jogvitás ügyekben „a panaszokat a közigazgatási bíróság olyan tanácsban tárgyalja, amelynek tagjai a tanácselnök, két közigazgatási bírósági elnök és két erdőmérnök, mint szavazásra jogosult ülnök”. L. még Némethy Károly, Az erdőtörvény javaslata, Magyar Közigazgatás, LIII. évf. 7. sz. Budapest, 1935. 1. l.

relme nélkül a más egyetemi végzettségű szakembereknek az intézkedő közigazgatásba való bevonása lehetővé válik. Ezeknek tehát a már megszerzett képesítésükhöz, meg kell szerezniök a teljes jogi képesítést is. Ennek a jogi készségnek teljes értékűnek kell lennie. Másrésztől azonban a képesítés megszerzéséhez nem kell annyi idő, amennyit a rendes egyetemi tanfolyam megkövetel. Annak számára, aki valamelyik tudomány szakot már elvégezte és így bizonyos irányú tudományos nevelésen már átmént, az már így magasabb korban is van, tehát egy másik — mégha az az előbbtől teljesen eltérő szak — elvégzését meg lehet rövidíteni. Ennek példáját mutatja az egyetemi élet ma is, amikor egy meghatározott kart elvégzett hallgató számára öt félév alatt teszi lehetővé a másik kar elvégzését. Igaz, hogy ez jelenleg csak rokon tanulmányok során lehetséges.

Az ilyen mérnök-jogász az általános közigazgatás és az egyes szakigazgatások előre meghatározott helyein, a tanár-jogász a tanügyi közigazgatásban, az orvos-jogász az egészségügyi közigazgatásban, az állatorvos-jogász az állategészségügyi közigazgatásban fejthetnek ki a közérdeknek megfelelő tevékenységet. Erre különben példát találunk a magyar közszolgálati jogban. „A bányahatósági szaktisztviselőkre nézve — ugyanis — a bányaszakakadémia bányászati tanfolyamának szabályszerű bevégezése és ezenfelül a jog- vagy államtudományi államvizsga kimutatása” van előírva.¹ További elengedhetetlen követelmény lenne a gyakorlati közigazgatási vizsga letétele. A gyakorlati közigazgatási vizsga rendszeresítésének napjától, azaz 1934. március hó 15-étől nem volna szabad a közigazgatásban alkalmazni senkit, aki ezt a vizsgát le nem tette. A helyzet azonban az, hogy a más egyetemi szakképzettséggel rendelkezők ezt a vizsgát le sem tehetik, mert bár a közigazgatási vizsga gyakorlati vizsga, anyaga azonban — a dolog természete szerint — tisztán jogi, az állam igazgatására vonatkozó jogi ismereteknek az összessége. Már pedig a helyes közigazgatási gyakorlatot is csak a jogi alapismeretek-

¹ A köztisztviselők minősítéséről szóló 1885:I. t. c. 11. §.

Ugyancsak erre gondolhatott a törvényhozó akkor, amikor Budapest székesfőváros közigazgatásáról szóló 1930:XVIII. t. c. 59. §-ának (4) bekezdésében kimondja, hogy „a különös szakképzettséget igénylő egyes állásokra a törvényhatósági bizottság a törvényben megállapított szakképzettségen felül szabályrendeletben a megfelelő elméleti vagy gyakorlati képesítést is meg szabhatja.” Ezeknél az állásoknál tehát már ma sincs törvényes akadálya annak, hogy a különös szakképzettségen felül jogi képzettséget és gyakorlati közigazgatási vizsgát lehessen előírni.

nek rendszeres főiskolai tanulmányok során történt elsajátítása útján lehet megszerezni.

Ha a nem jogi szakképesítéssel rendelkezők így rendszeres jogi tanulmányokkal egészítenék ki ismereteiket, azután pedig a számukra szervezett gyakorlati közigazgatási vizsgát letennék, kiküszöböltetnék az a visszás helyzet, amelybe a jogásztisztviselő a nem jogi képesítésű tisztviselőkkel szemben kerültek. Ez utóbbiak ugyanis az egyetem elvégzése után sem gyakorlatot igazolni, sem közigazgatási vizsgát tenni nem tartoznak, hanem azonnal kinevezhetők azokra az állásokra, amelyeket számukra a törvény fenntart. Ehhez járul még az is, hogy a köztisztviselők minősítéséről szóló 1885 : I. t.-c. 5. §. 4. pontjának ez a kitétele: „azon minisztériumok központi igazgatásánál, melyeknél külön szak-képzettséget igénylő ügyek is intéztetnek, ... oly egyének is alkalmazhatók, kik ... az illető külön szakra nézve ... megállapított képzettséget igazolják“, pontosan körülírva nincsen, mert az egyes minisztériumokban nincsen számszerint megállapítva azoknak az állásoknak a száma, amelyekre nem jogi képesítéssel is történhetnek kinevezések. Ez a helyzet a vallás- és közoktatás-ügyi, a földművelésügyi, a kereskedelem- és közlekedésügyi és az iparügyi¹ minisztériumban. Kivételt tesz a belügyminisztérium, amelynek külön egészségügyi státusa van, amelybe csak a megfelelő szakképzettséggel rendelkezők nevezhetők ki.²

*

¹ 1955: VII. t. c. az iparügyi, valamint a kereskedelem- és közlekedés-ügyi miniszterről.

² Az egyéb szakképzettséggel rendelkezőkre vonatkozólag igen figyelemre méltó Szily Kálmán állásfoglalása: „... gondoskodni kellene arról, hogy a vegyes területen működő tisztviselőnek, ha csonkább mértékben is, de mégis legyen kettős minősítése. Ezt a jogász számára nehezebb megadni, mint a szakember számára. A jogásztól azonban azt feltétlenül el kellene várni, hogy a jogi tudományok mellett alapos jártassága legyen a közgazdasági tudományokban is, amely utóbbiak közelebb viszik őt a modern élet problémáihoz. A szakemberrel másképpen áll a dolog; és itt a megyei közigazgatás szempontjából, valamint a földművelésügyi minisztérium központi igazgatásában főleg a mezőgazda, a városi közigazgatás szempontjából, valamint a műszaki ügyekkel is foglalkozó minisztériumok központi igazgatásában és az alájok rendelt külső hivatalokban főleg a mérnöki jó tekintetbe. Ezeknél nemcsak elméletileg képzelhető el, hanem gyakorlatilag is intézményesen megvalósítható olyan berendezés, hogy a szakdiplomát megadó tanterv is tartalmazzon már bizonyos kötelező jogi és közgazdasági studiumokat és a diploma megszerzése után adassék néhány, például három vagy négy szemeszterre terjedő olyan továbbképzés, amelynek programja a közigazgatás igényeihez szabott jogi és köz-, meg magángazdasági tárgyakat kellő terjedelemben tartalmaz. Az ilyen kettős minősítésű ifjú a közigazgatási gyakorlati éveknél

„(3) A gyakorlati közigazgatási vizsga általános vizsgára és szakvizsgára oszlik. Az általános vizsga a közigazgatás egész területét felölelő általános gyakorlati ismeretekre terjed ki. Ezt a vizsgát minden jelentkezőnek le kell tennie. A gyakorlati vizsga általános részének sikeres letétele után külön vizsgát kell tenni abból a szakból, amelyet a vizsgázó magának választ. A szakvizsga az egyes igazgatási ágakban szükséges részletes gyakorlati szakismeretekre terjed ki. Négyféle szakvizsgát lehet tenni. U. m.:

a) belügyi szakvizsgát, amely a miniszterelnök, a belügy-miniszter és a honvédelmi miniszter,

b) pénzügyi szakvizsgát, amely a pénzügyminiszter,

c) vallás- és közoktatásügyi és nevelési igazgatási szakvizsgát, amely a vallás- és közoktatásügyi miniszter,

d) közgazdasági és közlekedésügyi szakvizsgát, amely a földművelésügyi miniszter és a kereskedelemügyi miniszter

vezetése alatt álló minisztériumokban, illetőleg alájuk rendelt közigazgatási szerveknél, az 1929 : XXX. t.-c. 65. §-ának (1)

kiszolgálása és a közigazgatási gyakorlati vizsgának letétele után a közigazgatás általános fogalmazási szakán belül is nem csupán használható, hanem rendkívül értékes elem volna, mert ez egyesítené magában a szak tudást és a közigazgatáshoz szükséges jogi és közgazdasági tudást, nagy ér-
 zékkel bírna az élet realitásaival szemben, kevésbbé volna hajlamos a jogi formalizmus túlhajtására és az élet frissességét figyelmen kívül hagyó lélek-
 tetlen, száraz bürokratizmusra, akinek a jogász tiszviselővel való együtt-
 működése friss erőt és lendületet vinne bele az egész közigazgatási appará-
 tusba. Ilymódon négy különböző színezetű közigazgatási erő állna rendelkezésre: a jogi és államtudományi fakultásoktól kiképzett erős jogi tudású jogászok, akik természetesen a legnagyobb számban volnának, azután kisebb számmal az egyetemi közgazdaságtudományi kar közigazgatási szakosztályá-
 tól kiképzett közgazdasági színezetűek, akiket az 1929. évi közigazgatási törvény már is befogadott a közigazgatásba, majd a mezőgazdasági színezetűek, akiknek továbbképzéssel való kiképzése ezidőszertint történhetnék a műegyetem közgazdasági osztályán vagy az egyetemi közgazdasági karon, végül a műszaki színezetűek, akiknek mint okleveles mérnököknek, a mű-
 egyetem közgazdasági osztálya adná meg a szükséges továbbképzést. A köz-
 igazgatásnak nem hátrányára, hanem nagy előnyére válnék ez a négy színe-
 zet, mert ezeknek harmonikus arányokban való keverése nagyban hozzá-
 járulna ahhoz, hogy a közigazgatás valóban racionális, jó és gyors legyen. Ami az orvosokat illeti, ezek aránylag szűkebb területen: a népjóléti minisz-
 térium központi igazgatásában és a közegészségügyi közigazgatásban érvé-
 nyesülhetnének az eddiginél nagyobb önállósággal és több intézkedési joggal, ha náluk is gondoskodás történik a megfelelő jogtudás megszerzetéséről.“
 Id. m. 17—18. l.

bekezdésében megállapított elméleti minősítéshez kötött állásokban alkalmazott tisztviselők véglegesítéséhez szükséges.”

*

A „Szolgálati Szabályok“-nak az a rendelkezése, hogy csak az az ideiglenes alkalmazás, amely kifejezetten annak nevezetik,¹ az 1929: XXX. t. c. 65. §. (1) bekezdésében megállapított elméleti képesítéshez kötött állásoknál nem érvényesül. A jogi képesítéshez kötött közigazgatási állásoknál az alkalmazás (kinevezés és választás) csak akkor válik véglegessé — és pedig erre való külön utalás nélkül is. — ha az alkalmazott köztisztviselő a gyakorlati közigazgatási vizsgát sikeresen letette. A gyakorlati közigazgatási vizsga letétele a jogi képesítéshez kötött közigazgatási állásoknál minősítési kellék, amelynek a megszabott időn belül (az alkalmazástól számított 6 esztendő alatt) való nem igazolása az alkalmazás semmiségét vonja maga után.

*

„(4) Egyik igazgatási ágból a másikba csak az illető igazgatási ágra nézve rendszeresített szakvizsga letételével lehet átlépni. A másik ágon megállapított szakvizsga alól a közszolgálat érdekében a miniszterelnök felmentést adhat. Két szakvizsga tárgyainak rokontermészete esetén különbözeti vizsgát is lehet engedélyezni. A vizsgára vonatkozó részletes szabályokat a minisztérium rendeletben állapítja meg.”

*

1. A gyakorlati közigazgatási vizsgát szabályozó 2.300/1934. M. E. számú kormányrendeletet a Budapesti Közlöny 1934. évi március hó 15-ikén megjelent számában közölte.

¹ Pénzügyi Szolgálati Szabályok 30. §. „A kinevezésnek ideiglenes minősége az illetőnek kézbesített kinevezési rendelvénnyben határozottan kiírandó, különben alkalmaztatása végleges minőségűnek tekintetik.”

Ez az általános szabály érvényesül a közigazgatási bíróság gyakorlatában is. „A pénzügyminisztérium ügykörére vonatkozó „Szolgálati Szabályok” 219. §-a szerint, az ideiglenes minőségben kinevezett alkalmazottat kinevezése napjától számított egy év alatt kell véglegesíteni, vagy ugyanezen idő alatt kell kinevezését visszavonni. Ugyane szabályzat 220. §-a szerint, ha az ahhoz szükséges kellékek megvannak, a véglegesítés iránt haladéktalanul javaslatot kell tenni. Ezekből a rendelkezésekből következik, hogyha a véglegesítés kérdésében kellő időben intézkedés nem történik, az ideiglenes kinevezés véglegessé válik, minek további következménye az, hogy a véglegessé vált kinevezés többé vissza nem vonható és a véglegessé vált alkalmazott állásából csak szabályszerű fegyelmi eljárás útján bocsátható el” (798/1928. K. sz.)

2. A különbözeti vizsgák anyagának megállapítását a 2.500/1934. M. E. számú kormányrendelet 2. §-ának (3) bekezdése az Országos Gyakorlati Közigazgatási Vizsgabizottságra bízta. Ez viszont úgy határozott, hogy a különbözeti vizsga tárgyait mindig esetenként fogja megállapítani.

*

„(5) Annak, aki az egységes bírói és ügyvédi vizsgát letette, a gyakorlati közigazgatási vizsgának általános részéből nem kell vizsgát tennie.“

*

E rendelkezés kivételt alkot amaz általános követelmény alól (3. bekezdés), hogy a gyakorlati közigazgatási vizsga általános részét minden jelöltnek le kell tennie.

*

„(6) Gyakorlati vizsgára az bocsátható, aki a megkívánt elméleti képesítés megszerzése után, főiskolai képesítéshez kötött közigazgatási állásban — ideértve a tiszti ügyészséget és a királyi kincstári jogügyi igazgatóságot is — legalább három évi gyakorlatot töltött el. A közigazgatási gyakorlat részletes szabályait a minisztérium rendeletben állapítja meg. A közalapítványi kir. ügyigazgatóságnál, a kir. ügyészségnél, a kir. bíróságnál, valamint az ügyvédjelölti és közjegyzőjelölti minőségben eltöltött gyakorlatból legfeljebb egy év valamennyi alkalmazott gyakorlati idejébe beszámít.“

*

1. A gyakorlati közigazgatási vizsgára való bocsátásnak két törvényi feltétele van. És pedig az előírt elméleti képesítés megszerzése és a három évi közigazgatási gyakorlat igazolása, amelyet a már megszerzett elméleti képesítés birtokában kell eltölteni. A törvény a tiszti ügyészségnél és a kincstári jogügyi igazgatóságnál teljesített szolgálatot úgy tekinti, mint közigazgatási szolgálatot. Ezzel szemben a közalapítványi kir. ügyigazgatóságnál, a kir. ügyészségnél, a kir. bíróságnál, valamint az ügyvédjelölti és közjegyzőjelölti minőségben eltöltött gyakorlatból legfeljebb egy év számít be.

2. A közszolgálati viszony közjogi természetű lévén, önkéntes (volonter) szolgálati viszonyt nem ismer. Aki hivatali esküt nem

tesz,¹ hivatali titoktartást nem fogad, fegyelmi joghatóság alatt nem áll, az nem tekinthető közigazgatási állásban lévőnek. Az önkéntes (volonter) szolgálat beszámításának törvényes akadályja is van. Az 1933: XVI. t.-c. 39. §. (6) bekezdése szerint „gyakorlati közigazgatási vizsgára az bocsátható, aki a megkívánt elméleti képesítés megszerzése után főiskolai képesítéshez kötött közigazgatási állásban . . . legalább három évi gyakorlatot töltött el.“ Már pedig valamely közhatalóság hivatali helyiségébe, gyakorlat szerzése céljából való önkéntes bejárás nem tekinthető „főiskolai képesítéshez kötött közigazgatási állásban“ eltöltött gyakorlatnak. Az önkéntes szolgálat teljesítése a jelölt tetszésére, szorgalmára van bízva, ezért az nem csupán szolgálatnak, de gyakorlatnak sem tekinthető.

Az úgynevezett önkéntes közigazgatási szolgálat kérdésében a miniszterelnök felmerült konkrét ügyben a következő elvi jelentőségű határozatot hozta.² „Az 1933: XVI. t.-c. 39. §-a (6) bekezdésének rendelkezése szerint gyakorlati közigazgatási vizsgára csak az bocsátható, aki a megkívánt elméleti képesítés megszerzése után főiskolai képesítéshez kötött közigazgatási állásban legalább három évi gyakorlatot töltött el. Minthogy pedig folyamodó 1932. évi október hó 17-én neveztetett ki ideiglenes minőségű díjtalan közigazgatási gyakornokká, a törvényben előírt három évi gyakorlatot ezideig még nem szerezte meg. Az a körül-

¹ A magyar jog különbséget tesz köztisztviselő és közhivatalnok között. Az előbbi közjogi, az utóbbi büntetőjogi fogalom. A köztisztviselői jogviszony a hivatali eskü letételével veszi kezdetét. Ezzel szemben a közhivatalnoki jellegnek nem feltétele a hivatali eskü, amit a kir. Kúria állandó gyakorlata igazol. „Nem került el a Kúria figyelmét — mondja egyik végzésében — az alsófokú bíróságoknak az a téves kijelentése, amely szerint N. N. vádlott közhivatalnoknak nem volt tekinthető, mert sem esküt, sem fogadalmat nem tett s csak a községi jegyző fogadta fel ideiglenesen díjnoknak. A büntető-törvénykönyv 461. §-a ugyanis a közhivatalnoki minőséget nem köti a közhivatalnok közjogi fogalmához, hanem szolgálatának a közérdekekkel való kapcsolatánál, ebből kifolyó különleges helyzeténél s visszaélésének súlyosabb beszámítás alá eső megítélésénél fogva, tekintet nélkül arra, vajjon tett-e esküt vagy fogadalmat s tekintet nélkül alkalmaztatásának időtartamára, közhivatalnoknak tekint mindenkít, aki törvényes helyről nyert alkalmaztatásában az állam közigazgatási vagy igazságszolgáltatási vagy valamely törvényhatóság vagy község hatósági teendőjének teljesítésére hivatalánál, szolgálatánál vagy különös megbízásánál fogva kötelezve van“ (Kir. Kúria 1919. évi február hó 11-én B. IV. 5770/50/1918. szám alatt hozott végzése).

Az állami tisztviselő fogalmát a Pénzügyi Szolgálati Szabályok 1. §-a határozza meg.

² 1175/1935. M. E.

mény, hogy alispáni engedéllyel már kineveztetése előtt hivatalba járt gyakorlatszerzés céljából, a kérelem elbírálásánál nem volt figyelembevehető, mert valamely közhatóság hivatali helyiségébe gyakorlati ismeretszerzés céljából való önkéntes bejárás nem tekinthető az idézett törvénycikkben előírt főiskolai képesítéshez kötött közigazgatási állásban eltöltött gyakorlatnak.“

3. A nem szabályszerűen alkalmazott (kinevezett, vagy megválasztott) egyéneknek közhivatalba ismeret- és gyakorlatszerzés céljából való bejárás engedélyezése nem csupán az általános jogelvek szempontjából kifogásolható és meg nem engedhető, de a hatóság részéről adott ily engedély a társadalombiztosítással kapcsolatban is zavarokhoz vezetett. Másrészt azonban így bírói megállapítást nyert az, hogy a hivatalba való önkéntes bejárás szolálatnak nem tekinthető.¹

¹ Az Országos Társadalombiztosító Intézet 1930 június hó 30-án tartott ülésében hozott 52.188/IV./A/1. 1930. számú határozatának megokolása szerint az Intézet kaposvári kerületi pénztárának tudomására jutott, hogy Somogy vármegye alispáni hivatalában javadalmazás nélkül több gyakornok dolgozik. A kerületi pénztár felhívta az alispáni hivatalt e gyakornokok bejelentésére, mert az 1927:XXI. t.c. 1. §-ának 16. pontja értelmében az állam, a törvényhatóságok és a községek hivatalai, úgyszintén az általuk kezelt vagy fenntartott intézetek, intézmények, vállalatok és üzemek betegségi biztosításra kötelezettek. Ugyane törvény 3. §-ának (7) bekezdése szerint betegségi biztosításra kötelezettek a tanoncok, a gyakornokok és általában más olyan egyének is, akik kiképzésük fejében javadalmazás nélkül vagy a szokásosnál csekélyebb javadalmazásért dolgoznak. A törvény 7. §-ának (1) bekezdésében foglalt mentesség a díjtalan gyakornokokra — minthogy javadalmazásban nem részesülnek — alkalmazást nem nyerhet.

A budapesti kir. munkásbiztosítási bíróság Somogy vármegye törvényhatóságának fellebbezésére 1930. évi november hó 17. napján hozott végítéletében a vármegyét az alispáni hivatalban alkalmazott díjtalan gyakornokok betegségi biztosítására kötelezte.

A budapesti kir. ítélőtábla, mint fellebbezési bíróság 5.658/1930/7. szám alatt 1932 évi december hó 6-án megtartott ülésében az első bíróság ítéletét megváltoztatta és Somogy vármegye törvényhatósága keresetének helyt adott. A királyi ítélőtábla azt a tényállást állapította meg, hogy Somogy vármegye alispánja egyeseknek engedélyt adott arra, hogy saját jószántukból és kedvtelésükből az alispáni hivatalba bejárhassanak s ott, amennyiben a kezelő hivatali személyzetet munkájukban nem akadályozzák, segítkezzenek, esetleg úgy, hogy a teendőikben némi jártasságot szerezzenek, anélkül azonban, hogy a nevezettek fegyelmi és szolgálati szabályok alatt állanának. Rájuk a hivatalos idő és munkarend szabályai nem vonatkoznak. A hivatalba akkor mennek be, amikor akarnak, s ott tetszés szerinti időt tölthetnek. Sem próbaidejük, sem felmondási idejük nincs s a vármegye alispánja bejárásukat bármikor és minden indok nélkül megtagadhatja. Ebből a tényállásból kiindulva annak a vitássá tett kérdésnek eldöntésénél, hogy a szóbanlevő egyének betegség- és baleset-biztosítási kötelezettség alá esnek-e, vagy sem, azt kellett megállapí-

„(7) A jogtanár (egyetemi magántanár is), valamint az, aki az egységes bírói és ügyvédi vizsgát letette, gyakorlat igazolása nélkül is gyakorlati közigazgatási vizsgát tehet.“

*

Amíg az (5) bekezdés szerint az, aki az egységes bírói és ügyvédi vizsgát letette, mentesül az általános vizsga alól, e bekezdés szerint viszont nem tartozik közigazgatási gyakorlatot igazolni a jogtanár (nevezetesen a tudományegyetemek jog- és államtudományi karának tanárai és a jogakadémiai tanárok), az egyetemi magántanár, végül az, aki az egységes bírói és ügyvédi vizsgát letette.

*

„(8) Az egyes miniszterek a közszolgálat érdekében az államfőhöz tehetnek előterjesztést kiváló egyéniségeknek a közigazgatási gyakorlat és a gyakorlati közigazgatási vizsga letétele alól való felmentése iránt.“

*

Ez a rendelkezés csatlakozik az 1883 : I. t.-c. 31. §-ában adott kedvezményhez, amely szerint az államfő felmentést adhat az elméleti képzettség igazolása alól. Ez a nagy kedvezmény csak a legkivételesebb esetekben, valóban a közszolgálat érdekében és csakis kiváló egyéniségekkel szemben gyakorolható.¹

tani, hogy nevezetteknek a tényállás szerinti helyzete munkaviszonynak tekinthető-e vagy sem. Minthogy pedig a fentnevezetteknek a tényállásban leírt helyzete sem kinevezésen, sem szolgálati, vagy egyes alkalmaztatási jogviszonyt megállapító szerződésen nem alapszik, hanem az alispán, illetve a szóbanlevő egyének akaratától függő állapot, amely rájuk semmi kötelezettséggel nem jár, s minthogy a munkaviszony fennállásának feltétele az, hogy a munkavállaló a munkaadó rendelkezéseit követni tartozik, s amennyiben a munkaadó köz-, vagy magánhivatal, annak fegyelmi szabályzatában előírt rendelkezéseinek a munkavállaló alá van vetve, a kir. ítélőtábla mindezekből azt a következtetést vonta le, hogy Somogy vármegye és az itt megnevezettek között munkaviszony nem áll fenn. Miután pedig az 1927:XXI. t. c. rendelkezéseinek céljából és egész szelleméből az következik, hogy kötelező betegség- és balesetbiztosítás alá csak azok a személyek tartoznak, akik a munkaadóval szemben munkaviszonyban állanak, s így az alperes által a kötelezettség megállapítására felhívott 1927:XXI. t. c. 3. §. 7. és 1. §. 16. pontjában foglalt rendelkezések is csak a munkaviszony fennállása esetében alkalmazhatók, ezért a kir. ítélőtábla az elsőbíróság ítéletének megváltoztatásával a felperes keresetének helyt adott s az alperes határozatát hatályon kívül helyezte.

¹ A törvény indokolása szerint ez a rendelkezés „a közigazgatási gyakorlatnak és a gyakorlati közigazgatási vizsgának kegyelmi úton való elenge-

„(9) A m. kir. miniszterelnök az illetékes miniszter előterjesztésére a közszolgálat érdekében a gyakorlati közigazgatási vizsgaletételét megengedheti annak, aki a három évi gyakorlati időt az 1929. t.-c. 65. §-ának (1) bekezdésében megkívánt elméleti képzés megszerzése után a (6) bekezdésben nem említett közszolgálatban vagy más hivatáskörben töltötte el és ott kiváló képességéről tett tanúbizonyságot.“

*

E rendelkezés célja: a jogszabály (törvény, illetve az annak alapján kibocsátott rendelet) merevségének enyhítése. A jogszabály ugyanis pontosan előírja azt a közigazgatási gyakorlatot, amely az egyes szakvizsgákat meg kell hogy előzze. E szakasz lehetővé teszi, hogy az eltöltött gyakorlat elbírálása jobban simuljon az élethez és az egyes igazgatási ágak különleges igényeihez és e szempontokból figyelembe lehessen venni olyan szolgálatokat is, amelyekben az illető igazgatási ág szempontjából értékes ismereteket lehetett szerezni. Ezek a különleges szempontok nem foglalhatók mind jogszabályba, ezért kellett és ezért is volt helyes ezeknek a szolgálatoknak elbírálását a miniszterelnökre mint a közszolgálat vezetőjére bízni.

A (6) bekezdésben, illetőleg az annak alapján kibocsátott és a közigazgatási gyakorlatot szabályozó 2310/1934. M. E. számú kormányrendeletben nem említett közszolgálatban vagy más hivatáskörben, — de mindenesetre olyanban, ahol a közigazgatás szempontjából értékes ismereteket lehetett szerezni, — eltöltött időnek beszámítása érdekében a kérvényt az illetékes miniszter útján kell a miniszterelnökhöz benyújtani. A vizsga engedélyezéséért a vizsgabizottság elnökéhez csak akkor kell kérvényt beadni, amikor a miniszterelnöki engedély már megvan.

A miniszterelnöki engedély kivétel az általános szabály alól, így az csupán indokolt esetekben és pedig, — mint a törvény kifejezetten rendeli, — a közszolgálat érdekében és csakis olyan egyéneknél nyerhet alkalmazást, akik az elméleti képzés birtok-

dásával is biztosítani kívánja egészen kivételes esetekben, a közszolgálat érdekében egészen kivételes képességű egyéneknek a közszolgálatban való alkalmazását.“

„A kormány egész erkölcsi presztízse kezekedik arról, hogy a törvény végrehajtása valóban ily szellemű lesz“. Vitéz Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter, A gyakorlati közigazgatási vizsga életbelépése, „Magyar Közigazgatás“, 1934. március 18. sz.

amely elrendeli, hogy azt, aki a gyakorlati közigazgatási vizsgát hat év alatt nem teszi le, amennyiben más állásra nem alkalmazták, a hat év elteltét követő harmadik hó végével a szolgálatból el kell bocsátani. Ez a rendelkezés nem tekinthető méltánytalan-nak, mert az, aki ezalatt a hosszú idő alatt nem tesz eleget a gyakorlati közigazgatási vizsga letételére irányuló köteletségének, vagy olyan nagyfokú hanyagságról vagy feladatainak helyes elvégzéséhez szükséges legkisebb fokú képességek hiányáról tesz tanúbizonyságot, hogy alkalmazásában megtartása a közszolgálat nyilvánvaló kára volna. A javaslat gondoskodik arról, hogy az eképpen szolgálatképtelenség címén elbocsátott egyén az ellátásra vonatkozó jogszabályok értelmében őt megillető ellátásban részesüljön.¹

3. Akit a törvény e bekezdése alapján szolgálatképtelenség címén elbocsátottak (nyugdíjaztak vagy végkielégítettek), többé jogi képesítéshez kötött közigazgatási állásra alkalmazni nem lehet. Az esetleges új alkalmazás ugyanis a törvény megkerülése, kijátszása lenne. Annak természetesen nincs akadálya, hogy az elbocsátott tisztviselő alacsonyabb képesítésű álláson nyerjen alkalmazást.

4. E bekezdés rendelkezéseinek megfelelően azok, akik 1929. június 29-ike előtt nyerték alkalmazásukat — a szolgálatból való elbocsátás terhe alatt — 1935. június 29-éig tartoznak a vizsgát letenni. Azok viszont, akik 1929. június 29-ike után nyertek alkalmazást, alkalmaztatásuk napjától számított hat éven belül tartoznak a vizsgát letenni.

A törvénynek rendelkezéséhez a belügyminiszter magyarázó jellegű, elvi jelentőségű rendeletet bocsátott ki. Ez az 1235/1934. B. M. számú körrendelet a gyakorlati közigazgatási vizsga letételére a törvényben megállapított határidő betartása tárgyában valamennyi törvényhatóság első tisztviselőjéhez. „Konkrét esetben a gyakorlati közigazgatási vizsga letételének végső határnapja tekintetében téves értelmezés merült fel. Az 1933 :XVI. törvény-cikknek a gyakorlati közigazgatási vizsgát szabályozó 39. §. (10) bekezdése azt a határozott rendelkezést tartalmazza, hogy aki a gyakorlati közigazgatási vizsgát a jogi képesítéshez kötött állásra alkalmazásának napjától számított 6 év alatt nem teszi le, — ha más állásban nem nyer alkalmazást, és amennyiben az idézett

¹ A szolgálatképtelenséget fegyelmi vizsgálat és fegyelmi eljárás nélkül kell kimondani. Az ellátásról az állami alkalmazottak, valamint azok özvegyeinek és árváinak ellátásáról szóló 1912:LXV. t. c. rendelkezik. (31. §.)

szakasz (11) bekezdése értelmében a vizsga letétele alól nem mentes, — a hat év elteltét követő harmadik hó végével a szolgálatból elbocsátandó és úgy tekintendő, mint akit szolgálatképtelenség okából bocsátottak el. Azoknál a közigazgatási tisztviselőknél, akik 1929. évi június hó 29. napja előtt már jogi képesítéshez kötött állást töltöttek be, a vizsga letételének határidejét ettől a naptól kezdve kell számítani. Ezeknél tehát az idézett törvény ama rendelkezése irányadó, amely szerint a gyakorlati közigazgatási vizsgát — a törvényben megállapított jogkövetkezmények terhe alatt 1935. június 29-éig mindenestre le kell tenni. A törvényhozás a törvényben megállapított határidő meghosszabbítására nem adott felhatalmazást, ennél fogva halasztás sem engedélyezhető.“

*

„(11) A gyakorlati közigazgatási vizsga alól mentes az, aki a jelen törvény hatálybalépését megelőzően a IX. vagy magasabb, Budapest székesfővárosnál az ezeknek megfelelő fizetési osztályba sorozott jogi képesítéshez kötött közigazgatási állást töltött be. Mentés a gyakorlati közigazgatási vizsga alól az is, aki a pénzügyi fogalmazói szakvizsgát vagy a m. kir. rendőrségi fogalmazási szakán rendszeresített tisztí vizsgát a jelen törvény hatálybalépése előtt letette.“¹

*

A gyakorlati közigazgatási vizsga alóli mentesség kérdésében a belügyminiszter 1934. évi 421. számú körrendeletében a következő elvi jelentőségű magyarázatot adta. „A közigazgatás rendezéséről szóló 1929 : XXX. t.-c. módosításáról és kiegészítéséről alkotott 1933 : XVI. t.-c. 39. §-ának (11) bekezdése szerint a gyakorlati közigazgatási vizsga alól mentes az, aki a törvény hatálybalépését megelőzően a IX. vagy magasabb, Budapest székesfővárosnál az ezeknek megfelelő fizetési osztályba sorozott, jogi képesítéshez kötött közigazgatási állást töltött be. Ezzel a törvényhellyel kapcsolatban felmerült az a kérdés, kell-e gyakorlati közigazgatási vizsgát tenni a törvényhatósági jogú és a megyei városok szolgálatában álló azoknak a fogalmazási karbeli köz-

¹ „Ezzel a rendelkezéssel az utóbbi időben alkalmazott fiatal tisztviselők túlnyomórésze mentesül a gyakorlati közigazgatási vizsga letétele alól. Felhívom azonban a fiatal tisztviselők figyelmét arra, hogy a saját érdekükben áll a gyakorlati közigazgatási vizsga letétele. Már fentebb kidomborítottam a kormány elvi álláspontját a szelekcióval kapcsolatban; itt esupán arra utalok, hogy a fiatal tisztviselők éppen kitűnő minősítésű vizsgával mutathatják meg legjobban képességeiket, tudásukat, a magasabb közszolgálati állásokra való

igazgatási tisztviselőknél, akiknek állása a X. fizetési osztályba van ugyan sorozva, de akik a vonatkozó jogszabály értelmében bizonyos idő eltelte után a IX. fizetési osztályba léptethetők elő, és akiket ebből kifolyólag a szóbanlévő törvényhely hatálybalépésének időpontja (1934. évi március hó 15.) már a IX. fizetési osztályban talált. A most említett tisztviselőknél tehát nem kell gyakorlati közigazgatási vizsgát tenniük, mert ezek a tisztviselők a IX. fizetési osztályba történt előléptetésük következtében kétségtelenül megfelelnek a hivatkozott törvényhelyben a vizsga alóli mentesség gyanánt előírt követelményeknek."

*

„(12) A miniszterek továbbképző tanfolyamok szervezése útján kötelesek gondoskodni a gyakorlati közigazgatási szakvizsga alól a (11) bekezdés értelmében mentes tisztviselők ismereteinek bővítéséről“.

*

„(13) A jelen törvény hatálybalépésétől számított három év alatt a IX., Budapest székesfővárosnál az ennek megfelelő fizetési osztályba sorozott közigazgatási fogalmazási állásokra ideiglenesen alkalmazni lehet azt is, akinek a megkívánt elméleti képzése megvan, de a gyakorlati közigazgatási vizsgát nem tette le. Az ilyen ideiglenes alkalmazott köteles a gyakorlati közigazgatási vizsgát alkalmaztatásától számított négy év alatt letenni, különben állását veszti. Az állását veszített tisztviselőt úgy kell tekinteni, mint akit szolgálatképtelenség okából bocsátottak el.“

*

1937. március 15-éig lehet tehát ideiglenesen alkalmazni (kinevezni vagy megválasztani) azt is, akinek a megkívánt elméleti képzése megvan, de a gyakorlati közigazgatási vizsgát nem tette

rátermettségüket s így az átlagon felülemelkedésüket. Az egységes bírói és ügyvédi vizsgálat elnöksége a kitüntetéssel vizsgázottak jegyzékét felterjeszti az igazságügyminiszterhez, a vallás- és közoktatásügyi miniszter pedig a Hivatalos Lapban közzéteszi a kitüntetéssel vizsgázott és szigorlatot tett egyetemi hallgatók jegyzékét. Fel fogom kérni a gyakorlati közigazgatási vizsgálóbizottság elnökét, hogy ugyanígy minden év végén az összes miniszterekkel és más kinevezési joggal bíró hatóságokkal közölje a kitüntetéssel vizsgázott és egyébként is kiváló rátermettséget és arravalóságot felmutató vizsgázók nevét.“ Vitéz Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter, A gyakorlati közigazgatási vizsga életbelépése. „Magyar Közigazgatás“, 1934. március 18. sz.

le. E kedvezmény csakis a IX. fizetési osztályba sorozott közigazgatási fogalmazási állásokra való alkalmazásra (kinevezésre vagy megválasztásra) vonatkozik és nem foglalja magában ugyanezen fizetési osztályba való előlépés lehetőségét. A IX. fizetési osztályba közvetlenül alkalmazott (kinevezett vagy megválasztott) ideiglenes tisztviselőket illeti meg az a kedvezmény, hogy a gyakorlati közigazgatási vizsgát alkalmaztatásuk napjától számított négy év alatt tartoznak letenni.

A kinevezés és az előléptetés törvényi meghatározását az 1893 : IV. t.-c. 5. §. (1) bekezdése tartalmazza. „Az alsóbb fizetési osztályból a magasabba kinevezés útján, ugyanazon fizetési osztály különböző fizetési fokozatai közül a legközelebbi magasabb fizetési fokozatba pedig fokozatos előléptetés útján jut a tisztviselő. A fokozatos előléptetés azon rangsor szerint történik, amelyet a tisztviselő a vele egy létszámba tartozók között elfoglalt, míg a kinevezésnél nem a rangsor, hanem emellett a szakképzettség, érdemesség és alkalmazhatóság a döntő“.

*

„(14) Az 1929 : XXX. t.-c. 65. §-ának, valamint a jelen szakasznak rendelkezései a hivatalos statisztikai szolgálatnál (1929 : XIX. t.-c.) rendszeresített főiskolai képesítéshez kötött állásokra nem vonatkoznak.“

*

40. §. „(1) A vármegyei közigazgatási gyakornokot — országos pályázat alapján — a főispán nevezi ki; szolgálatát a XI. fizetési osztályban kezdi és két évi szolgálat után vármegyei fogalmazóként a X. fizetési osztályba lép elő.“

*

A vármegyei közigazgatási gyakornokok kinevezésénél kövendő irányelveket a belügyminiszter következő rendeletében fektette le. „A közigazgatás rendezéséről szóló 1929 : XXX. t.-c. 68. §. (3) bekezdése, valamint az e törvény módosításáról és kiegészítéséről alkotott 1935 : XVI. t.-c. 40. §-a a vármegyei közigazgatási gyakornokok kinevezését — országos pályázat alapján — továbbra is a főispánok kezébe teszi le. Ezek a törvényes rendelkezések az általános igazgatás jövő tisztviselői karának kiválasztásánál fontos szerepet szánnak a főispánoknak, E tény jelentőségét, az azzal együttjáró rendkívüli felelősséget nem szükséges bővebben részleteznem, mégis annyit meg kell jegyezniem, hogy

a kiválasztás terén a legnagyobb gondosságnak kell érvényesülnie. Az utóbb említett törvény 39. §-ában rendszeresített gyakorlati közigazgatási vizsga, amelyet a vármegyei közigazgatási gyakornokoknak is le kell tenniök, a 2.300/1934. M. E. számú rendelet 27. §-a értelmében az 1934. évi március hó 15-én életbe lépett. Az azóta eltelt időben letett vizsgálatok folyamán szerzett tapasztalatokat a jövő érdekében értékesítenünk kell. A közigazgatás feladatainak folytonos bővülése fokozott igényekkel lép fel a közigazgatási tisztviselőkkel szemben. Kétségtelen, hogy a már alkalmazott fiatal tisztviselő kitűnő főnökök vezetése alatt sokat tanulhat és részben pótolhatja a közigazgatási jog ismerete terén mutatkozó hiányokat. Mégis mindennél fontosabb a legelső lépés, a vármegyei közigazgatási gyakornokok kiválasztása. Bármint gondot fordít ugyanis az alispán a vármegyei közigazgatási gyakornokok rendszeres foglalkoztatására, bármennyire gondosan szerveztessék is meg a gyakorlati közigazgatási vizsga, a kívánt eredmény: a közigazgatási tisztviselői kar színvonalának emelése nem lesz elérhető abban az esetben, ha a vizsgára jelentkező jelöltek, akiből a közigazgatási tisztviselők és a közigazgatás vezetői lesznek, nem a leggondosabb kiválasztás útján jutnak a közszolgálatba... Az igazságügyi szolgálatban csakis a kitűnő eredménnyel vizsgázottak remélhetek és remélhetnek alkalmazást. Valósággal visszatetsző volna, ha a közigazgatási szolgálatban, ahol közhatalosi funkciók ellátásáról, ahol az állampolgároknak az igazságszolgáltatásnál egyáltalán nem kisebb érdekű — erkölcsi és anyagi — ügyeiben való döntésről van szó, olyanok nyernének alkalmazást, akik egész főiskolai — jogi — tanulmányaik során szorgalmat nem tanúsítottak, szorgalmi jegyeket felmutatni nem tudnak, nem kollokváltak, alapvizsgálataikat, szigorlataikat elégségesen, sőt igen gyakran csak többszöri kísérlet után tudták letenni. Ilyen eljárás nemesak a közérdekekkel, a közszolgálat és az állampolgárok érdekével, de az anyagi igazsággal is a legszögeesebb ellentétben állana, mert az alkalmazások csekély számánál fogva kitűnő képesítésű, nagyszorgalmú ifjak szorulnának háttérbe. Nem szabad tehát megengednünk, hogy olyanok árasszák el a közszolgálatot, akik minimális elméleti képzettségük folytán a tudásukban mutatkozó hiányt a gyakorlatban pótolni képtelenek. Az ilyen tisztviselők a szükséges szellemi fegyverzet nélkül működésükkel mérhetetlen kárt okoznának az állam tekintélyének, közvetve az adófizető polgároknak is. Ezek rendszerint a közigazgatás javításának, minden korszerű reformnak is örökös akadályai lennének. Felhívom ezért... arra, hogy

a jövőben a gyakornoki állásra pályázók közül a kitünő vagy jeles, de legalább is átlagosan jó eredményt felmutató jelöltek előnyben való részesítése végett esetről-esetre intézkedjék a pályázati hirdetmények oly értelemben való kiadása iránt, hogy a pályázók elméleti képzettségüket igazoló oklevelükön kívül érettségi bizonyítványukat, egyetemi (jogakadémiai) indexüket, valamint életleírásukat (curriculum vitae) bemutatni kötelesek.¹

*

„(2). Az 1929 : XXX. t.-c. 68. §-ának (3) bekezdése és 69. §-ának (11) bekezdése hatályát veszti.“

*

A hatályon kívül helyezett szakaszok az 1929 : XXX. t.-c. 68. §. (3) bekezdés: „A közigazgatási gyakornokot — országos pályázat alapján — a főispán nevezi ki és legalább két évi kifogástalan szolgálat után ő erősíti meg állásában. A közigazgatási gyakornok megerősítéséig ideiglenes alkalmazott és őt a főispán szolgálatától bármikor felmentheti“, és a 69. §. (11) bekezdés: „A közigazgatási gyakornok, szolgálatát a XI. fizetési osztályban kezdi. A közigazgatási gyakornok, mihelyt állásában megerősített (68. §. 3. bekezdés), vármegyei fogalmazóként a X. fizetési osztályba lép elő.“

14. §. A gyakorlati közigazgatási vizsgát megelőző közigazgatási gyakorlat szabályozása.

A m. kir. minisztérium a közigazgatás rendezéséről szóló 1929 : XXX. t.-c. módosításáról és kiegészítéséről alkotott 1933 : XVI. t.-c. 39. §-ának (6) bekezdésében kapott felhatalmazás alapján a következőket rendelte:²

„(1) Gyakorlati vizsgára az bocsátható, aki a megkívánt elméleti képesítés (1929 : XXX. t.-c. 65. §. (1) bek.) megszerzése után, főiskolai képesítéshez kötött közigazgatási állásban — ideértve a tiszti ügyészséget és a királyi kincstári jogügyi igazgatóságot is — legalább három évi gyakorlati időt töltött el (1933 : XVI. t.-c. 39. §. (6) bek.).“

¹ 105.264/1935. B. M.

² A m. kir. minisztériumnak 2510/1934. M. E. sz. rendelete. Megjelent a „Budapesti Közlöny“-ben 1934. évi március hó 15-én.

1. A jogtanárok: az egyetemek jogtanárai, jogakadémiai tanárok (egyetemi magántanárok is), valamint azok, akik az egységes bírói és ügyvédi vizsgát letették, gyakorlat igazolása nélkül is vizsgára bocsáthatók. Amíg tehát a többi vizsgára jelentkező már közszolgálatban van, addig a bírói és ügyvédi oklevéllel gyakorlati közigazgatási vizsgára jelentkező csak a választott szakvizsga sikeres letétele után lép közszolgálatba.

2. A közigazgatási gyakorlat igazolásának tárgyalásánál felmerülhet a kérdés, vajjon a közigazgatási gyakorlat önkéntes szolgálat, úgynevezett volunterszolgálat útján megszerezhető-e? Erre a feltett kérdésre tételes jogszabályaink rendelkezései alapján csak a következő válasz adható.

a) Jogszabályaink szerint vannak gyakornokok, akik állami tisztviselők, fizetési osztályba azonban nem tartoznak s díjjal, vagy anélkül alkalmaztatnak. A díjazott gyakornokok a fizetés és lakpénz helyett a fizetés természetével bíró évi segélydíjban részesülnek (1893 : IV. t.-c. 11. §.).

b) Vannak vármegyei közigazgatási gyakornokok, akik vármegyei tisztviselők, akik szolgálatukat a XI. fizetési osztályban kezdik meg és két évi szolgálat után vármegyei fogalmazókként a X. fizetési osztályba lépnek elő (1923 : II. t.-c. 11. §., 1933 : XVI. t.-c. 40. §.).

c) Vannak a vármegyei közigazgatási szolgálatban ideiglenes minőségű díjtalan közigazgatási gyakornokok, akiknek szolgálata minden tekintetben a fizetések közigazgatási gyakornokok szolgálatával azonos elbírálás alá esik (1931 : XXVI. t.-c. 2. §-ában és az 1932 : VII. t.-c.-ben kapott felhatalmazás alapján kibocsátott 3.760/1932. M. E. számú rendelet).

„A vármegyei közigazgatási szolgálatban ideiglenes minőségű díjtalan közigazgatási gyakornokok alkalmazása a közigazgatási szolgálat ellátásának, másrészt a tisztviselői kar utánpótlásának biztosítása érdekében történik. Díjtalan közigazgatási gyakornokká — egyéb törvényes feltételek fennforgása esetén — csak azt lehet kinevezni, akinek az 1929 : XXX. t.-c. 65. §-ának (1) bekezdésében a fogalmazási tennivalók ellátásában meghatározott elméleti képesítése megvan. Az ideiglenes minőségű díjtalan közigazgatási gyakornokot — pályázat mellőzésével — a főispán nevezi ki és ugyancsak a főispán jogosult a gyakornokot a szolgálatból elbocsájtani. A díjtalan gyakornok szolgálati beosztása az alispán hatáskörébe tartozik. A szolgálati beosztásnál azonban gondot kell fordítani arra is, hogy a díjtalan gyakornok a gyakorlati közigazgatási vizsgára bocsájtás előfeltételül az 1929 : XXX.

t.-c. 66. §-ának (3) bekezdésében megszabott közigazgatási gyakorlatot kellő időben megszerezhesse“. (A díjtalan közigazgatási gyakorlathoz a vármegyénél alkalmazásáról szóló 3.760/1932. M. E. sz. rendelet végrehajtása tárgyában kibocsátott 62.737/1932. B. M. számú körrendelet).

d) A negyedik kategóriába a közszolgalatban ideiglenesen foglalkoztatott főiskolai képesítésű ifjúság tartozik. A közszolgalatban főiskolai képesítésű állástalanokat a minisztérium által meghatározott számban lehet ideiglenesen foglalkoztatni, illetőleg a kir. bíróságoknál és a kir. ügyészségeknél, valamint a m. kir. kincstári jogügyi igazgatóságnál joggyakorlatra bocsátani. Az ideiglenes foglalkoztatást, illetőleg a joggyakorlatra bocsátást az illetékes miniszter rendeli el és szünteti meg. Ez a foglalkoztatás, illetőleg a joggyakorlatra bocsátás ideiglenes, minden jogigény nélkül bármikor megszüntethető és végleges alkalmazásra nem ad igényt. Csak azt lehet a közszolgalatban ideiglenesen foglalkoztatni, illetőleg joggyakorlatra bocsátani, aki a közszolgalatban való alkalmazáshoz a jogszabályokban meghatározott általános követelményeknek, valamint ideiglenes foglalkoztatásához megkívánt különös kellékeknek megfelel. Az, akit ideiglenes foglalkoztatásra felvettek, illetőleg joggyakorlatra bocsátottak, fogadalmat tesz és hivatali főnökének felügyelete alatt áll (2.390/1934. M. E. számú rendelet).

3. Az előírt három évi gyakorlati időbe be kell számítani azt az időt is, amelyet a jelölt berendelés alapján — ideiglenes minőségben — valamelyik minisztériumban tölt el. „A belügyminiszter a törvényhatóságnak főiskolai képesítésű bármely tisztviselőjét az állásával azonos vagy annál magasabb fizetési osztályú megüresedett állásra, ennek illetményei terhére, a törvényhatóság első tisztviselőjének és az érdekelt tisztviselőnek beleegyezésével és a törvényhatósági ügymenet sérelme nélkül, szolgálattétel végett a belügyminisztériumba vagy valamely szakminiszter kívánságára az illető minisztériumba ideiglenes szolgálatra berendelheti. Ha a berendelt tisztviselőt berendelésétől számított 6 hónap alatt az illető minisztérium tisztviselőjévé nem nevezik ki, az korábbi törvényhatósági szolgálatába tér vissza“ (1929 : XXX. t.-c. 73. §. (1) bekezdés).¹

¹ Az 1925. évi 7.000/M. E. számú rendelet (4) bekezdése szerint „a kinevezésre kiszemelt tisztviselőt előbb az illető minisztériumhoz legalább egy évi próbaszolgálatra kell berendelni és őt csak akkor lehet kinevezni, ha a próbaszolgálatban teljesen bevált“. Ez a szolgálati idő is beszámít.

4. A tiszteletbeli tisztviselők szolgálatra való berendeléséről és szolgálatuk be nem számításáról a következő rendelkezés az irányadó. „A szolgálatra berendelés — az ügyészek kivételével — nem tarthat tovább egy hónapnál és tényleges alkalmaztatás esetében a tiszteletbeli minőségben teljesített szolgálat idejét semminemű vonatkozásban sem lehet számításba venni” (1929 : XXX. t.-c. 65. §. (3) bekezdés utolsó mondata).

*

„(2) A közalapítványi kir. ügyigazgatóságnál, a kir. ügyészségnél, a kir. bíróságnál, valamint az ügyvédjelölti és közjegyzőjelölti minőségben eltöltött gyakorlatból — a három évi gyakorlati időbe — legfeljebb egy évet valamennyi alkalmazottnál be kell számítani (1935: XVI. t.-c. 39. §. (7) bek.).“

*

„(3) A gyakorlati idő tartama alatt a beosztás (munkakör) időnkénti megváltoztatásával módot kell nyújtania arra, hogy annak az igazgatási ágazatnak a keretén belül, amelynél a jelölt alkalmazásban van, a jelölt az illető igazgatási ágazat egész területét felölelő áttekintést és gyakorlatot szerezhessen.“

*

1. A közigazgatási gyakornokok foglalkoztatásáról gondoskodik már a vármegyei ügyviteli szabályzat (125.000/1902. B. M. sz. r.). E szabályzat 84. §-ának utolsó bekezdése szerint „a közigazgatási gyakornokok szolgálatbalépésük után mindenekelőtt a kezelési teendők teljesítésére osztatnak be. Ha itt a kellő jártasságot megszerezték, egyes előadókhoz beosztva ezeknek segédkeznek s ezek felelőssége mellett működnek. Önálló előadókként csak akkor szerepelhetnek, ha már kellő gyakorlati képességüket a fogalmazási teendőkben is igazolták.“ Lényegében ugyanezt tartalmazza a 269. §. is, amikor kimondja, hogy „a közigazgatási gyakornok addig, míg a kezelésben teljes jártasságot nem szerez, a kezelésnél segédkezik. Egyébként rendszerint fogalmazási teendőket végez, szükség esetén azonban kezelési teendőkkel is megbízható.“

E rendelkezés magyarázatául mondja Némethy Károly, hogy „egyes vármegyei szabályrendeletekben ki volt mondva, hogy a közigazgatási gyakornokok kizárólag fogalmazási teendőket végeznek. Tapasztalati tények igazolják, hogy az elméletileg legképzettebb egyének is hivatalba lépésükkor a hivatalos ügyek el-

intézésében teljesen járatlanok. Helyes rendszer mellett a hivatali életben szükséges elméleti és gyakorlati ismeretek megszerzésénél fokozatosan kell eljárni. Az ügyiratok elintézésénél szem előtt tartandó alakszerűségeket, az ügyiratok sorsát, illetőleg azt az útat, melyet az ügyiratok a hivatalon belül megtesznek, legjobban a segédhivatalokban lehet megfigyelni. Ezért szükséges a közigazgatási gyakornokokat mindennek előtt a segédhivatalokba utalva a kezelési teendők teljesítésére szorítani. Hogy a kitűzött cél elérésék, nézetünk szerint két követelményt nem szabad szem elől téveszteni. Az egyik az, hogy az illető gyakornok a kezelés összes részleteit megismerje, tehát ne foglalkozzék kizárólag az iktatói vagy kizárólag a kiadói teendőkkel, hanem amint elsajátította az iktatói ismereteket, osztassék be a kiadóhivatalba s azután az irattárnok mellé. A másik követelmény az, hogy a közigazgatási gyakornokok a segédhivatalokban csak annyi ideig maradjanak, amíg a kezelési teendőkben a kellő jártasságot megszerezték, azután pedig a minősültségüknek és élethivatásuknak megfelelőleg fogalmazási teendőkkel bízassanak meg.¹

„A központban és a járásban alkalmazott közigazgatási gyakornokok helyzete között az a különbség van, hogy míg a központi közigazgatási gyakornokok, amint a kezelésben a kellő jártasságot megszerezték és fogalmazási teendőkkel bízattak meg, kezelési teendőket többé nem végeznek, addig a járási közigazgatási gyakornok szükség esetén a kezelési teendőkkel bármikor megbízható. Ennek a magyarázata az, hogy a főszolgabírói irodában a kezelőszemélyzet csekély száma és az időnként előforduló nagyobb ügyforgalom folytán beállott munkatorlódás esetén — más megfelelő munkaerő hiányában — a kezelésnél az előadói személyzetnek rangban is legfiatalabb azon tagja segédkezzék, aki a fogalmazási teendőknél aránylag a legkönnyebben nélkülözhető.”²

2. Poroszországban³ a magasabb közigazgatási vizsgáról szóló törvényhez a belügy- és pénzügyminiszter által közösen kiadott végrehajtási utasítás előírja, hogy „minden tisztviselő, akinek oldalán referendarius működik, a referendarius képességeiről és végzett munkájáról bizonyítványban tartozik számotadni. A Landrat által kiállított bizonyítványban ki kell terjeszkedni arra is, hogy milyen volt a referendarius személyes érintkezése a közönséggel.

¹ Némethy Károly, A közigazgatási eljárás egyszerűsítése, (Az ügyviteli szabályzatok magyarázata), II. köt. Budapest, 1903, 64. l.

² U. o. 142. l.

³ Wandersleb, id. m., 42. l.

A referendarius gyakorlati képzésének befejezésekor az illető igazgatási ág kormányzati vezetője beható, összefoglaló bizonyítványt ad, amelyet a kormányzati elnök véleményezésével záradékol. Ezt a bizonyítványt a külön bizonyítványokkal együtt az államvizsgálatra való jelentkezés alkalmával be kell mutatni.“ 1906-ban vezették be Poroszországban a tanulmányi vezetők (a Studienleiter für die Referendare) intézményét, amelyről a legnagyobb elismeréssel szoktak megemlékezni. A tanulmányi felügyelő feladata az, hogy a helyszínen legyen segítségére a magasabb közigazgatási szolgálatra képesítő vizsgálatra készülőknek.

Ezt az intézményt nálunk is meg lehet valósítani. Kétségtelen, hogy minden igazgatási ágban lehetne találni olyan tisztviselőket, akik erre a szép, kitüntető és különösképpen pedagógiai feladatra alkalmas személyi, értelmi és tudásbeli felkészültséggel rendelkeznek. Megtaláljuk a tanulmányi felügyelők intézményének példáját nálunk is a bírósági joggyakornokok előkészítésében. A bírósági joggyakornokoknak tevékenységi naplójuk van, — amely hasonlít az orvosjelöltek ismert „cselédkönyvéhez“, — amelyben feltüntetik, hol volt a jelölt gyakorlaton és ott mivel foglalkozott.

Ezenkívül a kir. törvényszéknél és az ügyvédi kamaráknál joggyakorlaton levők képzésére összejöveteleket (1913 : LIII. t.-c. 14. §.) tartanak minden év október hó 1-étől május végéig terjedő időben és pedig hetenként egyszer két órai időtartamban. Ez összejövetelekről a 67.400/1913. I. M. számú rendelet intézkedik, amelynek főbb rendelkezései a következők:

Az összejöveteleknek az a célja, hogy azokon a joggyakorlaton levők elméleti és gyakorlati kiképzése a jogfejlődés újabb eredményeinek, vitás kérdéseknek és jogeseteknek megbeszélése útján és más alkalmas módon előmozdíttassék (1913 : LIII. t.-c. 14. §.). A gyakorló órák ennek megfelelően elsősorban arra szolgálnak, hogy azokon a joggyakorlaton levőknek képzése a hivatásukhoz tartozó olyan működéssel és tanulmányokkal egészíttessék ki, amelyekre hivatali vagy irodai alkalmazásukban egyáltalában nem, vagy csak ritkábban nyílik alkalom. Különösen arra kell minél több alkalmat adni, hogy magukat a szóbeli előadásban gyakorolhassák. De emellett a joggyakorlati képzés tudományos oldalára is gondot kell fordítani.

A kir. törvényszéknél tartandó gyakorló órákon mindazok kötelesek résztvenni, akik az illető kir. törvényszéknél, a mellette lévő kir. ügyészségnél és a kir. törvényszék székhelyén lévő olyan kir. járásbíróságnál vannak gyakorlaton, amelyik az illető kir. törvényszék elnökének felügyelete alá tartozik. A részvétel az

említett bíróságoknál és ügyészségnél alkalmazott bírósági joggyakornokokra és jegyzőkre is kötelező mindaddig, amíg a bírói és ügyvédi vizsgát le nem tették.

Az ügyvédi kamaráknál tartandó gyakorló órákon azok kötelesek résztvenni, akik az ügyvédi kamara székhelyén ügyvédnél, a kir. kincstár és a közalapítványok perbeli képviselőjére rendelt hivatalnál folytatják a joggyakorlatot; a részvételt azonban azoknak is meg kell engedni, akik a kamara székhelyén kívüli folytatnak ily joggyakorlatot vagy a bírói és ügyvédi vizsga letétele után ugyanilyen utógyakorlaton vannak (1912: VII. t.-c. 2. §.), vagy kir. közjegyzőnél vannak joggyakorlaton.

Az összejövetelek vezetésére a kir. törvényszék elnöke a kir. törvényszéknek, vagy a kir. főügyéssel egyetértésben a kir. ügyészségnek egy vagy több olyan tagját, az ügyvédi kamara elnöke pedig a kamarának egy vagy több olyan tagját jelöli ki, akik mind elméleti és gyakorlati készségükben, mind hajlamaiknál fogva arra kiválóan alkalmasak. A gyakorló órák megtartását és vezetésének helyes irányát a kir. törvényszék elnöke, illetőleg az ügyvédi kamara elnöke ellenőrizni köteles.

A kir. ítélőtábla székhelyén tartandó összejövetelek vezetésére — az 5521/1926. I. M. számú rendelet szerint — az ítélőtábla elnöke az ítélőtáblának önként vállalkozó egy vagy több alkalmas bíróját is kijelölheti. Ebben az esetben az ellenőrzést az ítélőtábla elnöke gyakorolja és az igazságügyminiszterhez teendő jelentést is ő teszi meg.

A gyakorló órák tárgyaiul szolgálnak:

1. az új vagy kevésbé ismert törvényeknek és jogszabályalkotó rendeleteknek lehetőleg az előmunkálatok és irodalmi művek felhasználásával történő ismertetése és megbeszélése;

2. fontosabb felsőbbbírói elvi jelentőségű határozatoknak szóbeli vagy írásbeli előadás útján történő ismertetése, s az arra vonatkozó szóbeli eszmecsere és nézetnyilvánítás;

3. a jogi és államtudományi irodalom jelentősebb új termékeinek bemutatása, ismertetése és megbeszélése;

4. egyes jogesetek és jogkérdések megoldására vonatkozó irodalmi adatok felhasználásával készítenő írásbeli vélemények bemutatása és megbeszélése;

5. az egyes nehezebb ügyeknek az iratok alapján történő szóbeli előadása, megbeszélése és az eldöntésre nézve vélemények nyilvánítása;

6. az eljárási szabályoknak megfelelő alakszerű tárgyalások rendezése és tartása költött vagy előforduló ügyek felett, a felek

és a bíróság szerepének az összejövetelek résztvevői között történő tervszerű szétosztásával.

A gyakorlati órák tárgyainak megválasztásában megfelelő tekintettel kell lenni a jog olyan különleges ágaira is, amelyeknek a főiskolai tanulmányokban és az elméleti vizsgákon alárendeltebb a szerepe. Tudományos jellegű előadások tartására kiváló szakférfiakat is fel lehet kérni.

*

„(4). A vármegyei szolgálatban álló jelölteket legalább egy évi időtartamra községi jegyző (körjegyző) mellé kell kirendelni, azonkívül legalább hat hónapra a járási főszolgabíró mellé és legalább hat hónapra az alispáni hivatalba kell beosztani. Annál a jelöltnél, aki az 1929 : XXX. t.-c. 65. §-a (1) bekezdésében előírt elméleti képesítés megszerzése után legalább egy évi időt községi szolgálatban töltött el, a községi (kör) jegyző mellé való kirendelést mellőzni lehet.“

*

1. E bekezdésben foglaltak szigorú betartása tárgyában a belügyminiszter valamennyi vármegye alispánjához intézett 138.817/1934. VI. B. M. sz. körrendeletében a következőket mondja: „Az 1933 : XVI. t.-c. 39. §-ának végrehajtása tárgyában kiadott 2.310/1934. M. E. számú rendelet (1) — (4) pontja parancsolólag előírja, hogy az 1929 : XXX. t.-c. 68. §-a (5) értelmében kinevezett közigazgatási gyakornokot a törvényhatóság első tisztviselőjének [(68. §. (4)] legalább egy évi időtartamra a községi jegyző (körjegyző) mellé kell kirendelnie. Ezenkívül legalább hat hónapra a járási főszolgabíró mellé és legalább hat hónapra az alispáni hivatalba kell beosztani. Az 1933 : XVI. t.-c. 39. §-a, valamint a végrehajtása tárgyában kiadott 2.310/1934. M. E. számú rendelet ezen intézkedésénél azt a fontos közérdeket tartotta szem előtt, hogy a törvényhatósági szolgálatban álló közigazgatási gyakornok minél szélesebb körű gyakorlati tapasztalatra és tudásra tegyen szert. A mai súlyos gazdasági viszonyok között különösen fontos az, hogy a közigazgatási gyakornok éppen a közigazgatás alapját, a községek háztartását és ügymenetét alaposan megismerje.“

Ugyanezt a gondolatot tartalmazza és bizonyos mértékben továbbfejleszti az 1935. évi április hó 11-én kiadott 101.411/1935. IV.

B. M. számú körrendelet, amelyben a belügyminiszter a következőket mondja: „nyomatékosan felhívom alispán urat, soronkívül intézkedjék aziránt, hogy az alkalmazásban lévő közigazgatási gyakornokok a kötelezően előírt és jövőben általam is szigorúan megkívánt gyakorlat megszerzése céljából községi szolgálatra beosztassanak. A gyakorlat megszerzése érdekében nem tartom megengedhetőnek azt, hogy a gyakornokok egyidejűleg kétféle beosztásban is legyenek pl. községnél és főszolgabírói hivatalban. A községeknél gyakorlatra beosztott közigazgatási gyakornokok gyakorlati kiképzésére az illetékes járási főszolgabírák különös figyelemmel legyenek. Célszerűnek tartom továbbá, hogy a jövőben kinevezendő közigazgatási gyakornokok elsősorban községi szolgálatra oszttassanak be, mert a gyakorlati kiképzés megfelelő voltát így látom leginkább biztosítva.“

2. A jogi képesítéshez kötött közigazgatási állásra történt alkalmazást megelőzőleg községi szolgálatban töltött idő csak abban az esetben számítható be, ha a jelölt azt az elméleti képesítés birtokában töltötte el.

*

„(5) Belügyi igazgatási szakvizsgára csak az bocsátható, aki a három évi gyakorlati időből legalább két évet vármegyei, városi vagy rendőrségi szolgálatban töltött el. Az ezekben a szolgálatokban eltöltött időt — a beszámítás szempontjából — össze kell számítani. A harmadik év vagy annak egy része bármely más szakigazgatási ágazatnál rendszeresített és az 1929 : XXX. t.-c. 65. §-a (1) bekezdésében előírt képesítéshez kötött állásban, továbbá a közalapítványi kir. ügyigazgatóságnál, kir. ügyészségnél, kir. bíróságnál és végül ügyvédjelölti vagy közjegyzőjelölti minőségben is eltölthető.“

*

E bekezdésben említett vármegyei szolgálat mikénti eltöltéséről az előbbi (4) bekezdés rendelkezik.

*

„(6) Pénzügyi igazgatási szakvizsgára csak az bocsátható, aki a három évi gyakorlati időből legalább két évet a pénzügyi igazgatás szolgálatában töltött el. A harmadik év vagy annak egy része az 1929 : XXX. t.-c. 65. §-a (1) bekezdésében előírt képesítéshez kötött állásban bármely más igazgatási ágazatnál és az előző bekezdésben említett valamely más hivatáskörben is eltölthető.“

*

„(7) A vallás- és közoktatásügyi és nevelési igazgatási szakvizsgára, valamint a közgazdasági és közlekedésügyi szakvizsgára az bocsátható, aki a három évi gyakorlati időből összesen legalább két évet vármegyei vagy városi szolgálatban töltött el. A harmadik év vagy annak egy része az 1929 : XXX. t.-c. 65. §-a (1) bekezdésben előírt képzéshez kötött állásban bármely más igazgatási ágazatnál és az (5) bekezdésben említett valamely más hivatáskörben is eltölthető.“

*

A vallás- és közoktatásügyi és nevelési igazgatási szakvizsgát újból szabályozza a közoktatásügyi igazgatásról szóló 1935:VI. t. c., amelynek 12. §. (2) bekezdése szerint „a vallás- és közoktatásügyi és nevelési igazgatási szakvizsgára csak az bocsátható, aki az elméleti képzés birtokában a három évi gyakorlati időből főiskolai képzéshez kötött állásban legalább két évet töltött a közoktatásügyi igazgatás bármely ágában, ideértve a közalapítványi kir. ügyigazgatóságot és közalapítványi igazgatást is. Egy év eltölthető a kir. bíróságoknál, az állami, vármegyei, városi, községi igazgatásban, a Magyar Nemzeti Múzeum szervezetébe tartozó közgyűjteményeknél, tudományos intézeteknél tisztviselői (gyakornoki) vagy az egyetemeken tanszéki (adjunktusi, tanársegédi, gyakornoki) szolgálatban, végül közjegyzőjelölti vagy ügyvédjelölti gyakorlatban.“

*

„(8) Akinek az 1929 : XXX. t.-c. 65. §-a (1) bekezdésében előírt képzésen felül más főiskolai képzése is van, a három évi gyakorlati időt vagy annak egy részét valamely szakigazgatási ágazatnál rendszeresített — ezen más főiskolai képzéshez kötött — állásban is eltöltheti. Az ilyen jelölt azonban csak arra a szakigazgatási ágra képesítő szakvizsgát (vallás- és közoktatásügyi és nevelési igazgatási szakvizsgát, vagy a közgazdasági és közlekedésügyi szakvizsgát) teheti le, amely szakigazgatásnál a gyakorlati időt eltöltötte.“

*

„(9) A jogtanárok (egyetemi magántanárok is), valamint azok, akik az egységes bírói és ügyvédi vizsgát letették, gyakorlat igazolása nélkül is vizsgára bocsáthatók. (1933 : XVI. t.-c. 39. §. (7) bekezdés.“

*

„(10) Akik a három évi gyakorlati időt az (1)—(9) bekezdésekben nem említett közszolgálatban vagy ott nem említett más hivatáskörben töltötték el, csak abban az esetben bocsáthatók vizsgára, ha arra a m. kir. miniszterelnök — az illetékes miniszter előterjesztésére — engedélyt adott (1933 : XVI. t.-c. 39. §. (9) bek.).“

*

E rendelkezés azonos az 1933 : XVI. t.-c. 39. §. (9) bekezdésével.¹

A más hivatáskörben eltöltött időnek beszámítására például szolgál az egységes bírói és ügyvédi vizsga is. A polgári peres eljárás és az igazságügyi szervezet módosításáról szóló 1925: VIII. t.-c. 43. §-a többek között a következőket mondja: „aki a jogtudori oklevél megszerzése után valamely külön bíróságnál, a m. kir. közigazgatási bíróságnál, pénzügyi vagy más közigazgatási hatóságnál fogalmazó szakban szolgált, vagy olyan nagyobb gyári vagy közlekedési vállalatnál vagy pénzügyintézetnél volt alkalmazva, ahol a joggyakorlat szempontjából értékes ismereteket szerezhethetett, annak joggyakorlati idejébe összesen egy év tartamáig e szolgálatának vagy alkalmazásának idejét is be kell számítani. Ha a bírósági joggyakornok a kir. ítélőtábla elnökének engedelmével tölti joggyakorlati idejét valamely gyári vagy közlekedési vállalatnál vagy pénzügyintézetnél, vagy ha az, aki joggyakorlati idejének egy részét ily vállalatnál vagy pénzügyintézetnél kívánja eltölteni, itt nyert alkalmazását az ennek helye szerint illetékes ügyvédi kamarának előzetes hozzájárulásával foglalja el, az ily alkalmazásban töltött időt egy év tartamáig minden esetben be kell számítani.“

Ugyanezt a célt szolgálja az igazságügyminiszternek 8.300/1934. I. M. számú rendelete az egységes bírói és ügyvédi vizsgára bocsátáshoz szükséges joggyakorlat egyes kérdéseinek szabályozása tárgyában. „1. §. Az igazságügyi közszolgálat fogalmazási szakaszában joggyakorlatra bocsátott jogtudor gyakorlati képzés szempontjából a bírósági joggyakornokkal esik azonos tekintet alá. Az ilyen szolgálatban eltöltött időt a gyakorlati idő számítására vonatkozó szabályok szerint be kell számítani az egységes bírói és ügyvédi vizsgára bocsátáshoz szükséges gyakorlat idejébe. 2. §. Az igazságügyminiszter a felügyeleti hatóságok meghallgatása után a közszolgálat érdekeinek figyelembevételével mellett kizárólag fogalmazási tennivalók végzésére (42.100/1914. I. M. számú

¹ L. 167. l.

rendelet 7. §-a, 42.200/1914. I. M. számú rendelet 10. §-a) rendelkezhet ki oly segédhivatali alkalmazottat, akinek jogtudori képesítése van és joggyakorlatra bocsátásra érdemes. A kirendelést, amelyről az érdekeltet okirattal kell értesíteni, az igazságügy-miniszter bármikor megszüntetheti. A kirendelés alapján teljesített szolgálatot a gyakorlati idő számítására vonatkozó szabályok szerint be kell számítani az egységes bírói és ügyvédi vizsgára bocsátáshoz szükséges gyakorlat idejébe.“

15. §. A gyakorlati közigazgatási vizsga szabályzata.

A m. kir. minisztérium a közigazgatás rendezéséről szóló 1929 : XXX. törvénycikk módosításáról és kiegészítéséről alkotott 1933 : XVI. t.-c. 39. §-ának (4) bekezdésében kapott felhatalmazás alapján a következőket rendelte el:

1. A gyakorlati közigazgatási vizsga célja és rendeltetése.

1. §. „(1) A gyakorlati közigazgatási vizsga célja az, hogy azon a közigazgatási tisztviselők, — illetőleg, akik közigazgatási szolgálatba kívánnak lépni, — számot adjanak a közigazgatási tennivalók helyes ellátásához szükséges általános ismeretkörük, jogismeretük, ítélőképességük és gyakorlati érzékük mértékéről.“

*

A magasabb közigazgatási állásokra képesítő vizsga gyakorlati jellegű számonkérés, tehát nem az egyes rendelkezések legapróbb részletekbe elvesző és az emlékezetet feleslegesen terhelő adatainak iskolás felmondását jelenti, hanem jelenti ehelyett a magyar közigazgatási jogrendszer, a közigazgatási szervezet alapos áttekintését, az egyes jogintézmények lényegének, a közigazgatás működésének ismeretét. A bizottság a jelöltek arravalóságát képességeik és egész egyéniségük figyelembevételével, a közhivatal betöltésére való alkalmasságuknak minden oldalról való megfigyelése és megítélése alapján bírálja el.

*

„(2) Ehhez képest a gyakorlati közigazgatási vizsgán meg kell vizsgálni, hogy a jelölt az egyetemi oklevéllel igazolt elméleti képzettségét a közigazgatásban eltöltött gyakorlat alatt miképp egészítette ki egyrészt közigazgatási politikai ismeretekkel, másrészt tájékozottsággal a közigazgatásra vonatkozó tételes jogszabá-

lyok terén. Különös gondot kell fordítani arra, hogy a jelöltnek a közigazgatás feladatairól való tájékozottsága, a jogszabályok alkalmazásában való jártassága, a közigazgatási ügyek és jogesetek helyes felfogása és eldöntésére való képessége megítélhető legyen“.

*

A közigazgatási vizsga rendeltetése, — lényege és neve szerint is — gyakorlati vizsga. Ez a gyakorlatiasság az alapja az intézménynek. A közigazgatásra vonatkozó ismeretek óriási tömegének azonban elméleti alapokon kell nyugodni, amelyet „az egyetemi oklevéllel igazolt elméleti képzettség“ tanúsít és amely egyrészt hivatott rendet teremteni, másrészt vezérfonálul szolgálni a sok heterogén ismeret között. Az elméleti alap, az általános jogelvek ismerete különbözteti meg a közigazgatási jogász-szakembert a közigazgatásban működő egyéb szakképzettséggel rendelkezőktől. Az elméleti alapra épített gyakorlati ismeretek tesznek képessé fegyelmezett jogászi gondolkodásra. Elmélet nélkül a közigazgatás csupán empiria, a közigazgatási jog pedig egyszerű jogismeret.

A gyakorlati közigazgatási vizsga komoly és szigorú vizsga, amely nagy követelményeket támaszt a jövő magyar közigazgatás tisztviselőivel szemben. És pedig hármás irányban. Az első a jellem, amelynek a három évi gyakorlat idején kell megnyilatkoznia, hogy a tisztviselőjelölt a köztisztviselőkben megnyilvánuló bizalomra minden tekintetben érdemes legyen. Ezért a szolgálati bizonyítványokat kiállító hivatalfőnökök felelősek. A tétéles jog pontos ismerete a másik irány, mert pozitív tudás nélkül minden csak tapogatózás és minden a közönség kiszámíthatatlan kárára megy. Végül a harmadik a jogászi ítélőképesség iránya, mert csak ez tesz képessé a szabályzat által megkívánt „jogesetek helyes felfogására és eldöntésére.“¹

¹ „Az elmélet gyakorlat nélkül nem ér sokat, de az is bizonyos, hogy gyakorlat elmélet nélkül nem ér éppen semmit. A közigazgatásban hányszor fordul elő, hogy a jogszabály pontosan nem rendelkezik, nincs úgynevezett precedens eset, vulgaris, hivatali nyelven szólva, „simli“, amelyre rá lehetne húzni a felmerült esetet. Ha a közigazgatási tisztviselőben nincs meg az alapos elméleti, jogászi képzés, ha nem tud önállóan megállni a jog területén, ha nem tud jogelvekkel operálni, akkor megakad a gépezet és nem tud működni. Azt is a gyakorlatban tapasztalhatta mindenki, hogy nehéz esetekben, bonyolult elvi kérdések eldöntésénél mindig az elmélet — nem aféle metafizikai elméletre gondolok, hanem a gyakorlati értékkel bíró elméletre — szokta kiségiteni a közigazgatás kátyúba jutott szekerét.“ Tomcsányi Móric, Beszéd a közigazgatás rendezéséről alkotott 1929:XXX. t. c. módosításáról és

2. A gyakorlati közigazgatási vizsga megoszlása.

2. §. „(1) A gyakorlati közigazgatási vizsga általános vizsgából és szakvizsgából áll. Az általános vizsga szóbeli, a szakvizsga írásbeli és szóbeli.

3. Az általános vizsga tárgyai.

Az általános vizsga a közigazgatás egész területét felölelő általános gyakorlati ismeretekre terjed ki.

Tárgyai:

1. A közigazgatás szervezete és működése, ideértve az összes szakigazgatási ágakat, és a hivatalos statisztikai szolgálatot is. A közszolgálati jogra vonatkozó törvényes rendelkezések és egyéb jogszabályok. Az állami számvitelre, költségvetésre és zárszámadásra vonatkozó jogszabályok.

2. A magyar közjog.

3. A magyar magánjognak és a polgári peres és nem peres eljárásnak a közigazgatással kapcsolatos részei.

4. A magyar büntetőjog és büntető törvénykezési jog a közigazgatással kapcsolatban.

4. A szakvizsga.

A szakvizsga az egyes igazgatási ágakban szükséges részletes gyakorlati szakismeretekre terjed ki.

Négyféle szakvizsga van és pedig:

1. belügyi igazgatási szakvizsga;

2. pénzügyi igazgatási szakvizsga;

3. vallás- és közoktatásügyi és nevelési igazgatási szakvizsga;

4. közgazdasági és közlekedésügyi igazgatási szakvizsga.

Az egyes szakvizsgák (1933 : XVI, t.-c. 39. §. (3) bek.) anyagára vonatkozóan a csatolt melléklet nyújt tájékoztatást.¹

*

(2) Szakvizsgára csak az bocsátható, aki az általános vizsgát már letette.“

Az általános szabály alól kivétetnek azok, akik az egységes kiegészítéséről szóló törvényjavaslatnak felsőházi tárgyalása alkalmával. Különnyomat a Felsőház 1935. évi május hó 31-én tartott üléséről szóló „Értesítő“-ből, 7. l.

¹ Mind az általános, mind a szakvizsgák anyagát részletezve tárgyalja a III. rész második fejezete, lásd 206—278. l.

bírói és ügyvédi vizsgát letették. Ezek ugyanis általános vizsga letétele nélkül szakvizsgára bocsátandók.

*

(3) „A különbözeti vizsgák (1933 : XVI. t.-c. 39. §. (4) bek.) anyagát a vizsgabizottság maga állapítja meg.”

*

A vizsgabizottság oly értelmű határozatot hozott, hogy a különbözeti vizsgák anyagát mindig esetenként fogja megállapítani.

5. A vizsgabizottság szervezete.

3. §. (1) „A gyakorlati közigazgatási vizsga céljára Budapesten vizsgabizottság működik.

(2) A vizsgabizottság hivatalos címe: „Országos Gyakorlati Közigazgatási Vizsgabizottság Budapesten.” Pecsétje Magyarország címere, amelyet a hivatalos cím övez.

(3) A vizsgabizottság tagjait, ideértve az elnököt és helyetteseit is — az egyes miniszterek előterjesztésére — a miniszterelnök nevezi ki.

(4) A vizsgabizottság megbízatása három naptári évre szól. Az időközben kinevezett tagok megbízatása a bizottság megbízatásának lejártával véget ér.

(5) A belügyminiszter a vizsgabizottság elnöke mellé — az érdekelt miniszter hozzájárulásával — bármelyik minisztérium fogalmazói tisztviselői közül titkárt jelöl ki. Ez a megbízatás visszavonásig szól.

6. A vizsgáztató bizottság.

4. §. (1) Mind az általános vizsga, mind a szakvizsga, valamint a különbözeti vizsga és pótvizsga elnökből és két tagból álló bizottság előtt folyik le.

(2) Az általános vizsga (általános pótvizsga) vizsgáztató bizottsági elnöki tisztét a vizsgabizottság elnöke (helyettese), vagy az általa kijelölt elnökhelyettes vagy tag tölti be.

(3) A vizsgáztató bizottság tagjait a vizsgabizottság elnöke (helyettese) hívja meg és osztja be.

(4) A vizsgabizottság elnökhelyetteseit — beleegyezésükkel — vizgáztató tagokul is meg lehet hívni.¹

(5) A szakvizsgabizottság (kiegészítő szakvizsgabizottság, pótszakvizsgabizottság) tagjait kizárólag az illetékes miniszter által javaslatba hozott tagok közül kell behívni. A pénzügyi szakvizsgabizottság (kiegészítő szakvizsgabizottság, pótszakvizsgabizottság) elnökét mindenkor, a többi szakvizsgabizottság (kiegészítő szakvizsgabizottság, pótszakvizsgabizottság) elnökeit pedig lehetőleg azok közül a tagok közül kell behívni, akiket az illetékes miniszter hozott javaslatba.

*

5. §. (1) Vizgáztató bizottsági elnökként és tagként nem működhetik az, aki a jelölttel érdekeltségi viszonyban van.

(2) Az érdekeltség kérdésében a vizsgabizottság elnöke (helyettese) a vizsga megkezdését megelőzően határoz. A letett vizsga érvényességét utólag kiderült kizáró ok nem érinti.“

*

Az érdekeltség kérdésében a polgári perrendtartásról szóló 1911 : I. t.-c. ötödik fejezete (bírószági személyek kizárása) az irányadó.

7. A vizsgára bocsátás.

6. §. „(1) A vizsgára bocsátás iránti kérvényt, melyben a jelölt a letenni szándékolt szakvizsga nemét is megjelölni köteles, a vizsgabizottság elnökéhez kell címezni. A kérvényt a közszolgálatban állók közvetlen hivatali főnöküknél, a közszolgálatban nem állók pedig közvetlenül a vizsgabizottság titkáránál nyújtják be vagy postán oda küldik.

(2) A közszolgálatban álló jelölt a kérvényhez köteles mellékelni:

1. a jog- és államtudományi tanulmányoknak vagy az egyetemi közgazdaságtudományi kar közigazgatási szakosztályának szabályszerű elvégzését igazoló lecke-könyvet (index) és végbizonyítványt (absolutorium);

2. a jog- vagy államtudományi tudori, vagy a közgazdaságtudományi karon a közigazgatási szakosztály elvégzése után szerzett közgazdaságtudományi tudori oklevelet; aki azonban

¹ A vizgáztató bizottság elnökének és tagjainak neve közvetlenül a vizsga megkezdése előtt kerül nyilvánosságra.

1929. évi június hó 29-én vagy azt megelőzően a közigazgatási szolgálat fogalmazási szakában tényleg alkalmazásban volt, csak azt köteles igazolni, hogy most említett szolgálata idejében az 1885 : I. törvénycikkben megkívánt elméleti képzettsége megvolt.

(3) A közszolgalatban álló jelölt kérvényét az illető hatóság (hivatal, intézmény) a jelölt minősítési táblázatának (törzskönyvi lapjának) másolatával és a törvényben előírt gyakorlati idő eltöltésére vonatkozó bizonyítvánnyal felszerelve haladéktalanul elküldi a vizsgabizottság elnökének.

(4) A közszolgalatban nem álló jelölt a kérvényhez köteles mellékelni:

1. a (2) bekezdés 1. és 2. pontjai alatt említett okmányokat;

2. az 1933 : XVI. t.-c. 39. §-a (6), illetőleg (9) bekezdésében megkívánt három évi gyakorlat eltöltését igazoló bizonyítványokat; azok, akik az 1933 : XVI. t.-c. 39. §-ának (7) bekezdése értelmében gyakorlat igazolása nélkül bocsáthatók vizsgára, a gyakorlat igazolása helyett ezt a jogcímüket (jogtanári — egyetemi magántanári minőség, bírói vagy ügyvédi képesítés) kötelesek igazolni;

3. születési anyakönyvi kivonatot;

4. a foglalkozást és erkölcsi előéletet igazoló bizonyítványt.

(5) Ha a vizsgabizottság elnöke kívánja, a jelölt köteles magyar állampolgárságát is igazolni.¹

Akik az 1920 : XXXX t.-c. alapján szervezett egyetemi közgazdaságtudományi kart végezték, azok igazolni tartoznak, hogy az említett karon a közgazdaságtudományi államvizsgát

¹ A vizsgabizottság megkívánja, hogy a vizsgára jelentkező a kérvényéhez életleírást is csatoljon, amelynek mintája a következő:

CURRICULUM VITAE. (Életleírás.)

Dr. X. Y.

I. Született vallású, nőtlen (nős, gyermek atyja), magyar állampolgár.

II. Középiskolai tanulmányait végezte gimnáziumban, eredménnyel.

III. Főiskolai tanulmányait végezte a... tudományegyetem, ... jogakadémia ... jog- és államtudományi karán.

IV. Doktorrá avatták a tudományegyetemen év hó n.

V. Közigazgatási gyakorlata

Kineveztetett (megválasztatott, megbízást kapott) (Naptárilag kell feltüntetni minden egyes szolgálati beosztás kezdetét és befejezését, s utalni kell a kérvényhez csatolt szolgálati bizonyítványokra. Ha a szolgálatban megszakítás van, a két szolgálat közötti időt fel kell tüntetni és jelezni, hogy a jelölt akkor mivel foglalkozott.)

sikerrel letették és a közgazdaságtudományi oklevelet megszerezték. Ugyanis az 1883:I. t.-c. 32. §-a alapján törvényes hatáskörben kibocsátott 273/1920. M. E. számú kormányrendelet 1. §-a szerint „a közgazdasági ügyekkel foglalkozó minisztériumok központi igazgatásánál, valamint ezeknek a minisztériumoknak kormányzati hatásköre alá tartozó azoknál a hivataloknál, melyeknél különleges gazdasági szakképzettséget igénylő ügyeket is intéznek, továbbá a külügyi igazgatás szerveinél, végre a törvényhatóságok tisztviselői karában a fogalmazói szakban oly egyének is alkalmazhatók, akiknek az 1883: I. t.-c. 3. §-ában megállapított képzettségük nincs meg, ha a budapesti tudományegyetem mellett felállított közgazdaságtudományi karon a közgazdaságtudományi államvizsgát sikerrel letették.”¹

Ez a rendelkezés azonban csak az 1929: XXX. t.-c. életbelépéséig, 1929. június 29-ig volt irányadó. E törvénycikk 65. §-ában módosítja ugyanis a köztisztviselők minősítéséről szóló 1883:I. t.-c. 3. §-ának rendelkezéseit, amikor kimondja, hogy csak a tudományegyetemen szerzett jogi vagy államtudományi tudori, vagy a közgazdaságtudományi karon a közigazgatási szakosztály elvégzése után szerzett közgazdaságtudományi tudori oklevél minősít a közigazgatás körében a fogalmazási tennivalók ellátására hivatott állásokra. Ennek következtében a közgazdaságtudományi államvizsga elvesztette minősítő erejét. Viszont minősítő erőt is csupán az a közgazdaságtudományi tudori oklevél nyert, amelyet a közigazgatási szakosztály elvégzése után lehet megszerezni.

7. §. „(1) A vizsgára bocsátás kérdésében a vizsgabizottság elnöke, (helyettese) határoz.

¹ Budapesti Közlöny 1920. február 26. — Magyarországi Rendeletk Tára, Budapest, 1920, 54. évf. 4. l.

Ilyen értelemben döntött a 386/1934. II. B. M. számú rendelet, amely megállapítja, hogy a „273/1920. M. E. számú rendelet az 1883:I. t.-c. 32. §-ában nyert felhatalmazás alapján és ugyane törvény 3. §-ában megállapított minősítési kellékek kiegészítéséül adatott ki, tehát mindazok, akik e kormányrendelet alapján és 1929. június 29-ike, — vagyis a közigazgatás rendezéséről szóló 1929:XXX. t.-c. életbelépése — előtt alkalmaztattak, ugyanolyan elbírálás alá esnek, mint azok, akik a köztisztviselők minősítéséről szóló 1883:I. t.-c.-nek megfelelő minősítéssel rendelkeznek. Ez az álláspont összhangban van az 1929:XXX. t.-c. 67. §. (1) bekezdés rendelkezéseivel. Az ilyen tisztviselők tehát a gyakorlati közigazgatási vizsgára való jelentkezésük alkalmával azt tartoznak igazolni, hogy az egyetemi közgazdaságtudományi karon a közgazdaságtudományi államvizsgát sikerrel letették.”

(2) A vizsgabizottság elnöke, ha a kérelemnek helyt ad, — a jelentkezés helyének és idejének pontos megjelölésével — kitűzi a vizsga napját és erről a kérvény és mellékletei visszatartása mellett a folyamodót értesíti.

(3) Ha a vizsgabizottság elnöke a kérelmet nem teljesíti, határozatát indokolnia kell. A határozatot és a kérvény mellékleteit a folyamodónak kézbesíteni kell. A határozat ellen a folyamodó a kézbesítés napját követő naptól számított 15 nap alatt a belügyminiszterhez fellebbezhet, aki ebben a kérdésben — az érdekelt miniszterrel egyetértőleg — végérvényesen dönt. A fellebbezéshez csatolni kell a kérvény mellékleteit.

8. Az általános vizsga szabályai.

8. §. (1) Az általános vizsga nyilvános.

(2) A vizsgára bocsátottak névsorát — a vizsga idejének pontos megjelölésével — abban az épületben, ahol a vizsgát tartják, legalább két nappal a vizsga napját megelőzően a hirdetési táblára ki kell függeszteni.

(3) A vizsga helyiségében a hallgatóság részére a jelölttől kellő távolságban kell helyet kijelölni.

(4) Nem szabad a vizsga menetét közbeszólással vagy bármily más módon zavarni.

(5) A rendre a vizsgáztató bizottság elnöke ügyel, aki a rend ellen vétőket a helyiségből kiutasíthatja, szükség esetében eltávolíthatja és általában megteszi a vizsga zavartalan menetének biztosítására szükséges intézkedéseket.

*

Az elnök tiszte szerint arra is különös figyelmet fordít, hogy a kérdezés a gyakorlati közigazgatási vizsga kitűzött céljának megfelelően, a kérdezés lényegtelen részletekbe el ne merüljön, hogy jogintézményeink valóban alapvető rendelkezéseit tárgyalja, a nagy jogi összefüggéseket a jelölttel közös szellemi munkával keresse, lehetőleg jogesetek megbeszélése formájában.

*

9. §. „(1) Mindegyik jelölt külön vizsgázik.

(2) A vizsga időtartama legfeljebb három óra. A pótvizsga időtartamát a vizsgáztató bizottság elnöke állapítja meg”.

10. §. „(1) A bizottság tagjai az elnök által megállapított sorrendben kérdezik a jelöltet.

(2) Az elnök határozza meg azt az időt, amelyet a bizottság egyes tagjainak a kérdésre kell fordítani. Az elnök is intézhet kérdéseket a jelölthöz.

11. §. (1) A vizsgát a vizsgáztató bizottság elnöke rekeszti be. A bizottság a vizsga eredménye felett annak berekesztése után zárt ülésben szótöbbséggel határoz.

(2) Ha a jelölt készültsége az általános vizsgának egy vagy két tárgyából nem kielégítő, pótvizsgára kell utasítani. Ha pedig a jelölt az általános vizsgának kettőnél több tárgyából nem felel meg, a jelöltet az egész általános vizsga megismétlésére kell utasítani.

(3) Az eredményt az elnök azonnal kihirdeti.

9. Az írásbeli és a szóbeli szakvizsga szabályai.

12. §. (1) Az írásbeli szakvizsga időpontját és az azt követő szóbeli szakvizsga időpontját egyidejűleg akként kell kitűzni, hogy az írásbeli és szóbeli szakvizsga közé legalább egy és legfeljebb két nap essék.

(2) Az írásbeli feladat kidolgozása zárt helyen történik. A feladat kidolgozására nyolc órai időt kell engedélyezni.

(3) Az írásbeli vizsga a szakvizsga anyagába vágó kérdéseket felölelő egy vagy több feladat kidolgozásából áll.

(4) Az írásbeli vizsga céljára feladatok készítéséről a bizottság tagjainak közreműködésével a vizsgabizottság elnöke gondoskodik. Minden naptári évre új feladatokat kell készíteni.

(5) A vizsgabizottság elnöke a feladatokat — feladatonként és szakonként elkülönítve — leragasztott és a bizottság pecsétjével lezárt borítékokban őrzi. A feladatot készítő bizottsági tag nevét a borítékon fel kell tüntetni.“

*

Az írásbeli vizsga rendelkezésére álló idő kellő kihasználása, a jelölt szaktudásának és fogalmazásbeli készségének kipuhatlása érdekében rendszeren valamely nagy átfogóbb tételt kell kidolgozni, amely a munkaidőnek legalább felét tölti ki. Ezenkívül minden jelölt kap több kisebb tételt, amelyeknek megoldása gyors felfogásról, gyors intézkedési készségről tesz tanúbizonyságot. E kisebb tételek — feltételezve a jogszabályokban való járatosságot — a rendelkezésre bocsátott jogszabálygyűjtemények segítségével megoldhatók.

*

13. §. „(1) A vizsgabizottság elnöke — az írásbeli vizsgát megelőzően — az általa őrzött feladatok közül a minden egyes jelölt részére kiválasztott feladat (feladatok) borítékára a jelölt nevét feljegyzi és a feladatokat borítékba helyezve és leragasztva átadja a titkárnak. Az írásbeli feladatot az által a bizottsági tag által készített feladatok közül kell adni, aki a jelöltet az illető tárgykörből a szóbeli vizsgán kérdezni fogja.

(2) A jelölt az írásbeli vizsgára kitűzött időpontban és helyen a titkárnál jelentkezik. A titkár az elnöktől kapott borítékot a biztos (15. §.) és a jelöltek jelenlétében felbontja és az abban foglalt borítékok közül minden jelöltnek átadja a nevére szóló borítékot. A jelölt a borítékot felbontja és az abból kivett feladatot a titkárnak átadja, aki a feladat hátlapjára a jelölt nevét tintával feljegyzi és azt visszaadja a jelöltnek.

14. §. A jelölt a feladat kidolgozásánál törvényeket, rendeleteket és a vizsgabizottság által rendelkezésre bocsátott, vagy engedélyezett jogszabály- és határozatgyűjteményeket (segédkönyveket) használhat. A vizsga ideje alatt a jelölt a kidolgozás felől sem a többi vizsgázóval, sem mással nem érintkezhetik.

15. §. (1) Az írásbeli vizsga rendje felett a biztos őrködik, akit a vizsgabizottság elnöke rendel ki és aki az írásbeli vizsga egész ideje alatt köteles a vizsga helyiségében jelen lenni. Szükség esetén a biztost másik váltja fel.

(2) A biztos a szabály ellen vétő jelöltet figyelmezteti és a felmerült szabálytalanságokról a vizsgabizottság elnökének (helyettesének) haladéktalanul, mindenesetre azonban a szóbeli vizsga megkezdése előtt jelentést tesz. Az elnök (helyettese) az ilyen esetet — a jelölt személyes meghallgatása mellett — megvizsgálja, súlyos szabálysértés esetében a jelöltet a vizsga folytatásából kizárja és ha a jelölt közalkalmazásban van, erről az érdekelt minisztert írásban értesíti.

(3) A vizsgabizottság elnökének az előbbi bekezdés alapján tett intézkedése ellen nincs helye fellebbezésnek.

(4) A vizsga folytatásából kizárt jelölt a befizetett vizsgadíjat elveszti és három hónap eltelté előtt újabb vizsgára nem bocsátható.

16. §. (1) A jelölt a kész dolgozatot aláírja és azt a feladattal együtt átadja a biztosnak, azután pedig a vizsga helyiségéből azonnal távozik.

(2) Ha a feladat kidolgozására megszabott idő eltelt anélkül, hogy a jelölt a dolgozatával elkészült volna, azt úgy, amint van, aláírja és átadja a biztosnak.

(3) A biztos az átvétel időpontját feljegyzi az átvett dolgozatra és annak minden ívét aláírja.

(4) A biztos az átvett dolgozatok mindenikét — a reá vonatkozó feladattal együtt külön-külön borítékba zárja és a vizsgabizottság titkárához küldi, aki azokat haladéktalanul eljuttatja azokhoz a vizsgáztató bizottsági tagokhoz, akik a jelöltet az illető tárgykörből a szóbeli vizsgán kérdezni fogják.

17. §. (1) Az általános vizsgára vonatkozó rendelkezéseket (8—11. §§.) a szóbeli szakvizsgánál is megfelelően alkalmazni kell.

(2) A szóbeli szakvizsgára bocsátottak névsorát — a vizsga idejének pontos megjelölésével — abban az épületben, ahol a vizsgát tartják, legkésőbb az írásbeli vizsga napján a hirdetési táblára ki kell függeszteni.

(3) A szóbeli szakvizsga időtartama legfeljebb három óra. A pótvizsga és a különbözeti vizsga időtartamát a vizsgáztató bizottság elnöke állapítja meg.

(4) Ha a jelölt készülsége a szakvizsgán vagy különbözeti vizsgán nem kielégítő, pótvizsgát a gyakorlati közigazgatási vizsga anyagának alább felsorolt csoportjaiból lehet tenni.

1. A belügyi igazgatási szakvizsgánál:

a) az igazgatási és közbiztonsági rendészetet, a honvédelmi igazgatást, valamint a rendőri büntetőbíraskodást felölelő részből (Melléklet A. 1., 2. és 11 pont);

b) a jóléti közigazgatást, a gyámügyet és az anyakönyvi ügyet felölelő részből (Melléklet A. 3., 6. és 7. pont);

c) a törvényhatósági és községi önkormányzatra és a pénzügyi igazgatásra vonatkozó részből (Melléklet A. 4. és 5. pont);

d) a vallás- és közoktatásügyi igazgatást, valamint a földművelésügyi, ipari, kereskedelmi és közlekedésügyi igazgatást felölelő részből (Melléklet A. 8., 9. és 10. pont);

az a)—d) pontok alatt felsorolt anyagrészek mindegyikéhez hozzá kell venni még a közigazgatási politikának (Melléklet A. 12. pont) az illető csoport anyagával kapcsolatos részét.

2. A pénzügyi igazgatási szakvizsgánál:

a) a pénzügyi közigazgatás szervezetének, feladatának és hatáskörének ismeretére, az egyenes adókra, a forgalmi adókra és az illetékekre, valamint a pénzügyi és közgazdasági politikának ezekkel kapcsolatos alapismereteire, végül a kereskedelmi joggal kapcsolatos könyvviteli ismeretekre vonatkozó részből (Melléklet B. 1. pont);

b) a fogyasztási adókra, jövedékekre, valamint a pénzügyi és közgazdasági politikának ezekkel kapcsolatos alapismereteire,

végül a jövedéki büntetőjogra vonatkozó részből (Melléklet B. 2. pont).

3. A vallás- és közoktatásügyi és nevelési igazgatási szakvizsgánál nincs pótvizsgának helye; ezen a szakvizsgán a készületlen jelöltet mindig az egész szakvizsga megismétlésére kell utasítani.

4. A közgazdasági és közlekedésügyi igazgatási szakvizsgánál:

a) a földművelésügyi igazgatást és mezőgazdasági politikát felölelő részből (Melléklet D. 1. pont);

b) az ipari, kereskedelmi és közlekedésügyi igazgatást, az ezzel kapcsolatos egyéb igazgatási ágazatokat és az ipari, kereskedelmi és közlekedésügyi politikát felölelő részből (Melléklet D. 2. pont);

c) a közgazdasági és közlekedésügyi igazgatással kapcsolatos magánjogi jogszabályokat felölelő részből (Mellékelt D. 3. pont).

(5) Azt a jelöltet, akinek készültsége a belügyi vagy a közgazdasági és közlekedésügyi szakvizsga anyagának kettőnél több csoportjából [előző bekezdés 1. a)–d) és 4. a)–c)] nem kielégítő, az egész szakvizsga (különbözeti vizsga) megismétlésére kell utasítani.

(6) A szakvizsga eredménye felett a bizottság, az írásbeli és szóbeli vizsga eredményének együttes mérlegelése után, szótöbbséggel határoz. Az a körülmény, hogy az írásbeli vizsga nem sikerül, egymagában nem szolgálhat okul a szakvizsga visszautasítására.“

10. *A gyakorlati képesítés igazolása.*

18. §. „(1) Az általános vizsga letétele után, — ha a jelölt kéri, — a vizsgabizottság — annak feltüntetésével, hogy a jelölt szakvizsgára bocsátható — ideiglenes bizonyítványt ad ki.

(2) Az ideiglenes bizonyítványt a vizsgáztató bizottság elnöke és tagjai írják alá és azt a vizsgabizottság pecsétjével is el kell látni.“¹

¹ IDEIGLENES BIZONYÍTVÁNY a gyakorlati közigazgatási vizsga általános részének letételéről.

Az 1953: XVI. t. c. 59. §-a, illetőleg a 2.300/1954. M. E. számú rendelet alapján működő Országos Gyakorlati Közigazgatási Vizsgabizottság tanusítja, hogy úr, aki-n, évi hó n. született, a gya-

19. §. „(1) Annak a jelöltnek, aki az általános vizsgát és a szakvizsgát sikerrel letette, a bizottság a következő szövegű oklevelet adja ki:

..... szám.

OKLEVÉL

a gyakorlati közigazgatási vizsgáról.

Az Országos Gyakorlati Közigazgatási Vizsgabizottság tanúsítja, hogy úr, aki-n évi hó napján született, a igazgatási ágra képesítő gyakorlati közigazgatási vizsgát („sikeresen“ vagy „kitűnő sikerrel“) kiállotta. Ennek igazolásul a vizsgabizottság ezt az oklevelet kiadta.

Budapest, 193... évi hó napján.

A vizgáztató bizottság

tagjai.

elnöke.

*

(2) Annak a jelöltnek, aki a gyakorlati képesítés megszerzése után valamely más igazgatási ágra képesítő szakvizsgát vagy különbözeti vizsgát (1933 : XVI. t.-c. 39. §. (4) bek.) is sikerrel kiállotta, a bizottság a következő szövegű oklevelet adja ki: szám.

OKLEVÉL

a gyakorlati közigazgatási vizsgáról.

Az Országos Gyakorlati Közigazgatási Vizsgabizottság tanúsítja, hogy úr, aki-n évi hó napján született és aki az előttünk bemutatott számú „Oklevél“-lel igazolta, hogy igazgatási ágra képesítő gyakorlati közigazgatási vizsgát évi hó napján már letette, a mai napon előttünk a igazgatási ágra képesítő szakvizsgát, illetőleg a igazgatási ágra képesítő különbözeti vizsgát (sikeresen, kitűnő sikerrel) kiállotta. Ennek igazolásul a vizsgabizottság ezt az oklevelet kiadta.

Budapest, 193... évi hó napján.

A vizgáztató bizottság

tagjai.

elnöke.

*

(3) Annak a jelöltnek, aki az egységes bírói és ügyvédi vizsgát letette (1933 : XVI. t.-c. 39. §. (5) bek.) és valamelyik közigazgatási szakvizsgát sikerrel kiállotta, a bizottság a következő szövegű oklevelet adja ki:

..... gyakorlati közigazgatási vizsga általános részének tárgyaiból a mai napon befejezett vizsgát sikerrel (kitűnő sikerrel) kiállotta.

Ez az ideiglenes bizonyítvány a jelöltet a szakvizsga letételére jogosítja.

Budapest, 193... évi hó napján.

a vizgáztató bizottság elnöke.

..... szám.

OKLEVÉL
a gyakorlati közigazgatási vizsgáról.

Az Országos Gyakorlati Közigazgatási Vizsgabizottság tanúsítja, hogy úr, aki-n évi hó napján született és aki az előttünk bemutatott jkv. számú „Oklevél“-lel igazolta, hogy az egységes bírói és ügyvédi vizsgát-en évi hó napján letette, az 1953:XVI. tc. 39. §. (5) bekezdése alapján a mai napon előttünk a igazgatási ágra képesítő szakvizsgát (sikeresen, kitűnő sikerrel) kiállotta. Ennek igazolásául a vizsgabizottság ezt az oklevelet kiadta.

Budapest, 195... évi hó napján.

A vizsgáztató bizottság

tagjai.

elnöke.

(4) Az Oklevelet a vizsgáztató bizottság elnöke és tagjai írják alá és azt a vizsgabizottság pecsétjével is el kell látni.

(5) A képesítő oklevél azt igazolja, hogy a jelölt a vizsgát sikeresen kiállotta. Ha azonban a bizottság a jelölt készségét olyannak ítéli, amely az átlagot jóval meghaladja, a képesítő oklevélben feltünteti, hogy a jelölt a vizsgát „kitűnő sikerrel“ állotta ki. A kitüntetés csak akkor tüntethető fel az oklevélben, ha mind az általános vizsga, mind a szakvizsga kitüntetéses minősítésű.“

11. A pótvizsga és a vizsga megisméllése.

A vizsgadíj. — Az elveszett oklevél pótlása.

20. §. „(1) A pótvizsgára utasított jelölt pótvizsgára csak a sikertelen vizsgát követő három hónap elmúltával jelentkezhetik.

(2) Ha a jelölt készségét a bizottság a pótvizsgán nem találja kielégítőnek, a jelölt újabb három hónap múltán második pótvizsgára bocsátható.

(3) A második pótvizsga sikertelensége esetében a jelölt újabb pótvizsgára általános vizsgánál csak a belügyminiszter, szakvizsgánál az illetékes szakminiszter engedélyével — közgazdasági és közlekedésügyi szakvizsgánál pedig a földművelésügyi és kereskedelemügyi miniszter együttes engedélyével — bocsátható. Ha az általános vizsgánál pótvizsgára utasított jelölt közszolgálatban áll, az engedély megadása kérdésében a belügyminiszter az illetékes miniszterrel egyetértésben határoz.

(4) A pótvizsgán képesített jelölt részére kiadott „Oklevél“-ben (19. §), illetőleg „Ideiglenes bizonyítvány“-ban (18. §), — amelyet a pótvizsgán résztvett vizsgáztató bizottsági elnök és a ta-

gok írnak alá, — a pótvizsga sikeres letételének idejét kell feltüntetni.

(5) Ha a jelölt a harmadik pótvizsgára nem kap engedélyt, vagy a harmadik pótvizsga nem sikerül, az általános, illetőleg szakvizsgát meg kell ismételni.

(6) A jelölt ismétlővizsgára csak a legutolsó sikertelen vizsgát követő hat hónap múltán bocsátható.

21. §. (1) Az általános vizsgáért, a szakvizsgáért és az ismétlő vizsgáért 50—50 pengő, a pótvizsgáért és a különbözeti vizsgáért 40—40 pengő vizsgadíjat kell fizetni.

(2) A vizsgadíjat postatakarékpénztári befizetési lapon kell befizetni és a befizetést igazoló „Elismervény“-t a kérvény hátlapjára fel kell ragasztani.

(3) Vizsgára csak azt lehet bocsátani, aki a vizsgadíj lefizetését igazolja.¹

22. §. (1) Ha a jelölt az írásbeli vagy szóbeli vizsgán nem jelenik meg, a vizsgadíjat csak akkor kapja vissza, ha elmaradását a vizsga napjától számított legkésőbb 15 nap alatt elfogadhatóan igazolja.

(2) Ha a jelölt a megkezdett írásbeli vagy szóbeli vizsgától visszalép, — ha csak a visszalépést egészen kivételes körülmények nem indokolják, — a befizetett egész vizsgadíjat elveszti.

(3) Az elmaradás, illetőleg visszalépés igazolásának kérdésében a vizsgabizottság elnöke (helyettese) végérvényesen határoz.

(4) Az igazolatlan elmaradással egyenlő hatályú, ha az elnök a jelöltet a vizsga folytatásából kizárja.

23. §. (1) A vizsgadíjakból a vizsgáztató bizottság elnökét és tagjait minden jelölt után 10—10 pengő, különbözeti vagy pótvizsga esetében 8—8 pengő illeti meg akkor is, ha a jelölt a megkezdett vizsgától visszalépett. A vizsgáztató bizottság vidéki tagjai részére a ténylegesen felmerült és igazolt vasúti költségeket is meg kell téríteni.

(2) Ha a vizsga valamennyi jelölt elmaradása miatt nem tartó meg, a vizsgára megjelent vizsgáztató bizottsági tagokat — a jelöltek számára való tekintet nélkül — 8—8 pengő illeti meg

¹ A vizsgadíjat a 63.651 számú postatakarékpénztári csekkszámára befizetési lapon kell befizetni és a befizetést igazoló elismervényt a kérvény hátlapjára fel kell ragasztani. (A vizsgadíjat minden postahivatalnál kapható u. n. „bianco“ befizetési lapon is be lehet fizetni. Ez esetben a „63.651“ számlaszámot a feladónak kell a befizetési lapra feljegyezni és „A csekkszám tulajdonosa“ rovatban az „Országos Gyakorlati Közigazgatási Vizsgabizottság letéti számla Budapest“ megjelölést kell feltüntetni.)

abban az esetben, ha a vizsga elmaradásáról értesítést nem kaptak.

(3) Az írásbeli vizsga biztosának díja — tekintet nélkül a jelöltek számára — 5 pengő. Ha a biztost a vizsga tartama alatt más váltja fel, a díjat közöttük — a vizsgán eltöltött idő arányában — fel kell osztani.

(4) A vizsgadíjakról a vizsgabizottság elnöke évi számadást készít és azt kellő okmányokkal ellátva a számadási év végén, legkésőbb július hó 31-ig a m. kir. belügyminiszterhez felterjeszti.

24. §. (1) Elveszett vagy megsemmisült eredeti Oklevél vagy Ideiglenes Bizonyítvány pótlásául — a tulajdonos kérelmére, személyazonosságának megállapítása, valamint az elveszés vagy megsemmisülés valószínűsítése után — a vizsgabizottság elnöke — a vizsgálati iratok alapján — bizonyítványt ad ki a következő alakban:

..... szám.

BIZONYÍTVÁNY.

Az Országos Gyakorlati Közigazgatási Vizsgabizottság alulírott elnöke bizonyoságot tesz arról, hogy az őrizetében levő vizsgálati iratok tanúsága szerint N. N. úr (állás megjelölése), aki-n évi hó napján született, az Országos Gyakorlati Közigazgatási Vizsgabizottság előtt 19..... évi napján az általános vizsgát a igazgatási ágra képesítő gyakorlati közigazgatási vizsgát (szakvizsgát, különbözeti vizsgát) sikerrel kiállotta és erről részére Oklevél (Ideiglenes Bizonyítvány) adatott ki.

Ennek hiteléül az állítólag elveszett (megsemmisült) eredeti Oklevél (Ideiglenes Bizonyítvány) pótlására ez a bizonyítvány szolgál.

Budapest, 195... évi hó napján.

*Az Országos Gyakorlati Közigazgatási
Vizsgabizottság elnöke.*

(2) A vizsgabizottság elnöke a Bizonyítvány kiadását a vizsgálati iratokon feljegyzí és a feljegyzést sajátkezűleg írja alá.

(3) A bizonyítvány kiállításáért a törvényszerű illetéken felül — a 24. §. (2) bekezdésében megállapított módon — tíz pengő díjat kell befizetni.

(4) Ha az elveszett eredeti oklevél, illetőleg ideiglenes bizonyítvány megkerül, az annak pótlására szolgált bizonyítvány érvényét veszti és birtokosa köteles azt a vizsgabizottság elnökének visszaadni, aki azt tintával, keresztülhúzással megsemmisíti és a vizsgálati iratok között elhelyezi.

12. A vizsgabizottság megalakulása és ülései.

25. §. (1) Megalakulásakor és azon túl minden év első hónapjában, a szükség szerint azonban többször is, a vizsgabizottság teljes ülést tart az egész bizottságot közösen érdeklő előterjesztéseknek meghallgatása, ugyanilyen indítványoknak, a vizsgákon szerzett tapasztalatoknak és a szükséges intézkedéseknek megbeszélése végett.

(2) A teljes ülésről jegyzőkönyvet kell készíteni és annak másolatát a m. kir. miniszterelnökhöz és a belügyminiszterhez fel kell terjeszteni.

(3) A vizsgabizottság elnöke gondoskodik a bizottság igazgatási tennivalóinak végzéséről, közvetíti az érintkezést a bizottság és a hatóságok között és felügyel a bizottság működésére.

(4) Helyettesét az elnökhelyettesek közül az elnök jelöli ki.

(5) A vizsgabizottság ügyvitelét egyebekben az elnök állapítja meg.

(6) A vizsgák és a vizsgabizottság céljára a belügyminiszter gondoskodik a szükséges helyiségekről.

26. §. (1) A vizsgabizottság titkára (3. §. (5) bekezdés) az elnöknek segédkezik és mindazokban az igazgatási ügyekben, amelyek nincsenek az elnöknek fenntartva, az elnök utasítása szerint jár el.

(2) A kezelői és az altiszti munkák végzésére a belügyminiszter rendeli ki a szükséges személyzetet.

27. §. (1) A 9.100/1951. M. E. számú¹ rendelet hatályát veszti.

(2) Ez a rendelet az 1953: XVI. t.-c: 39. §-ában foglalt rendelkezésekkel egyszerre 1954. évi március hó 15. napján lép életbe.“

¹ Budapesti Közlöny, 1952. évf. 56. lapon.

MÁSODIK FEJEZET.

Ügyviteli szabályzat és a vizsgák anyaga.

16. §. Az Országos Gyakorlati Közigazgatási Vizsgabizottság ügyviteli szabályzata.¹

I. Iratkezelés.

1. §.

(1) A bizottsághoz és elnökéhez érkezett vagy általuk kezdeményezett olyan ügydarabokról, melyek nem vizsgárabocsátásra irányuló kérelmet tartalmaznak, illetőleg nem ilyen kérelemmel kapcsolatosak, iktatókönyvet kell vezetni. A jegyzőkönyveket és az érdeklődéseket iktatni nem kell. A jegyzőkönyvek sorrendi jegyzőkönyvi számot kapnak, mely után tört alakban az évszámot kell feltüntetni.

(2) Az iktatókönyvet az év végével az elnök aláírásával le kell zárni.

(3) Az iktatókönyvhöz betűrendes névmutatót kell készíteni.

(4) Az egy-egy ügyre vonatkozó ügydarabok közül évenként csak az első beérkezést (kezdeményezést) kell iktatni. Az azonos ügyre vonatkozó további beérkezéseket (kezdeményezéseket) külön iktatni nem kell, hanem azoknak beérkezési sorrendi számai tört alakban elhelyezett alszámként szerepelnek az iktató szám mellett.

(5) Ha az ügy egy évnél hosszabb időtartamon át van folyamatban, a következő évben történő iktatásnál az előző évi iktatószámra és viszont hivatkozni kell és az iratokat az új iktatószám alatt együttesen kell tovább kezelni.

(6) Előadói íveket nem kell használni. Az elintézési terveze-

¹ A gyakorlati közigazgatási vizsga szabályozása tárgyában kelt 2.500/1934. M. E. sz. rendelet 25. §-ának (5) bekezdésében nyert felhatalmazás alapján 2/1934. sz. a. adta ki a vizsgálobizottság elnöke.

teket vagy a beérkezett irat hátlapján, vagy pedig, ha azon elégséges hely nem volna, külön papírlapon kell elkészíteni.

(7) Az egyes ügyekhez tartozó iratok megőrzése iratborítékban történik.

2. §.

(1) A vizgárabocsátási kérelmeket és az azzal kapcsolatos iratváltásokat nem kell iktatni. A jelentkező személyi adatait az első jelentkezés alkalmával a törzslajstromba kell bevezetni és az ekkor nyert törzsszám mindaddig érvényben marad, míg az illető oklevelet nem nyer.

(2) A jelentkezőkről a nevet és a törzsszámot feltüntető kartoték-mutatólapokat kell készíteni és azokat szoros betűrendben kell kezelni.

(3) A vizgárabocsátási kérvények mellékletét alkotó lecke-könyv utolsó lapját és a tudori oklevél hátlapját a következő szövegű bélyegzővel kell ellátni: „Vizgára jelentkezett az Országos Gyakorlati Közigazgatási Vizgabizottságnál.”

(4) A egyes jelentkezők vizgárabocsátási és vizgázással kapcsolatos ügyeire vonatkozó intézkedéseket a törzsszámmal kell megjelölni akként, hogy az intézkedések sorrendi számai tört alakban elhelyezett alszámként szerepelnek a törzsszám mellett.

(5) Az ugyanolyan törzsszámhoz tartozó iratváltások házipéldányát egyénenként kezelt vizgázási iratborítékban kell megőrizni.

(6) A vizgázási iratboríték belső oldalai tartalmazzák a vizgárabocsátással kapcsolatos megállapítások szövegét és az iratváltások elintézési tervezetét. Az egyes szövegmezők bal felső sarkában elhelyezett négyszögbe kell bejegyezni azt a sorrendi számot (alszámot), mely feltünteti, hogy a vonatkozó megállapítás vagy iratváltás számsorrendileg hányadik intézkedés az illető ügyben. Ellenőrzésképen ugyanekkor a vizgázási iratboríték alján feltüntetett számsorban a sorra került sorszámot át kell húzni. Azokat az előnyomott szövegmezőket, melyek időközben tárgytalanokká váltak, a könnyebb tájékozódás szempontjából áthúzással kell feltűnően megjelölni.

(7) Az elintézési utasításokat és elintézési tervezeteket az elnök (helyettese) kiadmányozza.

3. §.

(1) Az elintézési utasítások végrehajtásáról a titkár gondoskodik.

(2) A kiadmányok kettős példányban készülnek. Az első példánynak a rendeltetési helyre való továbbításáról a kezelő gondoskodik. A másodpéldányt a kezelő a vizsgázási iratborítékban helyezi el és az iratboríték megfelelő szövegmezéjében, kézjegynek feltüntetése mellett, egyidejűleg bejegyzi az első példány továbbításának időpontját.

(3) A kiadmányokat — a kiadmányozó nevének feltüntetése mellett — „a kiadmány hitelül” jelzéssel a kezelő írja alá. Kivételt alkotnak azok a kiadmányok, melyeknek aláírását az elnök magának tartja fenn.

4. §.

(1) A postára adott vagy helyben kézbesített ügydarabokról pósta és kézbesítőkönyvet kell vezetni.

(2) Bélyegköteles ügydaraboknál a bélyegjegyek alkalmazására, felülbélyegzésére és a bélyegilleték megrövidítése esetében követendő eljárásra nézve a fennálló jogszabályok irányadók.

5. §.

(1) A vizsgabizottság iktatott iratait évek és folyószámok szerint, lajstromozott iratait pedig törzsszámok szerint elkülönítve zárt szekrényben kell megőrizni.

(2) A jegyzőkönyveket, az iktatókönyvet, a törzslajstromot, a vizsganaplókat és az okiratnyilvántartásokat az elnök utasítása szerinti időközökben be kell köttetni és zárt szekrényben kell megőrizni.

II. Nyilvántartások.

6. §.

A törzslajstrom vonatkozó lapjára fel kell jegyezni minden olyan hivatkozást, mely a jelölt vizsgadíj-befizetési (főnapló) és vizsgázási (vizsganapló) adatainak feltalálásához, illetőleg nyilvántartásához szükséges.

7. §.

(1) A vizsgákról — elkülönítve az általános vizsgát és minden egyes szakvizsgát — időrendi vizsganaplót kell vezetni, mely a keletet, a jelölt nevét és törzsszámát, a vizsgáztató bizottság elnökének és tagjainak nevét és a vizsga eredményét tünteti fel.

(2) Az egyes vizsgák eredményével kapcsolatos bejegyzéseket a vizsgáztató bizottság elnöke, vagy a bizottságnak az elnöktől kijelölt tagja írja be a vizsganaplóba.

(3) Ha a bizottság a jelöltet visszautasította, a vizsganaplóban fel kell tüntetni, hogy a visszautasítás az egész vizsgára vagy melyik részére szólt.

(4) Visszautasítás esetén naptár szerint fel kell tüntetni azt az időpontot is, amely után a jelölt pótvizsgát tehet, vagy a vizsgát megismételheti.

(5) Ha a jelölt a vizsga folyamán visszalépett, ezt a körülményt a vizsganaplóban fel kell tüntetni.

(6) A vizsgákra vonatkozó bejegyzéseket a vizsgáztató bizottság elnöke és tagjai írják alá.

8. §.

A kiállított ideiglenes bizonyítványokról, oklevelekről és bizonyítványokról okiratfajonként elkülönített időrendi nyilvántartásokat kell vezetni, melyek a kiállítás keltét, valamint az okiratot nyert egyén nevét és törzsszámát, továbbá az okirat nemét tüntetik fel.

III. Pénzkezelés.

9. §.

(1) A vizgabizottság bevételeiről és kiadásairól elszámolást kell készíteni.

(2) A vizgabizottság bevételei és kiadásai a m. kir. Postatakarékpénztár közvetítésével csekkszámmlára folynak be, illetőleg arról folyósíttatnak. E csekkszámmla forgalmáról a m. kir. belügyminisztérium számvevősége teljes részletességű, okmányolt, szakadatlan sorrendben lapszámozott, bekötött és a vizgabizottság elnöke (helyettese) által hitelesített főnaplót vezet.

(3) A csekkszámmláról történő kiutalásokat az elnök (helyettese) jogosult aláírni. A kiutalásokat a vizgabizottság pecsétjével is el kell látni. A kiutalások foganatosításáról a m. kir. belügyminisztérium számvevősége gondoskodik.

(4) A vizgáztató bizottságok elnökeit és tagjait, valamint az írásbeli szakvizsgák biztosait megillető díjak és költségmegtérítések rövid úton való kiutalása érdekében a m. kir. belügyminisztérium házipénztára kézipénztárt kezel és annak forgalmáról teljes részletességű, okmányolt, szakadatlan sorrendben lapszámozott, zsinórral átfűzött, a zsinór végein a vizgabizottság pecsétjével lepecsételt és a vizgabizottság elnöke (helyettese) által hitelesített kézipénztárnaplót vezet.

(5) A kézipénztárból a (4) bekezdésben említett díjakon és

költségmegtérítéseken (illetőleg a csekkszámmlára való esetleges visszaütaláson) kívül más kiadást nem szabad folyósítani.

(6) A vizsgáztató bizottságok elnökei és tagjai, valamint az írásbeli szakvizsgák biztosai az őket megillető díjak és költségmegtérítések felvétele végett a vizsgabizottság elnökétől (helyettesétől) utalványt kapnak és a kifizetések megtörténtét magán az utalványon aláírásukkal igazolják.

(7) A m. kir. belügyminisztérium házipénztára a kézipénztárnaplót minden év június 30-án szabályszerűleg lezárni, az esetleges készpénzkészletet a következő évi kézipénztárnaplóba átvezetni és a lezárt kézipénztárnaplót szigorlat megejtése végett a m. kir. belügyminisztérium számvevőségéhez beszolgáltatni tartozik.

17. §. Az általános vizsga anyaga.¹

1. A közigazgatás szervezete és működése, ideértve az összes szakigazgatási ágakat és a hivatalos statisztikai szolgálatot is. A közszolgálati jogra vonatkozó törvényes rendelkezések és egyéb jogszabályok. Az állami számvitelre, költségvetésre és zárszámadásra vonatkozó jogszabályok.

2. A magyar közjog.

3. A magyar magánjognak és a polgári peres és nem peres eljárásnak a közigazgatással kapcsolatos részei.

4. A magyar büntetőjog és büntető törvénykezési jog a közigazgatással kapcsolatban.

1. Közigazgatási jog.

A) A közigazgatás szervezete.

1. Központi szervek. (Király, Kormányzó, m. kir. kormány, a szakminisztériumok, a Legfőbb Állami Számvevőszék).

¹ Mind az általános, mind a szakvizsgák anyagát nagy odaadással túlnyomórészt a vizsgabizottság tagjai állították össze és azt a „Magyar Közigazgatás” című szaklap 1954. és 1955. évfolyamában folytatólagosan közölte. A vizsgák anyagának ez a részletezése nem hivatalos munkálat, csupán tájékoztató jellegű. Célja: a vizsga anyagának körülhatárolása és a jelöltek számára a készülés megkönnyítése. A gyakorlati közigazgatási vizsga tárgya a hatályos közigazgatási jog, tehát minden jogszabály külön rendelkezés nélkül is tárgya a vizsgának. A vizsga anyagának közölt részletezését tehát időnként ki kell egészíteni. Ugyancsak a későbbi átdolgozásoknak lesz a feladata, hogy nagyobb egyöntetűséget vigyen a szillabuszokba.

2. A törvényhatóságok (vármegyék, Budapest székesfőváros, törvényhatósági jogú városok), megyei városok, nagyközségek és kisközségek szervezete, hatásköre, önkormányzata. Kormányfelügyelet a törvényhatóságok és községek felett.

3. A közép- és alsófokú szakigazgatási szervek. A pénzügy, a vámügy, a dohányjövedék, a gazdasági felügyelet, az állategészségügy, a lótenyésztés, az erdészet, a vízügy, a méhészet, a szőlészet és borászat, a selyemtenyésztés, a gazdasági munkáspénztár, a vasútügy, a posta, a légügy, a közúti ügyek, a bányászat, az iparfelügyelet, a háziipar, az állami munkaközvetítés, a mértékügy, a közoktatás, a testnevelés, az iskolán kívüli népművelés, a közrendészet és közbiztonság, a nemzeti munkavédelem, az egészségügy, a gyermekvédelem igazgatásának, illetőleg szolgálatának szervei.

4. Önkormányzattal bíró köztestületek (kereskedelmi és iparkamarák, mezőgazdasági kamarák, mérnöki kamara, ügyvédi kamarák, közjegyzői kamarák) és közintézmények (Magyar Nemzeti Múzeum, Országos Társadalombiztosító Intézet, Magánalkalmazottak Biztosító Intézete).

5. A Magyar Nemzeti Bank, a postatakarékpénztár, a Pénzüntézeti Központ intézményének alapelvei.

6. Statisztikai szolgálat. Központi Statisztikai Hivatal. Székesfővárosi statisztikai hivatal.

7. Országos tanácsok. (Fővárosi Közmunkák Tanácsa, Országos Statisztikai Tanács, Közegészségügyi Tanács, Közoktatási Tanács, Országos Kereskedelmi és Iparoktatási Tanács, Országos Testnevelési Tanács, Igazságügyi Orvosi Tanács, Középítési Tanács, Ipartanács, Mérnöki Tanács, Országos Ösztöndíjtanács, Országos Természettudományi Tanács, Kivándorlási Tanács, Országos Közlekedési Bizottság, stb.)

B) *A közigazgatás működése.*

1. A jogszabályok közzététele. Jogszabálygyűjtemények. (Országos Törvénytár, Rendeleték Tára, Budapesti Közlöny, a minisztériumok hivatalos közlönyei, a törvényhatóságok hivatalos lapjai, Polgári Jogi Határozatok Tára, Büntetőjogi Határozatok Tára, A Közigazgatási Bíróság döntvényeinek és elvi jelentőségű határozatainak tára, a Hatásköri Határozatok Tára és egyéb határozatgyűjtemények).

2. Az általános közigazgatási hatóságok hatásköre. Szakigazgatási hatóságok hatásköre. A közigazgatási hatóságok érintke-

zése. Jogsegély. Állandó szakközegek (tiszi orvos, állatorvos stb.). Szakhatóságok véleményadási kötelezettsége. Általános és szakfelügyelet. Ellenőrzés.

Közigazgatási aktusok; a tényleges állapot fenntartása az illetékes hatóság jogerős döntéséig; tények lerögzítése, mielőtt azok vitássá válnak; közveszély (elemi csapások, járványok stb.) elhárítása; közösségi viszonyok rendezése (pl. közlegelő-rendtartás). Közigazgatási segédlet (elővezetés, gyermek visszaadása, stb.). Közigazgatási aktusok külső megjelenése. Határozat, intézkedés. Véghatározat. Átirat, megkeresés. Kormányzati aktusok (kinevezés, kijelölés, választás, elnöklés a választáson, közjogi testületek megalakulása, szervezés, jogszabályok előkészítése, joganyag összegyűjtése, stb.). Technikai feladatok megoldása. Intézetek (kórház stb.). Építkezés, útépités (közmunka). Tanítás, testnevelés, tornázás, gyógyítás, köztisztaság, tűzoltás, szegények ellátása stb.

Diszkracionárius hatáskör. Annak korlátai. Kezdeményezés.

3. A jogerő a közigazgatásban. Jogvitás és nem jogvitás ügyek.

4. A közigazgatási eljárás; határidők; jogorvoslatok. Eljárás a közigazgatási bíróság előtt.

5. A közigazgatási ügyvitel. Minisztériumok és állami hatóságok ügyviteli szabályzata. Vármegyei, gyámügyi, községi ügyviteli szabályzat.

A közigazgatási ügyiratkezelés menetének általános alapelvei. (Postabontás; elosztás, központi elosztó; számsorrendi iktatás, lajstromos iktatás; központi iktatás, osztályiktatás; név-, tárgy-számmutató; szerelés, kiosztás, előadói munkakönyv; előadói ív; kiadási záradék; letisztázás; a tisztázat aláírása, „a kiadmány hitelül” jelzéssel történő aláírás; postázás, elküldés; határidőnyilvántartás, sürgetés; irattári kezelés; levéltári kezelés.)

6. A közigazgatási végrehajtás. A közadók módjára való behajtás elrendelése. A végrehajtást végző közegek. Megintés, zálogolás, árverés. A behajthatatlanná vált köztartozások leírása. Végrehajtás ingatlanokra.

C) A közszolgálati jogra vonatkozó törvényes rendelkezések és egyéb jogszabályok.

1. Állami, törvényhatósági, községi, közüzemi alkalmazottak. Honvédség. Egyéb fegyveres alakulatok.

2. A közszolgálat joga. A közszolgálati viszony kezdete és megszűnése. A közszolgálati alkalmazottak kötelességei és jogai.

Minősítés. Illetményrendszerek. (Fizetési osztályok és fokozatok, várakozási idő, a státus fogalma, rangsorozati névjegyzék. Automatikus előlépés. Rendszeres és nem rendszeres illetmények). Nyugellátás (nyugdíjak, végkielégítés, kegydíj).

3. A fegyelmi jog. (Állami, törvényhatósági és községi alkalmazottak fegyelmi joga. Fegyelmi vétségek, büntetések. Fórumok, eljárás, jogorvoslatok).

D) Az állam, a törvényhatóságok és községek költségvetésére és számvitelére vonatkozó jogszabályok.

1. A számvitel. A kincstári számvitel és a kereskedelmi könyvvitel sajátosságai. Különbség a kincstári számvitel és a kereskedelmi könyvvitel között.

2. A költségvetés. Az állam, a vármegyék, a székesfőváros, a törvényhatósági jogú és megyei városok, nagyközségek és kisközségek költségvetése.

A költségvetés szerkezete. Az állandó és változó tételek előirányzása. (Személyi járandóságok, dologi természetű kiadások, bevételek.) A költségvetési előirányzat tagozata. (Rendes és rendkívüli kezelés. Átmeneti kiadások és beruházások. Rendkívüli bevételek.) Rendes és rendkívüli kezelés felosztása (fejezetek, címek, rovatok, alrovatok és tételek). Az állami költségvetés indokolása. A költségvetési előirányzat beterjesztése, tárgyalása, elfogadása, illetőleg jóváhagyása. Felhatalmazási törvény. A községi képviselőtestületnek és a törvényhatósági bizottságnak a költségvetés körüli hatásköre. A kormányhatóság hatásköre a vármegyék, városok és községek költségvetésének megállapítása tekintetében.

3. A költségvetés végrehajtása. Hitelek felhasználása. Indemnitás, póthitel és rendkívüli hitel, előirányzat nélküli kezelés, hiteltúllépés, hitelátruházás. Hiteligénylés. Hitelek rendelkezésre bocsátása a postatakarékpénztárnál nyitott csekkszám lákon. Utalványozási jog és annak gyakorlása. Az utalványozás alapja. Az utalványrendelet kellékei és annak elkészítése. A számvetőség felelőssége az ellenőrzésért. Főkönyv, utalványozási (megszüntetési és térítményi) jegyzék vezetése, csekkek kiállítása.

4. A költségvetés végrehajtásából folyó vagyonkezelés. Ingó és ingatlan vagyon leltára. Ingatlan vagyon elidegenítés. A Legfőbb Állami Számvevőszéknek, a belügyminiszternek és a Közérdekeltségek Felügyelő Hatóságának hatásköre a vagyonkezelés ellenőrzése terén.

Az állam, illetőleg általában a közigazgatás számára szükséges dologi javak beszerzése:

a) *Magánjogi alapon.* (Szerződések, egyességek, versenytárgyalások; Közszállítási Szabályzat, szabványosítás).

b) *Közjogi alapon.* (Kisajátítás).

5. Pénzbeli közszolgáltatások, mint az állam, törvényhatóságok, községek, egyházak, a különböző kamarák stb. bevételi forrásai. (Egyenkint a pénzügyi jogi részben.)

6. A köztulajdon és különböző nemei. Patrimoniális vagyon. a közigazgatás szerveinek használatában álló ingó és ingatlan dolgok, közhasználatban lévő köztulajdon.

7. A közmunka.

8. Pénztárak és anyagkezelő hivatalok. Bevételek és kiadások teljesítése a házipénztárakban és az anyagraktárakban. A pénztárnok (raktárkezelő) és ellenőr kötelessége és felelőssége. Naplók és anyagszámadások vezetése.

9. Az állami adósságok.

10. Zárszámadás. Az állam, a vármegyék, a székesfőváros, a törvényhatósági és megyei városok, nagyközségek és kisközségek zárszámadásai. A zárszámadások készítése, szerkezete, tárgyalása, elfogadása, jóváhagyása. A Legfőbb Állami Számvevőszék és az országgyűlés, illetőleg a törvényhatósági bizottság, a székesfővárosi számszék és a községi képviselőtestület idevonatkozó hatásköre.

2. A magyar közjog.

1. Jogforrások (törvény, rendelet, szabályrendelet, szokás, házszabály, államszerződések). Bírói döntvények. Jogforrásaink gyűjteményei.

2. A magyar állam területe (a trianoni Magyarország, Nagy-Magyarország). Az állam határainak oltalma.

3. Országcímér; nemzeti szín, lobogó. Nemzeti ünnepek.

4. A magyar állam lakossága.

a) Az állampolgárság megszerzése, elvesztése és igazolása. A trianoni békeszerződéssel kapcsolatos állampolgársági szabályok. Az állampolgárságból folyó jogi helyzet.

b) A külföldiek jogviszonyai Magyarországon.

5. Az állampolgárok jogai és kötelességei.

a) A polgári szabadságjogok; jogegyenlőség, személyes szabadság, a munka vagy foglalkozás szabadsága, a lakás, tulajdon és titok sérthetlensége, a szellemi tevékenység szabadsága (sajtószabadság, tanítás és tanulás szabadsága), az egyesülés és gyülekezés joga, a nemzetiségi és vallásszabadság, a felekezetek alapí-

tására, jogi helyzetére és a gyermekek vallására vonatkozó szabályok, kérvényezési és panaszemelési jog, a politikai szabadság, érdekképviselések.

b) Az állampolgári kötelességek: hűség, engedelmesség, közteherviselés, honvédelem, köztisztviselés, tankötelezettség, adatszolgáltatás.

6. A főhatalom.

a) a királyi intézmény, a királyi szék betöltése, a király helyettesítése, a királyi jogkör és a kormányzói jogkör. A törvények szentesítése és kihirdetése. Az országgyűlés körüli jogok. Az államfő legfelsőbb elhatározása alá tartozó ügyek. Kitüntetések (címek, rendjelek stb.). Az államfő jogai az egyházak körül. Kabinetiroda. Főudvarnagyi bíróság.

b) A magyar országgyűlés képviselőháza (a választói jog, a választások előkészítése, közigazgatás a képviselőválasztások idején; a választások igazolása s azok érvényessége feletti bírászkodás) és felsőháza. Az országgyűlés két házának kölcsönös viszonya. Az országgyűlési tagok különleges helyzete (mentelmi jog és összeférhetetlenség). Az országgyűlés jogköre és működése. Adó- és ujoncmegajánlás.

7. A végrehajtó hatalom.

a) A felelős magyar kormány és szervezete. A minisztertanács; a minisztertanács elé terjesztendő ügyek. A miniszterek hatásköre és jogállása. A miniszterek felelőssége. A minisztérium rendeletalkotó jogköre, a kormány kivételes hatalma.

b) Az állami számvevőszék.

8. Az alkotmánybiztosítékok. Alkotmányjogi bírászkodás.

3. A magyar magánjognak és a polgári peres és perenkívüli eljárásnak a közigazgatással kapcsolatos részei.

A) A magánjognak a közigazgatással kapcsolatos részei.

1. Általános ismeretek.

A magyar magánjog forrásai. A magánjog rendszere.

Jogszabályok területi és időbeli hatálya. Jogintézmény. Diszpozitív és kogens magánjogi szabály.

2. Személyi és családi jog.

Jogképesség és cselekvőképesség. A cselekvőképesség fokozatai. Cselekvőképtelenség. Kiskorú cselekvőképessége. Kiskorú-

ság meghosszabbítása. Nagykorúsítás. Gondnokság alá helyezett személy cselekvőképessége.

Lakóhely.

Holtaknyilvánítás. Halál tényének bírói megállapítása.

Jogi személyek, köztestületek, közintézetek, egyesületek, alapítványok. Az egyesület magánjogi létesítése, működése, megszűnése, vagyoni jogi viszonyai, ügyletei. Az alapítványok magánjogi létesülése, működése, megszűnése, vagyoni jogi viszonyai, ügyletei. Kereskedelmi társaságok.

A személyiség joga. Névhazsnálat. Cégbitorlás.

Eljegyzés. Házassági akadályok. A házasság megkötése és annak anyakönyvezése. A házasságkötésnél közreműködő polgári tisztviselő. A házasságkötéléki jog alapfogalmai. (Semmis és megtámadható házasság. Nem létező házasság. Vélt házasság. A házasság megszűnése). Nőtartás, névviseles, gyermektartás és gyermekek elhelyezése a házasság felbontása esetében.

A házasság személyes jogi hatásai. Ideiglenes nőtartás és névviseles. Férjrtartás. A házastársak közötti jogügyletek.

Női szabadvagyon. Hozomány. Közszerzemény. Házassági szerződések.

Rokonság és sógorság. Törvényes származás és annak megtámadása. Törvényesítés. Örökbefogadás. Rokonok eltartása. Házasságon kívül született gyermek jogállása és eltartása.

Kiskorú gyermek jogállása. Atyai hatalom.

Gyámság. A gyámrendelés esetei. Nevezett, törvényes és rendelt gyám. Gyámság viselésének kötelessége. A gyám tiszte a gyámolt személye és vagyona tekintetében, a gyám törvényes képviselői joga. Gyámhatósági felügyelet. Ideiglenes gyám. Közgyám. A gyám felelőssége. A gyámi tiszt megszűnése.

Gondnokság. Gondnokság alá helyezés esetei. Gondnok-nevezés és kirendelés. A gondnok jogköre. Ideiglenes gondnok. A gondnoki tiszt megszűnése.

3. Dologi jog.

A tulajdonjog általában. A tulajdonjog tárgya. Dolgok. Ingók és ingatlanok. Alkotórész és tartozék. A tulajdonjog tartalma. Kir. kisebb haszonvételek. Bányajog alapelvei.

Birtok és birtokvédelem. Sommás visszahelyezés. Önvédelem és önségély.

Ingatlan tulajdonának korlátai. Elidegenítési és terhelési tilalom. Elővételi és visszavásárlási jog. Szomszédjogból folyó korlátozások. Kisajátítás, ideértve a bányauigyi kisajátítást is. Az in-

gatlan használatának korlátai az erdőtörvény, a mezőrendőri, a vadászati, a halászati, a hegyközségi, a vízjogi, valamint a gyógyfürdőkről és a műemlékek védelméről szóló törvények alapján. Arányosítás. Tagosítás. Telepítés. Vitézi telek. Haditelek. Családi birtok. Oszthatatlan családi birtok.

Családi hitbizomány.

Gzavédelem.

Ingatlan tulajdonának szerzése. Telekkönyvi átruházás és annak alakszerűsége. Elbirtoklás.

Ingók tulajdonának szerzése. Átruházás. Elsajátítás. Találás. Kincstalálás. Régészeti leletek. Elbirtoklás.

Közös tulajdon. Nemesi és úrbéri közbirtokosságok.

Szolgalmak. Telki szolgalmak. Telki szolgalmom szerzése és megszűnése. Útszolgalmak és vízi szolgalmak. Személyes szolgalmak. Haszonélvezet és használat.

A jelzálog alapelvei. Közönséges és biztosítéki jelzálog. Jelzálogjog szerzése és megszűnése. Kézi zálogjog szerzése és megszűnése.

Telki teher. A párbér és a kegyúri kötelezettség, mint telki teher.

A telekkönyv alakja és tartalma. Telekkönyvi bejegyzések fajtái, azok hatályossága és rangsorozata. Bekebelezés, előjegyzés és feljegyzés. Előjegyzés igazolása. Lejegyzés és hozzájegyzés.

Telekkönyvi bejegyzések tárgyai. Telekkönyvi bejegyzések közigazgatási hatóságok megkeresései alapján.

4. Kötelmi jog.

Szerződés és egyoldalú jogügylet. Kereskedelmi ügylet. Szerződés kötése. Szerződések alakja. Semmisség és megtámadhatóság. Erkölestelen és tiltott ügylet. Lehetetlen szolgáltatás és a kötelem lehetetlenülése. Gazdasági lehetetlenülés.

Szerződési akarathányai. Kényszer, tévedés, megtévesztés. Színlelt ügylet. In fraudem legis ügylet. Kizsákmányoló szerződés. Uzsorás szerződés. Harmadik személy javára kötött szerződés.

A szerződést megerősítő mellékkikötés. Foglaló. Kötbér. Bánatpénz. Óvadék.

Több hitelező és több adós viszonya. Egyetemlegesség.

Kezesség. Készfizető, egyszerű és kártalanító kezesség. A kezes viszonya a főadóshoz. A kezes felszabadulása.

Engedmény. Tartozásátvállalás.

Beszámítás. Újítás. Elengedés. Egyesülés. Elévülés. Az elévülés félbeszakadása és nyugvása.

Kölcsön. Haszonkölcsön. Letét.

Vétel főbb szabályai. Eladó szavatossága a jogért és a dolog hiányaiért. Állatszavatosság. A vétel különös nemei: vétel megtekintésre vagy próbára; minta szerinti vétel; elővétel, visszavásárlás, vételi jog (opció); csere.

Ajándékozás. Az ajándék visszakövetelése. A megajándékozott felelőssége az ajándékozó tartozásaiért.

Ellátási és életjáradéki szerződések. Kikötmények.

Bérlet és haszonbérlet. A bérbeadó és bérlő jogai és kötelezettségei, A bérbeadó törvényes zálogjoga. A jogviszony megszűnése; felmondás. Lakásbérlet.

Szolgálati jogviszony. Bányatisztek és bányamunkások jogviszonyai. Cselédtörvény (1876 : XIII. t.-c.). Gazdasági cselédek (1907 : XLV. t.-c.), mezőgazdasági munkások (1898 : II. t.-c. és 1899 : XLII. t.-c.), dohánykertészek (1900 : XXIX. t.-c.), erdőmunkások (1900 : XXVIII. t.-c.), vízi stb. munkálatoknál alkalmazott munkások (1899 : XLI. t.-c.), iparossegédek, iparostanoncok, gyári munkások (1884 : XVII. és 1922 : XII. t.-c.) jogviszonyai. Gazdatisztek jogviszonyai (1900 : XXVII. t.-c.). Kereskedősegédek és az ipari és kereskedelmi vállalatok tisztviselőinek jogviszonyai (1910/1920. M. E. sz. r.). A gazdasági munkaszerződésen alapuló követelések védelme. (1933 : V. t.-c.).

Cégvezető és kereskedelmi meghatalmazott.

Tiltott cselekményből eredő kötelmek. Vétőképeség. Felelősség másnak tiltott cselekményéből eredő kárért. (Közvetett felelősség). Államkincstár, törvényhatóság, község felelőssége a tisztviselő által okozott kárért. Közhivatalnok felelőssége a hivatali kötelességsértéssel okozott kárért.

Felelősség vétklenül okozott kárért. (Tárgyi felelősség.)

5. Öröklési jog.

Hagyaték, örökség, öröklés.

Öröklőképesség, kiesés az öröklésből. Méltatlanság az öröklésre, lemondás az öröklésről, az örökség visszautasítása.

A törvényes öröklés főelvei. A törvényes öröklés rendje. Lemenők, felmenők, oldalrokonok öröklése. Hitvestársi öröklés. Ági öröklés. Özvegyi jog.

Végintézkedésen alapuló öröklés főelvei. Közvégrendelet. Írásbeli és szóbeli magánvégrendelet. Kiváltságos végrendelet.

A végrendelet lényeges tartalma. Örökösnevezés, helyettes örökösnevezés, utóörökösnevezés. Hagyomány és végrendeleti meghagyás. Közös végrendelet. Öröklési szerződés.

Kötelesrész és kitagadás.

Az öröklés jogi hatásai. Az örökség és hagyomány megnyílása és megszerzése.

Az örökös és hagyományos felelőssége a hagyatéki tartozásokért.

6. A csőd és a kényszeregyezés alapelvei.

B) A polgári peres és perenkívüli eljárásnak a közigazgatással kapcsolatos részei.

1. Általános ismeretek.

a) A polgári perrendtartás fogalma, forrásai, alapelvei és rendszere. Területenkívüliség.

b) A bíróságok szervezete. Bírói függetlenség. Rendes és külön bíróságok. Közigazgatási Bíróság. Hatásköri Bíróság. A rendes bíróság keretében működő különleges szervezetű bíróságok. A bíróság tagjainak kizárása. A bíróságok segédszervei: hites tolmács, állandó szakértő, kézbesítő, bírósági végrehajtó. Felügyelet a bíróságok felett.

A hatáskör és illetékesség fogalma. Hatásköri és illetékességi okok. A hatásköri összeütközések esetei: a) Mely hatóságok határozata idéz elő összeütközést? b) Mily határozatok idézik elő az összeütközést? Hatásköri ellentét. Ügyazonosság. Közigazgatási és bírói határozat jogerejének jelentősége a hatásköri összeütközés szempontjából. Hatásköri összeütközés bejelentésének és megállapításának hatása a további eljárásra. Az összeütközés bejelentésére hivatott hatóság. A hatásköri bíróság eljárása. (Eljárás a tárgyalási határnap előtt. Az ügy tárgyalása a hatásköri bíróság tanácsa előtt. A tényállás megállapítása. A határozat tartalma. Az eljárás költsége). A hatásköri bíróság előtti nyilatkozat és képviselő. A közjogi és magánjogi jogviszony jelentősége a hatáskör szempontjából.

Jogsegély bíróságok és közigazgatási hatóságok között.

A bíróságok teljes ülési, jogegységi és elvi határozatai.

c) A fél fogalma. Perképesség és cselekvőképesség. Pertársak. Harmadik személyek részvétele a perben (főbeavatkozó, mellékbeavatkozó, perbehívás, elődmegnévezés). Meghatalmazottak. Ügyvédek. Az állam, törvényhatóságok, községek, közalapítványok képviselője; a kincstári jogügyi igazgatóság, közalapítványi kir. ügyigazgatóság. A szegénységi jog.

d) Percselekmények. Keresetlevél és egyéb beadványok; idé-

zés, kézbesítés. A keresetlevél és a kézbesítés következményei. Kinek, hol és miként kell kézbesíteni? Kézbesítés a fegyveres erőkhöz tartozó személyek részére és katonai épületben.

e) Határidők.

f) Rendbüntetések és bírságok.

2. *A tárgyalás menetének áttekintése.*

a) A pergátló kifogások különösen a Pp. 180. §. 1. és 2. pontja.

b) Bizonyítás és valószínűsítés. Bizonyítékok. A bizonyítás terhe. Jogszabály bizonyítása. Köztudomás. Vélelem. Beismerés. Bizonyító eszközök; okirat, tanú, szakértő, szemle, a fél eskü alatti kihallgatása. Nyilvános könyvek (telekkönyv, cégjegyzék, stb.).

3. *Határozatok.*

Határozat a bírói (ítélet, végzés) és a közigazgatási (határozat, véghatározat, végzés) eljárásokban. A határozat jogereje.

4. *Az eljárási költségek viselésének általános elvei.*

Perorvoslatok a polgári perrendtartásban (fellebbezés, felfolyamodás, felülvizsgálat, igazolás és ellentmondás, perújítás).

5. *A különleges eljárások.*

a) A vagyoni eljárások a sommás visszahelyezési, a községi bírósági és a bérleti viszonyok megszüntetése iránti eljárás;

b) a személyi állapotot tárgyazó eljárások közül a házassági pernek a gyermekek elhelyezésére vonatkozó rendelkezései, továbbá a születés törvényességének megtámadása, a kiskorúság meghosszabbítása és a meghosszabbítás megszüntetése, a gondnokság alá helyezés és a gondnokság megszüntetése, holtnaknyilvánítás, halál tényének bírói megállapítására irányuló eljárás, az atyai hatalom megszüntetését megtámadó eljárás; elmebeteg elhelyezése zárt intézetben;

c) végrehajtási és örökösödési eljárás.

4. **A magyar büntetőjog és büntető törvénykezési jog a közigazgatással kapcsolatban.**

A) Anyagi büntetőjog.

1. *Általános rész.*

Az anyagi büntetőjog fogalma, felosztása, forrásai. Törvény, rendelet, szabályrendelet. Joggyakorlat, döntvény. A büntetőjog

személyi (mentelmi jog, területenkívüliség, honosság), időbeli (vonatkozó szabályok változása), területi (külföldön elkövetett bűncselekmények) és tárgyi hatálya.

A bűncselekmény fogalma; a bűncselekmények osztályozása (büntett, vétség, kihágás, korrekcionalizáció).

A büntetések nemei. Főbüntetések: halálbüntetés, fegyház, börtön, államfogház, fogház, elzárás, pénzbüntetés. Mellékbüntetések: pénzbüntetés, hivatalvesztés, politikai jogok gyakorlásának felfüggesztése, szakképzettséget kívánó foglalkozás gyakorlásától való eltiltás, elkobzás, kiutasítás, illetőségi helyre utalás.

A gyermekek és fiatalkorúak. A fiatalkorúakkal szemben alkalmazható intézkedések.

Biztonsági rendszabályok. Dologház (1913 : XXI. t.-c.).

Szigorított dologház (1928 : X. t.-c.).

A büntetés végrehajtásának felfüggesztése (1908 : XXXVI. t.-c., 1928 : X. t.-c.).

A kísérlet.

A tettesség, részesség.

A szándék és gondatlanság.

A beszámítást kizáró okok (öntudatlanság, elmebetegség megzavarodása, ellenállhatatlan erő, fenyegetés, tévedés, gyermekkor, értelmi és erkölcsi fejlettség hiánya a fiatalkorúaknál, jogos védelem, végszükség). A súlyosbító és enyhítő körülmények.

A bűnhalmazat.

A bűnvádi eljárás megindítását és a büntetés végrehajtását kizáró okok. A bűnös halála, a királyi kegyelem, az elévülés; magánindítvány.

2. Különös rész.

A tényálladéki elemek és a súlyosabb vagy enyhébb minősítést maguk után vonó körülmények ismerete az egyes bűncselekményeknél.

A királyi ház bántalmazása és a király megsértése. A magyar állam határainak büntetőjogi védelme. A király bántalmazása és megsértése. Hütlenség. Lázadás. Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelme (1921 : III. t.-c.). A hatóságok büntetőjogi védelme (1914 : XL. t.-c. rendelkezéseinek részletes ismerete). Az alkotmány, a törvény, a hatóságok vagy a hatósági közegek elleni izgatás. A magánosok elleni erőszak. A polgároknak választási joga ellen elkövetett büntettek és vétségek (1925 : XXVI. t.-c. X. fejezete). A vallás és ennek szabad gyakorlata elleni büntettek

és vétségek. A személyes szabadság, a házjognak, továbbá a levél- és táviratitoknak közhivatalnok általi megsértése (részletezve). A pénzhamisítás. A hamis tanúzás és hamis eskü. Hamis vád. Szemérem elleni bűncselekmények (Btk. XIV. fejezet, 1908 : XXXVI. t.-c. 1925 : XIX. t.-c. 2. §.). A kettős házasság. A családi állásra vonatkozó bűncselekmények. A becsület védelméről szóló 1914 : XLI. t.-c. részletes ismerete. Az ember élete elleni büntettek és vétségek. Párviadal. Testi sértés. A közegészség elleni bűncselekmények. A személyes szabadságnak megsértése magán-személyek által. A levél- és távsürgönytitok megsértése magán-személy által. A titok tiltott felfedezése (részletesen). A magán-laksértés. Lopás (Btk. 353. §., Bn. 48., 49. §.). Rablás és zsarolás. A sikkasztás, zártörés és hűtlen kezelés. Jogtalan elsajátítás. Orgazdaság és bűnpártolás. A csalás (1908 : XXXVI. t.-c. 50. §.). Az okirathamisítás (részletesen). Orvosi és községi hamis bizonyítványok kiállítására és használata. Bélyeghamisítás (1932 : XXI. t.-c.). Hitelsértés (1932 : IX. t.-c.). Uzsora (1932 : VI. t.-c.). Más vagyonának megrongálása. A gyújtogatás. Vízáradás okozása. Vas-pálya, hajók, táviratok megrongálása és egyéb közveszélyű cselekmények. Foglyok megszöktetése. Fegyveres erő elleni büntettek és vétségek. A hivatali és ügyvédi büntettek és vétségek. Közhivatalnok fogalma, hivatali sikkasztás büntette és vétsége, megvesztegetés, megengedett díjazás, ajándék vagy jutalom ígérese, hivatali kötelesség megszegése, hivatali hatalommal való visszaélés, felsőbbség felhívása, hivatali titok megsértése, hivatali kötelesség megtagadása. A kihágásokról szóló törvény (1879 : XL. t.-c.) általános része és a különös rész rendszere.

B) Büntető törvénykezési jog.

1. Általános rész.

A büntető törvénykezési jog forrásai. Törvény, rendelet, szabályrendelet. Joggyakorlat, döntvény. A jogforrás személyi, időbeli, területi és tárgyi hatálya. Területenkívüliség. Személyes mentesség. Mentelmi jog.

Büntető ügyek. Közigazgatási áthágások. Kereskedelmi vétségek. Jövedéki kihágások. Nemzetközi rendészeti kihágások.

A büntető bíróságok. A büntetőbíróságok külső szervezete. Királyi bíróságok. Közigazgatási hatóságok, mint rendőri büntetőbíróságok. Hatásköri bíróság. A büntetőbíróságok belső szervezete. A hivatalnokbírói képesség általában és a felmerült bűnügyekben (kizárás, mellőzés, bíróküldés). A bíróságok segédszer-

vei. Szakértők, tolmácsok. A büntetőbíróság viszonya közigazgatási hatóságokhoz, egyéb hatóságokhoz, külföldi hatóságokhoz, jogsegély. A büntetőbíróságok hatásköre és illetékessége általánosságban, a rendőri büntetőbíróságok hatásköre és illetékessége részletesen.

A felek. A vádló. Közvád, magánvád. Kir. ügyészség, tiszti ügyészség. A kir. ügyészség viszonya a rendőri hatóságokhoz és közegekhez. A terhelt és védő. Általánosságban a bizonyítás, bizonyíték (tanúvallomás, terhelt nyilatkozata, bírói szemle, szakértői szemle), a bizonyítás kényszereszközei (megidézés, birság, elővezetés, lefoglalás, házkutatás, személymotoszás).

2. Különös rész.

Eljárás a kir. törvényszék előtt. Részletesen: az előkészítő eljárás (a közigazgatási szervek és közegek szerepe az előkészítő eljárásban). Főbb vonásokban: közbenső eljárás, főtárgyalás és perorvoslatok.

Főbb vonásokban: eljárás a kir. járásbíróság előtt, eljárás a gyermekek és fiatakoruak ügyeiben; a sajtóeljárás; eljárás a nyomtatvány elkobzása iránt; eljárás ismeretlenek, távollévők és szökevények ellen; a jövedéki büntetőeljárás; a biztonsági rendszabályokra vonatkozó eljárás; kártalanítási eljárás; magánjogi igény érvényesítése, bűnügyi költség; előleges kérdések.

Részletesen: a rendőri büntetőeljárás.

A büntetésvégrehajtás. A közigazgatási szervek és közegek szerepe a büntetésvégrehajtásban. Bűnügyi nyilvántartó hivatal.

18. §. A szakvizsgák anyaga.¹

I. Belügyi igazgatási szakvizsga.

1. Igazgatási és közbiztonsági rendészet.
2. Honvédelmi igazgatás.
3. Jóléti közigazgatás (közegészségügy, hadirokkant-ellátás, társadalombiztosítás, szegénygondozás, gyermekvédelem).
4. Törvényhatósági és községi önkormányzat.
5. Pénzügyi igazgatás.
6. Gyámügy.
7. Anyakönyvi ügy.
8. Vallás- és közoktatásügyi igazgatás.
9. Földművelésügyi igazgatás.

¹ Melléklet a 2.500/1954. M. E. sz. rendelet 2. §. (1) bekezdés B) pontjához.

10. Ipari, kereskedelmi és közlekedésügyi igazgatás.
11. Rendőri büntetőbíráskodás.
12. Közigazgatási politika.

II. Pénzügyi igazgatási szakvizsga.

1. A pénzügyi közigazgatás szervezetének, feladatának és hatáskörének ismerete; az egyenes adók, a forgalmi adók és illetékek, valamint a pénzügyi és közgazdasági politikának ezekkel kapcsolatos alapismeretei; könyvviteli ismeretek a kereskedelmi joggal kapcsolatban.

2. A fogyasztási adók és jövedékek, valamint a pénzügyi és közgazdasági politikának ezekkel kapcsolatos alapismeretei; jövedéki büntetőjog.

III. Vallás- és közoktatásügyi és nevelési igazgatási szakvizsga.

1. A vallásügyi, közoktatási, közművelődési és közalapítványi igazgatás.

2. A közoktatási és közművelődési politika.

IV. Közgazdasági és közlekedésügyi igazgatási szakvizsga.

1. A földművelésügyi igazgatás és mezőgazdasági politika.

2. Az ipari, kereskedelmi és közlekedésügyi igazgatás, ideértve a munkaügyet és munkásvédelmi igazgatást, valamint a posta, távbeszélő és rádió igazgatását is, továbbá ipari, kereskedelmi és közlekedésügyi politika.

3. A közgazdasági és közlekedésügyi igazgatással kapcsolatos magánjogi (kereskedelmi és váltójog, fizetésképtelenségi jog, ipari tulajdonjog, szabadalom, védjegy, mintaoltalom, kartelljog, stb.) jogszabályok gyakorlati vonatkozásban.

19. §. A belügyi igazgatási szakvizsga anyaga.

1. Igazgatási és közbiztonsági rendészet.

A) Rendőri jog és szervezet. a) M. kir. rendőrség. (Tüzetesen, különös figyelemmel a rendőrség diskrecionárius jogára — 1881 : XXI. t.-c., 1922 : VII. t.-c., 1952 : XIII. t.-c., 6500/1951. M. E., 5047/1919. M. E., 90.089/1919. B. M., 39.820/1921. B. M., 5645/1923. B. M. rendeletek.)

b) M. kir. csendőrség (1881 : III. t.-c., 1922 : VII. t.-c., továbbá a m. kir. csendőrség részére kiadott szolgálati utasítás Szut. fontosabb rendelkezései).

c) M. kir. folyamőrség és a folyamrendészet (1922 : XIV. t.-c., 8270/1925. M. E. r. vázlatosan).

B) Közlekedési rendészet; gépjárművek közúti forgalma. (Közlekedési kódex.) Légi közlekedés. Folyamrendészet. Tűzrendészet. Erkölcshandészet. Piac- és vásárrendészet. Építési ügyek. Színjátás engedélyezése. Mozgófényképügyek. Mutatványok engedélyezése. Zenélés, sport- és egyéb versenyek. Nyilvános tánc-tanítás, tornatanítás, vívóoktatás, úszóoktatás, sioktatás. Adománý- és könyöradománýgyűjtések. Házi (belső) cselédek ügyei. Italmérési ügyek; az italmérő üzletek ellenőrzése. Nyilvános szórakozó helyek zárórája. Rádióügy. Erkölcshand bizonyítványok. Magánkutató irodák engedélyezése és ellenőrzése. Cselédszerzők, zsbárúsok, ószerekek stb. ellenőrzése. Rendőri intézkedések elmebetegekkel. Életuntak védelme (253.000/1928. B. M. r.) és rendőri eljárás befejezett öngyilkosság esetén. Rendőri intézkedések bal- eseteknél, hirtelen haláleseteknél vagy ha nyilvános helyen hullát találnak. Eltűnt egyének puhatolása. Talált és elveszett tárgyak. Rendőri intézkedések békés utcai mozgalmaknál (ünnepségek, felvonulások, nagy tömegeket vonzó látványosságok). A közrend és a közbiztonság megóvása. Idegenvezetés. Igazolójegyek kiadása. (203.000/1926. B. M.)

C) A szorosán vett államrendészet. (Rendőri őrködés, megfigyelés és intézkedések az állami és a társadalmi rend felforgatását vagy az egyes osztályok, nemzetiségek vagy hitfelekezetek békességét közvetlenül súlyosan fenyegető mozgalmak, továbbá más közveszélyes tömegmozgalmak, anarchisztikus és terrorisztikus cselekmények megelőzésére és fékentartására. Bérharcok és ezekkel kapcsolatos mozgalmak szemmeltartása. Rendőri intézkedések tömeges munkabeszűntetés, — kizárás, sztrájk — idején.)

Egyesületi ügyek. Gyülekezési ügyek. Sajtórendészet. Bejelentési ügy. Útlevelügy. Kivándorlás. Toloncügy. Rendőri felügyelet. Internálás. Külföldieknek Magyarországon tartózkodása és lakhatása. Fegyver, lőszer, lőpor, robbantószerék árúsítása, tartása, gyártása és szállítása.

A ragadozók és kártékony állatok kiirtására a rendőrség által kiadandó mérgezési engedélyek (77.686/1922. B. M.).

D) Karhatalom igénybevétele és szolgáltatása. Katonai karhatalom igénybevétele.

E) Rendőri hatóságok és közegek részvétele a büntügyi nyomozásban.

a) Anyagi büntetőjog (különösen a Btk. általános része és az azt módosító vagy kiegészítő későbbi rendelkezések).

b) A 130.000/1899. B. M. sz. nyomozati utasítás tüzetesen, továbbá a Bp.-nak a rendőrhatóságok eljárására vonatkozó rendelkezései s az ezeket módosító vagy kiegészítő későbbi rendelkezések. A nyomozás során felmerülő büntügyi költségek fedezése.

c) Az Országos Büntügyi Nyilvántartó Hivatal szervezete és feladata. (A nyilvántartás céljaira mely hatóságnak milyen adatokat kell szolgáltatniok? Miről és milyen módon szereshető értesítés a nyilvántartásból? Nyilvántartó és személyazonosító rendszerek. Büntetések, körözések, letartóztatások nyilvántartása lap-, kartotékrendszerrel, anthropometria, daktiloszkópia, büntügyi fénykép, személyleírás).

d) Helyszíni eljárás a nyomozás során.

e) A rendőrhatóságok nemzetközi összeműködése büntügyekben.

Nemzetközi egyezmények, amelyek központi szervek felállítását rendelik el. (A leánykereskedés és fajtalan közlemények elnyomása. A pénzhamisítás megakadályozása. A kábítószerekkel való visszaélés leküzdése.) Nálunk mely hatóságok látják el e szervek tennivalóit?

2. Honvédelmi igazgatás.

A katonai közigazgatás fogalma és részei. Védrendszerek. (Hadjötelezettség, milicia, önkéntes belépés).

Katonai kiegészítési szervezet. Polgári és katonai kiegészítési hatóságok a háború előtt és után.

A hadkötelezettségen alapuló kiegészítési rendszer (lásd a hatályonkívül helyezett 1912 : XXX. t.-c.-t), elméleti ismertetése és pedig:

a) Az állítási és szolgálati kötelezettség. Ujoncállítás. Állítás-köteles kor és korosztályok. A tényleges és nem tényleges szolgálati kötelezettség.

b) A fegyveres erő kiegészítése. Ujuncultszám, ujoncjutalék. Ujuncmegajánlási jog.

c) Hadkötelesek összeírása. Ujoncállítási előmunkálatok. Állítási lajstrom.

d) Fősorozás, utósorozás, sorozóbizottságok összetétele, feladata és eljárása. Sorozóbizottsági határozatok. Felavatás. Vegyes és katonai felülvizsgálat.

- e) Kedvezmények a szolgálati kötelezettség tekintetében.
 f) Kivételes tényleges szolgálat. Fegyvergyakorlati kötelezettség.
 g) A fegyveres erő kötelékéből való elbocsátás esetei.
 h) A nem tényleges állományú egyének nyilvántartása. Népfelkelési kötelezettség. Hadmentességi díj kötelezettség.

Jelenlegi fegyveres erőnk. A honvédség szervezete, legfelsőbb vezetés, honvéd vegyesdandár parancsnokságok.

Jelenlegi hadkiegészítési rendszerünk. (1921 : XLIX. és 1922 : III. t.-c.). A hadkötelezettség és az önkéntes jelentkezés rendszere közötti alapvető eltérés. A békeszerződésnek a véderőrendszert illető alapvető rendelkezései.

Az önként vállalt szolgálati kötelezettség tartama, kezdete és végének időpontja. A szabadságolt viszony. A legénységi állományba való felvétel kellékei. E kellékek igazolásánál a polgári kiegészítési hatóságok közreműködése. (Belépési bizonyítvány). Korhatárok és korengedély. Erkölcsi érdemtelenség.

Toborzás. A közigazgatási hatóságok közreműködése a toborzásnál. Az avatóbizottságok működési köre, összetétele és feladata. Az avatóbizottság elé állók részére adható toborzási igazolvány. A felavatás és az erről szóló „felavatási igazolvány“.

A felavatottakat bevonulásuk előtt terhelő korlátozások és e korlátozások áthágóinak büntetése. A behívási parancs iránti engedetlenség és a vállalt kötelezettség alól fondorlattal való kibúvás büncselekményei, azok bírósága és büntetése.

Behívás és bevonulás, különös tekintettel a polgári közigazgatási hatóságok közreműködésére.

A szolgálati kötelezettség letelte előtt történő elbocsátás törvényellenes felavatás címén. A szolgálati kötelezettség letelte előtt történő szabadságolás egyéni érdekekből (gazdasági okokból). A szabadságoltak jelentkezési kötelezettsége és nyilvántartása.

A honvédség, vámőrség, folyamőrség és csendőrség kötelékében szolgálatot teljesített legénységi állományú egyéneknek a köz- és magánszolgálatban alkalmazásáról szóló 1931 : III. t.-c. és annak gyakorlati végrehajtása.

A katonai beszállásolás fogalma és szabályozása. (1879:XXXVI. törvénycikk és 1895 : XXXIX. törvénycikk.) Állandó és ideiglenes, közös és egyenkénti beszállásolás. A beszállásolásra jogosítottak. A beszállásolás kötelezettsége és költsége. Laktanyák, gyakorlóterek és elemi lőterek. A beszállásolási ügyekben illetékes hatóságok.

A katonai előfogatozás fogalma és szabályozása. (1844 : IX.

t.-c. 13. §-a.) Az előfogatokkal megtehető távolság. Az igénybevétel időtartama. Előfogatozási ügyben illetékes hatóságok. A kötelezettséget megtagadókkal szemben követendő eljárás. Előfogatozásért járó térítés és az előfogatozásból eredő kártérítési követelések.

A hadiszolgáltatások fogalma. (Lásd a hatályonkívül helyezett 1912 : LXVIII. törvénycikket.) Személyes, dologi és vegyes hadiszolgáltatások. A hadiszolgáltatási kötelezettség kezdete és megszűnése. A hadiszolgáltatásokért járó térítések. A hadiszolgáltatások igénylése és kivetése.

Lovak és járművek szolgáltatása, háború esetén. (Lásd a hatályonkívül helyezett 1912 : XLIX. törvénycikket.) A nyilvántartás. A nyilvántartólap fogalma és célja. A szállítási eszköz fogalma. A lóbehívás. Felhívás a szállítási eszközök átengedésére.

3. *Jóléti közigazgatás* (közegészségügy, hadirokkantellátás, társadalombiztosítás, szegénygondozás, gyermekvédelem).

A) Egészségügyi közigazgatás.

Az egészségügyi közigazgatás lényege.

1. Az egészségügyi közigazgatás szervezete.

1. A közegészségügy központi igazgatása. A belügyminiszter egészségügyi közigazgatási hatásköre (1876 : XIV. t.-c. 6., 165—168. §.). Az Országos Közegészségi Tanács szervezete és hatásköre (1876 : XIV. t.-c. 169—174. §.). A m. kir. Közegészségügyi Intézet hatásköre (1925 : XXXI. t.-c.). A kerületi közegészségügyi felügyelők szolgálata (119.000/1913. B. M.).

2. A törvényhatóságok egészségügyi közigazgatási szervezete (1876 : XIV. t.-c. 153—164. §-ai). A törvényhatósági bizottság, a kisgyűlés, a közigazgatási bizottság (közegészségügyi albizottság, 7890/1930. M. E.) közegészségügyi hatásköre. A törvényhatóság első tisztviselőjének (alispán, polgármester), a járási főszolgabírónak hatásköre. A törvényhatósági egészségügyi bizottság szervezete és hatásköre; hatásköre járvány esetén (járvány-bizottság). A törvényhatósági tisztí főorvos, járási tisztí orvos hatásköre és alkalmaztatásának feltételei (1876 : XIV. t.-c. 156., 162. §., 1929 : XXX. t.-c. 68., 69. §., 6490/1931. M. E., 60.400/1932. B. M.). A tb. tisztiorvosi címek adományozása (1929 : XXX. t.-c. 65. §.).

Budapest székesfőváros egészségügyi közigazgatási szervezete; a polgármester, tisztifőorvos, kerületi előljáró, kerületi fiziotervos, kerületi orvosok, a kerületi választmány közegészségügyi hatásköre (1930 : XVIII. t.-c., 1893 : XXXIII. t.-c.).

3. A községek egészségügyi közigazgatási szervezete (1908 : XXXVIII. t.-c.). A községi képviselőtestület és előljáróság közegészségügyi teendői. A községi (kör) egészségügyi bizottság szervezete és hatásköre. A községi (kör-)orvosok alkalmazása és hivatalos teendők. Egészségügyi körök alakításánál követendő eljárás (1908 : XXXVIII. t.-c. II. cím., 62.000/1926. B. M.). A községi bábák alkalmazása, illetményeik és teendők (1908 : XXXVIII. t.-c. III. cím., 1928 : II. t.-c., 1414/1928. N. M. M., 43.000/1930. N. M. M., 3500/1930. N. M. M.). A községi halottképek képesítése, alkalmazása és teendők (1876 : XIV. t.-c. 109—110. §., 31.025/1876. B. M.). A községi húsvizsgálók alkalmazása, képesítése és hivatalos teendők (100.000/1932. F. M. 82—96. §.). A községek közegészségügyi teendői szegényellátás, egészségvédelem, gyermekvédelem, fertőző betegségek leküzdése és egészségügyi rendészet terén (1908 : XXXVIII. t.-c. I. cím.).

II. Az egészségügyi közigazgatás feladatai.

1. A talaj, levegő, víz és a lakások egészségügye. A jéggyűjtés és árusítás szabályai (17.233/1934. K. M.). A len- és kenderáztatók kijelölése (77.777/1925. F. M.). A vízjogi törvény fontosabb egészségügyi rendelkezései (1913 : XVIII. t.-c.).

2. Az iparegészségügyre vonatkozó fontosabb jogszabályok: a sütőipar (1923 : XV., 1929 : V. t.-c., 59.667/1924. K. M., 93.608/1928. K. M., 102.183/1928. K. M.), a látszerész ipar (68.400/1925. K. M.), a tejipar (19.300/1925. F. M.), a sebkötöző szerek iparszerű előállításának (52.533/1926. K. M.) fontosabb közegészségügyi vonatkozású szabályai.

A gyárak közegészségügyi ellenőrzése (65.057/1925. N. M. M.). Az iparban foglalkoztatott gyermekek és nők védelme (1928 : V. t.-c.).

A lúgkő és mérgek árusítása (98.982/1928. K. M., 111.005/1894. B. M.), Kártékony állatok irtásánál követendő eljárás.

3. Az emberi élelmezésre és közvetlen használatra szolgáló tárgyak közegészségügye. Az egészségre ártalmas tápszerekkel, italokkal, tárgyakkal való elbánás (lefoglalás, elkobzás, megsemmisítés). A hatósági tápszervizsgálat vegykísérleti állomások (31.026/1876., 1895 : XLVI. t.-c., 38.286/1896. F. M.).

A hús és húsнемűek egészségügyi felügyelete (vágóhidak

felállítása, élőállatok vizsgálata, húsvizsgálat, mézszárszékek stb.), 1928 : XIX. t.-c., 100.000/1932. F. M. 121.118/1913. F. M.).

A szeszitalok ellenőrzése (502/1922. N. M. M.).

Méregtartalmú használati tárgyak és festékek felügyelete (54.652/1889. B. M., 35.556/1905. K. M.). A gyanús gombafélékkel szemben követendő eljárás (87.224/1916. B. M.).

4. A gyermekek és iskolák közegészségügye. Az állami gyermekvédelmi rendszer, gyermekmenhelyek (1901 : VIII., 1901 : XXI. t.-c., 1/1903, B. M., 2000/1925. N. M. M., 123.000/1930. N. M. M.). A gyermekek hatósági egészségügyi védelme: a) gyógyítási kötelezettség, b) csecsemők és kisdedek felügyelete, dajkaság (1876 : XIV. t.-c., 19—35. §., 50.000/1899. B. M.). A kisdedóvodák, iskolák egészségügyi felügyelete (44.000/1894. V. K. M., 1868 : XXXVIII. t.-c., 1921 : XXX. t.-c., 31.055/1901. V. K. M.). Az ifjúság védelme szeszitalok terén (1927 : XXXIII. t.-c., 329.609/1928. B. M.).

5. Balesetek és foglalkozásbeli ártalmak elhárítása. Életmentés, segélynyújtás baleseteknél (1876 : XIV. t.-c. 39—42. §.). A mentőegyesületek (91.551/1926. N. M. M.). A vízbőlmentés szabályozása (155.600/1926. B. M.), Az első segélynyújtásnál követendő eljárás (108.421/1927. N. M. M.). Az ipari és gyári alkalmazottak baleset elleni védelme (1927 : XXI. t.-c.). A vasúti és hajózási egészségügy (1876 : XIV. t.-c. 77—79. §.). A hajóforgalom egészségügyi ellenőrzése (1540/1924. M. E.).

6. Betegellátás ügye:

a) Orvosok gyakorlatára vonatkozó rendelkezések (1876 : XIV. t.-c. 43—48. §.). A tisztiorvosi képzés szabályozása (22.925/1919. N. M. M.). A szakorvosi képzés szabályozása (149.000/1924. N. M. M.). Kórházi és gyógyintézeti orvosok gyakorlatának szabályozása (1500/1932. N. M. M.).

b) A gyógyszerészi gyakorlat, működés és eljárás szabályozása (1876 : XIV. t.-c. 124—138. §., 252.627/1934. B. M., 260.510/1934. B. M.), A gyógyszertárak nemei, a gyógyszertárak felállításánál, átruházásánál, bérbeadásánál és kezeltetésénél követendő eljárás (22.570/1885. B. M., 141.000/1926. N. M. M.). Kézi gyógyszertárak engedélyezése és gyógyszer kiszolgáltatási köre (252.900/1935. B. M.). A gyógyszertárak hatósági felügyelete (75.641/1893. B. M.). A gyógyszertárak berendezésének és felszerelésének szabályai (260.520/1934. B. M.). A nyilvános gyógyszertárak árúsítási körének szabályozása (260.560/1934. B. M.). A közgyógyszerellátás lényege és eljárási szabályai (400/1932. N. M. M. eln.). A hivatalos laboratóriumi vizsgálatokhoz szükséges tartályok kiszolgáltatásának rendje (40.701/1930. N. M. M.). A gyógyszerkülönlegességek

és egységes összetételű gyógyszerek gyártásánál és forgalombahozatalánál követendő eljárás (90.000/1903. B. M. 120.170/1903. B. M., 200/1933. B. M.). Gyógy- és mérgezszerrel való kereskedés szabályozása (111.005/1894. B. M.). Kábítószeres hatósági felügyelete (1930 :XXXVII. t.-c. 1933 :VIII. t.-c., 776/1933. B. M., 5199/1932. B. M., 2222/1934. M. E.).

c) A bába-gyakorlat szabályozása (1876 :XIV. t.-c. 49—51. §., 1908 :XXXVIII. t.-c. III. cím, 1928 :II. t.-c., 1414/1928. N. M. M.).

d) A fogászmesteri és fogtechnikusi gyakorlat szabályozása (27.633/1919. N. M. M., 150.000/1924. N. M. M., 43.500/1931. N. M. M.).

e) A kórházak és gyógyintézetek igazgatása (6000/1931. M. E., 1300/1932. N. M. M. eln.). A kórházigazgatás mai rendszerének jellemzése. A kórházak és gyógyintézetek osztályozása (a köz-, magán- és orvosi gyógyintézetek) és a létesítésüknél követendő hatósági eljárás szabályozása. A közkórházi jelleg lényege. A nyilvános betegápolás jelenlegi rendszere. A betegszállításnál követendő eljárás (1300/1932. N. M. M. eln. 25. §.).

f) Az elmebetegek elhelyezésének módja (állami, közkórházi elmebeteg osztályok, magán elmeegógyintézetek, családi ápolás); hetero- és homofamiliáris rendszer (községi ápolás). Elmebetegek közkórházba szállításánál, felvételénél és elbocsátásánál követendő eljárás (1876 :XIV. t.-c. 71—76. §., 1912 :LIV. t.-c. 19—20. §., 1300/1932. N. M. M. eln. 19—20. §., 1908 :XXXVIII. t.-c. 1. §., 143.903/1908. B. M.).

7. Fertőző betegségek elleni védekezés. A fertőző betegségek elleni védekezés nemzetközi szabályai (1930 :XXXIII. t.-c., 1931 :I. t.-c., 157.091/1924. N. M. M., 444/1933. B. M.). A fertőző betegségek bejelentésénél és a hatósági laboratóriumi vizsgálatok igénybevételénél követendő eljárás (1876 :XIV. t.-c. 28—34. §., 80—85. §., 36.500/1930. N. M. M., 40.700/1930. N. M. M., 6405/1914. B. M.). Az orvosok gyógyítási kötelezettségének szabályozása járványok idején. Járványorvosi kirendelés (1876 :XIV. t.-c. 84—90. §., 1928 :II. t.-c.). A köztisztaság biztosításának módja. A hatósági közegek teendői járvány idején (76.796/1918. B. M., 110.000/1911. B. M., 156.810/1927. B. M.). A diftéria és hastífusz elleni védekezés közigazgatási vonatkozásai (212.000/1933. B. M., 209.300/1933. B. M.). A trachoma elleni védekezés szabályozása (1886 :V. t.-c., 110.000/1903. B. M.). A védhímlőoltás szabályai és az oltási körök alakításának módja (1876 :XIV. t.-c. 92—99. §., 1887 :XXII. t.-c., 40.180/1887. B. M.).

8. Gyógyfürdők, éghajlati gyógyintézetek, gyógyhelyek és

üdülőhelyek engedélyezésének és felügyeletének szabályai (1929 : XVI. t.-c., 500/1931. N. M. M. eln., 2810/1931. M. E., 2820/1931. M. E.), Gyógyvizek, természetes és mesterséges ásványvizek felügyelete (1929 : XVI. t.-c., 500/1931. N. M. M. eln.). A szikvízgyártás szabályai (67.007/1928. K. M.).

9. A halottkémlés és a temetkezés általános szabályai (1876 : XIV. t.-c. 109—115. §., 31.025/1876. B. M.). Exhumálásnál és hullaszállításnál követendő eljárás (25.857/1906. B. M., 76.347/1926. Kü. M., 4020/1928. M. E.). A rendőri hullavizsgálat szabályai (78.879/1887. B. M.). A temetők és sírboltok létesítésének szabályai, temetőrendészet (1876 : XIV. t.-c. 116—122. §.).

III. A népbetegségek elleni megelőző küzdelem mai állása.

Az egészségügyi közigazgatási politika irányelvei. Az egészségügyi statisztika jelentősége a megelőzés szempontjából.

B) Gondozó igazgatás.

1. Közjótékonyági igazgatás.

Társadalmi és önkormányzati tényezők szerepe a szegényügy rendezésében. Különböző szegénységélyezési rendszerek (egri norma stb.); segélyezés és munkaalkalom-nyújtás; megelőző szegénygondozás.

A közsegélyezésre vonatkozó jogszabályok; szegényügyi hatóságok és eljárás. (6000/1931. M. E. sz. rendelet). A nyomorenyhító akciók (1922 : I. t.-c. 29. §.). Szükséglakások (4180/1932. M. E. sz. rendelet). A működés tekintetében más igazgatási ágakhoz tartozó szegénységélyezési ügyekre (ingyenes betegellátás, gyermekvédelem) vonatkozó jogszabályok.

Hadikölcsönkötvények tulajdonosainak karitatív támogatása (1928 : XXXIII. t.-c. 14. §., 1929 : XXXV. t.-c., 4600/1928. és 5600/1928. N. M. M. r; 5710/1929. M. E.); fix kamatozású értékpapírok és takarékbetétek elértéktelenedése címén adott kivételes támogatás.

2. Anya-, csecsemő- és gyermekvédelem.

A gyermekvédelem felosztása: általános és igazságügyi gyermekvédelem. Általános gyermekvédelem; anya-, csecsemő- és gyermekvédelem, az árvák védelme, a házasságon kívül született gyermekek védelme, az anyagilag és erkölcsileg elhagyott gyermekek védelme, a hadiárvák védelme, a munkában, foglalkozásban lévő gyermekek védelme, az egészségügyi gyermekvédelem, a

testi, szellemi és erkölcsi fogyatékoságban szenvedő gyermekek védelme.

Igazságügyi gyermekvédelem: az igazságügyminisztérium felügyelete alatt kifejtett gyermekvédelem, a fiatalkorúak bíróságának és a fiatalkorúak felügyelő hatóságának működése, a társadalmi egyesületek patronage-tevékenysége (1908 : XXXVI. t.-c. és 1913 : VII. t.-c.).

A magyar anya- és csecsemővédelmi szervezet működése és jogszabályszerű keretei, az anya- és csecsemővédőnői személyzet képzése.

Anya- és gyermekvédelem a gyámügyi közigazgatásban (házasságon kívül született gyermekek gyámhatósági védelme a 3982/1916. M. E. sz. rendelettel kapcsolatban, fiatalkorú nők fokozott magánjogi védelme).

Az elhagyott gyermekek védelmére vonatkozó jogszabályok (1901 : VIII. és XXI. t.-c., 1/1903. sz. belügyminiszteri körrendelet az elhagyott gyermekek védelméről, 2000/1925. N. M. M. rendelet, 6000/1931. M. E. sz. rendelet). A gyermekmenhelyek szervezete és működése; családi nevelés, beteg vagy különös gondozásra szoruló (gyenge, testi és szellemi fogyatkozásban szenvedő) gyermekek védelme.

Egyéb igazgatási ágakkal kapcsolatos gyermekvédelmi feladatok (gyermekek egészségének védelme az 1876 : XIV. t.-c. alapján, iskolaegészségügy). — A társadalombiztosítással kapcsolatos gyermekvédelem: anyasági segélyek, képességvizsgálat, árvaság esetére való biztosítás. — A különböző foglalkozási ágakban dolgozó kiskorúak védelme (1922 : XII. t.-c. és 1928 : V. t.-c.). — Gyógy-pedagógiai közigazgatás. — Az iskolából kikerült ifjúság védelme: kötelező testnevelés, leventeintézmények és a kapcsolatos társadalmi mozgalmak; ifjúsági öröskereszt és cserkészlet.

3. Társadalombiztosítás.

A társadalombiztosítás egészségügyi, szociális és gazdasági hatásai. A társadalombiztosítás szerepe a megelőző társadalmi gondozásban. A magyar társadalmi biztosítás szervei és működésük. A betegségi, baleseti, öregségi és rokkantsági, nyugdíj és bányanyugbér biztosítására vonatkozó anyagi jogszabályok (az 1927 : XXI., 1928 : XL. törvénycikkek és az ezeket módosító rendeletek). Állami, törvényhatósági, községi, stb. alkalmazottak biztosítása. (2500/1928. M. E., 5630/1928. M. E.). Társadalombiztosítási bírások nagy vonásokban (1932 : IV. t.-c.).

4. *Az agrár népelem biztosítása.*

Az Országos Gazdasági Munkáspénztár és a mezőgazdasági munkásbiztosítás nagy vonásokban. (1900 : XVI., 1902 : XIV., 1912 : VIII., 1922 : II. t.-c.; 70.000/1934. F. M.).

5. *A hadirokkantak, hadiözvegyek és hadiárvaik ellátására vonatkozó szabályok.*

A hadigondozottak előnyeire vonatkozó jogszabályok. (1933 : VII. t.-c., 9300/1935. M. E.). A hadiárva intézetek.

6. *A lakásügy igazgatása.*

Városba tolulás; Budapest és a többi városok háborúelőtti lakásinsége, összehasonlítva a külföld városaival; a falusi népeség lakásviszonyai; lakáspolitikai. A háztulajdon korlátozására vonatkozó jogszabályok (1300/1932. M. E. rendelet); a lakástermelés előmozdítására vonatkozó jogszabályok, ideértve a falusi lakosság lakásigényeinek kielégítését is (1907 : XLVI., 1925 : XXXIV., 1927 : XIX. t.-c.),

7. *A külföldiek rendészetére és a beköltözésre vonatkozó jogszabályok.* (1903 : V., 1930 : XXVIII. t.-c., 100.000/1930. B. M., 113.132/1932. B. M.).

C) Munkaügy.

1. *A munkásmozgalom általában.*

A munkásmozgalom tényezői. A szakszervezetek. A szervezkedési szabadság. A munkabérrendszerek. A munkaviszályok (1932 : VIII. t.-c. 27. §., 7. §. 6. p.). A bérküzdelen (1884 : XVII. t.-c. 162—164. §., 1923 : XXXII t.-c. 21. §. 6405/1923. M. E.). A munkások harci eszközei. A munkaadók védekezése. A sztrájk (55.154/1904. B. M.) és szabályozása (1884 : XVII. t.-c. 162—164. §., 73.623/1921. K. M.). Az egyezkedés és a döntőbíráskodás. A kollektív szerződések.

2. *Törvényes munkásvédelem.*

Tanoncok, segédek, gyárimunkások (1922 : XII. t.-c., 1884 : XVII. t.-c. 8—121. §.). Törvényes felmondási idő (1875 : XXXVII. t.-c., 1910/1920. M. E.). Munkaközvetítés (1916 : XVI., 92.815/1916. K. M.). Nők, gyermekek és fiatalok védelme (1928 : V. t.-c.). Süítőipari munka (1923 : XV. t.-c., 1928 : V. t.-c. 39. §.). Éjjeli ipari munka szabályozása (1923 : XVI. t.-c.). Ipari balesetvédelem és

iparfelügyelet (1884 : XVII. t.-c. 121. §., 1895 : XXVII. t.-c., 1911 : V. t.-c., 1923 : XV. t.-c. 14. §.). Munkaügyi bírászkodás (1925 : VIII. t.-c. 54. §., 9180/1920. M. E. és 25.900/1925. I. M.). Ipari munka vásárnapi szünete (1891 : XIII. t.-c.). Üzleti záróra.

3. *A munkásvédelem szervei.*

Iparfelügyelők. Munkaközvetítő hivatal. A munkásbiztosítás szervei (l. a társadalombiztosításnál.) Munkaügyi hivatalok. Nemzetközi munkaügyi egyezmények. A Nemzetközi Munkaügyi Hivatal szervezete és működése (1921 : XXXIII. t.-c. XIII. Rész).

4. *Törvényhatósági és községi önkormányzat.*

A) *A vármegyei közigazgatás.*

A vármegyék alakítása, egyesítése, megszüntetése és területük változása. (1886 : XXI. t.-c. 1. §. és 1923 : XXXV. t.-c. 11. §.).

A vármegyék közigazgatása. (1886 : XXI. t.-c. és 1929 : XXX. t.-c.). Vármegyék hatásköre. 1. Önkormányzat. (Szabályrendeletalkotás, költségvetés megállapítása, pótdólkivetés, tisztviselőválasztás.) 2. Állami közigazgatás közvetítése. 3. Politikai jogok gyakorlása.

Törvényhatósági bizottság. Összetétele. A bizottsági tagok száma (virilisek és választottak). Választókerületek alakítása. Bizottsági tagok választása. A bizottsági tagság időtartama. Kizárási okok. Összeférhetetlenség. A kormánynak a törvényhatósági bizottság feloszlatására vonatkozó joga. A feloszlatás ellen a törvényhatóság panaszjoga.

Közgyűlés. Elnöke. Üléseinek száma és ideje (rendes és rendkívüli közgyűlések). A közgyűlés összehívása. A közgyűlés hatásköre. Tanácskozási rendje, széksértési kereset, határozathozatal, érdekeltek kizárása a tanácskozásból, tisztviselők ülési és szavazati joga, a közgyűlési jegyzőkönyvek hitelesítése.

Kisgyűlés. (1929 : XXX. t.-c. 34—35. §.). Szervezete. Tagjai. Előadói. Ügyrendje. Határozatképessége. Tagok kizárása. Hatásköre.

A főispán. Kinevezése. Hatásköre az állami közegek működését és a törvényhatósági közigazgatást illetőleg. Kivételes közvetlen rendelkezési joga a vármegye tisztviselőivel. Fegyelmi jogköre. Szolgálati viszonya a kormányhoz. Illetményei.

Az alispán. Tennivalói a közigazgatás vezetése körül. Kormányrendeletek végrehajtásával kapcsolatos jogai és kötelességei.

Utalványozási joga. Fegyelmi jogköre. Rendbüntetői joga. Felügyeleti jogköre és kötelessége.

A vármegyei főjegyző, aljegyzők, a vármegyei főügyész és a főszolgabírák tennivalói.

Vármegyei tisztviselők alkalmazása. Választott és kinevezett tisztviselők. Tisztújítószék. Kijelölő választmány. A szavazás rendje. A megválasztott tisztviselő eskütétele. A vármegyei tisztviselők és bizottsági tagok felelőssége és kártérítési kötelezettsége.

Vármegyei tisztviselők szolgálati viszonyaira és illetményeire vonatkozó rendelkezések. (1904 : X., 1912 : LVII., 1923 : II., 7000/1925. M. E. 30—56. §., 1929 : XXX. t.-c. 65—74. §.). Elméleti és gyakorlati képzés. (1933 : XVI. t.-c. 39. §.), A már alkalmazásban lévő tisztviselők képzése. A vármegyei tisztviselők alkalmazása. Fizetési osztályokba sorozása, előléptetése és személyi pótlékban való részesítése. Illetményei. Mellékfoglalkozása.

Fegyelmi eljárás a vármegyei tisztviselők ellen. (1929 : XXX. t.-c. 75—94. §.) A fegyelmi eljárás okai. A fegyelmi eljárás megindítása. A fegyelmi eljárás megindítására jogosultak. Felfüggesztés. Vizsgálóbiztos. Fegyelmi vizsgálat. Közvádoló. Fegyelmi hatóságok és azok szervezete. Illetékesség. Delegálás. Fegyelmi tárgyalás és határozathozatal. Fegyelmi büntetések. Jogorvoslatok. Fegyelmi büntetés erkölcsi hatálya. Elévülés. Eljárás bűncselekmény esetében.

A vármegyei ügyviteli szabályzat. (A 125.000/1902. B. M. számú rendelet.) Szolgálati viszonyok, kötelességek és jogok, felügyelet.

Központi ügyvitel. Kezelés, ügyek elintézése. Közgyűlés és bizottságok elé tartozó ügyek előkészítése, előadása, kezelése. Közérdekű határozatok és szabályrendeletek kihirdetése, ügyiratok kiselejtezése. Előadók tevékenységének ellenőrzése. Vármegyei hivatalos lap.

Járási ügyvitel. Vezetés, ügyek elintézése, ügyiratok kiselejtezése, hivatalos és szaklapok kezelése, előadók tevékenységének ellenőrzése, tudakozó lapok, vármegyei hivatalos lap, határidő nyilvántartás és sürgetés.

Vármegyék háztartása. (1924 : IV., 2. §. b) és a) mell. A II. 6. (2)—(6) és B. V. (1) és (6). 160.224/1924. B. M. (R. T. 457.) 1927 : V. t.-c. 41. 42, 45, 46, 48. §. 42.200/1927. B. M. 1810/1932. M. E.; 1357/1932. B. M.).

Költségvetések. 1. Vármegyei költségvetés. 2. Háztartási költségvetés. 3. Nyugdíj-költségvetés. 4. Alapok költségvetése. Vármegyei költségvetés megállapítása. Vármegyei pótdadó. Vármegyei

alapok feletti rendelkezés és azok igénybevétele. Utalványozási jog. Utalványozási időszak. Póthitel. Hitelátruházás. Zárszámadás. Pénztári és számvevőségi tennivalók ellátása.

Közigazgatási bizottság. (1876 : VI. t.-c.). A bizottság tagjai, elnöke, előadói, ülései, a bizottság hatásköre. Tennivalói a közigazgatás terén. Tennivalói a fegyelmi ügyekben. Tennivalói, mint fellebbviteli hatóságnak. Viszonya a kormányhoz, viszonya a törvényhatóságához. A közigazgatási bizottság tagjainak kötelezettségei és felelőssége.

B) *A törvényhatósági jogú városok közigazgatása.*

Törvényhatósági jogú várossá alakulás (1886 : XXII. t.-c. 150. §.). Törvényhatósági jogú városok hármas hatásköre (1886 : XXI. t.-c. 2. §.). Gyámhatóság gyakorlása (1886 : XXI. t.-c. 13. §.). Törvények és kormányrendeletek végrehajtása (1886 : XXI. t.-c. 18. §.). Felírási jog a kormányrendeletek ellen (1886 : XXI. t.-c. 19. §.). A felsőbb rendelkezés végrehajtásának megtagadása. (1886 : XXI. t.-c. 20. §.). Garanciális panaszjog. (1907 : LX. t.-c.). Különbég a garanciális panaszjog és az 1896 : XXVI. t.-c. 84. §.-ában biztosított panaszjog között.

Törvényhatósági jogú város területének változásai (átcsatolát, átkebelezés stb; 1886 : XXII. t.-c. 163. és köv §-ok). Helynevek (1898 : IV. t.-c.). Település. Községi kötelékbe felvétel. Községi illetőség. Községi kötelékbe való utalás (1886 : XXII. t.-c. 5—18. §.).

Törvényhatósági bizottság (1929 : XXX. t.-c. 1—21. §. és 1933 : XVI. t.-c. 31., 33—34. §.). Tagjai. A tagok száma. Törvényhatósági választójog és választhatóság. Kizáró okok és összeférhetlenség. Választókerületek alakítása. Legtöbb adófizetők és összes választók névjegyzéke. Tagok (pótagok) választása (kiküldése) a legtöbb adót fizetők közül, az összes választók közül. Érdekképviseleti kiküldöttek. Örökös tagok. A megbízás időtartama. Jogorvoslat a választás (kiküldés) ellen. Választás több tag-ság között. Igazoló választmány. Összeférhetlenségi bizottság. Tagság megszűnése.

A törvényhatósági bizottság közgyűlésének hatásköre (1929 : XXX. t.-c. 22. §.) A közgyűlés szakbizottságai. A közgyűlés összehívása, ülései, elnöke és annak jogköre. Tárgysorozata. Indítványok. Interpellációk. Tanácskozás és határozathozatal. Érdekeltség. Széksértés. Tagok kizárása a közgyűlésről. Méltatlanná válás a tagságra. A közgyűlés tanácskozási rendjének biztosítása.

Ügyrend. Közgyűlési jegyzőkönyv hitelesítése. (1929 : XXX. t.-c.). A közgyűlés határozatainak végrehajtása.

A törvényhatósági közigazgatási bizottság (1876. évi VI. t.-c.). Elnöke és annak jogai. Tagjai. Előadói. Plénuma és albizottságai. A plénumnak és az albizottságoknak hatásköre. Fegyelmi jogköre. Viszonya a kormányhoz. Viszonya a törvényhatósághoz. A tagok kötelessége és felelőssége. Határozatainak végrehajtása.

Törvényhatósági kisgyűlés (1929 : XXX. t.-c. 34. és 35. §.). Elnöke. Tagjai. A tagok (póttagok) választása. Előadók. Ülései és ügyrendje. Tagság elvesztése. Hatásköre. Határozatainak végrehajtása.

Főispán jogállása. (1886 : XXI. t.-c. 56. §.). Jogai az állami közegeket illetően. Jogai a törvényhatósági közigazgatásra vonatkozóan. Jogai a törvényhatósági tisztviselők tekintetében. Kinevezési joga.

Polgármester jogállása. Hatásköre (1886 : XXI. t.-c. 73. §. és 1929 : XXX. t.-c. 44. §.).

A törvényhatósági jogu városok szervezetének megállapítása szabályrendelet útján (1886:XXI. t.-c. 77. §.). A szervezeti szabályrendelet főbb rendelkezései: főleg a polgármesteri ügyvitel beosztását illetően. (Osztályok. Számvevőség. Adóhivatal. Házipénztár. Iktató, kiadóhivatal. Irrattár [levéltár]. Hatósági Munkaközvetítő Hivatal [1916 : XVI. t.-c.]. Hordójelző hivatal).

Árvaszék. Főügyész. Községi bíraskodás.

Hivatali ügyrend megállapítása (5.500/1929. M. E. Hivatali ügyrendről szóló szabályrendelet).

Hivatalok felállítása és megszüntetése.

Törvényhatósági jogú városi tisztviselők (választottak és kinevezettek.) Elméleti és gyakorlati képesítés. A már alkalmazásban levő tisztviselők képesítése. (1929 : XXX. t.-c. 65. és 67. §., 1953 : XVI. t.-c. 39. §., 1912 : LVIII. t.-c.). A tisztviselők választása. (Tisztújító szék). Kijelölő választmány. (1929 : XXX. t.-c. 68. §., 1886 : XXI. t.-c. 82. §.). A tisztviselők kinevezése (1929 : XXX. t.-c. 68. §.). Helyettesítés. Tisztviselők és egyéb alkalmazottak létszámviszonyai. (1912 : LVIII. t.-c., 5600/1925. B. M. sz. rendelet és Szervezési szabályrendelet). Illetményei (5600/1925. B. M. sz. r. és 1927 : V. t.-c. 49. §.). Nyugalomba helyezése. (1929 : XXX. t.-c. 74. §., 1934 : I. t.-c. Nyugdíjszabályrendelet.) Tisztviselőket és egyéb alkalmazottakat és azok özvegyeit és árváit megillető ellátási díjak (5600/1925. B. M. sz. r.). A tisztviselők rokonsági összeférhetetlensége (1886 : XXI. t.-c. 78. §.). Tisztviselők mellék-

foglalkozása (1929 : XXX. t.-c. 72. §., 4600/1933. M. E. sz. r. 33. §.)
Tisztviselő állásáról való lemondás (1929 : XXX. t.-c. 79. §.).

Tisztviselők ellen fegyelmi eljárás (1929 : XXX. t.-c. 75—94. §., 82.560/1931. B. M. sz. r., 774.610/1932. B. M. sz. r.), Rendbüntetés. A fegyelmi eljárás okai és megindítása. A fegyelmi eljárás elrendelésére jogosultak. Felfüggesztés. Fegyelmi vizsgálat. Közvádó indítványa és arra észrevétel. Fegyelmi hatóságok. Illetékesség. Delegálás. Fegyelmi ügy tárgyalása és határozathozatal. Fegyelmi büntetések. Jogorvoslatok. A fegyelmi büntetés erkölcsi hatálya. Elévülés. Eljárás bűncselekmény esetében.

Tisztviselő ellen rágalmozás vagy becsületsértés üldözésére felhatalmazás (1914 : XLI. t.-c. 9. §. és a 172.437/1914. B. M. sz. r.).

Hivatali titoktartás alóli felmentés (1896 : XXXIII. t.-c. 204. §., 1911 : I. t.-c. 298. §.). Kisegítő alkalmazottak felfogadása. (5600/1925. B. M. sz. r és 83.411/1929. B. M. sz. r.).

A törvényhatósági jogú városok háztartása. Városi vagyon és annak nemei. A város által kezelt vagyon. Alapok, alapítványok. Intézetek. Üzemek. Üzemek létesítése. (1931 : XXI. t.-c. 34. §.). A város jövedelmei. (A vagyon jövedelme, jogok [vadászati jog] jövedelme, átengedett közszolgáltatások, községi pótdadó. Egyéb közszolgáltatások. Díjak. Vámok. Illetékek. Üzemek felelgei stb.). A jövedelem felhasználása. Közszolgáltatások megállapítására és kivetésére való jogosultság alapja (1927 : V. t.-c. 45. §.). Használati díjak és járulékok megállapítása (1912 : LVIII. t.-c. 12. §.). Városi vagyon kezelése. (Bérbeadás, haszonbérbeadás, házi kezelés, tőkepénzek gyümölcsöző elhelyezése.) Üzemek és vállalatok kezelése. Üzemek, vállalatok felülvizsgálása a Közérdekeltségek Felügyelő Hatósága által (4600/1933. M. E. sz. r. és 900/1933. P. M. sz. r., 1115/1933. P. M.).

Szállítások, munkálatok, beszerzések körüli eljárás (Közszállítási Szabályzat, 50.000/1934. K. M. sz. r.). Hazai beszerzés kötelezettsége (1931 : XXI. t.-c. 18. §.).

Vagyonleltár. Cselekvő és szenvedő leltár elemei. Leltári vagyon értékelése. Vagyonváltozások nyilvántartása. Hitelműveletek. (Speyer kölcsönök). Háztartási költségvetés (pótköltségvetés) szerkesztése, megállapítása, jóváhagyása. Pótdadó kivetése. Gazdálkodás a költségvetés keretében. Hitelátruházás. Költségvetési hitelek felhasználása. Utalványozás. Felelősség a költségvetési keret betartásáért.

Számvitel (Közigazgatási számfejtés. Előírás. Pénztári számfejtés. Naplóvizsgálat. Könyvelés. Főkönyvek). Pénztári kezelés. (Lerovás. Naplózás. Pénztárvizsgálat). Számadás összeállítása,

megállapítása és felülvizsgálata. Számadók felelőssége. Számadási per.

Alapok és önálló vagyonkezelésű üzemek költségvetése és számadása.

Közszolgáltatások behajtása.

Szabályrendeletek. Szervezési, választókerületekről szóló, közgyűlési ügyrendről szóló, kisgyűlési ügyrendről szóló, hivatali ügyrendről szóló, kizáró okokról szóló, nyugdíjról, az egyes üzemekről szóló, építésügyi, járdaburkolási, lakbérleti, vigalmi adóról szóló, fogyasztási adókról szóló, illetékekről szóló, áramszolgáltatási, ingatlan vagyonátruházási illetékekről szóló, piaci helypénzekről szóló, ásványvíz és szikvízadóról szóló, ebtartási, hús-vizsgálati díjakról, vágóhíd használati díjakról, temetőkről szóló szabályrendelet.

A törvényhatósági jogú városok üzemei és vállalatai. Villanyvilágítási, gázmű, csatorna, vízmű, téglagyár, községi takarékpénztár, zálogintézet, mozgóképszínház, szeszfőzde, nyomda, fürdő, stb.

Községi bizonyítványok kiállítása (ártatlansági, vagyoni, erkölcsi) 4961/1927. B. M.).

Városszabályozási, telekfelosztási ügyek.

Építési ügyek. Építésrendőri ügyek. (Építési szabályrendelet).

Kézbérlési ügy (1901 : XX. t.-c. 25—30. §. és a 4600/1902. M. E. sz. r.).

Beszállásolás. Karhatalom kirendelése.

Központi választmány (1925 : XXVI. t.-c. 15—23. §.).

Kormányhatósági jogkör az önkormányzati igazgatás tekintetében. Önkormányzati közigazgatási eljárás és ügyvitel megvizsgálása (1886 : XXI. t.-c. 4. §.). Határozatok jóváhagyása (1886 : XXI. t.-c. 5. §.). Határozatok felülvizsgálása és megsemmisítése (1886 : XXI. t.-c. 10. §.). Szabályrendelet jóváhagyása (1886 : XXI. t.-c. 11—12. §.). Illetékek, helypénzek, vámok és új adók szedésének megengedése (1886 : XXI. t.-c. 15. §.).

Kormányrendelet végrehajtásának külön elrendelése és a törvényhatósági határozat végrehajtásának eltiltása. (1886 : XXI. t.-c. 19. §.) Közegészségügyi intézmények (üzemek) létesítése, fejlesztése céljából díjak, járulékok, közszolgáltatások behozatalára kötelezés (1912 : LVIII. t.-c. 12. és 13. §.). Költségvetés jóváhagyása, zárszámadás megvizsgálása (1927 : V. t.-c. 32. §.) Háztartás (üzemek stb.) gazdálkodása, pénzkezelés és számvitel megvizsgálása (1886 : XXI. t.-c. 4. §., 1927 : V. t.-c. 48. §. (1) bek.). Pénzügyi ellenőr kiküldése (1927 : V. t.-c. 48. §. (2) bek.) Köl-

csönök felvételének jóváhagyása (1886 : XXI. t.-c. 5. §.). Üzemek létesítésének megengedése (1931 : XXI. t.-c. 34. §.). A th. bizottság feloszlata (1929 : XXX. t.-c. 36. §.).

C) *Budapest székesfőváros közigazgatása.*

Központi igazgatás, Budapest székesfőváros törvényhatóságának önkormányzati joga és hatósági joga (1930 : XVIII. t.-c. 1. és 2. §.).

A főváros közigazgatási beosztása. (1930 : XVIII. t.-c. 3. §. 4. és 5. bek.)

Országgyűlési képviselői és törvényhatósági választói kerületek. (3100/1922. M. E. r., 1930 : XVIII. t.-c. 16. §. 2. bek. és 1934 : XII. t.-c. 2. .. 3. bek.).

A törvényhatóság hatóságai:

1. főpolgármester,
2. önkormányzati hatóságok.

A főpolgármester szerepe és hatásköre a törvényhatóságban (felügyeleti, ellenőrző, fegyelmi és kinevezési jog). (1930 : XVIII. t.-c. 6., 8., 10., 19., 27., 29., 31., 33. 35—40., 51., 60., 62., 93., 98., 101., 104.; 1934 : XII. t.-c. 1., 5. 9., 11., 13., 16., 27. §.). A főpolgármesteri állás betöltése (1934 : XII. t.-c. 1. §.).

Önkormányzati hatóságok. A törvényhatóság jogállása. (1930 : XVIII. t.-c. 1—2. §.) Törvényhatósági választójog. (1930 : XVIII. t.-c. 13—22. §.)

A törvényhatósági bizottság összetétele (1934 : XII. t.-c. 2. §. 1930 : XVIII. t.-c. 11. §.). Tagjai: az összes választók közül választott 108 tag, 22 örökös tag, hivatalból pedig a polgármester, alpolgármesterek, árvaszéki elnök, tiszti főügyész, ügyosztályokat vezető tanácsnokok, tiszti főorvos és a statisztikai hivatali igazgató, az érdekképviselési csoportok köréből választott 18 tag és a vitézi szék törzskapitányának a kiküldöttje.

A törvényhatósági bizottság közgyűlése és annak hatásköre (1930 : XVIII. t.-c. 28—31. §., 1934 : XII. t.-c. 3., 6., 8., 10., 13., 16., 18., 21—27. §.). A törvényhatósági bizottság tagjainak összeférhetetlensége (1930 : XVIII. t.-c. 26—27. §.). Törvényhatósági bizottsági tagságból kizáró okok (1930 : XVIII. t.-c. 25. §.).

A közgyűlés elnöke és annak jogai (1930 : XVIII. t.-c. 29—35. §.). A közgyűlések fajtái és a közgyűlés összehívása (1930 : XVIII. t.-c. 30. §.).

Állandó szakbizottságok és külön bizottságok. A szakbizottságok összetétele és hatásköre (1930 : XVIII. t.-c. 33. §., 1934 : XII. t.-c. 5. §.).

Külön bizottságok és ezeknek hatásköre: központi választmány (1925 : XXVI. t.-c. 15—23. §.), igazoló választmány (1930 : XVIII. t.-c. 12. §., 1934 : XII. t.-c. 9., 24. §.), összeférhetetlenségi bizottság (1930 : XVIII. t.-c. 27. §.), kegyúri bizottság (1930 : XVIII. t.-c. 33. §., 1934 : XII. t.-c. 5. §. 4. bekezdés), kijelölő választmány (1930 : XVIII. t.-c. 60. §. és 1934 : XII. t.-c. 15. §.), üzemi választmány (1934 : XII. t.-c. 21., 24. §.), ellenőrző bizottság (1934 : XII. t.-c. 27. §.).

A közigazgatási bizottság összetétele, feladata és hatásköre (1876 : VI. t.-c., 1930 : XVIII. t.-c. 6. §. 2. és 4. bekezdés, 1934 : XII. t.-c. 24., 27. §.).

A polgármester jogállása, hatásköre (1930 : XVIII. t.-c. 15—17., 24., 27., 29., 31—33., 36., 40., 48—49., 51., 53—56., 60., 61., 63., 71—72., 76—78., 80—82., 88., 95., 98—99., 101., 104.; 1934 : XII. t.-c. 3—5., 7—8., 13., 15—16., 18—23., 25., 26. §.).

A polgármesteri állás betöltése (1934 : XII. t.-c. 13. §.).

A polgármester helyetteseinek, az alpolgármestereknek jogállása (1930 : XVIII. t.-c. 24. és 29. §., 30. §. 5. bek. c) pont, 33. §. 2. és 6. bek., 36. §. 2. bek., 49. §. 3. és 5. bek., 63. §., 1934 : XII. t.-c. 5., 13., 15., 16. §.).

A polgármesteri ügyosztályok száma és az ügyosztályokat vezető tanácsnokok hatásköre (1930 : XVIII. t.-c. 24. §. 1. bek., 49. §., 1934 : XII. t.-c. 13. §. 1. bekezdés).

A tiszti főügyész és a tiszti főorvos hatásköre (1930 : XVIII. t.-c. 12., 18., 22—24., 27., 29., 33., 36—38., 50., 104. §., 1934 : XII. t.-c. 5., 13., 15., 21. §.; 1930 : XVIII. t.-c. 24. §. 1—2. bek., 36. §. 2. bek., 50. §. 2—3. bek.; 1934 : XII. t.-c. 13. §.).

Az árvaszék szervezete és hatásköre (1930 : XVIII. t.-c. 6. §., 1934 : XII. t.-c. 13. §.).

Számszéki igazgató (1930 : XVIII. t.-c. 51. §. és 1934 : XII. t.-c. 11. és 12. §.).

A számvevőség és a főszámvevő feladata és hatásköre (1930 : XVIII. t.-c. 51. §. 1—2. és 4. bek., 69. §. 2. bek., 78. §. 2—3. bek., 82. §. 1. bek., 1934 : XII. t.-c. 13. §.).

A pénztár szervezete és hatásköre (1930 : XVIII. t.-c. 51. §., 71. §. 1., 3. bek., 80—83. §., 1934 : XII. t.-c. 13., 18. §.).

Ügyosztályokhoz tartozó különböző hivatalok, intézmények és üzemek: Statisztikai hivatal (1930 : XVIII. t.-c. 15. §. 2—4. bekezdés, 24. §. 1—2. bekezdés, 1934 : XII. t.-c. 13. §. 2060/1911. közgyűlési határozat 116—126. §., 5760/1934. M. E. r.; levéltár (1929 : XI. t.-c. és 2060/1911. közgyűlési határozat 114—115. §.

319/1899. közgyűlési határozat; központi adószámviteli hivatal. 2060/1911. közgyűlési határozat 111—113. §.).

Közegészségügyi intézmények: közkórházak, tüdőbeteggon-
dozó intézetek, közegészségügyi és bakteriológiai intézet
(828/1929. közgyűlési határozat), fertőtlenítő intézet (430/1910.
közgyűlési határozat), temetkezési intézet (843/1925. közgyűlési
határozat), köztemetők, kötelező ravatalozás. Köztisztasági hiva-
tal. Állategészségügyi telep.

Közélelmezési intézmények: közvágóhidak, kenyérgyár, élel-
miszerelárúsító üzem, vásárcsarnokok (696/1892., 686/1894.,
971/1894., 1560/1899., 703/1928., 892/1928. közgyűlési határozat),
vegyészeti és élelmiszervizsgáló intézet (882/1898. közgyűlési hatá-
rozat). Magyar sertéshízaló és húsipar r.-t.

Jóléti intézmények: árvaházak, árvaházi üdülőtelepek
(946/1928., 334/1929. közgyűlési határozat), bölcsődék, gyermek-
otthonok (428/1929. közgyűlési határozat), napközi kisedotthon,
iskolai gyermeknyaraltatás és tejakció (924/1922. közgyűlési hatá-
rozat; 526/1929., 803/1922. közgyűlési határozat) szeretetházak,
menhelyek (619/1891. közgyűlési határozat), népszállók, nép-
fürdők, 1658/1911. közgyűlési határozat, Duna-fürdők, lakásügyi
intézmények: bérházak, kislakásos bérházak, kislakásos telepek,
műhelybérházak, műtermesházak, szükséglakások, városszéli te-
lep (338/1932. közgyűlési határozat) fővárosi alkalmazottak
segítőalapja (162/1931. közgyűlési szabályrendelet), városházi
étkező.

Közlekedési vállalatok: Budapest Székesfővárosi Közlekedési
R. T. (villamos vasút, földalatti vasút, autóbuszüzem, sikló, fogas-
kerekes vasút és a HÉV vasút, 1722/1922. közgyűlési határozat).

Közoktatási intézetek: óvodák, elemi, polgári, felső keres-
kedelmi, reáliskolák és gimnáziumok, felsőbb zeneiskola és zene-
tanfolyam, pedagógiai szeminárium, gyógypedagógiai nevelő-
intézet, kertészeti és gazdasági iskolák, napközi otthonok, diák-
szállók, tanoncotthonok, iparostanonciskolák, kereskedőtanonc-
iskolák, női ipariskolák, iskolai gyermekvédelem.

Kulturális intézmények: könyvtár és annak fiókjai (1392/
1911. közgyűlési határozat), múzeumok, képtár, középkori kő-
emléktár, főváros tulajdonában lévő színházak, iskolán kívüli nép-
művelés, állat- és növénykert.

Gazdasági jellegű intézmények és üzemek: házinyomda,
anyagvizsgáló intézet, kátrányozó és bitumenező telep, kertészet,
javadalmi intézőség, anyagszertár, erdő- és mezőgazdasági hiva-
tal, idegenforgalmi hivatal, gyógyfürdők és gyógyforrások, ás-

ványvízüzem, Gellért-szálló, hirdetővállalat, Duna-parti felügyelőség, hordójelző hivatal.

Tűzoltóság.

Hitelintézetek: Községi Takarékpénztár (274/1928. közgyűlési határozat), Kisipari Hitelintézet R. T. (842/1916. közgyűlési határozat).

Vízvezetéki és világítási üzemek: vízművek, gáz- és elektromos művek. (1930 : XVIII. t.-c. 105. §. 2—3. bek.; 1934 : XII. t.-c. 13. §. 13—16. bek. 21—23. §.)

Kerületi közigazgatás. A kerületi előljáró. (1930 : XVIII. t.-c. 53. §.) A kerületi előljáró jogállása és hatásköre. (1930 : XVIII. t.-c. 53—56., 101. ..) Az előljárók munkaköre. (1893 : XXXIII. t.-c.) A kerületi előljáró alá rendelt tisztviselők és más alkalmazottak. (1930 : XVIII. t.-c. 54. §. 1—2. bek.) A kerületi városbíró jogállása és hatásköre. (1930 : XVIII. t.-c. 56. §.). A kerületi választmányok összetétele, feladata és hatásköre. (1930 : XVIII. t.-c. 55. §. 6. bek., 1934 : XII. t.-c. 8. §. 2. bek.)

Kormányhatósági felügyelet. A kormány felügyeleti joga és annak gyakorlási módja. (1930 : XVIII. t.-c. 92. §.) Közgyűlési határozatok felülvizsgálása. (1930 : XVIII. t.-c. 93. §.). Szabályrendeletek (1930 : XVIII. t.-c. 94. §.), költségvetés (1930 : XVIII. t.-c. 95. §.), zárószámadás és a vagyonmérleg felülvizsgálása. (1930 : XVIII. t.-c. 96. §.). Kormányhatósági engedély egyes háztartási intézkedésekhez, (1930 : XVIII. t.-c. 97. §.). Végrehajtási köteleesség, felírási és panaszjog. (1930 : XVIII. t.-c. 98. §.). A törvényhatósági bizottság feloszlatása. (1930 : XVIII. t.-c. 99. §., 1934 : XII. t.-c. 24. §.) Miniszteri biztos kiküldése. (1934 : XII. t.-c. 23. §.).

Tisztviselői pragmatika. A fogalmazási szakon működő közigazgatási tisztviselők elméleti és gyakorlati képezése s erre vonatkozó törvényes rendelkezések. (1929 : XXX. t.-c. 65., 67. §.: 1933 : XVI. t.-c. 39. §.). Tisztviselők mellékfoglalkozásai, összeférhetetlenség. (1929 : XXX. t.-c. 72. §.; 1930 : XVIII. t.-c. 63. §.). Fegyelmi, magánjogi és büntetőjogi felelősség. (1929 : XXX. t.-c. 75—94. és 1930 : XVIII. t.-c. 64. és 67. §.). Fegyelmi eljárás, fegyelmi hatóságok és azoknak szervezete. (1929 : XXX. t.-c. 75—94. §. 82.560/1931. B. M. r.) 74.610/1932. B. M. r. Az új nyugdíjtörvény (1934 : I. t.-c.) fontosabb rendelkezései.

Fővárosi pénzalap (1870 : X. t.-c.).

Fővárosi Közmunkák Tanácsa (1870 : X. t.-c.).

Építésügyi Szabályzat (1870 : X. t.-c.).

D) *A községi (megyei városi) közigazgatás.*

(1886 : XXII. t.-c., 1912 : LVIII. t.-c., 1933 : XVI. t.-c. 35. §., 177.300/1924. B. M.).

A községek nemei. Kisközség, nagyközség, megyei város. Községek szövetkezése. Körjegyzőség, orvosi, állatorvosi stb. körök. Községi hatóság. Községi határ. Községi határváltozások. Községi szervezeti változások: községalakulás, átalakulás. Megyei város átalakulása th. jogú várossá (lásd Miskolc 1907: LI. t.-c.). Községek visszafejlesztése. Községi önállóság megszüntetése. Községek egyesítése. Átkebelezés feltételei. Községnevek és helynevek (1898 : IV. t.-c.). Telepítés (1894 : V. t.-c.).

Település. Községi kötelékbe felvétel. Községi illetőség, annak jelentősége az önkormányzatban, a közigazgatási és rendőri jogban (illetőségi helyről való eltávolítás stb.). Az illetőségszerzés módjai. Község kötelékébe való beutalás, Felvételi díj. Illetőségi eljárás.

A község jogi képviselőtének különleges esetei (1886 : XXII. t.-c. 115—117. §.).

A községi szervezet. Szervezési szabályrendelet. Választóközönség. Választókerületek. Képviselőtestület. Választott, legtöbb adófizető és hivatalból tagok. Képviselőtestületi tagok választása. Legtöbb adót fizető tagok névjegyzékének összeállítása. Választói névjegyzék összeállítása. Igazoló választmány. Jogorvoslat a névjegyzékek tekintetében és a tagok választása ellen. Rokonsági összeférhetetlenség. Megyei városi képviselőtestület tagjainak összeférhetetlensége (1929 : XXX. t.-c. 97. §. (3) bek.). Alakuló gyűlés, rendes és rendkívüli gyűlések. Elnök, előadó. Meghívó, annak jelentősége. Tisztújítás. Helyettesítés. Tárgyalás. Határozathozatal. Szavazás. Rendfenntartás, széksértés. A képviselőtestületi tagok felelőssége.

Előljárárság. Az előljárárság tagjai. Előljárási állások betöltése. Bírói tisztség kötelező elfogadása. A megbízatás tartama. Az előljárárok minősítése. Megyei, városi tisztviselők képesítése (1929 : XXX. t.-c. 65. és 67. §., 1933 : XVI. t.-c. 39. §. és 1912 : LVIII. t.-c. Községi közigazgatási tanfolyamok (1900 : XX. t.-c.). Községi segéd- és kezelőszemélyzet. Irodai és más alkalmazottak. A községi előljárárok és alkalmazottak anyagi és fegyelmi felelőssége. Fegyelmi eljárás. Tisztviselő ellen rágalmazás és becsületsértés üldözésére felhatalmazás (1914 : XLI. t.-c. 9. §. és a 172.457/1914. B. M.). Hivatali titoktartás alóli felmentés (1896 : XXXIII. t.-c. 204. §., 1911 : I. t.-c. 298. §.).

A községi előljárók és alkalmazottak illetményei. A rendszeres állású alkalmazottak illetményszabályzata (62.000/1926. B. M.). A megyei, városi közigazgatási tisztviselők és egyéb alkalmazottak létszámviszonyai, illetményei, továbbá az ezeket és az ezek özvegyeit és árváit megillető ellátási díjak (5600/1925. B. M. r. és 1912 : LVIII. t.-c.). Kisegítő alkalmazottak felfogadása (5600/1925. B. M. és 83.411/1929. B. M. r.). Lemondás a tisztviselői állásról (1929 : XXX. t.-c. 79. §.). Tisztviselők nyugdíjazása (1929 : XXX. t.-c. 74. §. és 1934 : I. t.-c.). Nyugdíjszabályrendelet a megyei városokra nézve 5600/1925. B. M.).

A község hatásköre. Önkormányzati hatáskör. A megyei városok különleges hatásköre (1886 : XXII. t.-c. 22. §.). Községi belügyek. Szabályrendeletalkotás joga s annak szankciói. Hivatalok felállítása és megszüntetése. Törvényhatósági felügyelet és ellenőrzés. Jóváhagyást igénylő határozatok. A törvényhatóság beavatkozása a község ügyeibe. Községi képviselőtestület felfüggesztése. A törvényhatósági megbízott jogai. A községi határozatok végrehajtása.

A törvények, rendeletek végrehajtására való köteleesség. Községi bíraskodás. Anyakönyvvezetés. Közadók és más közzolgáltatások végrehajtása, közadók módjára behajtás, átruházott gyámhatósági hatáskör. Közigazgatási segédszolgálat. Községi bizonyítványok. Nevezetesebb bizonyítványok (ártatlansági, vagyoni és erkölcsi bizonyítványok stb.). Jegyzői magánmunkálatok.

Községi ügyvitel. Ügyviteli szabályzat a községi és körjegyzők részére (126.000/1926. B. M. r.; 5500/1930. M. E. r.). Megyei városoknál a hivatali ügyrend megállapítása (Hivatali ügyrendről szóló szabályrendelet és 5500/1930. M. E. r.).

Községi háztartás. Községi vagyon, annak nemei: jövedelmező és nem jövedelmező vagyon. Vadászati jog. Intézetek és üzemek. Üzemek létesítése (1931 : XXI. t.-c. 54. §.). A községi vagyon jövedelmének felhasználása. A község által kezelt vagyon. Alapok, alapítványok. A község jövedelmei. Megyei városoknál az 1886 : XXII. t.-c. 132. és az 1912 : LVIII. t.-c. 12. és 15. §-a alapján szedhető külön közzolgáltatások, használati díjak, járulékok, díjak, illetékek. Községeknek átengedett állami adók. Természetbeni szolgáltatások. Beszállásolás. Előfogatállítás. Községi közmunka, annak különböző nemei. Tűzoltási kötelezettség. Köz munkaváltság. Községi póttadó. Közzolgáltatások megállapítására és kivetésére való jogosultság alapja (1927 : V. t.-c. 45. §.).

Vagyon elidegenítése. Vagyon megvédése hivatalból. Köz-

ségi vagyonkezelés. Bérbeadás, haszonbérbeadás, házikezelés, tőkepénzek gyümölcsöztetése. Érdekeltségek vagyonának kezelése. Üzemek, vállalatok kezelése. Szállítások, munkálatok, beszerzések körüli eljárás (Közszállítási Szabályzat; 50.000/1934. K. M. sz.). Hazai beszerzés kötelezettsége (1931 : XXI. t.-c. 18. §.). Vagyonleltár. A cselekvő és szenvedő leltár elemei. Leltári vagyon értékelése. Vagyonváltozások nyilvántartása. Hitelműveletek.

A község jövedelmeinek kezelése. Költségvetés. A költségvetés mellékletei. Községi számadások. Számadási zárlat. Költségvetés és zárszámadás jóváhagyása. Törvényhatósági vagyonfelügyelet esetei és terjedelme. A költségvetési felhatalmazás. Utalványozás a költségvetés keretében. A költségvetési felhatalmazás nélküli utalványozás következményei. Számadók elmarasztalása. Számadási per. Közigazgatási számfejtés. Könyvelés. Főkönyvek. Pénztári számfejtés és kezelés. Naplózás. Naplótételek könyvelése. Pénztárvizsgálat. Különleges ellenőrzés. Miniszteri beavatkozás a községi háztartásba (1927 : V. t.-c. 48. §. 42.200/1927. B. M. r.). Üzemek, vállalatok felülvizsgálása a Közérdekeltségek Felügyelő Hatósága által (4.600/1933. M. E. r., 900/1933. P. M. r., 1.115/1933. P. M. r.).

Megyei városok kivétele a vármegye vagyonfelügyelő hatósága alól (1929 : XXX. t.-c. 39. §.). Megyei városok, közintézményeinek, üzeminek létesítése és fejlesztése céljából díjak, járulékok, közszolgáltatások behozatalára kötelezés (1912 : LVIII. t.-c. 12. és 13. §.).

Építési, építésrendőri ügyek. Telekfelosztási ügyek. Megyei városok városszabályozási ügyei.

A megyei városok szabályrendeletei.

A megyei városok üzemei.

5. Pénzügyi közigazgatás.

a) A pénzügyi közigazgatás szervezete.

Az állami szerveknek és pedig a felső hatóságoknak (pénzügyminisztérium, közigazgatási bíróság, hatásköri bíróság, legfőbb állami számvevőszék), az adó- és illetékgazgatás közép- és alsófokú hatóságainak és hivatalainak (pénzügyigazgatóságok, központi díj- és illetékkiszabási hivatal, m. kir. adóhivatalok, székesfővárosi kerületi adófelügyelőségek és forgalmi adóhivatalok) szervezetére és hatáskörébe vonatkozó jogszabályok, továbbá a földadókataszter igazgatási szerveinek (állami háromszögelő hivatal, állami földmérési térképtár, állami földmérési felügyelő-

ségek, kataszteri helyszinelési felügyelőségek), a dohányjövedék igazgatási szerveinek (dohányjövedéki központi igazgatóság, dohánybeváltó hivatalok, dohánygyárak és dohányáruraktárak), valamint a vámjövedék igazgatási szerveinek (központi vámigazgatóság, fő- és mellékvámhivatalok) és egyéb hatóságok, hivatalok, szervek (központi illetményhivatal, központi állampénztár, m. kir. postatakarékpénztár, biztosító magánvállalatok felügyelő hatósága, főfémjelző és fémbeváltó hivatal, pénzverő hivatal, műszaki és cukorgyári ellenőrzés, pénzügyőrség, vámőrség, állami nyomda) hatáskörére vonatkozó jogszabályok főbb vonásokban, nemkülönben a kir. törvényszékeknek és ítélőtábláknak a pénzügyi közigazgatásban való szerepére és a kincstár jogügyi képviselőjére vonatkozó ismeretek.

Az önkormányzati szerveknek és az általános közigazgatás más szerveinek (főispán, törvényhatóság első tisztviselője és testületi szervei, közigazgatási bizottság és annak adóügyi bizottsága, főszolgabíró, városi adóhivatal és községi előljáróság), valamint az adófelszólamlási bizottságnak a pénzügyi közigazgatásban való szerepére vonatkozó jogszabályok.

b) Alapfogalmak:

A pénzügytan és a pénzügyi jog fogalma. Közadó, közadók módjára behajtandó köztartozás, adórendszer, egyenes adók, forgalmi adók, fogyasztási adók, illetékek, díjak, jövedékek és egyedárúságok, együttes adókezelés fogalmi meghatározása. Adózási alapfogalmak (adóalap, adóalany, adótárgy, adótétel, adófizető stb.).

c) Az államot illető közszolgáltatásokra vonatkozó jogszabályok:

Az egyenes adók köréből: a földadó alanyaira, tárgyára, alapjára, földadó kataszterre, birtokívre, nyilvántartásokra, elemi károkra, továbbá a házadó alanyaira, tárgyaira, alapjára, mentességekre, valamint adókedvezményekre és azok engedélyezése körüli eljárásra, nemkülönben a társulati, a jövedelem- és vagyonadó, a rokkant-ellátási adó alanyaira, tárgyaira, adóalapjaira, továbbá valamennyi egyenes adóra nézve az igénybevehető jogorvoslatokra vonatkozó jogszabályok főbb vonásokban.

A forgalmi adórendszerünk alapismeretei, általános forgalmi adó és adóváltságok, fényűzési, cukorrépa, hús és lisztforgalmi adó, vámforgalmiadó, értékpapír forgalmiadó alapelvei.

A fogyasztási adók alapelvei és különösen a szeszadó tárgyaira, a szeszadó nemeire, a szeszfőzdek nemeire, a szesz adómentes felhasználására, az élesztő-, sör és cukoradók tárgyaira,

az ásványolajadó tárgyaira és az adómentes felhasználás lehetőségeire, gyújtószer- (tűzkő), szivarkahüvely- és papíradó, villamos tényforrás- és elektróncsőadó tárgyaira vonatkozó jogszabályok általában.

Az állami egyedáruságok és jövedékek (dohány-, sójövődék, robbanóanyag- és lőpor-, mesterséges édesítőszerekre vonatkozó, italmérési, lottó-, fémjelzési és postajövődék határvám) alapelvei, továbbá a dohánytermelési, eladási és italmérési engedélyek nemeire, az italmérések engedélyezésére és az engedélyek elvonására vonatkozó jogszabályok főbb vonásokban.

Az illetékek köréből a vagyonátruházási illetékek — ide számítva az illetékegyenértéket, — nemei és tárgyai; az okirati illetékek fogalma és tárgya általánosságban, áruszállítási, bérleti, és haszonbérleti szerződések, bizonyítványok, számlák, nyugták, marhalevelek, vadászjegyek, fegyveradó igazolványok, halászszegek és váltók illetékére, általában a gyakrabban előforduló okiratok illetékére vonatkozó jogszabályok; a törvénykezési illeték alapelvei különös tekintettel a községi bíráskodásra; a közigazgatási illetékekre vonatkozó jogszabályok, különös tekintettel a beadványok, jegyzőkönyvek, felzetek és mellékletek, kiadványok illetékeire és az illetékmentességekre, valamint a leletezésre, az illetékek esedékességére és lerovási módjaira vonatkozó jogszabályok főbb vonásokban.

Egyéb állami közszolgáltatások köréből: a közúti gépjárművek közúti adójának alapelvei, bányailletékek, szénjogi, térilleték, erdőkezelési-, testnevelési járulékok, bűnügyi költség-térítmények, tagosítási költségek, állami inségkölesönök és állami előlegek általános fogalmai, beszédésükre és behajtásukra vonatkozó alapismeretek.

d) A községeket, városokat, törvényhatóságokat illető közszolgáltatások köréből; községi póttadó, közmunka, ebadó, községi és városi vagyonátruházási illetékek, italmérési illeték, bor- és húsfogyasztási adó, úttadó, stb. alanyaira, tárgyaira, alapjaira, kivetésére, kiszabására, kezelésére, beszédésére, behajtására és a lehető jogorvoslatokra stb. vonatkozó jogszabályok.

e) Egyéb hatóságokat, intézményeket stb. illető közszolgáltatások. Egyházi adók, vízszabályozási járulékok, kereskedelmi és iparkamarai illetékek, mérnökkamarai illetékek és tagsági díjak, országos gazdasági munkáspénztári hozzájárulási díjak. betegség, baleset, valamint öregség, özvegység és árvaság esetére szóló biztosítási járulékok, kéményseprési díjak stb. lényege, kezelésük és behajtásuk alapelvei.

f) A községek kezelésére vonatkozó jogszabályok. A községek és városok feladatköre az adók kivetésének előkészítésében és az adókivetésekben, továbbá az együttesen kezelt községek kivetésére, könyvelésére és nyilvántartására, esedékességére, beszedésére és megosztására, fizetési kedvezményekre, késedelmi kamatra és kamat visszatérítésekre, ingó végrehajtásra, ingatlanvégrehajtásra, köztartozások biztosítására, elsőbbségére, elévülésére, törlésére, a községi adókezelés ellenőrzésére, a kivetés és kezelés körüli mulasztások és visszaélések megtorlására, a kártérítési kötelezettségre, kézbesítések módjaira, az adókezelési juttalomra és a jogorvoslatokra vonatkozó jogszabályok.

g) Az adócsalás, valamint a jövedéki kihágás fogalma, ezek büntetése és a büntetésre vonatkozó eljárás főbb vonásokban.

h) Az állami számvitel, valamint az állami pénz- és értékkezelés alapelvei. Hitelek igénylése és rendelkezésre bocsátása. Utalványozási jog és annak gyakorlása. Az utalványozás alapja. Az utalványrendelet kellékei. A számvevőségi ellenőrzés és a számvevőség felelőssége az ellenőrzésért. Az állami bevételek és kiadások könyvelése. Főkönyv, utalványozási jegyzék vezetése, csekkek kiállítása. A Magyar Nemzeti Bank és m. kir. Postatakarékpénztár szerepe az állami pénzkezelésben. Házi pénztárak rendeltetése; bevételek és kiadások teljesítése a házi- és értékkezelő pénztárakban. A számadók (pénztárnok, ellenőr) köteleossége és felelőssége. Naplók és számadások vezetése.

6. Gyámügyi igazgatás.

(1877 : XX. t.-c., 1885 : VI. t.-c., 1894 : XXXI. t.-c., 3546/1887. I. M. sz. rendelet, 1911 : I. t.-c. 218—251. §., 1912 : LIV. t.-c. 21. §. és 1930 : XXXIV. t.-c. 137. §. 1894 : XVI. t.-c. Gyámügyi ügyviteli szabályzat 1923 : XXXV. t.-c. 13. §. és 7740/1923. M. E. számú rendelet).

A gyámügyi igazgatás hatóságai: az árvaszék (vármegyei vagy városi), törvényhatósági közigazgatási bizottság és annak gyámügyi fellebbviteli küldöttsége; belügyminiszter. A gyámügyi igazgatás szervei még: az árvaszéki ügyész; a főszolgabíró (gyámhatósági megbízott); a kisközségi és nagyközségi előljáróság átruházott gyámhatósági hatáskörrel vagy anélkül; a közigyám (körgyám); a vármegyei, illetőleg városi számvevőség; a gyámpénztár; a családi tanács.

A gyámhatóság hatósága alá tartozó személyek:

kiskorúak:

gondnokság alá helyezett nagykorúak (1877 : XX. t.-c. a), b), c) pontjai),

ismeretlen helyen távollevő és börtönbüntetésre ítélt nagykorúak gondnoksága, vagyonuk kezelése céljából (1877 : XX. t.-c. 28. §. d) és e) pontjai),

kiskorúak gondnoksága vagyonuk kezelése céljából (1877 : XX. t.-c. 29. §.),

kiskorúak és gondnokoltak eseti gondnoksága érdekösszeütközés esetén (1877 : XX. t.-c. 30. §. a) és d) pontjai),

a méhmagzat és a meg nem született végrendeleti utóörökös gondnoksága érdekeik védelmére jogfenntartás (1877 : XX. t.-c. 30. §. b) és c) pontjai).

A gyámhatóság hatósága alá tartoznak a *törvényes képviselők* is, ú. m.:

az atyai hatalmat gyakorló atya,

az anya, mint a t. és t. gyám,

a kiskorúak gyámja és

vagyonkezelő gondnoka,

a nagykorú gondnokoltak gondnoka,

a távollevők és elítéltek vagyonkezelő gondnoka, végül

mind a kiskorúak, mind a nagykorúak ügygondnoka (eseti gondnoka) és

a méhmagzat, illetőleg az utóörökösök ügygondnoka,

az osztályrész kezelő gondnok (1894 : XVI. t.-c. 62. §.)

elmebeteg ideiglenes gondnoka. (1877 : XX. t.-c. 23. §.).

A gyámhatóság illetékessége.

A kiskorúság kezdete és megszűnése (teljes kor, férjhezmenetel, nagykorúsítás, kiskorúság meghosszabbítása, meghosszabbított gyámság megszűnése).

A gondnokság keletkezése és megszűnése.

A vagyonkezelő és ügygondnokság keletkezése és megszűnése.

Törvényes képviselők.

Az atya jogai és kötelességei. Az atyai hatalom tartalma. A kiskorú tartása, elhelyezése, nevelésének irányítása, vagyonának kezelése. A kiskorú tőkájének biztosítása. A kiskorú jövedelemfeleslege és adósságainak törlesztése. Az atya számadási kötelezettségének esetei.

Az anya jogai és kötelességei. Tartási kötelezettsége. Gondviselet. Természetes és törvényes gyámság; vagyonkezelési számadási kötelezettségének esetei.

A nagyszülők és unokák tartási kötelezettsége.

Az atyai hatalom, a t. és t. gyámság korlátozása és megszüntetése. Elhagyottá nyilvánítás. A gyermekmenhelyben való elhelyezés.

A gyámi és gondnoki tiszt.

A gyámságra hivatott személyek. Mentesség. A gyámi és gondnoki tiszt keletkezése és megszűnése. A gyámok és gondnokok felelőssége és jutalma.

A gyámok és gondnokok jogai és kötelességei. A törvényes képviselő. A kiskorúak nevelése és képzése. Vagyonkezelés. Ékszerek, drágaságok, értékpapírok, készpénztőke és jövedelemfölösleg, ingó vagyon kezelése; vagyonkezelésből kifolyó eladások és erdővágás, haszonbéri és házi kezelés, tűzkárbiztosítás, helyiségek használata. Gyári, kereskedési és iparüzlet fenntartása és kezelése. Gyámhatósági jóváhagyás kikérése. Számadástétel, végszámadás. Gyám vagy gondnok felmentése. Kártérítési igény fenntartása.

A rokonok meghallgatása és beavatkozása. A serdültkorú külön jogai.

A gyámhatósági jogvédelem.

Intézkedés a törvényes képviselő iránt. Döntés a gyermek-tartási és elhelyezési ügyekben, a t. képviselő és a rokonok és a serdültkorú közötti vitákban. A kiskorúak és gondnokoltak személyi felügyelete, az előljáróság és közgyám, jótékonyintézetek, gyermekmenhelyek, gyógyintézetek útján.

Elhagyottá nyilvánítás és gyermekmenhelyi ápolás.

Ellenőrzése a vagyonkezelésnek, ingóvagyon kimutatás és számadástételre vonás útján; számadásmentesség. Gyámhatósági jóváhagyás és annak szankciója.

Jogsegély az árvaszéki ügyész útján (1877: XX. t.-c. 179. §.).

Eljárás kiskorúak és gondnokoltak helyett; gyámhatósági pénzkezelés, kötvények és értékpapírok kezelése, ékszerek és drágaságok őrzése. Egyéni és összesített pénzkezelés, gyámpénztári kölcsönök, pénzintézeti kezelés, kölcsönök biztosítása, tartalékalap.

Gyámhatósági eljárás. A felek, rokonok, serdültkorú meghallgatása. Határozatok. Végrehajtás, kiskorúak kényszer útján

átadása. Hagyatéki eljárás főmozzanatai. Leltározás gondnokoltak ügyeiben. Személyi és vagyoni viszonyok rendezése.

7. Anyakönyvi ügy.

(*Források: 1894 : XXXIII. t.-c. (A. T.). 1904 : XXXIV. t.-c.. (A. M. T.). A 80.000/1906. B. M. sz. a. kiadott Anyakönyvi Utasítás (A. U.). A 20.000/1906. I. M. sz. a. kiadott Házassági Utasítás (H. U.) és ezek mellékletei. Az A. U.-hoz és a H. U.-hoz időközben kiadott Pótlékok, melyekre alább hivatkozások lesznek (a Belügyi Közlöny 1933. évfolyam, 5. számában és az anyakönyvi ügy keretében nem pótlék formájában kiadott egyes rendeletek). Az első mondatban említett forrásokat az állami anyakönyvvezetők hivatalos kézikönyve is tartalmazza.)*

A) Szervezet.

Az állami anyakönyv vezetésének helye (A. T. 2. §.). Községi anyakönyvi kerületek (A. M. T. 1. §. 256.992/1924. B. M. r.). Városi anyakönyvi kerületek (A. T. 3. §., hatályon kívül helyezve a 256.992/1924. B. M. rendelettel). Párhuzamos anyakönyvek (A. U. 40. §., 256.992/1924. B. M. r.). Az anyakönyvi kerületek elnevezése a község, körjegyzőség, város, Budapesten a kerületek elnevezésével azonos (A. U. 2. §., 3. §., 4. §.). Az anyakönyvi kerület elnevezésének az anyakönyv fedőlapján feltüntetése. (A. U. 38. §.). Az anyakönyvi kerületek elnevezésének, valamint a szervezeti változásoknak az anyakönyvi kötetekben feljegyzése (A. U. 4. §.).

Anyakönyvvezetők és helyettesek községi anyakönyvi kerületekben (A. M. T. 2. §., 3. §., A. U. 5. §., 6. §., 7. §. Módosítás 256,992/1924. B. M. r.). Anyakönyvvezetők (helyettesek) városi anyakönyvi kerületekben (A. U. 8. §., 9. §. hatályon kívül helyezve 256.992/1924. B. M. rendelettel. 68.113/1926. B. M. sz. r.). Az anyakönyvvezetők (helyettesek) közhivatali minősége és esküje (A. M. T. 6. §. A. U. 10. §., 11. §.).

Az anyakönyvvezető hatásköre (A. M. T. 5. §. A. U. 12. §.). Az anyakönyvvezető helyettesek hatásköre (A. M. T. 5. §., 7. §. A. U. 12. §., 13. §.).

Az anyakönyvvezető helyettesítése (A. U. 18. §., 19. §., 20. §.).

Az anyakönyvvezető (helyettes) magatartása (A. U. 15. §.).

Az anyakönyvvezető felügyeleti és ellenőrzési kötelessége a helyettesek felett (A. U. 17. §.).

Az anyakönyvvezetők (helyettesek) ebbeli minőségben az állam részéről díjazásban nem részesülnek (256.992/1924. B. M. r.).

A főispán által kinevezett anyakönyvvezető helyettesek nyilvántartása (A. U. 25. §.).

Az anyakönyvi hivatal elhelyezése (A. U. 26. §.). Az anyakönyvi hivatal felszerelése (A. U. 8. §.). Az anyakönyvvezető pecsétje (A. T. 34. §. A. U. 28. §.). Az anyakönyvi hivatal felszerelési tárgyainak beszerzési költségei a kerületet terhelik (A. U. 28. §.). Az anyakönyvek, anyakönyvi nyomtatványszükségletek beszerzési költségei a kerületet terhelik (A. U. 29. §. helyébe lépett 251.992/1924. B. M. rendelet). Az anyakönyvi nyomtatványok beszerzési módja (251.992/1924. B. M., 59.850/1926. B. M. r.). Az anyakönyvi kivonatok és családi értesítők után szedhető díjak díjjegyzéke az anyakönyvi hivatalban kifüggesztendő (A. U. 27. §.). Az anyakönyvek, pecsét és vállszalag zár alatti őrzése. (A. U. 30. §.).

A hivatalos órák (A. U. 22. §.).

Az anyakönyvnek magánosok részéről betekinthesése (A. U. 30. §.).

Az anyakönyvi hivatal átadása és átvétele. A leltár (A. U. 31. §., 32. §.).

Az anyakönyvvezető eljárása díj- és bélyegmentes (A. T. 32. §.).

Eljárás, ha az anyakönyvvezető (helyettes) valamely hivatali cselekményt megtagad (A. M. T. 17. §., A. U. 14. §.). Az anyakönyvi közvetlen felügyeleti hatóságok (A. T. 14. §., A. U. 33. §.) és tennivalóik (A. U. 36. §.). Fellebbvitel (A. U. 36. §. 1929 :XXX. t.-c. 46—57. §-ok). Felsőbbfokú felügyelet és igazságügyminiszteri ellenőrzés (A. U. 35. §., 37. §.).

B) *Anyakönyvek.*

Állami anyakönyvek (A. T. 1. §., 20. §.). Az állami anyakönyvek közokirati jellege (A. T. 28. §., 30. §.). Az 1895. okt. 1. előtt vezetett felekezeti anyakönyvek közokirati jellege (A. T. 93. §., 94. §.). Az állami anyakönyvek első példányainak hitelesítése (A. U. 38. §., 39. §.). Az első példányok őrzésének helye (A. T. 25. §., A. U. 4. §.). Az állami anyakönyvek első példányainak lezárása (A. U. 64. §.). Az állami anyakönyvek másodpéldányainak elkészítése, lezárása, átvizsgálása, elhelyezése (A. M. T. 14. §., A. U. 70. §., 73. §.). A levéltárba elhelyezett anyakönyvi másodpéldányokat érintő utólagos bejegyzések (A. M. T. 15. §., A. U. 74. §.).

C) *Az anyakönyvvezetés alaprendelkezései.*

a) *Az anyakönyvvezetés általános szabályai.* (A. U. 39—63. §-ok). Egy-egy év anyakönyve mit foglalhat magában? (39. §.). Hol történik az anyakönyvezés? (41. §.). Mi alapon? (42. §.). Szóbeli bejelentések (43. §., 44. §.). Elhalasztás esetei nyilvántartandók (45. §., 75. §.). A bejegyzés foganatosításának módja. Alapbejegyzés (42. §. utolsóelőtti bekezdése, 46. §.). Utólagos bejegyzés esetei (47 §.). kiegészítve lásd: 16. sz. és 40. sz. pótlékokat, H. U. 82. §.). Toldat alkalmazás (48. §.). Csín, tisztaság. Folyószám. Kelet. Rövidítések. Számok kiírása. Lakhely. Életkor. Állás (foglalkozás). Idő. Külföldi állampolgárság. Családi és utónevek. Vallásváltztatás. Rang, cím (módosítva). Előbbi bejegyzésekkel egybehasonlítás a helyes adatközlés ellenőrzése végett. Aláírás előtti helyesbítés (50. §.). Üresen hagyott lapok, rovatok megsemmisítése. Téves kezdések hatálytalanítása. Üresen hagyandó rovatok. A bejegyzés felolvasása, megmagyarázása, aláírása. Időközi változások: A. U. 42. §-hoz 45. sz. pótlék. A. U. 52. §-hoz 7. sz. pótlék. A. U. 55—56. §-hoz 42. sz. pótlék.

b) *Utólagos anyakönyvezés.* Mikor van helye utólagos anyakönyvezésnek? (A. U. 65. §.). Eljárás hivatalból (A. U. 66. §.). Eljárás kérelemre (A. U. 67. §.).

c) *Ujból való anyakönyvezés* (A. U. 68. §.).

d) *Anyakönyvezés külföldi anyakönyvi kivonat alapján* (A. U. 69. §. Lásd 18. sz. pótlékot is).

D) *A születési anyakönyv.*

(A. U. 75—103. §-ok.)

Illetékesség. (A. T. 17. §., A. U. 75. §.). Bejelentési határidő (A. T. 35. §., A. U. 76. §.). A bejelentésre kötelezettek (A. T. 35. §., A. U. 77. §.). Közintézetekben történt születések bejelentése. (A. T. 37. §., A. U. 78. §. Lásd alább Q. és S. alatt). A bejelentések elmulasztása esetén követendő eljárás (A. T. 81., 85. §., A. U. 79. §.). A további részletes szabályok (79—103. §.). Időközi változtatások (A. U. 83. §-hoz 16. sz. pótlék, A. U. 85. §-hoz 4. sz. pótlék. A. U. 96. §-hoz 23. sz. pótlék).

E) *Halotti anyakönyv.*

(A. U. 104—114. §-ok.)

Illetékesség (A. T. 17. §., A. U. 104. §.). Bejelentés határideje (A. T. 68. §., A. U. 105. §.). A bejelentésre kötelezettek

(A. T. 69. §., A. U. 106. §.). Közintézetekben történt halálesetek bejelentése (A. T. 37. §., A. U. 107. §. Lásd alább Q) és S) alatt). A bejelentés elmulasztása esetén követendő eljárás (A. T. 81. és 85. §., A. U. 108. §.)

F) *A házassági anyakönyv.*

(H. U. 73—82. §-ok.)

Illetékesség. (A. T. 63. és 65. §.). H. U. 73. §.). Házassági anyakönyv (H. U. 74. §, módosult 31. sz. pótlék folytán). Házasság bejegyzése felhatalmazás alapján (H. U. 76. §.). Házasság anyakönyvezése jegyzőkönyv alapján (H. U. 78. §.).

G) *Kiigazítási eljárás.*

a) Az anyakönyvi bejegyzéseknek közigazgatási úton való kiigazítása körüli eljárás (A. M. T. 18. §., A. U. 150—161. §-ok.).

b) Bírói úton való kiigazítási eljárás. (A. U.-hoz csatolt A) melléklet 10—26. §-ok.).

H) *Az anyakönyvek pótlása.*

a) A veszendőbe ment, vagy használhatatlanná vált anyakönyvek pótlása körüli közigazgatási eljárás (A. T. 27. §., A. U. 162—172. §-ok.).

b) A bírói eljárás szabályai (A. U.-hoz csatolt A) melléklet 27—38. §-ok.).

I) *Utólagos házasság által történt törvényesítésnek az állami anyakönyvbe való feljegyeztetése körüli eljárás szabályai.*

(A. M. T. 19. §., H. U. 81. §., a kérelemről készítendő jegyzőkönyvről A. U. 140—148. §-ok. Módosítva a 23. sz. pótlékkal.)

K) *Betűrendes népmutató az anyakönyvekhez.*

(A. U. 173—174. §.)

L) *Az anyakönyvvezető által vezetendő nyilvántartás.*

(A. U. 175. §.)

M) *Az anyakönyvi iratok kezelése.*

(A. U. 176—180. §-ok.)

N) *Anyakönyvi kivonatok. Családi értesítők. Értesítések.*

a) Anyakönyvi kivonatok kiállítási szabályai (A. M. T. 16. §., A. U. 115—117. §-ok.). Módosítva 14. számú pótlékkal.

b) Családi értesítők (A. U. 119. §., A. U.-hoz csatolt I. melléklet).

c) Az anyakönyvi kivonatok, családi értesítők kiállítási díjai (A. M. T. 22. §. szerint a községet, várost illetik. A. U. 118. §. Családi ért. szabályai 22—27. §-ok. Módosítva a 105.787/1924. B. M. sz. rendelettel).

d) Anyakönyvi kivonatok helyett adható, vagy kiállítandó értesítések (A. U. 121—128. és 130 §-ok. Módosítva 17., 19., 20., 23. és 29. sz. (44. §.) pótlékokkal.)

O) *Külföldi állampolgárokra vonatkozó anyakönyvi kivonatok felterjesztése.*

(A. U. 129. §. Módosítva 18. sz. pótlékkal.)

P) *Népmozgalmi statisztikai adatok szolgáltatása.*

(A. U. 131—139. §-ok.)

Q) *Polgári közhatalmokban történt születések és halálesetek bejelentésénél követendő eljárás.*

(A. U.-hoz csatolt F) melléklet.)

R) *Tengeri hajókon utazás közben történt születések és halálesetek nyilvántartása és tanúsítása.*

(A. U.-hoz csatolt E) melléklet. Módosult.)

S) *Katonai egyéneknél és csendőrségnél előforduló születések, halálesetek és házasságok nyilvántartása és tanúsítása.*

(A. U.-hoz csatolt I) melléklet. Módosult.)

T) *A külképpiseleti szervek, mint magyar állami anyakönyvvezetők, eljárási szabályai.*

(A. U.-hoz csatolt K) melléklet. Módosult.)

U) *Házassági Utasítás.*

I. rész. A házasság kihirdetése.

II. rész. A házasságkötésnél való közreműködés és a házasság anyakönyvezése.

III. rész. (hatályát veszítette).

IV. rész. Külföldinek Magyarországon és magyar állampolgárnak külföldön kötendő házassága.

I. és II. függelék.

Módosulást szenvedtek a H. U. következő szakaszai:

15. §. módosította az 5. pótlék;

- 17. §. módosította a 20. és 24. pótlék;
- 18. §. módosította a 41. sz. pótlék.
- 51. §. módosította a 39. sz. pótlék;
- 74. §: módosította a 31. sz. pótlék;
- 82. §: módosította a 23. sz. pótlék;
- I. sz. függelék: módosította a 43. sz. pótlék.

8. Vallás- és közoktatásügyi igazgatás.

a) Vallásügyi igazgatás.

Vallásszabadság; vallásváltoztatás (áttérés, átlépés, kilépés); bevett és elismert vallásfelekezetek; el nem ismert vallásfelekezetek; egyházak adóztatási joga; egyházak köztörvényi jogosítványai; közjogi képviselő, büntetőjogi védelem, közigazgatási támogatás és védelem, vagyonjogi szabadságok és védelem, anyagi (állami, községi) támogatás; róm. kath. egyház; püspöki kar, káptalan, esperes, plébános; codex juris canonici; kegyúri és főkegyúri jog; párbér és párbértermészetű szolgáltatások; egyházközségi szervezkedés; református és ág. hitv. evangélikus egyházak; alkotmányuk, egyházközség, lelkész és presbiterium, egyházmegye, egyházkerület, konvent és zsinat; görög-keleti egyházak és autonómiájuk; egyházközségek, plébániai bizottság és gondnokok, püspöki megye, közgyűlés, patriarka és metropolita, kongresszus; unitárius egyház; egyházközség és presbiterium, egyházkör és esperes, egyházmegye, püspök, főgondnok, egyházi és zsinati főtanács; izr. vallásfelekezet; izr. hitközségek (kongresszusiak, autonomok vagy orthodoxok és status quo ante) orsz. iroda, központi iroda, orsz. szövetség; baptisták; az izlám vallás; vallásfelekezeteken kívülállók.

b) Közoktatásügyi igazgatás.

Kisdedovás (1891 : XV. t.-c.). Kötelezett és jogosított fenntartó. Óvókötelezettség. Óvónők jogviszonya. (1913 : XXXIX. és XL. t.-c.). Kisdedovónőképzés.

Népoktatás. Tankötelezettség. (1921 : XXX. t.-c., 150.700/1922. VKM.). Kötelezett és jogosított iskolafenntartó (1868 : XXXVIII. és 1926 : VII. t.-c.). Népiskolák szervezete (mindennapi és ismétlő [továbbképző] tanfolyamok). Tanítók jogviszonya (1907 : XXVI. és XXVII. t.-c.). Tanítóképzés. Népiskolai hatóságok (1876 : VI. és XXVIII. t.-c.). Gyógypedagógiai intézetek.

Polgári iskolák (1927 : XII. t.-c.). Kötelezett és jogosított iskolafenntartó. Igazgatás és felügyelet.

Szakoktatás. Iparostanonciskolák (1884 : XVII. és 1922 : XII. t.-c.). Ipari szakiskolák. Kereskedőtanonciskolák. Felsőkereskedelmi iskolák. Felső mezőgazdasági iskolák. Művészeti szakoktatás (Orsz. Magy. Kir. Képzőművészeti Főiskola, Orsz. Magy. Iparművészeti Iskola, Orsz. Magy. Kir. Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola, Orsz. Magy. Színművészeti Akadémia).

Középiskola (Ratio Educationis 1777., 1885 : XXX. és 1934 : XI. t.-c.). Szervezet, igazgatás, felügyelet. Középiskolai tanárképzés (1924 : XXVII. t.-c.).

Iskolánkívüli népművelés (123.500/1922. VKM). Iskolai és iskolánkívüli testnevelés (1921 : LIII. t.-c.). Leventeintézmény (9000/1924. VKM.). Orsz. Testnevelési Tanács.

Felsőoktatás. Egyetemek (Budapesti kir. magy. Pázmány Péter tudományegyetem; szegedi m. kir. Ferenc József tudományegyetem (1872 : XIX. és 1921 : XXV. t.-c.); debreceni m. kir. Tisza István tudományegyetem (1912 : XXXVI. t.-c.); pécsi m. kir. Erzsébet tudományegyetem (1912 : XXXVI. és 1921 : XXV. t.-c.); m. kir. József nádor műszaki és gazdaságtudományi egyetem (1934 : X. t.-c.); Jogakadémiák. Hittudományi főiskolák.

Közgyűjtemények. Magyar Nemzeti Múzeum (1934 : VIII. t.-c.). Múzeum- könyvtár- és levéltárügy (1929 : XI. t.-c., 9500/1935. VKM.). Tudományos intézetek. Belföldi kutatóintézetek. Külföldi magyar intézetek és ösztöndíjak (1927 : XIII. t.-c.).

Állami színházak.

A közoktatásügyi igazgatásról szóló 1935 : VI. t.-c. A vallás- és közoktatásügyi minisztérium szervezete, Orsz. Közoktatási Tanács (6415/1921. VKM.).

9. Földművelésügyi igazgatás.

a) A földművelésügyi igazgatás hatóságai. M. kir. gazdasági felügyelők, községi, járási és vármegyei mezőgazdasági bizottság. Mezőgazdasági kamarák. Országos mezőgazdasági kamara.

Nyomásos gazdálkodás. Közbirtokossági ügyek intézése. Legeltetési ügyek, társulatok alakítása, társulati vagyon, a társulati ingatlanok telekkönyvezése, a tagok jogai és kötelességei, a társulatok szervezete és működése, felügyelete. Apaállatok vizsgálata, apaállattartás. Tenyészkörletek. Birtokhatár megjelölése. Mezei közös dűlőutak. Faiskolák; fásítás. Elemi csapások esetén teendő intézkedések. Kártékony állatok és növények irtása. Mezei rendszet; mezei kártétel; katonai csapatok és egyes katonai személyek által okozott mezei és erdei károk.

Hegyközségek és szőlőgazdálkodás. Borhamisítás. Mezőgazdasági termények, termékek és cikkek hamisításának tilalmazása. Mezőgazdasági kiállítás és árumintavásár.

b) Erdészeti igazgatás. (Az erdészeti igazgatás állami szervei. Az I. fokú erdőrendészeti hatóság. Véderdők. Saját erdőtisztartására kötelezett korlátolt forgalmú erdők. Állami kezelésre kötelezett korlátolt forgalmú erdők. Magánerdők. Az erdei kihágások és az erdőrendészeti áthágások közötti különbség lényege.)

c) Gazdasági alkalmazottak és gazdatisztek szolgálati viszonya. Gazdasági cselédek szociális biztosítása és betegségi ellátása. Mezőgazdasági munkások (erdőmunkások, dohánykertészek) szolgálati viszonya. Munkabérmegállapítás. Gazdasági munkavállalkozók (munkástoborzás). Gazdasági munkás- és cselédpénztár.

d) Állami erdővásárlás. Ingatlan elidegenítő jogügyletek hatósági tudomásulvétele; haszonbérleti szerződések tudomásulvétele. A földbirtokrendezés befejezésével kapcsolatos tennivalók közgazgatási ellátása.

e) Állategészségügy. Marhalevél kötelezettség. Marhalevelek kiállítása és kezelése. Állatvásártér. Közvéghíd. Dögtér. Ebadó. Ragadós állatbetegségek és járványok. Állatok kiirtásáért kártalanítás; költségek viselése. Állatorvosi gyakorlat. Állatszavatoság. Állategészségügyi szolgálat; központi és helyi hatóságok; m. kir. állatorvosok; helyhatósági állatorvosok. Tenyészállatok beszerzése és tartásuk módja.

f) Vízjog. A part és meder tulajdona. Szabad rendelkezés alatt álló vizek. Kutak. Védőterület. Hatósági rendelkezés alatt álló vizek. Vízhasználat. A meder és partok karbantartása. Vízimunkálatok. Víziszolgalmak. Ármentesítő társulatok. Vízhasználati társulatok. Vízimunkálatok engedélyezésére vonatkozó eljárás; engedélyokirat; vizikönyv. Vízrendészet. Hatóságok. M. kir. kultúrmérnöki hivatalok.

g) Halászat és haltenyésztés igazgatási feladatai.

h) Vadászat (jogi szabályai, vadászati tilalom stb.).

10. Ipari, kereskedelmi és közlekedésügyi igazgatás.

a) Iparüzés kellékei. Képesítés. Iparigazolvány, iparendély, ipar gyakorlása, iparüzési jog elvonása és megszűnése (1922 : XII. t.-c. 1—72. §., 78.000/1923. K. M. sz. végrehajtási rendelet 1—142. §.). Telepengedély (1884 : XVII. t.-c. 25—33. §.). Házalási engedély (1852. évi házalási nyílt parancs). Tanoncok, segédek, gyári munkások (1884 : XVII. t.-c. 64. §., 88—100. §., 102—114. §., 115.

§. 3., 4., 5. bekezdése, 117—121. §., 163—164. §.). Ipari és gyári alkalmazottak baleset elleni védelme (1893 : XXVIII. t.-c. 13.469/1894. K. M., 17.001/1901. K. M. rendeletek). Ipartestületek, ipartestületek országos központja (1932 : VIII. t.-c., 163.400/1932. K. M. rendelet). Kereskedelmi és iparkamarák (1868 : VI. t.-c., 1934 : XX. t.-c.). Ipartársulatok (1884 : XVII. t.-c. 149—154. §.).

b) Iparfejlesztés, iparvédelem. Országos Ipartanács (1931 : XXI. t.-c.). Közszállítási Szabályzat (50.000/1934. K. M. rendelet).

c) Közhasználatú gépjárművállalatok (1930 : XVI. t.-c., 57.000/1931. K. M. rendelet). Villamosenergia vezetése, fejlesztése és szolgáltatása (1931 : XVI. t.-c., 40.000/1934. K. M. rendelet).

d) Mértékhitelítés, hordójelzés (1907 : V. t.-c.). Védjegyek oltalma (1890 : II. t.-c., 1895 : XLI. t.-c., 1921 : XXII. t.-c.). Találmányi szabadalom (1895 : XXXVII. t.-c. 1920 : XXXV. t.-c., 1921 : XXIV. t.-c.).

e) Közutak. Állami, törvényhatósági, községi közlekedési, községi közdülő és magánutak létesítése és fenntartása. Bekötő utak. Törvényhatósági útdó; érdekeltiségi hozzájárulás. Köz-munka. Engedélyezési eljárás; előmunkálati engedély; helyszíni bejárás. Utak törzskönyvezése. Vámok. Hatóságok (1890 : I. t.-c.). Községi közös dülőutak (1894 : XII. t.-c. 36—42. §.). M. kir. állam-építészeti hivatalok. Országos Közlekedésügyi Bizottság (1923 : XXIX. t.-c.). Közforgalmú és magánforgalmú vasutak (4973/1868. K. M. rendelet, 61.125/1907. M. E. számú vasúti üzleti rendtartás 93—103. §., 1914 : XVII. t.-c., 8022/1924. M. E. rendelet. Posta (1850. évi postapátens. 1888 : XXXI. t.-c.). Rádió (9557/1927. K. M. rendelet).

f) Kisajátítás (1881 : XLI. t.-c.). Bányauügy (1854. évi általános bányatörvény).

11. Rendőri büntetőbíráskodás.

A) A kihágási büntetőtörvénykönyvnek (1879 : XL. t.-c.) a kihágási cselekmények meghatározására, a minősítő jogforrásokra, a megállapított büntetésekre, azok végrehajtására, a mellékbüntetésekre, az elévülésre vonatkozó általános szabályai.

B) A rendőri büntető eljárás egységes szabályozásáról kiadott 65.000/1909. B. M. sz. rendelet (Bbsz.); különösen

hatósági fokozatok; a hatáskör; az eljárásra való illetékesség; a hatásköri, az illetékességi összeütközések hivatalból való eldöntése; a hatásköri bíróság hatásköre, az illetékes helyett más rendőri büntetőbíráskodás kiküldése; a fegyveres erő tagjai; a területenkívüliség; személyes mentesség kedvezménye alatt álló egyének;

az országgyűlés tagja elleni eljárás; a kihágási eljárásban a vád- és védelem rendszere; a vádat képviselő tisztí ügyész, ügyészi megbízott, szakképviselő; sértett jogai és kötelességei; hatósági tagok kizárása és mellőzése; magánjogi igények érvényesítése; az eljárás megindítása, sértett indítványára, hatósági feljelentésre; a feljelentés elutasítása, áttétele; előzetes jogkérdés tisztázása végett az eljárás felfüggesztése; ügyek egyesítése; büntetőparancs kibocsátása; jogorvoslat a büntető parancs ellen; a tárgyalás kitűzése; terhelt előállítás (bekísérése); előzetes letartóztatása; kezeség; biztosíték adás; távollévők nyomozása; elővezetés; lefoglalás; házkutatás; személymotosás; hatósági szemle; előzetes kihallgatás kivételes esetben; az érdemi tárgyalás előkészítése; bizonyítás; tárgyalás befejezése; bírói mérlegelés; határozatok nemei és közlésük; végzés, ítélet; tartalmuk, indoklásuk; a határozatok közlése: kihirdetés, kézbesítés; ítélet kijavítása; rendes jogorvoslatok: fellebbezés, felfolyamodás, rendkívüli jogorvoslatok: igazolási kérelem, újrafelvétel, jogerős határozatok kivételes felülvizsgálata; fellebbviteli hatóságok előtti eljárás; felülbírálat hivatalból; változtatás a terhelt javára, vagy terhére; eljárási költségek, tanudíj, szakértői díj, megállapítása, viselése; ítélet végrehajtása; kegyelmi eljárás; elzárásbüntetés végrehajtása; több elzárás összbüntetésbe foglalása; halasztás; pénzbüntetés és eljárási költségek végrehajtása; pénzbüntetés átváltoztatása elzárásbüntetésre; megítélt magánjogi követelések behajtása; különleges eljárás borkihágási ügyekben (1924 : IX. t.-c., 1929 : X. t.-c. 2000/1929. F. M.); az első büntetőnovella (1908 : XXXVI. t. c.) kihágási vonatkozású rendelkezései, különösen a büntetés feltételes felfüggesztése, a fiatalokakra vonatkozó rendelkezések s eljárás a büntető jogszabályokba ütköző cselekményt elkövető gyermekekkel szemben (1913 : VII. t.-c.); eljárás a közveszélyes munkakerülőkkel szemben (1913 : XXI. t.-c.), a második büntető novella (1928 : X. t.-c.) kihágási rendelkezései.

C) Államelleni kihágások; kivételes eljárásra vonatkozó rendelkezések megsértésével kapcsolatos kihágások; a népforgalmi rendészeti kihágások; sajtórendészeti kihágások; gyülekezési és egyesületi jog körébe eső kihágások; a munka rendészetével kapcsolatos kihágások; a vallás- és annak szabad gyakorlata elleni kihágások; pénz- és értékpapírok hamisítására vonatkozó kihágások; családi állás elleni kihágások; közbiztonság elleni kihágások; közrend- és közszemérem elleni, valamint erkölcsrendészeti kihágások; szerencsejátékkal elkövetett kihágások; testi épség és közegészség elleni kihágások; kóbor cigányokra vonatkozó szabá-

Iyok megsértésével kapcsolatos kihágások, tűzrendészeti kihágások; igazgatásrendészeti kihágások; statisztikai adatok szolgáltatásával kapcsolatos kihágások; úti-, vízi-, légi közlekedésrendészeti kihágások; posta-, távirda-, távbeszélő-, rádió kihágások; tulajdon elleni kihágások; véderő elleni kihágások; oktatásügyi kihágások; a szociális közigazgatással, különösen a gazdasági munkásügyek intézésével kapcsolatos kihágások; mezőgazdasági- és mezőgazdaságiipari rendészeti kihágások; ipari- és kereskedelemrendészeti kihágások.

D) Az elsőfokú rendőri büntetőbíróóságok és a fellebbviteli hatóságok, valamint a tisztii ügyész ügyvitele (105.000/1909. B. M. sz. rendelet); a belügyminiszteriumban felállított Kihágási Tanács szervezete, bírői hatásköre, működése (287/1930. B. M. eln.); a büntetések feltételes felfüggesztésének nyilvántartása (20.002/1908. I. M. sz. r.); Országos Bűnügyi Nyilvántartó Hivatal részére adat-szolgáltatás (24.300/1908. I. M.); a kihágási pénzkezelési szabályzat (127.000/1903. B. M., 152.720/1922. B. M. 75.500/1927. VI. B. M. r.) rendelkezései, — lefoglalt, őrizetbe vett tárgyak nyilvántartása, kezelésének rendje, a kihágási átalány kezelése, elszámolása; elzárásbüntetések nyilvántartása, végrehajtása; — elzárásbüntetést töltő elítéltek munkáltatása, munkadíjuk, munkajutalmuk pénztári kezelése, elszámolása; pénzbüntetések, eljárásii költségek, magánjogi követelések nyilvántartása, behajtása, közadók módjára való végrehajtása, kezelése, elszámolása, kihágási büntetéspénzek hovafor-dítása; községi bíróságok ügyvitele; székesfővárosi középponti kihágási nyilvántartó szabályzata (44583/1911.)

12. Közigazgatási politika.

A meglévő hatósági szervezet közigazgatási kérdései módszeres vizsgálatánál, bírálatánál és rendezésénél irányadó szempontok. A közigazgatási politika az egyes igazgatási ágak érdekeihez kapcsolódik, célkitűzéseit az egyes igazgatási ágak szükségletei írják elő.

Hatóság, közhatóság.

Hivatal. Intézet.

Centralizáció (központosítás).

Decentralizáció.

Dekoncentráció.

Kinevezés, választás.

Hivatásos (hivatalnoki), nem hivatásos (laikus) közigazgatás.

Főnök, segéd, tisztviselő közeg.

Fogalmazási, segéd- (szak-), számvevőségi, kezelő tisztviselő.
Fórumrendszer.

Egyéni és társas ügyintézés.

Bürokratikus (írásbeli) és tárgyaló (szóbeli) közigazgatás.

Diszkrécionárius (belátás szerinti) és szabályozott (jogi) közigazgatás.

A közigazgatás tagosulása a feladatok szerint. (Külügyi, hadügyi, pénzügyi feladatok; jogszolgáltatási, rendőri feladatok; egészségügyi, közművelődésügyi, szociális (gyámság és gondnoksági), közgazdasági feladatok.

A közigazgatás országos feladatai.

A közigazgatás helyi feladatai.

Reálrendszer, provincialrendszer a közigazgatásban.

A közigazgatás tagosulása a terület szerint (helység, vidék, kerület, tartomány, ország).

Közigazgatási bírói jogvédelem kiterjesztése.

Közigazgatás egyszerűsítése, közigazgatási reform, racionalizálás.

20. §. A pénzügyi igazgatási szakvizsga anyaga.

1. *A pénzügyi igazgatás szervezetének, feladatának és hatáskörének ismerete.*

A felső hatóságoknak (pénzügyminisztérium, közigazgatási bíróság, hatásköri bíróság, legfőbb állami számvevőszék), az adó- és illetékigazgatás közép- és alsófokú hatóságainak és hivatalainak (pénzügyigazgatóságok, központi díj- és illetékkiszabási hivatal, m. kir. adóhivatalok, székesfővárosi kerületi adófelügyelőségek és forgalmi adóhivatalok) szervezetére, hivatására és hatáskörére vonatkozó jogszabályok, továbbá a földadó-kataszter igazgatása szerveinek (állami háromszögelő hivatal, állami földmérési térképtár, állami földmérési felügyelőségek, kataszteri helyszínelési felügyelőségek), a dohányjövedék igazgatása szerveinek (dohányjövedéki központi igazgatóság, dohánybeváltó hivatalok, dohánygyárak és dohányárú raktárak), valamint a vámjövedék igazgatási szerveinek (központi vámigazgatóság, fő- és mellékvámhivatalok) és egyéb hatóságok, hivatalok, szervek (központi illetményhivatal, központi állampénztár, m. kir. postatakarékpénztár, biztosító magánvállalatok felügyelő hatósága, főfémjelző és fémbeváltó hivatal, állami pénzverő, műszaki és cukorgyári ellenőrzés, pénzügyőrség, határőrség, állami nyomda) hivatására és

hatáskörére vonatkozó jogszabályok, nemkülönben a kir. törvény-székeknek és ítélőtábláknak a pénzügyi igazgatásban való szerepére és a kincstár jogügyi képviselőjére (kincstári jogügyi igazgatóság) vonatkozó ismeretek.

Az egyenes adók, és pedig: földadó, házadó, kereseti adó, társulati és tantiémadó, jövedelem- és vagyoadó, rokkantellátási adó, nyilvános betegápolási és gyermekgondozási pótdó, gépjárművek közúti adója, alkalmazottak külön adója. Közadók kezelése. Közadók módjára behajtandó közszolgáltatások és pedig: *I. az államiak közül a) a bányailletékek, b) a szénjogi térilletékek, c) erdőkezelési járulékok, d) testnevelési járulék, e) bűnügyi költségterítmények, f) tagosítási költségek; II. az önkormányzati közszolgáltatások közül a) a vármegyei pótdó, b) a községi pótdó, c) a házbérfillér, d) a törvényhatósági útdó, e) a közmunkaváltság, f) az ebadó, g) a vízszabályozási járulék, h) a kereskedelmi és iparkamarai, valamint a mezőgazdasági kamarai illeték, i) kéményseprési díjak, k) az egyházi, valamint felekezeti iskolai adók.*

A forgalmi adók és pedig: általános forgalmi adó, húsforgalmi adó, cukorrépa forgalmi adó, forgalmi adóváltságok, fenyűzési forgalmi adó, értékpapir forgalmi adó, kiviteli adómegettérítés, forgalmi adókezelés.

Illetékek és pedig: vagyónátruházási illeték, okirati illeték, törvénykezési illeték, közigazgatási illeték, kartelilleték, illetéki szabályok, illetékekezelési szabályok.

Könyvviteli ismeretek a kereskedelmi joggal kapcsolatban. Könyvvezetési kötelezettség, a könyvek külső alakja. A könyvek bizonyító ereje. A könyvvezetés elmulasztásának, vagy a hamis könyvvezetésnek következményei (magánjogi, büntetőjogi és pénzügyi jogi szempontból). Könyvelési rendszerek (egyszerű könyvvitel, kettős könyvvitel, szabadlapos — kartoték — könyvelési rendszerek). A könyvelés tárgya. A vagyonrész számlák (cselekvő, szenvedő vagyonszámlák). A tiszta vagyon (tőke) számlák. A leltárkészítés szabályai. Mérleg, veszteség-, nyereség-számlák.

2. *A fogyasztási adók és jövedékek és pedig:* szeszadó, söradó, cukoradó, ásványolajadó, gyújtószeradó, szivarkapapír- és szivarkahüvelyadó, villamosfényforrás- és elektroncsőadó, sajtolt élesztőadó, ecetsav kincstári részesedés, állami italmérési jövedék, dohányjövedék, sójövedék, robbantóanyag- és lőporjövedék, lottójövedék, postajövedék, fémjelzés, mesterséges édesítőszerék állami egyedárúsága, vámjogi és vámtarifa törvény.

A jövedéki büntetőjog. A jövedéki büntetőjog szabályozásáról szóló 18.400/1928. és 45.400/1928. számú pénzügyminiszteri rendeletek, a 31.000/1928. számú igazságügyminiszteri rendelet. Adócsalás (1920 : XXXII. t.-c.)

A pénzügyi és közigazgatási politikának az egyenesadókkal, a forgalmi adókkal és illetékekkel, valamint a fogyasztási adókkal és jövedékekkel kapcsolatos alapismeretei.

A pénzügytan és a pénzügyi jog alapfogalmai és a pénzügyi jog forrásai.

21. §. Vallás- és közoktatásügyi és nevelési igazgatási szakvizsga anyaga.

A) Általános közoktatásügyi igazgatás.

1. A magyar egyházpolitika és kultúrpolitika története.
2. A mai magyar vallási és kulturális statisztika főbb adatai. Tudományos szaklapok ismerete.
3. A vallás- és közoktatásügyi minisztérium szervezete és alárendelt hatóságai (a közoktatásügyi igazgatásról szóló 1955 : VI. t.-c.).
4. A vallás- és közoktatásügyi minisztérium költségvetése. Szerkezete, főbb tételei, megoszlása és fedezete.
5. A nem állami nyugdíjintézmények.

B) Vallásügyi igazgatás.

1. A vallás szabad gyakorlata. Vallásváltoztatás. A gyermekek vallása és vallásos nevelése. (1848 : XX., 1868 : LIII., 1894 : XXXII., 1895 : XLIII., 1921 : XXXIII. [58. §.] t.-c.; 56/1896. Eln. VKM., 1674. és 1675/1895. Eln. VKM.).
2. A kegyuraságok és véduraságok. (1848 : III. [7. §.], 1920 : I. [15. §.] t.-c.).
3. A bevett és elismert egyházak, illetőleg vallásfelekezetek, azok jogállása és szervezete, állami támogatása, s az azokkal kapcsolatos közigazgatási ügyek. (110—05/176—1929. VKM., 1790/91 : XXVI. t.-c., Approbata Constitutiones Pars I. Art II., 1935. október 31-i legf. elhat., 1497/1896. Eln. VKM., 34.093/1926. VKM., 1790/91 : XXVII., 1868 : IX. t.-c., 1779. júl. 16., 1782. ápr. 4. és 1912. júl. 11. legf. elhat.; 1867 : XVII., 1895 : XLII. t.-c., 1869. júl. 14. legf. elhat., 26.915/1871. VKM., 102.284/1905. VKM., 1924/1885. VKM., 1888/1888. Eln. VKM.; 1916 : XVII. t.-c.; 77.092/1905. VKM.)

4. Az egyházi köztartozások. (1895 : XLIII. [9. §.], 1927. V. [71. §.] t.-c., 7000/1923. P. M. [1. §.], 35.506/1926. VKM., 600/1927. P. M., 51.283/1924. VKM., 3117/1933. VKM.)

5. A magyar kath. vallás- és tanulmányi alap. (1880. máj. 21. és 1909. szept. 24-i legf. elhat.)

C) Közművelődési igazgatás.

1. A képzőművészet, iparművészet, filmművészet, zeneművészet és színművészet közigazgatási ügyei. (52.800/1923. VKM., 070—161/1930. VKM., 070—162/1930. VKM., 1922 : XIII. t.-c., 9899/1926. M. E.)

2. A művészeti tanintézetek, a művészeti szakoktatás ügyei. (1930. nov. 11. és 1924. febr. 14. legf. elhat., 47.187/1922. VKM., 73.734/1921. VKM., 96.000/1921. VKM., 310—05/9—1929. VKM., 95.000/1921. VKM., 37.552/1927. VKM., 320—0/58/1929. VKM., 320—0/11/1930. VKM., 76.666/1933. VKM., 77.771/1934. VKM., 87.018/1913. VKM.)

3. Az állami színházak. A vidéki színeszet. A színeszet állami támogatása. (1836 : XLI., 1840 : XLIV. t.-c., 7326/1929. VKM., 214.845/1923. B. M., 108.805/1901. B. M., 49.167/1930. B. M.)

4. Az irodalompartolás közigazgatási ügyei. Országos Irodalmi és Művészeti Tanács. Külföldi irodalmi kapcsolatok. (1921 : LIV., 1931 : XXIV., 1934 : IX. t.-c., 161.024/1922. VKM., 79.000/1923. VKM.)

5. A közgyűjtemények és a Magyar Nemzeti Múzeum és Tanácsának közigazgatási ügyei (múzeumok, levéltárak, műemlékek), (1934 : VIII., 1881 : XXXIX., 1907 : XII. és XIII., 1929 : XI., 1725 : XLV., 1871 : XI. t.-c., 166.714/1922. VKM., 52.800/1923. VKM.)

6. Az iskolán kívüli népművelés szervezete, anyaga és előadási módja. (882—4/399/1930. VKM., 882—4—1600/1930. VKM., 63.100/1932. VKM., 76.900/1933. VKM., 199.900/1934. B. M., 123.500. és 132.243/1922. VKM., 93.000/1922. VKM., 17.000/1925. VKM., 78.600/1934. VKM., 882—4—1600/1930. VKM., 76.800/1933. VKM.)

7. Az ifjúsági és közművelődési egyesületek, a népkönyvtárak. (79.000/1923. VKM., 28.919/1926. VKM., 23.356/1926. VKM., 34.614/1927. VKM., 76.300/1934. VKM., 77.300/1933. VKM.)

8. A testnevelés szervezete. Országos Testnevelési Tanács, Iskolai testnevelés (KISOK, cserkészlet, főiskolai). Társadalmi sport (egyesület, szövetség) szervezete. Iskolán és egyesületen kívüli (levente) testnevelés. Testnevelési Főiskola. Sportok nyilvános oktatása. (1921 : LIII., 1924 : III., 1925 : III. t.-c., 9000/1924. VKM.,

69.000/1927. VKM., 53.000/1925. VKM., 1110—0—1/1930. és 1110—05—6/1931. VKM., 1114—0—1/1931. VKM., 81.300/1935. VKM.)

D) *Közoktatásügyi igazgatás.*

1. A magyar tudományegyetemek szervezete, tanulmányi és vizsgálati rendje, különös tekintettel a minősítési törvényre. (1790—91 : XXVI., 1848 : XIX., 1872 : XIX., 1883 : I., 1912 : XXXVI., 1920 : XXV., 1921 : XXV., 1928 : XIV., 1929 : XXX., 1935 : XVI., 1934 : X t.-c., 28.458/1891. VKM., 28.291/1883. VKM., 128.000/1911. VKM., 122.329/1922. VKM., 55.129/1892. VKM., 112.745/1914. VKM., 80.160/1922. VKM., 45.520/1892. VKM., 16.065/1928. VKM., 105.120/1914. VKM., 63.000/1927. VKM., 175/1920. M. E., 75.000/1928. VKM., 410—0—40/1930. VKM.)

2. A Középiszkolai Tanárképzőintézetek szervezete és vizsgálati szabályzata. Tanárjelöltek gyakorlati képzése. A polgári iskolai és felsőkereskedelmi iskolai tanárok képzése. (1924 : XXVII. t.-c., 79.000/1925. VKM., 89.700/1927. VKM., 525—5—18/1929. VKM., 612—0—2/1930. VKM., 149.837/1911. VKM., 58.054/1925. VKM., 23.573/1924. VKM., 48.818/1928. VKM., 67.669/1924. VKM.)

3. A tudományos kutatóintézetek. A külföldi magyar intézetek. A bel- és külföldi ösztöndíjak, külföldi állami csereösztöndíjak. Országos Ösztöndíjtanács. (1927 : XIII., és XIV. t.-c. 91.000/1928. VKM., 470—53—9/1930. VKM., 51.665/1928. VKM., 470—0—1/1929. VKM.)

4. A fiúközépiszkolák. A magyar középiszkolai oktatás újabb fejlődése. Az 1934. évi középiszkolai reform alapelvei. A középiszkolák jellege és az államhoz való viszonya. A középiszkolák igazgatása. A középiszkola nyilvánossági joga s állami támogatása. A középiszkolák tantervei. Az iskolai rendtartás (szülői értekezletek). Iskolai egészségügy. A tanulók ellátása és segélyezése. (1924 : XI. és 1934 : XI. t.-c., 400/1926. Eln. VKM., 58.804/1926. VKM., 70.640/1927. VKM., 23.618/1926. VKM., 52.155/1926. VKM.). 1892. évi utasítás a tankerületi főigazgatók részére, 1897. évi utasítás a középiszkolai igazgatók számára (540—05—446/1929. VKM., 13.618/1926. VKM., 52.155/1926. VKM., 28.601/1933. VKM., 77.690/1934. VKM., 540—0—6/1929. VKM., 5222/1923. Eln. VKM., 52.403/1926. VKM., 9000/1927. M. E., 62.700/1920., 39.365/1922. VKM., 540—05—22/1931. VKM., 540—05—84/1931. VKM.)

5. A leányközépiszkolák. A magyar leánynevelés fejlődése. Az 1926. évi leányközépiszkolai reform alapelvei. A leányközépiszko-

lák tanterve (1926 : XXIV. t.-c., 1889/1927. Eln. VKM., 540—05/172—1930. VKM.)

6. A polgáriiskolák feladata, fejlődésük, tanáraik. A polgári fiú- és leányiskolák tanterve és felügyelete. A polgáriiskolák létesítése és fenntartása. (1927 : XII. t.-c. 640—0—37/1930. VKM., 640—0—20/1931. VKM., 640—0—23/1931. VKM., 106.000/1923. VKM., 45.483/1908. VKM., 4000/1914. VKM., 69.526/1927. VKM., 45.501/1928. VKM., 70.222/1928. VKM., 1434/1927. Eln. VKM., 27.398/1928. VKM.).

7. Az elemi népiskolák. A népiskolai törvények és rendeletek. Az iskolafenntartók. (Állami, községi, érdekeltségi, hitfelekezeti és magán iskolák.) Az iskolafenntartás feltételei. Az elemi népiskola szervezete és tanterve. (Mindennapi iskola, továbbképző iskola.) A népiskolák tanítói, igazgatása, felügyelete (1868 : XXXVIII., 1875 : XXXII., 1876 : VI., 1876 : XXVIII., 1879 : XVIII., 1886 : XXI., 1891 : XLIII., 1907 : XXVI., 1907 : XXVII., 1908 : XLVI., 1913 : XV., 1913 : XVI., 1918 : VIII. néptörvény, 1921 : XXX., 1922 : VI., 1926 : VII., 1927 : V., 1928 : II., 1930 : VII. és XLVII. t.-c., 44.246/1902. VKM., 130.700/1922. VKM., 70.777/1905. VKM., 35.055/1901. VKM., 16.347/1928. VKM., 69.870/1933. VKM., 865—1—70/1931. VKM., 34.246/1902. VKM., 144.843/1923. VKM., 24.000/1926. VKM., 865—1—153/1931. VKM., 865—1—115/1931. VKM., 886—1—70/1931. VKM., 64.050/1933. VKM.)

8. A kereskedelmi szakoktatás. Felsőkereskedelmi iskolák szervezete és tanításterve. Kereskedő tanonciskolák szervezete és tanításterve. Kereskedelmi szaktanfolyamok, gyorsíró-, szépíró- és gépíróiskolák. A kereskedelmi oktatásügy szolgálatában álló egyesületek és testületek. (1922 : XII. t.-c., 44.001/1895. VKM., 68.000/1928. VKM., 67.500/1928. VKM., 44.000/1934. VKM., 622—05—8/1930. VKM., 41.000/1932. VKM., 662—05—3/1931. VKM., 67.400/1920. VKM., 60.000/1928. VKM., 1900. aug. 9-i legf. elhat.).

9. Az ipari szakoktatás mai szervezete. Az iparostanonciskolák tanításterve. Kézművesiskolák, ipari szakiskolák, felsőipariskolák, női ipariskolák. Ipari továbbképző tanfolyamok. 1922 : XII. t.-c., (99.839/1927. VKM., 50.000/1932. VKM., 60.000/1924. VKM., 60.000/1928. VKM., 1900 aug. 9-i legf. elhat.).

10. A mezőgazdasági szakoktatás célja és annak a gazdálkodással foglalkozó, valamint az állam szempontjából való fontossága. Középfokú mezőgazdasági iskola és tanterve. A gazdasági akadémiák, tanulmányi és vizsgálati rendjük. A mezőgazdasági kísérletügyi intézmények. (1913 : XLI. t.-c., 630—05—65/1930. VKM., 39.582/1933. VKM., 66.569/1902. VKM., 72.445/1906. F. M.).

11. A gyógypedagógiai intézetek célja, szervezete (a megelőzés és a bajok enyhítése). (700—5/1930. VKM., 27.205/1933. VKM., 35.609/1925. VKM., 200.234/1922. VKM., 42.563/1928. VKM., 14.601/1928. VKM., 52.636/1905. VKM.)

12. A kiseddóvó intézetek. A kiseddóvási törvény és a kiseddóvásügy mai szervezete. A kiseddóvó intézetek mai munkaköre. A kiseddóvó intézeti hatóság. (1891 : XI., 1913 : XXXIX., 1913 : XL., 1922 : VI., 1928 : II., 1930 : XLVII. t.-c., 44.000/1892. VKM., 69.030/1934. VKM.)

13. A népiskolai tanítók és tanítónők képzése, a tanító-(nő)képző intézetek feladata és tanulmányi rendje. A tanítók képe-sítése. (81.986/1925. VKM., 62.506/1926. VKM., 840—05—477/1929. VKM., 40.000/1934. VKM., 39.248/1934. VKM., 42.500/1925. VKM., 32.891/1925. VKM., 840—05—360/1929. VKM., 57.873/1932. VKM., 74.199/1924. VKM., 39.500/1934. VKM.)

14. A kiseddóvónőképzés. A kiseddóvónőképzők tanulmányi és vizsgálati rendje. (29.972/1892. VKM., 78.066/1926. VKM., 850—05—6/1930. VKM., 39.724/1932. VKM., 23.000/1928. VKM.)

E) Közalapítványi igazgatás.

(Alapítványi jog és igazgatás.)

A jogi személy fogalma és fajai; az alapítvány fogalma, ke-ltekezése, érvényességi kellékei; különbség az alapítvány, az alap és a meghagyásos juttatás között; az alapítványi jog és ré-szei (alapítv. magánjog, közjog és közigazgatási jog); alapítv. fő-felügyeleti jog; kegyes alapítványok; világi és egyházi alapít-ványok; alapítványi törzskönyv; alapítólevél, lényeges tartalma; aktorátus alapítványi ügyekben, közalapítványi ügyigazgatóság; alapítványok kezelésének ellenőrzése a legfőbb állami számvevő-szék részéről; a kezelésben a pénzügyi tárca részvétele; az egy-házak jogállása az alapítványok tekintetében; nevezetesebb ala-pítványok (kath. vallás- és tanulmányi alapot ellenőrző bizott-ság; egyetemi alap; Theresianumi alap; Nemzeti Színházi alapít-vány; Nemzeti Közművelődési alapítvány stb.)

1. Az alapítványok létesítése, felügyelete és ellenőrzése. 1715 : LXXIV. t.-c. 1. §. — 1723 : LXX. t.-c. — 1751 : XXI. t.-c. — 1790 : XXIII. t.-c. — 1790 : XXIV. t.-c. 10. §. — A vallás- és közoktatás-

ügyi magyar királyi miniszter által 1867. évi szeptember hó 27-én 10.165. szám alatt kiadott szolgálati utasítás a magyarországi vallás-, tanulmányi és közalapítványi kir. ügyigazgatóság, valamint az alárendelt ügyvédek és kezelőhivatalok számára. 1. §., 11. §. — 1868 : LIV. t.-c. 84. §. — 1881 : LX. t.-c. 25. §., 64. §., 65. §., 227. §. — 1886 : XXII. t.-c. 147. §. — 1894 : XVI. t.-c. 2. §., 34. §. — 1895 : XLIII. t.-c. 20. §. — 35.000/1902. B. M. sz. rendelet. 35. §. — 1911 : I. t.-c. 23. §., 24. §., 25. §., 26. §., 27. §. — Illetéki díj-jegyzék 85. tételének 1. pontja — 1920 : XXXIV. t.-c. 6. §., 118. §., 119. §., 120. §., 122. §. — 1920 : XXXVI. t.-c. 88. §. — 1921 : XXXIII. t.-c. — A m. kir. minisztérium 1921. évi 9871. M. E. számú rendelete az alapítványi törzsvagyon biztosításáról. 1. §., 2. §. — A. m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter 1925. évi 100.903. VKM. számú rendelete az alapítványok feletti kormányhatósági főfelügyeleti jogkörgyakorlásának korlátozása tárgyában. — 1924 : VII. t.-c. 9. §. — A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszternek 1924. évi 10.271—X. számú rendelete a főfelügyeleti jogkörbe tartozó alapítványok alapítóleveleinek kellékei tárgyában. — A m. kir. pénzügyminiszternek 1924. évi 5380/P. M. számú utasítása az állami és állami igazgatás alatt álló alapok és alapítványok vagyonának pénztári kezelése tárgyában. 4. §., 5. §., 14. §., 15. §., 16. §., 29. §., 30. §. — A m. kir. belügyminiszter 1925. évi 91.098. sz. körrendelete az alapítványok érintetlen fenntartásáról. — A m. kir. minisztérium 1926. évi 11.500. M. E. számú rendelete a pengőértékben való kötelező számításról. — 1927 : IV. t.-c. 6. §. — 1928 : XLI. t.-c. 6. §. — 5580/1928. M. E. rendelet. 38. §. — 11.000/1928. I. M. sz. rendelet. 19. §., 22. §. — 745—0—7/1931. VKM. — 1513/1933. VKM. — 1934 : XI. t.-c. 8. §., 10. §. — 78.524/1934. VKM. — Az alapítványok törzsvagyonára vonatkozó rendelkezések pontos megtartása tárgyában a belügyminiszternek 1934. évi 6290/1934. B. M. eln. számú körrendelete. — „Magyarország magánjogi törvénykönyv“ javaslata. Alapítvány 82—106. §. — Meghagyással kapcsolatos ajándékozás. 1457—1459. §.

2. A vallás- és közoktatásügyi minisztérium kezelésében lévő közérdekű alapítványok igazgatási és kezelési ügyei. (1895 : XLIII. [20. §.], 1921 : XXXIII. [249. §.] t.-c., m. kir. Kúria 5856/1909. sz. döntvénye.)

5. A közalapítványi kir. ügyigazgatóság szervezete és jogköre. (10.165/1867. VKM.)

22. §. A közgazdasági és közlekedésügyi igazgatási szakvizsga anyaga.

I. Földművelésügyi igazgatás és mezőgazdasági politika.

A) Földművelésügyi igazgatás.

1. A mezőgazdasági termelés.

a) *Mezőgazdasági termelés általánosságban.* Termőterületek megoszlása művelési ágak és birtokkategóriák szerint. Terméseredmények megállapítása. Vetőmagszükséglet, belföldi fogyasztási szükséglet és export felesleg egymáshoz való aránya.

b) *Szántóföldi termelés.* Kalászosok, kapások, hüvelyesfélék, ipari növények, cukorrépa, dohány, gyógynövények, szántóföldi takarmány és egyéb szántóföldi termelvények termelésének országos irányítása. Vetőmagellátás, vetőmagtisztítás szerepe a termelés irányításában. Terméshozam fokozás, minőségi színvonal emelés, termelés egységesítés jelentősége. Fentebbiekkel kapcsolatosan az állami igazgatás feladatai. Termelési körzetek. A növénynevelés, mint állami feladat. Vetőmag-elismerési tevékenység.

Növénytermelési hivatal. Növénynevelő telepek. Burgonyatermelési telep, stb.

Szerződéses termelés, — bértermeltetés. — Termelési szerződési módok: érdekképviselői megállapodások, — szabad társulások rendszer, — kényszer társítás. — A termelési szerződéseknek a közigazgatás szerepe.

A talaj táperezének fenntartása körüli állami feladatok: okoszerű trágyakezelés, — mintatrágyatelepek, — műtrágyaellátás irányítása. Helyes talajművelés előmozdítását szolgáló állami feladatok. Mezőgazdasági géptechnika szerepe. Mezőgazdaságban űzött iparok és azok jelentősége. Mezőgazdasági szesztermelés. — Termelés és értékesítés rendje az 1921 : XLI. t.-c. alapján. Mezőgazdaságban űzött különböző egyéb ipari feldolgozó tevékenységfélék közgazdasági jelentősége. (Olajpréselés, őrlés, darálás, keményítőgyártás.) Mezőgazdasági üzemtan, — számtartás jelentősége. Üzemi intézet feladata.

c) *Szőlő- és bortermelés.* A szőlőművelés és bortermelés nemzetgazdasági jelentősége, fejlődése és jelenlegi helyzete. Az ország szőlőterületeinek megoszlása, az ország szőlő és bortermése. A szőlészeti és borászati közigazgatás szervezete. A szőlőgazdálkodásról és hegyközségekről szóló 1929 : XVII. t.-c. alapvető rendelkezései. A bor előállításának, kezelésének és forgalmának szabá-

lyozása, valamint a borhamisítás tilalmazására vonatkozó jogszabályok alapvető rendelkezései. A szőlőkre vonatkozó adókedvezmények. A borforgalom szabályozása. Termelői kimérések. Borfogyasztási adó s értékesítés szervezete. (1882 : XV., 1885 : VII., 1889 : XLI, 1925 : XLIII., 1924 : IX., 1929 : X., 1929 : XVII. t.-c.)

d) *Kert- és gyümölcsgazdaság.* A kertészeti termelés (gyümölcsstermesztés, zöldségtermesztés és dísznövénytermesztés) nemzetgazdasági jelentősége, fejlődése és jelenlegi helyzete. Az egységes típusú gyümölcsstermesztés jelentősége és az idevonatkozó irányító tevékenység, és pedig: a tömegfásítási akció, gyümölcsstelepítési kölcsönakció, gyümölcsfaápolási és védekezési tanfolyamok. Az új gyümölcsstelepítésekre vonatkozó adókedvezmények. Az Országos Pomologiai Bizottság szervezete. A kertészeti közigazgatás szervezete.

e) *Rét- és legelőgazdaság, illetőleg zöldmezőgazdálkodás.* Nemzetgazdasági jelentősége, fejlődése, jelenlegi helyzete. Legeltetési társulatok alakítása, társulati vagyon, a társulati ingatlanok telekkönyvezése, a tagok jogai és kötelezettségei, a társulat szervezete, működése, közgyűlési határozatok és jogorvoslatok, a felügyeleti jog gyakorlása, községi közlegelők. Legelőjavítási akció s annak eszközei. (Alsó- és felsőfokú tanfolyamok, — segély és kölcsön engedélyezése, kísérletek, kedvezményes fűmagkiosztás, kutak létesítése, gyomirtás, fásítás, szakaszos legeltetés, stb.). A zöldmezőmozgalom ismertetése. (1894 : XII., 1913 : X. t.-c.)

2. Erdőgazdaság.

Az erdei gazdálkodás alapelvei, az erdők közgazdasági jelentősége, az állami beavatkozás okai, az erdőterületek megoszlása, erdészeti igazgatás. Az anyag részleteinek főbb pontjai:

a) Az erdészeti igazgatás erdőrendészeti természetű feladatai. (Erdőfenntartás és erdei tervgazdaság; az erdők törzskönyve, az erdőgazdaság szabályozása, törvényes rendelkezések az erdőfenntartás szolgálatában. Az erdők állami kezelése; az állami kezelésre kötelezett erdők, az állami kezelés költségei, az állami kezelésben levő erdők őrzése. Az elemi és természeti csapások elleni védekezés. A közérdekű erdőtelepítések: kopárfásítások, stb.).

b) Az erdészeti közigazgatás egyéb feladatai. (Országos Erdei Alap. Az erdei termékek szállítása; szárazföldön való átszállítás, úsztatás és tutajozás. Az erdőgazdasági hitel. Az erdőbirtokossági társulatok; az erdőbirtokossági társulatok szervezete, gazdasági ügyeinek intézése, működésének hatósági ellenőrzése,

erdei legeltetési társulatok. Gazdaságpolitikai feladatok. Az állami erdők kezelése.)

c) A büntetőjog körébe tartozó erdészeti kérdések. (Erdőrendészeti áthágások: anyagi jogszabályok, eljárás. Az erdőrendészeti és erdei kihágások; erdőrendészeti kihágások, erdei kihágások, a rendőri büntető szabályzattól eltérő és azt kiegészítő rendelkezések.)

d) Az erdészeti igazgatás szervezete és működése. (Az erdészeti igazgatás szervezésének alapelvei. Az erdőrendészeti hatóságok. Az erdészeti igazgatásban közreműködő egyéb közigazgatási szervek és társadalmi szervek.) (1935 : IV. t.-c.)

5. Állattenyésztés.

Az állattenyésztés közgazdasági jelentősége; helyzete; az idevonatkozó jogszabályok.

A lótenyésztés fejlődése. A ló közgazdasági jelentősége. A lótenyésztés igazgatásának szervezete. Az apaállatok vizsgálatáról szóló 1927 : XXV. t.-c. A köztenyésztésre szánt ménnek kötelező vizsgálatáról szóló 84.100/1928. IV/B. és a köztenyésztésre nem szánt ménnek kötelező elővezetéséről és vizsgálatáról szóló 103.900/V.—1929. számú F. M. rendelet. Az 1894 : XXIX. t.-c. és a Totalisateur-alap. A versenyügy a lótenyésztés és a lótenyésztési igazgatás szempontjából.

Szarvasmarha-, sertés- és juhtenyésztés állása és jelentősége. Tejgazdaság szerepe, állami beavatkozás. (1894 : XII., 1908 : XLIII., 1927 : XXV. t.-c.)

Baromfitenyésztés. Kisebb állattenyésztési ágak (házinyúl, selyem, méhészet, stb.). (1885 : XXV. t.-c.)

Haltenyésztés és halászat. A halászat nemzetgazdasági jelentősége és a reá vonatkozó különleges jogi szabályozások. (1888 : XIX., 1925 : XLIII. t.-c.)

Állattenyésztő egyesületek. Budapesti Országos Tenyész- és Haszonállatvásár (állatkiállítások és díjazások). Állatbiztosítás. Takarmányozás, stb.

Vadászat jelentősége és a vadászatra vonatkozó rendelkezések. (1885 : XX., 1925 : XXIV. t.-c.)

4. Állategészségügy.

Az állategészségügyi igazgatás szervezete. Az állati betegségek behurcolásának megakadályozása (nemzetközi állategészségügyi megállapodások). A betegségek fellépésének megelőzése (állategészségügyi közintézmények). A betegségek elfojtása. Az el-

fojtó rendszabályok költségei (állami kártalanítás). Büntető rendelkezések. (1900 : XVII., 1928 : XIX. t.-c.)

5. Mezei rendészet.

A mezőgazdaságról és mezőrendőrségről szóló törvény és rendelet és a végrehajtásukra hivatott szervek. (1894 : XII., 1907 : XXXI. t.-c.)

6. Kísérletügy és szakoktatás.

a) A mezőgazdasági kísérletügy fejlődésének főbb irányelvei. A mezőgazdasági kísérletügy nemzetgazdasági jelentősége. A mezőgazdasági kísérletügy jelenlegi tagozódása a mezőgazdaság különböző szakterületei szerint, — így a mezőgazdasági termelés szolgálatában álló intézmények (talajvizsgálat, műtrágyázás, növénytermelés és a növénynevelés kérdéseivel, gabona és liszt minőségi vizsgálatokkal foglalkozó intézetek), a növényvédelem szolgálatában álló intézetek, a mezőgazdasági termények, termékek és cikkek feldolgozásának, minősítésének és forgalmuk ellenőrzésének szolgálatában álló intézmények, stb. A mezőgazdasági kísérletügyi igazgatás szervezete. A mezőgazdasági tudományos és kísérletügyi intézmények és feladatkörük. A mezőgazdasági termények, termékek és cikkek hamisításának tilalmazásáról szóló 1895 : XLVI. t.-c. és a végrehajtása tárgyában kiadott rendeletek. Mezőgazdasági termények, termékek és cikkek előállításának és forgalmának szabályozásáról kiadott rendeletek. Az 1895 : XLVI. t.-c. végrehajtásával kapcsolatos ellenőrzés foganatosításáról kiadott rendeletek. A mezőgazdasági kísérletügyi tanács, az állandó központi talajjavító bizottság, az állandó felülbíró tanács szervezete és feladatköre. (1895 : XLVI. t.-c.)

b) Mezőgazdasági szakoktatás jelentősége, szerepe és szervezetének ismertetése; gazdasági akadémiák, a középfokú gazdasági tanintézet, a mezőgazdasági szakiskolák és a téli gazdasági iskolák, a Vitézi Rend örkényi gazdaképző iskolája, a magyaróvári felső tejgazdasági és tejipari szaktanfolyam, a csermajori mezőgazdasági tejipari szakiskola, a tejipari képesítés megszerzésének feltételei, a kecskeméti gazdasági szaktanítónőképző intézet és a putnoki gazdasági felső leánynevelő intézet, a háztartási tanfolyamok, az időszakos tanfolyamok, a gazdasági szaktanácsadás, a berettyóújfalui m. kir. gazdatanácsadó állomás, gazdasági népkönyvtárak, rádiós gazdasági előadások, iskolán kívüli (népies) gazdasági oktatás, magánosok által fenntartott gazdasági szakoktatási intézmények, különleges célú (erdészeti, kertészeti, méhészeti stb.) gazdasági szakoktatási intézmények. Országos Gazdasági Szakoktatási Tanács.

7. *Értékesítés és gazdaságpolitika.*

A mezőgazdasági termények és termékek értékesítése, az értékesítés körébe vágó állami feladatok, vámpolitika, tarifapolitika hatásai a mezőgazdaságra, szövetkezetek szerepe, fajtái, vásárügy, bel- és külföldi piac, márkázás, közraktárügy, kiállítások stb. szerepe az értékesítés terén. (1925 : X., 1931 : II. t.-c.)

8. *Vízügy.*

A vízügy közgazdasági jelentősége, az ország vízhálózatának ismertetése. Vízrendező és vízhasználati társulatok, árvizek ellen való védekezés, az állami szabályozás alá nem eső folyók, közérdekű öntöző csatornák, a mezőgazdasági művelésre alkalmas területek lecsapolása, talajjavítás, szabadkikötők és vontató utak, hajómalmok, vízi beruházások, a Duna, Tisza, Dráva nemzetközi jellegével és a nemzetközi hajózással kapcsolatos kérdések, a Nemzetközi Dunabizottság, a szomszédos államokkal kapcsolatos határmenti közös víziügyek, a Nemzetközi Állandó Vízügyi Műszaki Bizottság, a Balatoni Intéző Bizottság, a mesterséges víziutak, hajócsatornák és kikötők, a víziutaknak a vasutakkal, közutakkal való kapcsolata, közutak, vasutak és hidak közigazgatási bejárása, vízrendezési, lecsapolási, alagesövezési, öntözési és vízvezetéki műszaki munkálatok, vízmosáskötési munkálatok ellenőrzése, ártézi kutak, öntözés stb. államigazgatási feladatai, a folyammérnöki és kultúrmérnöki szolgálat szervezete, jelentősége, a vízmesteri szolgálat és a vízmesterképzés, a Vízrajzi Intézet, a vízügyi igazgatás körébe vágó jogszabályok összefoglaló ismertetése. (1884 : XIV., 1885 : XXIII., 1900 : XXX., 1913 : XVIII., 1923 : XLI. t.-c.)

9. *Birtokpolitika.*

Birtokmegoszlás, az állami birtokpolitikai tevékenység, telepítés, stb. nemzetpolitikai jelentősége. A tagosítás, haszonbérleti jog, a haszonbérletek hatósági tudomásvétele, a megmaradt telep községek és jószágok igazgatása, a földhöz juttatottak gondozása, parcellázások, ingatlanforgalom hatósági ellenőrzése, gadaadósságrendezés, a Gazdasági Műszaki Hivatal, a Magyar Földhitelintézetek Országos Szövetsége, FAKSz, földbérlő szövetkezetek feladata, a földbirtokpolitikai törvények és a vonatkozó rendeletek. (1894 : V., 1908 : VII., 1908 : XXXIX., 1911 : XV., 1920 : XXXVI., 1924 : VII., 1927 : XIX., 1928 : XLI., 1931 : XXXV., 1932 : V., t.-c.)

10. *Mezőgazdasági munkaügy és szociálpolitika.*

A mezőgazdasági szociálpolitika jelentősége és az idevonat-

kozó állami feladatok. A gazdasági munkák rendjének és zavartalanságának biztosítása, munkásvédelem, munkaközvetítés, gazdasági munkásbiztosítás, gazdasági cselédek és munkások kitüntetése, népházak, a nemzetközi munkaügyi szervek, az egyezmények és ajánlások; a mezőgazdasági munkaügyre vonatkozó törvények és rendeletek. (1898 : II., 1899 : XLI., 1899 : XLII., 1900 : XVI., 1900 : XXVIII., 1900 : XXIX., 1902 : XIV., 1907 : XLV., 1907 : XLVI., 1912 : VIII., 1913 : XX., 1922 : II., 1923 : XI., 1923 : XXIV., 1923 : XXV., 1927 : II., 2. §. 1. pont, 1933 : V., 1935 : II., 75.000/1926. F. M. 76.000/1926. F. M., 77.000/1926. F. M.) A birtokos és a gazdasízt jogviszonya. (1900: XXVII. t.-c.)

11. *A mezőgazdasági hírszolgálat.*

Jelentősége, működése, bel- és külföldi adatgyűjtés, feldolgozás, a vonatkozó szabályok.

12. *A gazdasági felügyelői szolgálat.*

Jelentősége, célja, szervezete és a vonatkozó jogszabályok. (1921: XLII. t.-c.)

13. *A földművelésügyi minisztérium központi igazgatása és szervei.*

Kormányzati, igazgatási, hatósági feladatai, működésének rendje, a számvitel és kezelés. (1889 : XVIII. t.-c.)

14. *Állami mezőgazdasági és erdőgazdasági birtokok.*

Kezelésük és felügyeletük, Jogsabályok.

15. *Mezőgazdasági érdekképviselet.*

Jelentősége, a törvényes és a magántársuláson alapuló érdekképviseleti szervek. (1920 : XVIII. t.-c.)

B) *Mezőgazdasági politika.*

A föld szerepe a gazdasági életben, — a földművelés és gazdálkodás rendszerei; — a földjáradék, — a földtulajdon, — a költött birtok, — a mezőgazdasági üzemek fajtái, — a mezőgazdasági termelés rendszerei, — az állam szerepe a termelés terén, — a mezőgazdasági védvámok, — értékesítési rendszerek (autarkriák stb.), — a tőzsdék szerepe, — a világ termelési helyzetének alakulása, — a mezőgazdasági termeléssel és értékesítéssel kapcsolatos nemzetközi tevékenység (szervek stb.), — agrárállamok, — ipari államok, — export és import nemzetgazdasági szerepe, — a természet, a munka és a tőke szerepe a mezőgazdaságban, — a mezőgazdasági iparosodás, — a mezőgazdaság szerepe az ipari nyersanyagtermelésben, — mezőgazdaság és az ipar viszonya, —

az agrárrolló, — az agrárválságok, — Magyarország világgazdasági helyzete, — Magyarország földrajzi helyzete és éghajlata, — a hazai birtokmegoszlási viszonyok, — a mezőgazdasági lakosság megoszlása és számának viszonya az ország lakosságának megoszlásához, — a hazai mezőgazdasági termelés helyzete és szerepe, — a nemzeti jövedelem megoszlása a mezőgazdaság és egyéb termelési ágak között, — a hitelpolitika és a pénzgazdálkodás szerepe a termelésben, az ország közgazdasági struktúrája és ebben a mezőgazdaság helyzete, a mezőgazdálkodás jövedelmezősége (melléktermékek, kisebb gazdasági ágak jelentősége), a mezőgazdaságra, illetőleg annak eredményességére befolyással bíró egyéb tényezők.

II. Az ipari, kereskedelmi, munkaiügyi és közlekedésügyi rész.

I. Ipari és kereskedelmi igazgatás.

A) Ipari igazgatás.

1. Az iparüzés általános feltételei.
2. Az iparüzés különös feltételei a képzéshez kötött iparoknál.
3. Az iparüzés különös feltételei az engedélyhez kötött iparoknál.
4. Az iparigazolvány és iparendély kiállítása, ipardíj, ipari nyilvántartás.
5. Az ipar gyakorlása.
6. Az iparüzési jog elvonása és megszüntése.
(Az 1—6. pontokban említett joganyagot az 1922 : XII. t.-c. 1—72. és a törvény — 78.000/1923. K. M. sz. — végrehajtási rendeletének 1—142. §§-ai tartalmazzák.)
7. *Az iparhatósági telepengedély és a telepengedélyezési eljárás* (1884 : XVII. t.-c. 25—33. §§. 42. §-ának (1) és (2) bekezdése).
8. *Az ipartelepekből származó ártalmak és veszélyek megszüntetése* (1884 : XVII. t.-c. 35—39. §§, a 150.000/1930. K. M. sz. rendelet).
9. *A hús- és kenyéreneműekre vonatkozóan tehető különleges rendelkezések* (1884 : XVII. t.-c. 53—57. §§.).
10. *A háziipar* (1884 : XVII. t.-c. 183. §. b) pont, a háziipar tekintetében kialakult joggyakorlat).
11. *A vándoripar* (71.103/1925. K. M. és 8629/1925. K. M. sz. rendeletek).

B) Kereskedelmi igazgatás.

1. *A megrendelésgyűjtés* (1930 : XXV. t.-c. és 27.483/1901. K. M. sz. rendelet).
2. *A tisztességtelen verseny* (1923 : V. t.-c., 6800/1934. I. M. sz. rendelet, 6900/1934. I. M. sz. rendelet, 1933 : XVII. t.-c., 135.000/1933. K. M. sz. rendelet).
3. *A részletügylet.* (1883 : XXXI. t.-c., 1889 : IX. t.-c. 5. §.).
4. *A tőzsdék, gabona-, termény- és egyéb árucarnokok, árverési csarnokok, aukciók* (1888 : XXII. t.-c., 22.079/1926. K. M. sz. rendelet).
5. *Mértékhitelítés és hordójelzés* (1907 : V. t.-c.).
6. *A csomagokban árult cikkek mennyiség tartalmának helyes megjelölése* (1895 : XXXIV. t.-c., 1907 : V. t.-c. 31. §-a).
7. *A kézi zálogkölcson üzlet* (1881 : XIV. t.-c., 1925 : XI. t.-c.).
8. *Az országos hetivásárok tartása, vásárok engedélyezése, áthelyezése, pótvásárok, vásári árusítás* (1884 : XVII. t.-c. 50. §-a, 1887 : XVIII. t.-c., 45.899/1892. K. M. sz. rendelet).
9. *A házalás* (1852. évi nyiltparancs alapján kifejlődött joggyakorlat. 1933 : VII. t.-c. 30. §. és 9300/1933. H. M. eln. sz. rendelet 260. és 261. §§.).
10. *A fizetésképtelenséggel kapcsolatos kérdések* (1916 : V. t.-c., 4610/1926. M. E. sz. s azt kiegészítő rendeletek).

C) Kartelközigazgatás.

(1931 : XX. t.-c., 5380/1931. M. E., 5381/1931. M. E., 5382/1931. M. E., 1200/1933. M. E., 6100/1933. M. E. 8. §., 151.000/1933. P. M. sz. rendeletek).

II. Munkaügyi és munkásvédelmi igazgatás.

1. *Tanviszony* (1922 : XII. t.-c. 73—111. §§. és 78.000/1933. K. M. sz. rendelet 143—195. §§., 1884 : XVII. t.-c. 64—65. §§.).
2. *A segédekre és gyárimunkásokra vonatkozó rendelkezések* (1884 : XVII. t.-c. 88—100., 102—114. §§., 115. §-ának (3.), (4.) és (5.) bekezdése, 116—121., 163—164. §§.).
3. *A kereskedősegédeknek, továbbá az ipari és a kereskedelmi vállalatok tisztviselőinek szolgálati viszonya* (1910/1920. M. E. sz. rendelet).
4. *A munkaügyi bírászkodás* (1920 : I. t.-c. 9. §., 9180/1920. M. E. sz. rendelet, 25.900/1925. I. M. sz. rendelet).
5. *Az ipari és gyári alkalmazottak baleset elleni védelme és az iparfelügyelet* (1893 : XXVIII. t.-c., 13469/1894. K. M. és 17001/1901. K. M. sz. rendeletek).

6. *A fehér vagy sárga foszforral való gyújtógyártás tilalma* (1911 : V. t.-c.).

7. *A vasárnapi és Szent István-napi munkaszünet* (1891 : XIII. t.-c. és 94537/1921. K. M. sz. rendelet).

8. *Az üzleti záróra* (1913 : XXXVI. t.-c. és 1921 : XXXVII. t.-c.).

9. *A sütőipari munkának szabályozása* (1923 : XV. t.-c., 1929 : V. t.-c., 59667/1924. K. M. és 82921/1929. K. M. sz. rendeletek).

10. *Az iparban, valamint némely más vállalatban foglalkoztatott gyermekek, fiatalok és nők védelme* (1928 : V. t.-c., 150.445/1930. K. M., 155.102/1931. K. M. és 152.040/1931. K. M. sz. rendeletek).

11. *Az éjjeli ipari munka korlátozása* (1923 : XVI. t.-c. 88488/1924. K. M. sz. rendelet).

12. *Az ipari munkaközvetítés* (1916 : XVI. t.-c., 1923 : IV. t.-c., 92815/1916. K. M. és 85237/1928. K. M. sz. rendeletek).

13. *A nemzetközi munkaügyi szervezet és a Magyarország által ratifikált főbb nemzetközi munkaügyi egyezmények* (1921 : XXXIII. t.-c. XIII. része, 1928 : XV., XXVI., XXVII., XXVIII., 1932 : XIX. t.-c.).

III. Közlekedésügyi igazgatás.

1. *A közutak igazgatása* (közutak, vámok, révek: 1890 : I. t.-c., 1920 : XXVII. t.-c. 3. §-a, 1923 : XXX. t.-c., 51.000/1921. K. M., 92.600/1925. K. M. sz. rendeletek, mezői közös dűlőutak; 1894 : XII. t.-c. 36—42. §§.).

2. *A vasútak igazgatása* (4973/1868. K. K. M. sz. rendelet, 6125/1907. M. E. sz. a. kiadott vasútüzleti rendtartás 95—103. §-ai, 4020/1928. M. E. sz. a. kiadott vasúti üzletszabályzat, 21.016/1930. K. M. sz. rendelet; 1914 : XVII. t.-c.).

3. *A közhasználatú gépjárművek igazgatása* (1930 : XVI. t.-c., 57.000/1931. K. M. sz. rendelet).

4. *A hajózás igazgatása* (*tengeri hajózás*: 8397/1921. M. E., 371/1922. M. E., 55.081/1922. K. M., 3590/1928. M. E. sz. rendeletek, 1929 : XXII. t.-c., 1931 : IV., V. és VI. t.-c., 1934 : IV. t.-c., 1934 : XIX. t.-c.; *belvízi hajózás*: 2362/1869. K. K. M., ezt módosítják 310/1928. M. E. és 320/1928. M. E. sz. rendeletek, 1885 : XXIII. t.-c. egyes rendelkezései, 662/1906. K. M. és ezt módosító 1000/1932. M. E. sz. rendeletek, 1922 : XIV. t.-c., 1340/1924. M. E. és 126.020/1935. B. M. számú rendeletek, 1923 : XIV. t.-c., 4730/1927. M. E. és ezt módosító 260/1931. M. E., 1770/1935. M. E. és 13.050/1935. M. E. sz. rendeletek, 1927 : IX. t.-c., 1928 : XXXIX. t.-c. és 4340/1935. M. E. sz. rendelet).

5. *A légi közlekedés igazgatása* (1922 : XVII. t.-c. 30. §-a, 10.270/1922. M. E., 1630/1924. M. E. és a 3400/1930. M. E. sz. rendeletek).

6. *A posta, távíró, távbeszélő és rádió igazgatása* (1850. évi postapatens, 1888 : XXXI., 1875 : LVI., 1925 : IX. törvénycikkek, a Távközlés nemzetközi egyezménye Madrid 1932.; a küldemények lefoglalására és visszatartására, valamint az adatszolgáltatásra nézve az 1896 : XXXIII., 1912 : XXXIII., 1920 : XV. és 1911 : I. törvénycikkek vonatkozó részei; a posta, a vasút és hajózás egymáshoz való viszonya tekintetében: 1880 : XXXI., 1888 : IV. és 1926 : XXIII. törvénycikkek; a légiforgalmi vállalatokra vonatkozóan 1922 : XVII. t.-c., a gépjárművekhez való viszonyt illetően az 57.000/1931. K. M. sz. rendelet; a postajövedéki kihágásokra vonatkozóan az 1921 : XXXIV. t.-c.; a bélyegek védelmére és a tiltott postai szállítás büntetésére vonatkozóan az 1932 : XXI. t.-c.; a rádióra vonatkozóan pedig a 9557/1927. K. M. sz. rendelet.).

IV. Ipari, kereskedelmi és közlekedésügyi politika.

1. *Kereskedelmi és iparkamarák* (1868 : VI. t.-c.).
2. *Az ipartestületek és azoknak országos központja* (1932 : VIII. t.-c., 163.400/1932. K. M. sz. rendelet).
3. *Az ipari társulatok és kereskedőtársulatok* (1884 : XVIII. t.-c. 149—154. §-ai).
4. *Iparfejlesztés, az országos ipartanács, közszállítások* (1931 : XXI. t.-c., Közszállítási Szabályzat).
5. *Gyáripari, háziipari és kisipari termelési statisztika.*
6. *Az ipari kiállítások* (1933 : XXI. t.-c., 14.000/1934. K. M. sz. rendelet).
7. *A villamos energia fejlesztése, vezetése és szolgáltatása* (1931 : XVI. t.-c.).
8. *A m. kir. technológiai és anyagvizsgáló intézet szervezete.*

V. Magánjog és hiteljog.

1. *A közgazdasági és közlekedésügyi igazgatással kapcsolatos általános magánjogi jogszabályok gyakorlati vonatkozásban.*
2. *Kereskedelmi jog.* A kereskedelmi jog fogalma. Jogforrások. Kereskedők. A kereskedelmi üzlet és telep. A cég. A cégbitorlás. Kereskedelmi cégjegyzékek. Kereskedelmi könyvek. A cégvezetők és a kereskedelmi meghatalmazottak. Segédszemélyzet. Kereskedelmi társaságok. Közkereseti, betéti, részvénytársaság, korlátolt felelősségű társaság, szövetkezet, csendes társaság.

Kereskedelmi ügyletek. A kereskedelmi ügyletek meghatározása, megkötése, teljesítése. A vétel. A vétel különös nemei. Bizományi, szállítmányozási fuvarozási ügylet. Eltérő intézkedések a vas-pályák fuvarozási ügyleteit illetőleg. Közraktári ügylet. Biztosítási ügylet. Kár-, élet-, viszontbiztosítás. Kiadói, alkuszi ügylet.

5. *Az értékpapírokra vonatkozó szabályok.* Az értékpapír fogalma és fajtái. A váltójog forrásai és a váltójog nemzetközi egyesítése. A váltóokirat, a szereplő személyek, a váltófajták és a váltó alapjául szolgáló ügylet. Idegen váltó. Fogalma és kellékei. Az idegen váltó fajtái. A váltóvisszaélések: hamis, hamisított váltó. A váltóképesség. A váltónyilatkozatok a hozzájuk fűződő hatásokkal. A váltócelekmények. Váltókeresetek. Kifogások. A váltói zálog és megtartási jog. Külföldi törvényhozás. A saját váltó.

4. *A csekkjog.* A csekkről általában, kellékei, a rajta szereplő személyek és a csekk fajtái. A csekk-képesség. A csekk beváltása. A fizetési visszkeresetek. Az elveszett értékpapírok bírói megsemmisítése.

5. *Fizetéképtelenségi jog.* (L. a B. 10. pontot.)

6. *Különleges jogterületek.* Mértékhitelítés. Hordójelzés (1907 : V. t.-c.). Védjegyek oltalma (1890 : II. t.-c., 1895 : XLI. t.-c., 1921 : XXII. t.-c.). Mintaoltalom (1868 : VI. t.-c. 3. §., 1908 : XIII. t.-c. 2. §.). Találmányi szabadalom (1895 : XXXVII. t.-c., 1920 : XXXV. t.-c., 1921 : XXIV. t.-c.). Ipari tulajdon (általános elvei: nemzetközi szerződések). Karteljog. Tisztességtelen verseny (l. B. 2. és C.).

Irodalom.

- Balogh Andor, Kovrig Béla. Társadalompolitikai feladataink. (A közigazgatási tisztviselők társadalompolitikai kiképzése). Budapest, 1927.
- Bastide, CH., La bureaucratie en Angleterre. Revue Économique internationale, 21. évf. II. köt. 1. sz.
- Batocki, Adolf von, Staatsreferendar und Staatsassessor, Reformvorschläge für das Ausbildungs- und Berechtigungswesen der Juristen und Volkswirte, Jena, 1927.
- Behrend, Felix, Berufswahl und Höhere Schule, Vom Sinn und Unsinn des Berechtigungswesens, Leipzig, 1929.
- Bruck, W. F., Das Ausbildungsproblem des Beamten in Verwaltung und Wirtschaft. Geschichtliches und Reformvorschläge, Leipzig, 1926.
Das Ausbildungsproblem des britischen Beamten in Verwaltung und Wirtschaft. Eine soziologische und verwaltungspolitische Studie, Jena, 1928.
- Chardon, Henri, L'Administration de la France (Les fonctionnaires), Paris, 1908.
- Delbrück, Clemens, Die Ausbildung für den höheren Verwaltungsdienst in Preußen, Jena, 1917.
Verwaltungsbeamte. (Die Reform der staatswissenschaftlichen Studien. Fünfzig Gutachten im Auftrage des Vereins für Sozialpolitik, herausgegeben von dr. J. Jastrow), München, 1920.
- Demartial, G., Le Statut des fonctionnaires, Paris, 1908.
- Drews, B., Verwaltungsreform-Bildungsreform, Aufgaben, Wege und Ziele der deutschen Beamtenhochschulen, Festschrift zum fünfjährigen Bestehen der Verwaltungsakademie, Berlin, 1924.
Verwaltungsreform und Berufsbildung der Volkswirte, Verwaltungsassessor oder Wirtschaftsassessor? Zwei Möglichkeiten, München, 1930.
- Egyed István, Közigazgatási képzés a közgazdaságtudományi karon, Jogállam XXIII. évf. Budapest, 1924.

- A közigazgatási képzés reformja. Városi Szemle, 11—12. szám, Budapest, 1927.
- A közigazgatási képzés, különös tekintettel a mérnökök közigazgatási alkalmazására. Városi Szemle, XX. évf., 2. sz. Budapest, 1934 (Különnyomatban is.)
- Ellerigmann, R., Die Ausbildung und die Fortbildung des preuss. Kommunalbeamten, Münster, 1926.
- Ereký István, Önkormányzat az Északamerikai Egyesült Államokban, Budapest, 1934.
- Közigazgatási reform és a nagyvárosok önkormányzata, Statisztikai Közlemények, 67. köt., 4. sz. Budapest, 1932.
- Farnam, Henry, Die Reform des Zivildienstes in den Vereinigten Staaten, Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft im Deutschen Reich, 8. Jhg. 3. Heft, Leipzig, 1884.
- Finer, Hermann, The British Civil Service, London, 1927.
- Fish, C. R., The Civil Service and the Patronage, Newyork, 1905.
- Franz, W., Das Technikerproblem, Grundsätzliches zur Frage künftiger Auslese für den höheren Verwaltungsdienst, Berlin, 1929.
- Friedrich, Carl Joachim, Das Berufsbeamtentum in den Vereinigten Staaten, Beamtenjahrbuch, 17. Jhg. Heft 1, Berlin, 1930.
- Die Entwicklung des amerikanischen öffentlichen Rechts nach dem Kriege, Jahrbuch des öffentlichen Rechts, 20. Band, Tübingen, 1932.
- Gneist, Rudolf, Das englische Verwaltungsrecht. I. Band, zweite Auflage. (Statistik, Pragmatik und Reform des Zivil-Beamtentums). Berlin, 1867.
- Hartung, Fritz, Berufsbeamtentum und Staat, Leipzig, 1931.
- Hatschek, Julius, Der englische Staatsdienst. Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft im Deutschen Reich. 50. Jahrgang, Leipzig, 1906, S. 645.
- Hintze, Otto, Der Beamtenstand, Leipzig, 1911.
- Hóman Bálint, A közoktatásügyi igazgatás újjászervezése, Budapest, 1935.
- Hughes, Charles Evans, Lebensbedingungen der Demokratie, Berlin, 1922.
- Imre Sándor, A tisztviselők és a közönség, Magyar Közigazgatás, XLVIII. évf. 5. sz. Budapest, 1930.
- Jellinek Artur, A közigazgatási gyakorlati vizsgák. (Különnyomat a Magyar Közigazgatásból). Budapest, 1887.
- Kornis Gyula, A magyar művelődés eszményei, 1777—1848, Budapest, 1927.
- A kultúra válsága, Budapest, 1934.

- Kováts Gyula, Miképen kellene megállapítani a közigazgatási hivatalnokok képesítését és szabályozni a gyakorlati közigazgatási vizsgát, Az 1911-ik évi Országos Jogászgyűlés Irányai, II. köt., Napló, Budapest, 1912.
- Körner, Alois, Zur Reform der Vorbildung für den höheren Dienst in der inneren Verwaltung Österreichs, Zeitschrift für öffentliches Recht, Band VII, Heft 1, Wien und Berlin 1927.
- Zur Geschichte der praktischen Prüfung für den höheren Dienst in der inneren Verwaltung Österreichs, Zeitschrift für öffentliches Recht, Band XIII, Heft 2, Wien und Berlin, 1933.
- Köttgen, Arnold, Das deutsche Berufsbeamtentum und die parlamentarische Demokratie, Berlin, 1928.
- Laky Dezső, A magyar egyetemi hallgatók statisztikája, 1930, Budapest, 1931.
- Lefas, Alexandre, L'État et les fonctionnaires, Paris, 1913.
- Lotz, Albert, Geschichte des deutschen Beamtentums, Berlin, 1909.
- Lütken, Ch., Über Bureaukratie und Parteimaschine in den Vereinigten Staaten, Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik, 60. Band, 2. Heft, Tübingen, 1928.
- Magyary Zoltán, Vezető szakemberek képzése, Magyar Szemle II. köt., 4. sz., Budapest, 1928.
- A közigazgatási tisztviselők gyakorlati szakképzésének problémája, Némethy-Emlékkönyv, Budapest, 1932.
- Amerikai államélet. A közigazgatás útja az Északamerikai Egyesült Államokban, Budapest, 1934.
- Mártonffy Károly, A közigazgatás jog elméleti és gyakorlati szempontjai a gyakorlati közigazgatási vizsga vitájában. Különlenyomat a „Magyar Közigazgatás“ 1932. VI. 13. számából.
- Mer, Georges, Le Syndicalisme des fonctionnaires, Paris, 1929.
- Morstein-Marx, Fritz, Berufsbeamtentum in England, Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft, Band 89, Heft 3, Tübingen, 1930.
- Verwaltungsreform in den Vereinigten Staaten, Verwaltungsarchiv, Band XXXVIII., Berlin, 1933.
- Münster, Paul, Das Beamtentum der Vereinigten Staaten von Amerika. Zur Soziologie des amerikanischen Beamtentums, Beamten-Jahrbuch, 4. Heft, Berlin, 1934.
- Némethy Károly, A közigazgatási eljárás egyszerűsítése, I-II. k., Budapest, 1905.
- Pachner-Eggenstorf, Adolf, Der Österreichische Zivilstaatsdienst, Wien, 1910.

- Schopf, J., Der kaiserlich-österreichische Zivil-Staats-Dienst und die damit verbundenen Pflichten, auch Rechte und Vorzüge der k. k. Staatsbeamten, Pesth, 1855.
- Schwabe, Vincenz, Das allgemeine österreichische Zivil-Pensions- und Provisions-System, Wien, 1844.
- Sharp, Walter R. Le développement de la bureaucratie aux États-Unis, Revue des Sciences Politiques, 42. évf., Paris, 1927.
- Sibert, Marcel, Le Concours comme mode juridique de recrutement de la Fonction Publique, Paris, 1912.
- Spranger, Eduard, Die Verschulung Deutschlands, Leipzig, 1928.
- Stier—Somló, Fritz, Die Ausbildung der höheren Verwaltungsbeamten, Berlin, 1906.
- Szandtner Pál, Érettségizőink számának és pályaválasztásának fontosabb kultúr- és szociálpolitikai tanulságai, Budapest, 1933.
- Szily Kálmán, A minősítési törvény revíziója. A Felső Oktatásügyi Egyesület Közleményei, 1930. 2. sz., Budapest, 1930.
- Szokola Leó, A közigazgatási tisztviselők és hivatalnokok gyakorlati képzése, különös tekintettel a fővárosra. Városi Szemle, XV. évf., 4. sz. Budapest, 1929.
- Tomcsányi Móric, A közigazgatási tisztviselők társadalompolitikai kiképzése, (Társadalompolitikai feladataink, az 1926. október 24—30-ig tartott közegészségügyi és társadalompolitikai országos értekezlet munkálatai), Budapest, 1927.
- Az 1883. évi I. t.-c.-ben lefektetett minősítési rendszer reformja a szakszerűség szempontjából. (A Felső Oktatásügyi Egyesület Közleményei, 1930. 2. szám.), Budapest, 1930.
- Wandersleb, Hermann, Die Befähigung zum höheren Verwaltungsdienst, Gesetz vom 10. August 1906/8. Juli 1920, Berlin, 1927.
- Weis István, Szaktisztviselő — jogásztisztviselő. Magyar Szemle, X. kötet, Budapest, 1930.
- Gyakorlati közigazgatási vizsga, Községi Közlöny, LIV. évf., 2. szám, Budapest, 1932.
- Willoughby, W. F., An Introduction to the Study of the Government of Modern States, New-York, 1919.
- Principles of Public Administration, with special reference to the national and state governments of the United States, Baltimore, 1927.
- Ziertmann, Paul, Schule und Berechtigungswesen unter besonderer Berücksichtigung der Volks- und Berufsschule (Vom Sinn und Unsinn des Berechtigungswesens című gyűjteményes műben), Leipzig, 1929.

NÉVMUTATÓ

B

Balassa Brunó 29
Balogh József 29
Behrend, Félix 24
Beidtel, Ignaz 121
Bentham 65
Below, Georg 9
Benkó Albert 15
Beveridge, William H. 59
Bismarck 5, 11, 12, 69
Bremond, Emile 27
Bruck, W. F. 59, 65, 67, 70, 110
Bryce, James 88
Burke, Edmond 57, 61, 64
Busquet, Jacques 45

C

Chardon, Henri 42, 49
Chesterton, Cecil 55
Coceji 105
Cousin, Victor 19
Crawford 86
Csiky Kálmán 151
Curtis, G. W. 91

D

Daugherty 92
Dárday Sándor 25
Delbrück, Clemens 11, 105, 110
Demartial, G. 76, 97, 99, 101,
104, 105, 108
Dibelius, Wilhelm 55, 66, 70, 72
Drews, B. 6, 109
Duguit, Leon 28, 45, 54, 55

E

Eaton 66, 90
Egyed István 162

Ereky István 29, 101, 151
Escott, T. H. 82, 85
Eulenburg, Franz 25, 24

F

Falck, E. 150
Farnam, Henry 84, 87, 89, 90,
91, 101, 102
Farnet 52
Finer, Herman 12, 58, 65, 64, 68,
70, 74, 75, 79, 81
Fish, C. R. 88
Fleiner, Fritz 161
Forster Károly 158
Franz, W. 104, 162
Friedrich, C. I. 85, 94, 95, 100

G

Garfield 91
Geldart, W. M. 71
Gladstone 57, 66
Gneist, Rudolf 22, 62, 69
Gombocz Zoltán 29
Gömbös 51
Grant 89, 91
Grünwald Béla 25, 149
Gyomlay Gyula 8
György Endre 82

H

Hagen 105
Haldane 69, 74
Harrer Ferenc 15
Hardenberg 11
Hartung, Fritz 10
Hatschek, Julius 61, 64, 68
Hauriou, Maurice 51, 54
Haussleiter 108
Hayes 90
Hintze, Otto 9, 10, 105

Horváth Barna 85
 Hóman Bálint 30, 163
 Höhn, Richard 117
 Hughes, Ch. E. 36, 100, 101
 Huszti József 29

I

Imre Sándor 26
 Irányi Dániel 14

J

Jackson 87
 Jefferson 84, 86
 Jellinek Artur 25
 — George 61
 Jèze, Gaston 44, 45, 47, 49, 50,
 53, 54

K

Kaunitz 137
 Kállay Béni 71
 Kármán Mór 136, 140, 141
 Kemény Gábor 30
 Keresztes-Fischer Ferenc 172
 Kisparti János 29
 Konfucius 8
 Kornis Gyula 23, 140
 Kováts Gyula 135, 146
 Kósa Kálmán 29
 Körner, Alois 122, 123, 125, 129
 Köttgen, A. 66, 86, 89, 90
 Kühne, A. 107

L

Laboulaye, Eduard 36, 88
 Lagarde, Paul 21
 Larnaude, F. 61
 Lefas, Alexandre 36, 43, 89
 Lincoln 37, 88
 Lotz, Albert 11
 Lütkens, Ch. 85

M

Macauley 57, 58, 59, 60, 65, 66
 Macy 37
 Magda Pál 14, 150
 Magyary Zoltán 84, 87, 92, 101

Mártonffy Károly

Malthus 61
 Marczali Henrik 132, 136
 Mályusz Elemér 10
 Márkus Dezső 131
 Mihelics Vid 50
 Mill, John Stuart 12, 36, 57, 71
 Molnár Aladár 147, 148
 Morstein-Marx, Fritz 71, 77, 82,
 86, 100
 Mussolini 60
 Münster, Paul 93

N

Némethy Károly 13, 163, 182,
 185
 Northcote 66, 68

P

Pachner-Eggenstorf, Adolf 128,
 129
 Palmerston 76, 77
 Palugyay Imre, ifj. 147
 Petersen, P. 21, 22

R

Rhodes, Cecil 58

S

Salisbury 59
 Schairer, Reinhold 21
 Sharp, Walter R. 87, 92, 94, 102
 Sibert, Marcel 36, 37, 38, 39, 40,
 41, 44, 51, 52, 53, 86
 Snowden 60
 Spengler, Oswald 26, 110, 111
 Spranger, Eduard 19, 20
 Stein, Karl Freiherr 11, 20, 21
 Stewart, F. M. 91
 Szandtner Pál 25
 Szekfű Gyula 132, 140
 Szily Kálmán 162, 165, 166

T

Taine 49
 Talleyrand 42
 Tardieu, André 64

Tisza Kálmán 14
Tomcsányi Móric 154, 161, 162,
191
Trevelyan 65, 66, 67, 68
Truchy, H. 56

U

Ule 118, 119

V

Valentin, Veit 69
Vogt, Joseph 9

W

Wandersleb, Hermann 104, 116,
185

Washington 86, 87
Weber, Max 62
Weis István 29, 162
Wellington 57
Wenzel Gusztáv 149, 150
White, Leonard 95
Willoughby, W. F. 31, 84, 87,
92, 96, 97
Winters, Fritz 11

Z

Ziertmann, Paul 19
Zsoldos Ignác 151

TÁRGYMUTATÓ

A

- Administrative Class = legmagasabb angol tisztviselők 78
- Alaki képzettség hiánya alól felmentés (magyar) 29
- Alkalmazáshoz kívánt képességek elbírálása az angol közszolgálati biztosok diskrecionális joga 76
- Alsóbbrendű tisztviselők Rómában 9
- Amerikai demokratikus hivatalnok típusa 33, 34, 36
- elnököt illeti a kinevezés joga 84
- elnökválasztás és tisztviselőcsere 62
- érdemrendszer 101
- felfogás a versenyvizsgáról 36
- hivatásos tisztviselők csoportjai 93
- közhivatalnoktól iskolai végzettséget nem követelnek 34
- tisztviselők továbbképzése 95
- versenyvizsga érvényesülése 101
- — szabályozása 97
- Ancienitás, előlépés átlagtisztviselőnél 30
- és arravalóság 29, 30
- Angol arisztokratikus hivatalnok típusa 32, 33, 36
- állami alkalmazott 81
- és kontinentális tisztviselő különbsége 70
- és német tisztviselő különbsége 71, 72
- felfogás a versenyvizsgáról 36
- gentleman típusa a közszolgálatban 58
- Angol ideiglenes szolgálat 77
- kinevezés 80
- közszolgálat és nevelés összefüggése 57, 58
- — reformja 12, 66, 67
- — — nagy haladás (John Stuart Mill) 12
- — utánpótlása a közszolgálati biztosok feladata 76
- közszolgálati biztosok a miniszternek nem felelősek 76
- köztisztviselők alkalmazása nem élethossziglan 70
- — állása felmondható 70
- — csoportjai 78
- — főlény nélkül lépnek fel a közönséggel szemben 72
- — kormányzási képességei 20
- — létszáma (1797—1926) 68
- — (magasabb közigazgatási) 32, 33
- — passzív választójoguk nincs 63
- — politikával nem foglalkozhatnak 63
- — rendes bíróság elé tartoznak 71
- — vezető állásai 33
- magasabb közigazgatási tisztviselők képzése nem szakképzés 59
- — — kötelező versenyvizsgája 33
- miniszterelnök állása 72
- miniszteriumok 67, 68
- — időrendi szaporítása 67
- nevelés és közszolgálat 60
- nyugdíjtörvény (1859) 81
- patriarkális közszolgálat korszaka 63

- Angol pénzügyminiszter ellenőrzi az egész közszolgálatot 74
- — hatásköre 73
- társadalmi politika fejlődésével hivatalnokok szaporodnak 68
- versenyvizsga 80
- — fejlődéstörténete 57
- — India számára — a közszolgálati reform mintája 58
- — szabályozása 72
- Anyakönyvi ügy a belügyi igazgatási szakvizsga anyagában 254
- Arisztokrata hivatalnoktípus 52, 53
- — mellett a tisztviselőrétegek éles elválasztása 52, 53
- Arravalóság és ancienitás 29, 30, 31, 62
- és érdem az amerikai közszolgálatban 91
- Arravalóságot követel a közhivatalra a francia forradalom 10
- Attikai köztisztviselők ellenőrzése 8
- — fokozott felelőssége bűncselekményekért 27
- Autokratikus hivatalnokrendszer-nél a politikai befolyás nem érvényesül 32
- — a közszabadság hiánya 32
- Autoritativ elv a közigazgatásban 60
- Állam fogalma az új német jogban 117
- nyelv (magyar) és köztisztviség 132
- rendőrség fogalmazási gyakor-nokai 158
- polgárokra hat a köztisztviselők hivatali munkája 26
- vizsgálat (államtudományi) 153
- — elvesztette minősítő ere-jét közigazgatási állások-nál 160, 196
- Állam vizsgálat (közgazdaság-tudományi) elvesztette mi-nősítő erejét 196
- — rendszeresítése (1850) 145
- Állami alkalmazottak (angol) 81
- és köztisztviselői tekintély 27
- jogi oktatás túlsúlya II. Jó-zsef alatt 135
- tisztviselő fogalma 169
- Általános műveltség és közigaz-gatás 69
- műveltséget követelnek az an-gol közigazgatási tisztvi-selőtől 59
- tudást kívánnak az angol közhivatalnoktól 33
- vizsga (gyakorlati közigazga-tási) 166, 192
- — alól mentes, aki egységes birói és ügyvédi vizsgát tett 168
- — anyaga 211
- — megisméltése 198
- — szabályai 197
- — tárgyai 192
- Árulkodások (köztisztviselői) meg-akadályozása 131
- Átlagtisztviselő és előlépés 30
- Átugrás (hivatalnokok) miatti gyűlés (Gneist) 62

B

- Beárulása, köztisztviselőnek 151
- Befolyás kiküszöbölése a demo-kratikus államok verseny-vizsgáinál 37
- Belügyi szakvizsga 166, 187, 200
- — anyaga 224, 225
- — előtti gyakorlat 187
- Bills of Rights (Egyesült Álla-mok, 1776) 59
- Biráskodás és közigazgatás szét-választása értékes elemeket vont el közigazgatásunkból 13
- — — — és közigazgatásunk hanyatlása 13
- Birói és közigazgatási tevékeny-ség különbsége 108

Birói tevékenység tartalma és célja 108

Budapest székesfőváros közigazgatása a belügyi igazgatási szakvizsga anyagában 245

Bűncselekmények amerikai versenyvizsgán 99

Büntetőjog (az általános vizsga anyagában) 221

Büntetőtörvénykezési jog (az általános vizsga anyagában) 225

Bürokrácia az Egyesült Államokban 85

— ellenes az Egyesült Államok 95

— és a porosz közhivatalnoki rendszer 32

Bürokratikus típus 31, 32

C

Chancellor of Exchequer 72

Charter Act (1835) 65

Civil Service 36, 57, 66, 73

— — Act 1885 (Egyesült Államok) 91

— — Commissioner (angol közszolgálati biztos) 76

— — kifejezés első alkalmazása a közszolgálatra 66

Common sens és szaktudás a közszolgálatban 59, 71

Csalás (francia) vizsgáknál 46

D

Déclaration (La) des Droits de l'Homme 60

Demokratikus közhivatalnoktípus 33, 34

Diplomáciai szolgálatbalépés Angliában 83

— — előtt Bismarck kereskedelmi, ipari és mezőgazdasági gyakorlatot szeretett volna 69

Dologi jelleget öltött a középkorban a hivatali hatáskör 9, 10

E

Efficiency (eredményesség) a közszolgálatban 89

Egészségügyi közigazgatás a belügyi szakvizsga anyagában 229

Egyetemek befolyása az amerikai középiskolákra 19

Egyetemi és köztisztviselői képzettség 82

— felvétel Németországban a XVIII. sz.-ban 18, 19

— — és szelekció 50

— képesítés vizsgálat nélkül Franciaországban 27

— nevelés és közszolgálat 69, 70

— oktatás és jogi vizsgák 146

— tanszékek (francia) betöltése versenyvizsga útján a XVI. sz.-ban 38

— tanulmányra hány magyar középiskolai tanuló alkalmas 25

— tárgyak a porosz egyetemeken a XVIII. sz.-ban 104

Egyéniség a döntő a közigazgatásban 59

Egyházi igazgatásban a XVIII. sz.-ban a versenyvizsga érvényesül 38

Egységes birói és ügyvédi vizsga és a közigazgatási gyakorlat 189

— és szakvizsga körüli küzdelem 153, 155, 156

Egyszerűsítése közigazgatási eljárásnak 183

Elbocsátás és beárulás 131

— ha közigazgatási vizsgát 6 év alatt nem teszik le 31, 173, 174

— politikai okokból (Egyesült Államok) 102

Elbocsátási jog (Egyesült Államok) 85

Ellenőrzés hiánya autokratikus hivatalnoki rendszernél 32

— attikai köztisztviselőknél 8

Elmélet és gyakorlat a közigazgatásban 191

- Elnökválasztás és tisztviselőcsere (Egyesült Államok) 62
- Előkészítő szolgálat (porosz) 113, 114, 116, 124, 129
- Előlépés, ancienitás és arravalóság 50, 62, 159
- Angliában kivételes képesség esetén 74
 - 1920. évi francia javaslatban 45
 - és átlagtisztviselő 50
 - — közigazgatási gyakorlat II. József alatt 157
 - (hanyag tisztviselőké) 56
 - rendje II. József alatt 158, 159
 - szolgálati idő alapján 62
- Előléptetés törvényi meghatározása 177
- Elvesztett oklevél pótlása 205
- Erdészeti jogvitás ügyek közigazgatási birói elintézése 165
- Eredményesség és közszolgálat 89
- Erkölesi követelmények a minősítésnél 16
- Eskü (hivatali) letételével kezdődik a közszolgálati viszony 169
- — nem feltétele a közhivatalnoki jellegnek 169
- Esküdt jelentősége a megyei szolgálatban 151
- Exodus (magasrangú francia köztisztviselőké) 55
- Érdem és arravalóság a Pendleton-Billben 91
- rendszer az Egyesült Államokban 91, 101
- Érdemesség és kinevezés 177
- Érettségi vizsgálat és külön igazolvány főiskolai beírásához (német) 24
- — — minősítés 19
 - vizsgálatot tett ifjak létszáma 25
- Értékelése (köztisztviselői állásnak) csökkent 56

F

- Fasizmus és a közigazgatás egyéges vezetése 60
- Favoritizmus 45
- Fegyelmi jog 1920. évi francia javaslat 45
- Felekezethez tartozás és köztisztviseltség (magyar) 152, 155
- Felekezeti jogi oktatás túlsúlya 155
- Feljelentések (névtelen) 151
- Felmentés alaki képzettség hiánya alól Angliában 28
- — — — Franciaországban 27, 28
 - — — — Magyarországon 29
 - államvizsgálat alól Magyarországon és Ausztriában 145
 - közigazgatási vizsga alól 171
 - szakvizsga (közigazgatási) alól 167
- Felmondható az angol köztisztviselő állása 70
- Felügyelő hatóság fogalma 7
- Formalizmus a német köztisztviselő gyengéje 71
- Forradalom (1848) hatása a közszolgálati reformra 67
- Főiskolára hány magyar középiskolai tanuló alkalmas 25
- Főispán szerepe a közigazgatási tisztviselők kiválasztásánál 177, 178
- Földművelésügyi igazgatás a közgazdasági és közlekedésügyi szakvizsga anyagában 275
- Francia egyetemi képesítés vizsgálat nélkül 27
- felfogás a versenyvizsgáról 56
 - forradalom arravalóságot követel a közhivatalra 10
 - kinevezési jog 44
 - — — diskrecionárius 45
 - — — korrólatai 45
 - városi tisztviselői állások iskolai tanulmányoktól függetlenek 17

- Francia versenyvizsga 37, 43, 45
 — — iskolavégzettséget követel 17
 — — szabályozása 45
 Führer (vezéri) elv az új német jogban 117

G

- Gazdasági előképzettség a diplomatára kívánatos Bismarck szerint 21
 — élet iskolai végzettséget követel 21
 — tudást kívántak a porosz tisztviselőktől a XVIII. sz.-ban 103
 Gentleman-típus az angol közszolgálatban 58
 Görög köztisztviselő 8
 — — fokozott felelőssége bűncselekményért 27
 Gyakorlat (közigazgatási) és elmélet 191
 — — alól mentes a jogtanár, s aki bírói és ügyvédi vizsgát tett 171
 — — (5 évi) a közigazgatási vizsga feltétele 168
 — — községi jegyző mellett 186, 187
 — — II. József alatt 137
 — — Poroszországban 113
 — — szabályozása 179
 — — volonter-szolgálat nem számít 169
 Gyakorlati képesítés igazolása 201
 — kiválóságok bevonása (magyar) 29
 — közigazgatási vizsga 155, 156, 190
 — — — jelentősége 36
 — — — megoszlása és tárgyai 192
 — — — szabályzata 190
 — pályán működők bevonása a közigazgatásba 27, 145
 — tudást követel a versenyvizsga 17

- Gyakornok (állami, megyei) 180
 — foglalkoztatása 182, 186, 187
 — (közigazgatási) képesítése 158
 — — (porosz) ellenőrzése, irányítása 116
 — — (megyei) 177, 178
 — gazdasági gyakorlattal kezdte Poroszországban működését a XVIII. sz.-ban 103
 Gyámügyi igazgatás a belügyi igazgatási szakvizsga anyagában 251
 Gyűlölet hivatalnokok átugrása miatt (Gneist) 61, 62

H

- Haldane-bizottság 74
 Hatalommal való visszaélés a francia kinevezési jogban 43, 47, 49, 51, 53
 Hatóság (1914: XL. t. c. szerint) 7
 — (felügyelő) fogalma 7
 — közigazgatási 7
 Hatósági jogkörrel ellátott köztisztviselők kiválasztása 7
 Helyi közigazgatás (angol) tisztviselői 82
 — — (porosz) 32
 Hitlerizmus és a közigazgatás egységes vezetése 60
 Hivatalba való önkéntes bejárás nem közszolgálat 170
 Hivatalhajhászás Amerikában 37
 Hivatali átörökítés 10
 — bűncselekmény minősített 27
 — eladhatóság 10
 — hatáskör dologi jellege a középkorban 9
 — munka hatása az állampolgárookra 26
 Hivatalnok-nemesség 10
 — szaporodás az angol társadalmi politika fejlődése folytán 61, 62
 Hivatásos (amerikai) tisztviselők 93
 — (angol) köztisztviselők 82
 Honvédelmi igazgatás a belügyi szakvizsga anyagában 227

I

- Ideiglenes alkalmazás 176, 180, 181
- — abszolutorium alapján lehetetlen 160
- — és közigazgatási vizsga 167
- — bizonyítvány az általános (közigazgatási) vizsga letételéről 201
- szolgálat Angliában 77
- Igazság eszménye a bírói tevékenységben 108
- Illetménytörvények (osztrák) 130
- Índiai közigazgatási főiskola 65
- közigazgatásból indul ki az angol közigazgatási reform 65, 66
- Intellektuális pályák telítettsége 25
- Ipari forradalom és közszolgálati reform 61
- és kereskedelmi igazgatás a közgazdasági és közlekedésügyi szakvizsga anyagában 279
- Iskolaügy és közszolgálat 17, 69
- Iskolai végzettséget követel a gazdasági élet 21
- — nem követelnék az amerikai közhivatalnoktól 34

J

- Jellem, nemzeti megbízhatóság a főiskolai követelményeknél 24
- a német joggyakornokok képzésénél 117, 118
- Jog-akadémiák rendszabályzata (1850) 145, 146
- ismeretét Poroszországban először az 1817. kormányrendelet írja elő 105
- mellékesen szerepel a porosz köztisztviselő előképztségében a XVIII. sz.-ban 105
- végzettség a fogalmazói állás elnyerésének feltétele II. József alatt 135

- Jogász az angol közigazgatásban az általános előképztségű közigazgatási tisztviselő oldalán szakhivatalnok 71
- egyeduralmának hiánya Angliában 72
- Joggyakorlati képzés az ügyvédi kamaránál 184, 185
- Jogi és egyéb szakképzettség 163, 164
- képesítés kiegészítése más képzettségűek részéről 164
- képesítéshez kötött közigazgatási állások minősítése 157
- képzettség megváltoztatásának szüksége (Spengler szerint) 110
- oktatás (állami és felekezeti) 135
- — hiányai a XVIII. sz.-ban 147, 148
- szakműveltség és egyéb szakok 162, 163
- vizsgák és képesítés 146
- — állami főiskolán teendők II. József alatt 135
- Jogorvoslat nincs angol miniszteri döntés ellen, mellyel köztisztviselőnek felmond 70
- Jogosulatlan vizsgára bocsatás miatt sikeres versenyvizsga megsemmisítése 48
- Jóléti igazgatás a belügyi szakvizsga anyagában 229

K

- Katonai szolgálat igazolása római köztisztviselőnél 8
- — az osztrák állami szolgálat feltétele 130
- Kegyelmi úton felmentés a közigazgatási vizsga alól 171
- Kegyencuralom 43
- Kereskedelmi igazgatás a közgazdasági és közlekedésügyi szakvizsga anyagában 280
- Kettős minősítés 165

- Kezdeményezés szellemének meg-
állapítása a versenyvizsga
célja 69
- Kezelői szolgálatban alkalmaz-
zandó a közigazgatási gya-
kornok 182, 185
- Képesítés vizsgálat nélkül Ausz-
triában 122
- — — Franciaországban 27
- — — Magyarországon 27
- Képesítő vizsga 18, 20, 36, 50, 102
- — és versenyvizsga 20, 50, 51
- — Közép-Európában 36
- — (porosz) 102
- — tudást és szakismeretet kí-
ván 36
- Képesség és közszolgálat 132, 144
- Képviselőség összeférhetetlen az
angol királytól függő ál-
lással 65
- Képzettség (köztisztviselői) és
nemzeti műveltség 26
- Kinevezés (angol) 80
- (Egyesült Államok) az elnö-
köt illeti 84
- (magyar) törvényi meghatá-
rozása 177
- Kinevezési jog (francia) 44
- — — diskrecionárius 45, 53,
54
- — — korlátai 45
- Kinevezésre irányuló verseny-
vizsga 53
- Király és nép érdekellentéte
autokratikus hivatalnok-
rendszerénél 32
- Kiválasztása, közigazgatási tiszt-
viselőknek 131
- Kiválás a közszolgálatból 55, 56
- Kivételes képességű egyéneknek
felmentése az elméleti
képzettség és a közigazga-
tási vizsga alól 172
- Kizárás a versenyvizsgából a
francia köztársasági állam-
forma elleni magatartás
miatt 48, 49
- Kizsákmányolási rendszer Ame-
rikában 84, 86, 88
- Kontinentális és angol tisztvi-
selő különbsége 70, 71
- Korán parancsa a köztisztvi-
selő alkalmazásánál 8
- Korhatár az Egyesült Államok-
ban 95
- Kormány fogalma (1901: XXIV.
t. c. 15. §.) 7
- Könyvvitel elsajátításának el-
rendelése az 1840. évi an-
gol pénzügyminiszteri ren-
deletben 65
- Könyvviteli kérdések a vizsgán
(1850) 145
- Közalapítványi igazgatás a val-
lás- és közoktatásügyi
szakvizsga anyagában 267
- Közalkalmazott fogalma 82
- Középiskolai és főiskolai tanul-
mányokra érettség 30
- magyar tanuló közül hány
alkalmas egyetemre 25
- törvényünk veti fel a szelek-
ció gondolatát 29, 30
- Középkori és ókori hivatali rend-
szer 9
- Közgazdasági és közlekedésügyi
szakvizsga 166, 187, 201
- — — anyaga 275
- ismeretek és a jogászképzés
104, 110
- ismereteket követel Spengler
a jogásztól 110
- tudományi államvizsga el-
vesztette minősítő erejét
196
- Közgyűjtemények létszámában
meddő tisztviselő 30, 31
- Közhivatal a középkorban a hű-
ség bére 9
- Közhivatalban a francia forrada-
lom arravalóságot követel
10, 11
- Közhivatalnok (magyar) és köz-
tisztviselő különbsége 169
- Közhivatalnoki jellegnek (ma-
gyar) nem feltétele a hiva-
tali eskü 169
- minőséget büntetőtörvényünk
nem köti a közhivatalnok
közjogi fogalmához 169

- Közhivatalnoki rendszer Poroszországban 31, 32
- Közigazgatás diktatúrája 6
- egységes vezetése, a fasizmus, a hitlerizmus 60
 - és a tekintélyi (autoritativ) elv 60
 - életfeltétele: a közigazgatási vizsga 6
 - és a gyakorlati emberek bevonása 27, 28
 - — az egyéniség döntő szerepe 58, 59
 - — bíráskodás szétválasztásának hatása közigazgatásunkra 15
 - — nevelés 26
 - helyi (porosz) 32
 - jogászai és szociális szemlélete 161
 - kapcsolata a tudomány és technika fejlődésével 20, 21
 - reformja a tisztviselők képzettségétől függ 6
 - rendezéséről 1929: XXX. t. c. 154
 - hanyatlása hazánkban 15
- Közigazgatási akadémia (Berlin) 6
- állam alakulása és a renaissance 10
 - államvizsga elvesztette minősítő erejét 160
 - állások minősítése és a jogi képesítés 157
 - bíráskodás (külön) nincs Angliában 71
 - és bírói tevékenység különbsége 108
 - — jogi képzés elkülönítése, illetve egyesítése 107, 108
 - előlépés II. József alatt 137
 - gyakorlat (porosz) 113
 - — (3 évi) közigazgatási vizsga feltétele 168
 - — szabályozása 179
 - gyakorlatba nem számít a volonteroszolgálat 169
 - gyakorlati vizsga 15

- Közigazgatási gyakorlati vizsga alól felmentés 29
- — — 6 év alatt leteendő 31
 - — — jelentősége 35, 36
 - — — oklevél 262
 - — — szabályozása Poroszországban 112
 - — — gyakornok képesítése 158
 - — — kezelésnél alkalmazandó 182, 183
 - — — (porosz) irányítása, ellenőrzése 116
 - — — hatóság 7
 - — — jog az általános vizsga anyagában 211
 - — — (külön) Angliában 71
 - — — megyei gyakornok 177, 178
 - — — pályára lépés előtt helytelen a specializálás 59
 - — — politika a belügyi igazgatási szakvizsga anyagában 264
 - — — porosz reform a köztisztviselői jellem kódexe 11
 - — — reformok és a szelekció 29, 30
 - — — tisztviselők elsősorban közérdeket szolgálnak 109
 - — — előképzettsége 152
 - — — képzése más, mint a bíráké, mert a társadalmi élet minden ténykedésében ott-honosnak kell lenniök 109
 - — — képzettségének hiányai 110
 - — — kiválasztása 7
 - — — — Magyarországon (1870-ig) 131
 - — — — (kiindulás Angliában a versenyvizsga) 67, 69
 - — — — külön képzését követelték a XVIII. sz.-ban Poroszországban 106
 - — — — nemcsak tényállást állapítanak meg és jogot alkalmaznak, hanem a társadalmi következményeket is mérlegelik 108
 - — — — Poroszországban külön tesztületet alkottak 32
 - — — vizsga a közigazgatás életfeltétele 6

- Közigazgatási vizsga alól mentesek 175
- — a véglegesítés feltétele jogi képesítéshez kötött állásnál 167
 - — bizottság szervezete 195
 - — — ügyviteli szabályzata 207
 - — egységes és szakvizsga 153
 - — elmélet és gyakorlat 191
 - — és ideiglenes alkalmazás 167
 - — gyakorlat nélkül tehető jogtanár, s bírói-, ügyvédi vizsgát igazoló részéről 171
 - — (gyakorlati; 1933: XVI. t. c. 39. §) 157
 - — — életbelépése 159
 - — — megoszlása és tárgyai 192
 - — — megisméltése 204
 - — — nélkül választható törvényhatóság első tisztviselője és megyei város polgármestere 157
 - — — oklevél pótlása 205
 - — osztrák 121
 - — pedagógiai intézmény 7
 - — szabályzata 190
- Közjog (magyar) az általános közigazgatási vizsga anyagában 215
- Közjogi fogalma köztisztviselőnek (nem közhivatalnoknak) 169
- Közlekedésügyi igazgatás a közgazdasági és közlekedésügyi szakvizsga anyagában 281
- Közoktatásügyi és nevelési igazgatási szakvizsga 166, 187, 201
- — — — anyaga 267
 - — — — előtti gyakorlat 187, 188
 - — — — igazgatás újjászervezése 50
 - — — — (francia) és a versenyvizsga általánosítása (1808) 58, 59
- Közönség és köztisztviselők viszonya 26, 114, 185, 184
- Közönséggel bánni tudás 69
- Közös telep az új német köztisztviselői nevelésben 117
- Községi szolgálat, gyakorlat 186, 187
- Közszabadság hiánya autokratikus hivatalnokrendszerénél 52
- Közszolgálat ellenőrzése az angol pénzügyminiszter által 75
- érdekében fegyelmi úton felmentés elméleti képzettség és közigazgatási vizsga alól 171
 - és egyetemi nevelés kapcsolata 70
 - — iskolaiügy 17, 21
 - — képesség 132
 - — politikai pártok felelőtlensége (Max Weber) 62
 - ideiglenes (angol) 77
 - magasrangú tisztviselők kiválasztása 55, 56
 - (magyar) elméleti kvalifikáció nélkül 150, 151
 - patriarkális korszaka Angliában 65
 - rendezése Angliában Order in Council formájában 73
 - szabályozása (1870—1929) 152
 - volonter (önkéntes) szolgálati viszonyt nem ismer 168
- Közszolgálati akadémia 96
- amerikai reform 12, 90
 - angol reform az indiai közigazgatásból indul ki 65, 66
 - bizottság Amerikában 97
 - biztosok Angliában 75
 - — döntései bíróilag felülvizsgálhatók 82
 - — Egyesült Államokban 101
 - — hatásköre a helyi közigazgatásra nem terjed ki 85
 - — miniszternek nem felelősek 76
 - jog gyökeres változása 1924-ben 5
 - — kimerítő kódexe a svájci 1928. évi törvény 45
 - — kódexbe foglalásáért folyó francia harc 42

- Közszolgálati jog reformja és köztisztviselői munka eredményessége 89
- — — francia törvényjavaslat 45
 - osztrák pragmatika 129, 130
 - reform kívánsága Magyarországon (1848, 1870) 12
 - — okai Angliában 36, 66, 67
 - szervezési osztály az angol pénzügyminisztériumban 74
 - — tisztviselő az egyes angol minisztériumokban 75
- Közszolgálatra káros a magánúton való készülés képesítő vizsgára 142, 145
- Köztiszttség és nemzetiség 132
- (magyar) és felekezethez tartozás 132
 - — és államnyelv 132
- Köztisztviselők (angol és kontinentális) 70
- — állása nem élethossziglan 70
 - — — felmondható 70
 - — csoportjai 78
 - — és német különbsége 71, 72
 - — fogalma 82
 - — helyi közigazgatásban 85
 - — létszáma (1797—1926) 68
 - — — nő a szociális törvényhozás fejlődésével 68
 - — Local Government 82
 - — nincsenek kiváltságos helyzetben mint a kontinensen 70
 - — parlamentnek alárendelvék 65
 - — reform (1919) 74
 - — szervezője a pénzügyminiszter 72
 - befolyástól mentesen dolgoznak autokratikus rendszerben 52
 - (Egyesült Államokban) a törvényhozás tagjai nem lehetnek 84
 - — elbocsátása 84, 85
- Köztisztviselők (Egyesült Államokban) érdeme és aratalmazása a Pendleton-Bill szerint 91
- — és a politikai érdemek jutalmazása 85
 - — illetményei 92
 - — létszáma 92
 - — munkásságának eredményessége 89
 - — szolgálati ideje az elnöki szolgálat idejével egyezik (Jefferson) 86
 - — továbbképzése 95
 - ellenőrzése Attikában 8
 - és közhivatalnok (magyar) különbsége 169
 - — közönség viszonya 26
 - — magántisztviselők (Gneist) 58
 - — római magánjog recepciója 10
 - fizetsége a középkorban a hűbéri birtok 9
 - görög 8
 - gyakorlati közigazgatási vizsgálója 13
 - három típusa 31
 - hivatali munkájának hatása az állampolgárookra 26
 - képzése és nemzeti műveltség 26
 - képzettsége és egyetemi tanulmányok 82
 - képzettségétől függ a közigazgatás reformja 6
 - kinevezése, választása Franciaországban 44
 - kiválasztása 5, 7
 - — Angliában 69, 70
 - — közigazgatási reformok idején 29
 - — magyar 12, 131
 - — Rómában 8
 - — szabályozása 35
 - — történeti jelentősége 5
 - — ujkorban 10
 - — versenyvizsga útján haladás (J. Stuart Mill) 36
 - kiválasztásának formái 19, 20
 - közigazgatási gyakorlata 13
 - (magyar) beaurulása 131

Köztisztviselők meddsége (tudományos közgyűjteményeknél) 30, 31

- (megyei) hiányos készülsége 148
- nincsenek ott, ahol nincs pragmatika (Talleyrand) 42
- (osztrák) a rendi szervezetben 130
- passzív választójoga és az angol parlament függetlensége 65
- politikával nem foglalkozhatnak Angliában 63
- rátermettsége vezető állásoknál 30
- rétegeinek éles elválasztása Angliában 32, 33
- szakszervezete (francia) 64
- utánpótlása az angol közigazgatási biztosok feladata 76
- vagyoni függetlensége Rómában 9
- választása Rómában 8

Köztisztviselői állás társadalmi értékelése csökkent 56

- és állami tekintély 27
- jellem kódexe a porosz közigazgatási reform 11
- képesítés (osztrák) 122
- kimerítő kódex a svájci 1928. évi törvény 43
- kollegiumi német nevelés 117, 120
- közös német telep 117, 118, 119
- minősítés 13, 14, 15, 16
- — és az önkéntesi intézmény 21
- — túlajtása 21
- munka eredményessége 89
- munkaközösség (német) 117, 120
- német törvény (1875) 11

Köztörvényhatóságok rendezéséről 1870: XLII. t. c. 152

Krimi háború (1855) az angol közigazgatás fogyatékoságait fedi fel 12, 67

Krimi háború hatása a francia közigazgatásra 40

Különbözeti (közigazgatási) vizsgák 193

Külső emberek kinevezése Angliában 77

- erők nem befolyásolják a köztisztviselőt autokratikus rendszerben 32
- szolgálat jelentősége II. József alatt 137

Külügyminisztérium Bismarck szerint áttekinthető, irányítható kicsiny szervezet legyen 69

L

Local Government (helyi közigazgatás) tisztviselői 82

M

Macdonnel Commission (1910—1914) 75

Magasabb közigazgatási tisztviselő Angliában 33

- — — (angol) képzése nem szakképzés 58
- — — — egyetemi végzettsége 69, 70
- — — — kiválása a francia közigazgatásból 55, 56
- — — — vizsga szabályozása (osztrák) 121
- — — — (porosz) 112

Magánjog az általános közigazgatási vizsga anyagában 216

Magántisztviselő és köztisztviselő (Gneist) 60, 61

Magánúton pótolta tanulmányok 1800 óta nem vehetők figyelembe 141

- készülés káros a közigazgatásra 142, 143

Magyar államnyelv és köztisztviség 132

- hivatalnoki tulajdonságok a régi monarchia idején 27

- Magyar közhivatalnok és köztisztviselő különbsége 169
- közjog az általános közigazgatási vizsga anyagában 215
 - nemzethez tartozás a köztisztviselői állás elnyerésének feltétele 131
- Meddőség (tudományos) és szelekció 30, 31
- Megsemmisítése, vizsgabizottság határozatának 51, 52
- Megsemmisült oklevél pótlása 205
- Megyei közigazgatási gyakornok 177, 180
- — — gyakorlata községi jegyző mellett 186
 - szolgálat elméleti kvalifikáció nélkül 151, 152
 - — jelentősége II. József alatt 137
 - város polgármestere megválasztható közigazgatási vizsga nélkül 157
- Mentesség közigazgatási vizsga alól 175
- Merit-system 36
- — Amerikában 91, 101
- Mezőgazdasági politika a közgazdasági és közlekedésügyi szakvizsga anyagában 278
- Miniszterelnök (angol) állása 72
- Minisztériumok (angol) felállítása 67
- Minősítés, köztisztviselői 15, 14, 155
- — egyetemek látogatottsága és válságok 24
 - — (elméleti) hiányai a magyar megyei közszolgálatban 150, 151
 - — erkölcsi követelményei 16
 - — és érettségi vizsgálat 19
 - — — önkéntesi intézmény 21
 - — kettős 165
 - — nem nélkülözheti a vizsgálat 19
- Minősítés (köztisztviselői) szabályozása (törvények felsorolása) 15, 16
- — szerepe a középeurópai államokban 18
 - — túlhajtása 21
- Minősítési kellék a jogi képesítéshez kötött közigazgatási állásnál a közigazgatási vizsga 167
- tabellák bevezetése II. József alatt 135
- Munka-közösség (német) 117, 119
- ügyi igazgatás a közgazdasági és közlekedésügyi szakvizsga anyagában 280
- Műszaki képesítésű tanácsnokok alkalmazásának jogi alapja 154
- Műveltség (nemzeti) és a köztisztviselők képzése 26
- N
- Nemzet műveltsége és a köztisztviselők képzése 26
- gazdasági ismereteket követelnek a XVIII. és XIX. sz.-ban orosz köztisztviselőtől 104
 - — — követel Spengler a jogásztól 110
- Nemzeti nevelés alapelvei az 1826. évi törvényjavaslatban 141
- Nemzetiség és köztisztviselés (magyar) 136
- Nevelés és közigazgatás 26, 118, 120
- — közszolgálat összefüggése Angliában 57, 58
 - — kollegiumi (német) 120
- Német és angol köztisztviselő különbsége 71
- egyetemek látogatottsága és a gazdasági válságok 23, 24
 - érettségizők száma 24, 25
 - joggyakornok képzésénél a jellem fejlesztése 117, 118
 - köztisztviselői törvény (1873, Bismarck) 11, 12
 - nyelv bevezetése II. József alatt 136

- Német új jog és a vezéri (Führer) elv 117
 Nép és király érdekelletéte autokratikus hivatalnoki rendszerben 32
 Nők főiskolai tanulmányainak korlátozása Németországban 24
 Nyugdíj az Egyesült Államokban nem terhelhető, s nem sujtható adóval 93
 — igény az Egyesült Államokban 93
 — jogosultság a végleges alkalmazásnak nem szükségképi következménye Angliában 82
 — képes angol köztisztviselők 82
 — törvény (1859. évi angol) 81

O

- Oklevél a gyakorlati közigazgatási vizsga letételéről 202
 — (elveszett, megsemmisült) pótlása 205
 Order in Council 68
 Osztrák állami szolgálat feltétele: a katonai szolgálat 130
 — előkészítő szolgálat 129
 — hivatalnoki tulajdonságok a régi monarchiában 27
 — illetménytörvények 130
 — közzolgálatban képesítés 12
 — közzolgálati pragmatika 129, 130
 — magasabb közigazgatási vizsga 121
 — — — szabályozása 125
 — rendi szervezetben a köztisztviselők 130
 — utánpótlás 130
 Ókori és középkori hivatali rendszer 9
 Önkéntes (volonter) szolgálatot a közzolgálat nem ismer 168, 180
 Önkéntesi (egyéves) intézmény és a minősítés 21, 22

Önkény kiküszöbölése az angol, francia és amerikai versenyvizsgánál 36

P

- Parlamentnek alárendelvék az angol köztisztviselők 63
 Patriárkális közzolgálat korszaka Angliában 63
 Patronage (kizsákmányolási rendszer) és a közzolgálat az Egyesült Államokban 88
 Pályaválasztási tanácsadó 25
 Pendleton-Bill (1885) 91, 101
 Pénzügyi igazgatási szakvizsga 166, 187, 200
 — — — anyaga 225, 265
 — — — előtti gyakorlat 187
 Pénzügyminiszter (angol) ellenőrzi a közzolgálatot 75
 — (angol) hatásköre 73
 — az angol közzolgálat szervezője 72
 Polgári peres és perenkívüli eljárás az általános közigazgatási vizsga anyagában 220
 Polgármester (megyei városi) megválasztható gyakorlati közigazgatási vizsga nélkül 157
 Politikai akadémia terve 148
 — befolyások az Egyesült Államok közigazgatásában 101, 102
 — befolyást megszünteti a versenyvizsga 62, 63
 — érdemek és köztisztviselői állások az Egyesült Államokban 85, 86, 87, 90, 92
 — felfogás és közzolgálat 63
 — pártok felelőtlensége a kinevezésre ajánlottak jelleme tekintetében 63
 — pártoktól függetlenítik az Egyesült Államok tisztviselőit 98
 Politikával az angol köztisztviselő nem foglalkozhatik 63

- Porosz autokratikus hivatalnok-típus 31, 32
- joggyakornokok együttélése 118, 119
 - képesítő vizsga 102
 - közhivatalnoki rendszer 31
 - közigazgatási reform (Stein) a köztisztviselői jellem kódexe 11
 - — gyakornok ellenőrzése 116
 - — tanulmányi vezető 116
 - — tisztviselők mintaszerű szervezete 20
 - — vizsga szabályozása 112
 - köztisztviselő és bürokrácia 32
 - köztisztviselőtől 1817-ben követelik először a jog ismeretét 105
 - — XVIII. sz.-ban a jogot csak mellékesen követelik 105
 - — — gazdasági tudást követelnek 105
- Pósta fogalmazási tisztviselőinek gyakorlati közigazgatási vizsgája 158
- Pótvizsga (közigazgatási) 205
- Pragmatika (szolgálati) ahol nincs, ott nincs köztisztviselő (Talleyrand) 42
- — Franciaországban 41
 - — osztrák 129, 130
- Próbaszolgálat 66, 69, 124, 125, 128, 145, 181
- az angol külügyi szolgálatban 79

R

- Rátermettség és alkalmasság a köztisztviselők alkalmazásánál (Washington) 86
- Referendárius (porosz) érintkezése a közönséggel 183, 184
- — vizsga 112
- Reform (közszolgálati) és az ipari forradalom 61
- Renaissance és a közigazgatási állam kialakulása 10

- Rendi szervezetben az osztrák köztisztviselők 30
- Rendőri büntetőbíráskodás a belügyi közigazgatási szakvizsga anyagában 262
- Római köztisztviselők fizetést nem kaptak 8
- — kiválasztása 8, 9
 - — magánjog recepciója és a köztisztviselői kar kialakulása 10

S

- Specializálás a közigazgatási pályára lépés előtt helytelen 59
- Spoils System 37, 84, 86, 88, 91
- Superannuation Act (1859) 81
- Svájci köztisztviselői kódex (1928) 45

Sz

- Szabályszerű végelbánás a közigazgatási vizsga le nem tétele miatt 31
- Szaktudás nélküli álláshoz nem kell jogi képesítés 158
- Szaktudás és közigazgatás 21
- Szakképzés és jogász képzettség 163
- nincs az angol magasabb közigazgatási tisztviselőnél 58, 59
- Szakszervezet (tisztviselői) Franciaországban 64
- Szaktudás Közép-Európában a képesítő vizsgánál 37
- Szaktudást kívánnak az amerikai közhivatalnoktól 34
- Szaktudás és egységes vizsga körüli küzdelem 153
- (gyakorlati közigazgatási) 166
 - — — bizottság szervezete 194
 - — — megoszlása 192
 - — — szabályai 198
 - — — anyaga 224
 - — — lététele szükséges más közigazgatási ágba átlépés esetén 162

- Szakvizsga megismétlése 201
 Szelekció 26, 30, 31, 143
 — egyetemi felvételnél 30
 — és középiskolai törvény 29
 — — közigazgatási reform 29
 Személyi jellege a hivatali hatáskörnek 10
 Személyiség a döntő a közigazgatásban 59
 Szeszces italt mértéktelenül fogyasztó tisztviselő az Egyesült Államokban elbocsátható, ki sem vezethető 98
 Színekurák megszüntetése 64
 Szolgálati idő és előlépés 62, 143, 144
 — — és rátermettség 62
 Szolgálati pragmatika, ahol nincs, ott nincs köztisztviselő (Talleyrand) 42
 — — 1920. évi francia javaslata 45
 — pragmatikáért folyó francia harc 41
 Szolgálatképtelenség címén elbocsátott tisztviselő jogi képesítéshez kötött állásra nem alkalmazható 174
 Sztrájkjog a francia köztisztviselőknél 37, 64

T

- Tanulmányi és pályaválasztási tanácsadó 25
 — vezető a porosz közigazgatásban 116
 Társadalmi elismerés hiánya (köztisztviselőké) az Egyesült Államokban 95
 — értékelése (köztisztviselőknél) csökkent 56
 — politika fejlesztésével az angol hivatalnokok szaporodtak 68
 Technikai fejlődés és közigazgatás 20
 — főiskolát végzettek előtt megnyílik 1920-ban a német közigazgatás 107

- Tehetség angol tisztviselők előlépésénél 74
 — érvényesül a francia versenyvizsgánál 48
 — — az amerikai versenyvizsgánál 34, 36
 Tekintély (állami) és a köztisztviselők tekintélye 27, 60
 — elve a közigazgatásban 60
 Típusok (hivatalnok) 31, 32, 33
 Tiszteletbeli tisztviselők szolgálata 182
 Tisztviselőcsere és az amerikai elnökválasztás 62
 Tisztviselőtípusok 31—34
 Továbbképzés az Egyesült Államokban 95, 96
 Törvényhatóság első tisztviselője megválasztható gyakorlati közigazgatási vizsga nélkül 157
 Törvényhatósági és községi önkormányzat a belügyi igazgatási szakvizsga anyagában 236
 Törvénykezés és közigazgatás célja 153
 Treasury kollegialis kormányhatóság 72
 Tudomány fejlődésének kapcsolata a közigazgatással 20

U

- Utánpótlás alapja a versenyvizsga 42, 45
 — angol 32, 33, 69
 — — alapja az 1870. jún. 4.-i Order in Council 69
 — — a közszolgálati biztosok feladata 76
 — Egyesült Államokban 33
 — francia törvényjavaslat 41, 42
 — osztrák 125, 130
 — porosz 31, 32, 117
 — — és a közigazgatási gyakorlatok irányítása 116
 Ügyvédek hiányos készülsége a XVIII. sz.-ban 148
 Ügyviteli szabályzat (közigazgatási vizsgálóbizottságé) 207

V

- Vagyoni függetlensége köztisztviselőknek Rómában 9
- Vallás- és közoktatásügyi igazgatási szakvizsga 166, 187, 201
- — — anyaga 267
- — — előtti gyakorlat 187
- Vallásfelekezet és köztisztviség (magyar) 152, 155
- Választás 159
- Választással jutottak köztisztviséghez Rómában 8
- Városi (amerikai) igazgatásban a versenyvizsga 101
- francia tisztviselők állása független iskolai tanulmányoktól 17
- Városok fejlesztéséről 1912:LVIII. t. c. 154
- Versenyvizsga (amerikai) 12, 83
- — angol, francia felfogása 36
- — büncselekményei 99
- — érvényesülése 100
- — iskolai végzettséghez nincs kötve 94
- — szabályozása 97
- — városi igazgatásban 101
- — és angol nem függ iskolai végzettségtől 17
- — gyakorlati tudást követel 17
- (angol) 12, 28, 53, 76
- — célja 69
- — egyetemes ismereteket követel 18
- — egyetemi tanulmányok és a köztisztviselők képzettsége 82
- — érvényesülése 81
- — és Oxford, Cambridge hatása 53, 54
- — magasabb közigazgatási tisztviselőre kötelező 53
- — nincs a helyi igazgatásban 82
- — szabályozása 97
- — versenyinterview 80, 81
- — vezető tisztviselőre nincsen 53
- Versenyvizsga és képesítővizsga 20
- — — Franciaországban 50, 51
- — közszolgálati biztosok 76
- (francia) általános érvényesülése 40, 41
- — család esetén 46
- — egyházi igazgatásban 38
- — érvényesülése a közszolgálatban 50
- — fejlődéstörténete 37, 38
- — iskolai végzettséget követel 17
- — kizárási ok a köztársasági államforma elleni magatartás miatt 48, 49
- — megsemmisítése jogosulatlan részvétel miatt (siker dacára) 48
- — szabályozása 45
- — — nem egységes 43
- — túlságos ismeretet követel 49
- — utánpótlás alapja 42
- — vizsgabizottság összeállítása 46, 47
- — vizsgára bocsátandók jegyzéke 48
- független bizottságok kezében 18
- indiai szolgálatra — a Civil Service reformjának kiindulása 58
- Irányi javaslata 14
- jogi természetű 53
- kiinduló pontja az angol közigazgatási tisztviselők kiválasztásának 69
- képesítésre vonatkozó verseny 54
- kinevezésre irányuló 52
- korlátozása 52
- létételének jogi hatásai 51, 52
- politikai befolyást megszünteti 65
- szabályai szorosan magyarázandók 53
- útján tisztviselő kiválasztás (Mill) 56

- Versenyvizsga zsüri-határozatának megsemmisítési esetei 51
- — határozata nem ítélet 51
- Versenyvizsgát Macaulay viszi keresztül az angol parlamentben 65, 66
- Veszélyek autokratikus hivatalnokai rendszernél 52
- Vezető tisztviselők Angliában 35
- — rátermettsége 50
- Végbizonyítvány alapján ideiglenes alkalmazás lehetetlen 160
- Végleges közszolgálat (angol) feltétele ideiglenes szolgálat 77
- alkalmazás (angol) nem jelent nyugdíjjogosultságot 82
- Végzettség és képzettség különbsége 160
- Vizsga alól felmentés Angliában 28
- anyagának duzzadása 19
- az amerikai 1871. évi közszolgálati reformban 90
- bizottság (francia) 17, 18, 47
- Vizsgabizottság (magyar) alakulása, ülésai 206
- — szervezete 193
- Vizsga család esetén 46
- (jogi) II. József alatt csak állami főiskolán tehető 135
- jelöltjeinek jegyzéke 47, 48
- megsemmisítése siker dacára 48
- nélkül egyetemi képzítés (francia) 27
- túltengése Spranger szerint 19, 20
- zsüri-határozata nem ítélet 51
- — — megsemmisítési esetei 51, 52
- Vizsgadíj 204
- Vizsgára bocsátás 194
- Volonterszolgálat nincs a közszolgálatban 168, 180

Z

Zsákmány-rendszer (Spoils System) 37, 84, 86, 88

